

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Київ-2016

УДК 339.9 (477)

ББК 65.5

М 58

Рекомендовано Вченою радою
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(протокол № 4 від 26 жовтня 2016 р.)

Рецензенти:

- Шпичак О. М. – доктор економічних наук, професор, академік Національної академії аграрних наук України, завідувач відділення ціноутворення, інфраструктури ринку та розвитку наукових інновацій ННЦ «Інститут аграрної економіки»;
- Савельєв Є. В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки Тернопільського національного економічного університету;
- Буряк Р. І. – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України

М 58 Міжнародна економічна діяльність України: навчальний посібник /
В. П. Галушко, Н. Є. Голомша, О. М. Файчук, О. В. Файчук. – К.:
НУБіП України, 2016. – 447 с.

Навчальний посібник «Міжнародна економічна діяльність України» складено у відповідності до робочої програми курсу. Передбачено системне, логічне пояснення закономірностей та об'єктивних засад становлення і розвитку міжнародної економічної діяльності України. Особливу увагу приділено питанням сутності та особливостей міжнародної економічної діяльності на сучасному етапі, основним формам міжнародного торговельного співробітництва, проблемам та перспективам залучення України до міжнародного ринку капіталів в контексті сучасних інтеграційних процесів. Теоретично-структурований матеріал гармонійно доповнений практичними завданнями-кейсами і діловими іграми, що має забезпечити високий інтерес до вивчення навчального курсу.

Для студентів вищих навчальних закладів. Також може бути корисний для викладачів, наукових працівників, аспірантів, керівників і спеціалістів підприємств, державних службовців та тих, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку міжнародної економічної діяльності України.

ISBN 978-617-7396-34-4

© В. П. Галушко, Н. Є. Голомша,
О. М. Файчук, О. В. Файчук, 2016
© НУБіП України, 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
ЧАСТИНА I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	11
РОЗДІЛ 1. Міжнародна економічна діяльність: концептуальні засади та сучасні особливості.....	12
1.1. Предмет курсу: природа і сутність поняття «міжнародна економічна діяльність».....	19
1.2. Принципи, форми і суб'єкти міжнародної економічної діяльності	23
1.3. Ознаки та особливості світового господарства на початку ХХІ ст.....	36
Контрольні запитання.....	51
Тести для самоперевірки.....	52
Література.....	57
РОЗДІЛ 2. Економічні чинники та оцінка ефективності міжнародної економічної діяльності.....	59
2.1. Відкритість національної економіки: сутність, показники та зв'язок із ефективною економікою.....	63
2.2. Платіжний баланс як інструмент відображення ступеня інтенсивності та ефективності розвитку міжнародної економічної діяльності.....	76
2.3. Валовий зовнішній борг України.....	92
Контрольні запитання.....	101
Тести для самоперевірки.....	101
Література.....	104
РОЗДІЛ 3. Україна у міжнародній торгівлі товарами і послугами.....	106
3.1. Факторні передумови участі України у міжнародній торгівлі.....	114

3.2.	Експортно-імпорتنі операції товарами.....	121
3.3.	Зовнішня торгівля послугами.....	139
3.4.	Особливості регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах СОТ.....	146
	Контрольні запитання.....	157
	Тести для самоперевірки.....	158
	Література.....	160
РОЗДІЛ 4.	Україна у міжнародному переміщенні капіталу.....	162
4.1.	Сучасні особливості інвестиційних процесів у світі.....	171
4.2.	Участь України у міжнародних ринках інвестицій.....	180
4.3.	Трансформація вітчизняної інвестиційної політики.....	192
	Контрольні запитання.....	206
	Тести для самоперевірки.....	206
	Література.....	209
ЧАСТИНА II. УКРАЇНА В ПРОЦЕСАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ: МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ, ВАЛЮТНО- ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИНАХ, НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ.....		211
РОЗДІЛ 5.	Україна на світовому ринку праці та міжнародній міграції робочої сили.....	212
5.1.	Міжнародна міграція робочої сили: сутність, причини, види і напрямки.....	219
5.2.	Світовий ринок праці та регулювання міжнародної міграції робочої сили.....	222
5.3.	Еміграція та імміграція України	233
	Контрольні запитання.....	255
	Тести для самоперевірки.....	256
	Література.....	258
РОЗДІЛ 6.	Участь України у міжнародному науково- технічному співробітництві.....	260
6.1.	Правові форми захисту та форми міжнародної передачі технологій.....	268
6.2.	Впровадження, експорт та імпорт інновацій в Україні.....	273

6.3.	Макроекономічна політика України у сфері регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва.....	292
	Контрольні запитання.....	305
	Тести для самоперевірки.....	305
	Література.....	309
РОЗДІЛ 7.	Україна у системі міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин.....	311
7.1.	Валютний курс, валютна політика і міжнародний кредит.....	321
7.2.	Залучення України до міжнародного валютного ринку.....	324
7.3.	Кредитний ринок в умовах відкритої економіки України.....	334
7.4.	Співробітництво України із міжнародними фінансовими організаціями.....	340
	Контрольні запитання.....	359
	Тести для самоперевірки.....	359
	Література.....	363
РОЗДІЛ 8.	Інтеграція України у міжнародну економічну діяльність та економічна безпека.....	364
8.1.	Міжнародна економічна інтеграція: сутність, передумови, цілі та етапи.....	372
8.2.	Західноєвропейський вектор інтеграції економіки України.....	375
8.3.	Економічна безпека України за умов відкритої економіки.....	387
	Контрольні запитання.....	394
	Тести для самоперевірки.....	394
	Література.....	396
	ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	398
	ДОДАТКИ.....	428
	ПЕРЕЛІК КЕЙСІВ.....	442
	ПЕРЕЛІК ДІЛОВИХ ІГОР.....	443

ПЕРЕДМОВА

У другій декаді ХХІ ст. глобалізація світової економіки спонукає держави до пошуку нових механізмів співпраці у всепланетарному масштабі та інтернаціоналізації господарського життя задля забезпечення сталого економічного розвитку. Останній, згідно затвердженого у вересні 2015 р. в Нью-Йорку в рамках ООН Порядку денного щодо сталого розвитку до 2030 р. (Agenda for Sustainable Development), має бути гарантований шляхом досягнення ряду ключових цілей, серед яких чільне місце посідають: подолання бідності, забезпечення сталого економічного зростання і повної зайнятості, стимулювання сталого виробництва і споживання матеріальних благ, а також скорочення економічної нерівності між країнами світу.

Однак, перебуваючи на порозі четвертої промислової революції, світова економіка створює нові виклики для загострення конкурентної боротьби між країнами за кращі можливості реалізувати власні порівняльні переваги. За таких умов уряд кожної держави незалежно від теперішнього рівня розвитку, має обрати лише ту унікальну модель подальшого зростання і співпраці з іншими країнами, яка б узгоджувалась із цілями трансформації глобальної економіки та одночасно відповідала критеріям внутрішнього і зовнішнього економічного потенціалу.

Врешті-решт такий підхід дозволить національній економіці зайняти вигідну позицію у системі міжнародного поділу праці, гарантувати власну економічну безпеку і ріст добробуту суспільства.

За чверть століття незалежності, Україна поки що не зуміла відіграти ту роль у світовій економіці, яка відповідає її економічному потенціалу. Наша держава, маючи вагомий інтелектуальний людський ресурс, значні природні багатства (зокрема, чверть світових запасів чорноземів), вигідне транзитне розташування продовжує перебувати в умовах затяжного кризового стану, який загрожує перспективою потрапляння у ряди слаборозвинутих країн.

Незважаючи на низку позитивних кроків, які були зроблені українською владою в рамках реалізації моделі відкритої економіки (зокрема, вступ до Світової організації торгівлі і започаткування Всеосяжної і поглибленої зони вільної торгівлі із Європейським Союзом), проблема низької конкурентоспроможності та неефективності вітчизняної економічної системи й надалі потребує першочергового вирішення. Слід зазначити, що цим повинне займатись широке коло фахівців у сфері міжнародних економічних відносин.

Саме тому, метою навчального посібника «Міжнародна економічна діяльність України» є: розкриття фундаментальних чинників теперішнього стану участі нашої держави у світогосподарських процесах; обґрунтування і пояснення тих тенденцій, які мають місце в системі міжнародних економічних відносин України, що дасть змогу сформулювати у майбутніх фахівців аналітичний світогляд та систему теоретичних і прикладних знань, необхідних для подальшого формування і реалізації стратегії нової зовнішньоекономічної політики.

Навчальний посібник складено у відповідності до робочої програми курсу «Міжнародна економічна діяльність України». До того ж, в основу цього видання закладено принцип передових західних навчально-

методичних робіт, в яких фундаментальний теоретичний матеріал послідовно доповнюється прикладними ситуативними завданнями, що демонструє тісний зв'язок між теорією і практикою. Більше того, для підвищення зацікавленості читачів у вивченні курсу, в посібнику пропонується поетапний розв'язок кейсів. Також тут представлено ділові ігри, що є наступним західним методичним прийомом, який вчить студентів працювати у колективі і займати активну позицію під час вирішення поставлених задач.

У першій темі навчального посібника розкриваються концептуальні засади міжнародної економічної діяльності, а саме: встановлюється принципова відмінність поняття «міжнародна економічна діяльність» від «зовнішньоекономічної діяльності». Також тут зазначаються принципи, форми і суб'єкти міжнародної економічної діяльності України. У розділі висвітлюються останні тенденції розвитку світової економіки і визначається місце нашої держави серед країн світу за рівнем економічного розвитку (підготував д.е.н., проф. В. П. Галушко).

У другому розділі з'ясовується сутність поняття «відкрита економіка», пропонується методичний інструментарій для оцінки рівня відкритості національного господарства. Разом із тим, встановлюється зв'язок між моделлю відкритої економіки та ефективною економічною системою. Зазначається фактичний ступінь відкритості та ефективності вітчизняної економіки. Значна увага у темі приділена методичному і прикладному аналізу платіжного балансу України за останніми методологічними змінами 6-го видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції (КПБ 6). З'ясовуються сутність і структура валового зовнішнього боргу України (підготував к.е.н., доц. О. М. Файчук).

Третю тему у навчальному посібнику присвячено виявленню місця України у системі міжнародної торгівлі товарами і послугами. До того ж, наводяться вагомі

аргументи, які підтверджують факт домінування технологічної спеціалізації (переважно експорт продукції первинного ступеня обробки із низькою доданою вартістю) України у міжнародному поділі праці. Подається матеріал щодо участі нашої держави у СОТ і використання нею механізмів регулювання і захисту зовнішньої торгівлі (підготував к.е.н., доц. О. М. Файчук).

Четверта тема розкриває останні тенденції на світовому ринку капіталів. Наводиться аналіз інвестиційної позиції України, зокрема в контексті надходження прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. До того ж, тут розкривається питання сучасної трансформації інвестиційної політики нашої держави у бік поступового підвищення її привабливості для іноземних інвесторів (підготував к.е.н., доц. О. М. Файчук).

У п'ятій темі на теоретичному рівні з'ясовуються: сутність, причини, види і напрями міжнародної міграції робочої сили. Подаються останні тенденції на світовому ринку праці і встановлюються їх причини. Також детально аналізується процес імміграції та еміграції в Україні (підготувала к.е.н., доц. Н. Є. Голомша).

Шоста тема навчального посібника, на тлі теоретичного підґрунтя щодо форм захисту і міжнародної передачі технологій, присвячена узагальненню проблем і виявленню причин низького інноваційного та економічного розвитку України. З'ясовано, що це у певній мірі впливає із дисбалансу у міжнародному обміні інноваціями (підготувала к.е.н., доц. Н. Є. Голомша).

У сьомій темі визначається місце України в сучасній системі міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин. Значна увага приділена розкриттю причин перманентної девальвації національної грошової одиниці та процесу одержання фінансової допомоги Україною від міжнародних фінансово-кредитних організацій, у тому числі МВФ (підготувала к.е.н. О. В. Файчук).

Восьма тема навчального посібника присвячена розкриттю теоретичних і прикладних засад процесу економічної інтеграції нашої держави до Європейського Союзу (зокрема, започаткуванню Всеосяжної і поглибленої зони вільної торгівлі), а також систематизації загроз економічній безпеці України і виявленню шляхів їх подолання в сучасних умовах глобалізації світової економіки (підготував к.е.н., доц. О. М. Файчук).

В кінці навчального посібника розміщено загальний глосарій і додатковий статистичний матеріал, робота з якими дасть змогу спростити процес вивчення курсу «Міжнародна економічна діяльність України».

ЧАСТИНА I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ТА УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Видатні нації ніколи не зубожіють від лихварства та нерозсудливості приватних осіб, але вони нерідко стають бідними внаслідок лихварства і нерозсудливості державної влади
Адам Сміт, англійський економіст

РОЗДІЛ 1

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ

- 1.1. Предмет курсу: природа і сутність поняття «міжнародна економічна діяльність»
- 1.2. Принципи, форми і суб'єкти міжнародної економічної діяльності
- 1.3. Ознаки та особливості світового господарства на початку ХХІ ст.

КЕЙС 1.1. «Нова криза «вдарить» по сировинних країнах»

У 1998 р. криза торкнулася в основному «азіатських тигрів». Сьогодні під її катком опинилися Китай, Росія з зав'язаними на ній пострадянськими країнами, латиноамериканські держави і арабський світ.

Ціни на сировинних ринках падають вже багато місяців поспіль. Дешевшає практично все - від нафти до металів.

Зведений індекс сировинних активів Bloomberg Товарний Індекс ще в липні 2015 р. досяг 13-річного мінімуму, перейшовши кордон в 100 умовних пунктів, а в серпні 2015 р. впав до мінімального значення з 1999 року. Решта сировинних орієнтирів також не відстають. І аналітики, які ще на початку 2015 року стверджували, що причиною всьому – очікування зростання долара через зміни політики ФРС, тепер також дружно звинувачують у всьому Китай і ОПЕК. Мовляв, перший не виправдав очікувань зростання, а друга не хоче (або не може) контролювати ціни на нафту.

Головним винуватцем падіння індексів сировинних ринків дійсно стала нафта. З початку року основні орієнтири - марки Brent і WTI - подешевшали більш ніж на 30 %. На думку аналітиків, це не межа, і на тлі надлишкової пропозиції такий прогноз недивний. З 2013 року світовий попит на нафту виріс на 2 %, а пропозиція - на 6 %. При цьому і Саудівська Аравія, і інші члени ОПЕК продовжують нарощувати обсяги. На повну силу працюють і США, де на даний момент запаси нафти майже на 100 млн барелів перевищують середній рівень. А ще незабаром на ринок вийде Іран, санкції проти якого були скасовані цього літа. Таким чином, нафта, а слідом за нею і газ продовжать тягнути індекси донизу.

Незважаючи на постійні розмови, що подорожчає продовольство і зросте кількість голодуючих у всьому світі, агротовари дешевшають. Темпи падіння цін на них лише трохи поступаються енергоносіям. Наприклад, з початку 2013 року, згідно з даними Bloomberg товар, пшениця і худоба подешевшали на 13 %, а цукор - на 26 %. У цьому прийнято звинувачувати все той же

Китай, і не без підстав. В останні роки саме зростання споживання в Піднебесній було основним двигуном підвищення цін на продовольство. Як тільки Китай показав свою слабкість, ціни тут же знизилися. Так, тільки в день першої девальвації юаня, 11 серпня 2013 р., вартість кукурудзи впала відразу на 3,8 %, соєвих бобів - на 1,7 %, пшениці - на 4 %.

Втім, навіть не проводи Пекін пару девальвацій, харчі не стали б дорожчати. Ще до серпневих подій 2013 року ФАО спільно з ОЕСР опублікували доповідь "Сільськогосподарський прогноз на 2015-2024 рр.". У ньому чітко говориться, що в найближчі роки варто чекати падіння цін на продовольство. Зокрема, через зниження цін на нафту витрати на енергоносії і добрива зменшаться, а стимули для виробництва біопалива, з продовольчих культур ослабнуть. Ці фактори в сумі повинні привести до здешевлення продовольства. З іншого боку, зниження темпів зростання світової економіки пригальмує попит, тоді як в країнах, що спеціалізуються на вирощуванні агрокультур, очікується зростання продуктивності, а відповідно, і збільшення пропозиції. Згідно з прогнозами, виробництво зернових культур в наступному десятилітті збільшиться на 14 %, а рибної продукції - майже на 20 %. Так що ситуація практично ідентична нафтовому падінню.

Третьою складовою зниження сировинних індексів стали метали. І виною тому знову Китай: основний споживач майже всіх промислових металів не виправдав очікування інвесторів, і до кінця липня 2013 р. ціни в річному вимірі впали майже на 27 %. Але, насправді, Піднебесна не так вже й винна. КНР купує метали не для себе. Вона лише переробляє сировину в промислові товари. Так що, по суті, падіння попиту на мідь, цинк або алюміній означає зниження попиту на товари в усьому світі.

Зараз, при падінні цін на сировину, капіталізація компаній наполегливо збільшується. Таке востаннє було у 1997 році, і для ринків, що розвиваються це не означає нічого доброго.

Фактично, якщо не лякатися гучних слів, можна констатувати щось на кшталт кризи перевиробництва. Медіамагнат Руперт Мердок вважає, що перенасичення ринку відбувається з трьох причин. Перша – оптимізація витрат створила у виробників відчуття, що ефект падаючих цін не позначиться на них ще довго. Друга - найбільші гравці, такі як ОПЕК і транснаціональні гірничо-видобувні корпорації, все ще прагнуть збільшити свою частку на ринку. І

нарешті. Третя – наявність на ринках величезних обсягів ліквідності, які потрібно кудись інвестувати.

У короткостроковому періоді фондовики схильні в усьому звинувачувати ФРС США, яка вже багато місяців натякає, що має намір підвищити облікову ставку. Якщо американський центробанк перейде від слів до справи, капітали почнуть перетікати з ринків реальної економіки у фінансовий сектор, як траплялося вже не раз. За оцінками Світового банку, притік приватного капіталу на ринках, що розвиваються може скоротитися на 50 %, якщо прибутковість довгострокових облігацій США зросте всього на один процентний пункт.

Але на тлі таких короткострокових прогнозів втрачається важливий момент - розбіжність в трендах індексів сировинних ринків та індексів компаній. Як правило, при настанні повноцінної кризи вниз падають і фондовий, і сировинний ринки. Нагадаємо, 1998 р. криза виникла через падіння азійських ринків, які до цього показували небувале зростання. Вважається, що масивний притік капіталу в ці країни призвів до перегріву економіки, тобто, по суті, тій самій кризі надвиробництва. Для розвинутого світу ця криза виявилася значущою, але не більше, а от для країн, що розвиваються вона обернулася хвилею дефолтів.

Втім, є певні відмінності, які свідчать, що нинішня криза може виявитися більш руйнівною для країн, що розвиваються, ніж колапс 1998 р. По-перше, різноспрямованість сировинних індексів та індексів найбільших компаній в минулий раз відгукнулася світовому ринку дуже швидко - буквально за кілька місяців. Зараз же індекси біжать в різні боки вже три роки, а хвиля повноцінної кризи ще не накрила світ, що розвивається. Чому так?

Справа в тому, що за 15 років країни, що розвиваються накопичили пристойний запас міцності. Якщо в минулу кризу вони увійшли з золотовалютними резервами в \$ 659 млрд, тепер в їх розпорядженні близько \$ 8,1 трлн (дані МВФ). Відповідно, зараз держави можуть набагато довше опиратися натиску кризи, фінансуючи втрати економіки з держбюджетів. Друге - роль нафтової складової і країн ОПЕК. У 1998-1999 рр. падіння цін на нафту було різким - ціни за короткий період впали в три рази. Деякі економісти вважають, що причиною такого різкого падіння став той факт, що країни ОПЕК, задовго до цього відчули зниження попиту, продовжували утримувати ціни. Зараз же криза накладається на

цінову війну між Саудівською Аравією і США, через що вартість енергоносіїв йде вниз плавно, уникаючи шоків стрибків. І третє - масштаби охоплення. У 1998 р. криза торкнулася в основному "азіатських тигрів", хоча його відгомони відчували на собі і РФ, і Аргентина, і Венесуела. Сьогодні криза б'є по набагато більшій кількості країн. Тут і Китай з його остигаючою економікою, і Росія зі своєю війною, і всі пострадянські країни, зав'язані на РФ, і латиноамериканські держави, які орієнтуються в основному на торгівлю сировиною - нафтою і продовольством. У зоні ризику і арабський світ, де ІДІЛ або щосили господарює, або вже стоїть на порозі.

Очевидно, що всі сировинні країни вступили в затяжну економічну кризу, хоча поки всі воліють називати це більш розмито - "ослаблення економіки Китаю". Розвинені країни, ось уже кілька років прагнуть показати, що світова криза закінчена, необхідно тільки стимулювати цей процес. Чого тільки варті плани ФРС підвищити облікову ставку, що моментально призведе до зниження привабливості ринків. Правда, на тлі девальвації в Китаї, ФРС натякає, що підвищення ставки може відбутися не у вересні 1998 р., а пізніше, але поки перенесення термінів під великим питанням. Країни, що розвиваються вже страждають від девальвацій і падіння ВВП. Але повною мірою принади кризи відчують тільки деякі з них наприклад, РФ і Венесуела. Решта чекають подальшого падіння китайської економіки і відтоку капіталу.

З нинішньої кризи хтось із сировинних країн вийде з перебудованою економікою, а хтось буде відкинутий в своєму розвитку на добрий десяток років. Що стосується розвинених країн, то на тлі падіння "молодших" партнерів вони ще якийсь період будуть рости. Але рівно до того моменту, поки не усвідомлять глибину розриву між реальним виробництвом і фондовим ринком (в минулий раз це була криза доткомів). Потім, як і впливає з теорії циклічності економіки, сировинні та економічно розвинені країни якийсь час дружньо будуть показувати зростання, економісти знову заговорять про принади глобалізації, а країни, що розвиваються спробують знову стати рівними у розвиненому світі. І так до наступної світової кризи.

Джерело: Вікторія Баранова. Нова криза доб'є сировинні країни // Власть денег. – 09.2015. – №9 (434). – С. 14-15

Запитання:

1. Чим було зумовлене стрімке падіння світових цін на сировинних ринках: нафти, металу і продовольства?
 2. Чому нинішня криза на сировинних ринках може спричинити більше шкоди для країн, що розвиваються, ніж криза 1997-98 рр.?
 3. Як на Вашу думку, які наслідки можуть бути для економіки України від теперішньої сировинної кризи?
-

ГЛОСАРІЙ:

Глобалізація (лат. globus – куля) – це процес зміщення у напрямку створення більш інтегрованої та взаємозалежної світової економіки.

Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Міжнародна економічна діяльність - це діяльність вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, регулювання яких здійснюється в рамках національного законодавства та міждержавних угод.

Міжнародний рух капіталів – це процес трансграничного переміщення капіталів, обумовлений різною забезпеченістю країн матеріальними, фінансовими, грошовими ресурсами для створення матеріальних благ і забезпечення розширеного відтворювального процесу;

Нерезидент – економічний агент іноземної країни, який тимчасово перебуває на території певної країни.

Нерезиденти – це іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з

місцезнаходженням на території України; дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні; фізичні особи, які не є резидентами України.

Принцип – (від латин. *principium* - початок) – наукова або моральна основа, правило, від якого не відступають.

Рада експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України - це постійно діючий консультативний орган, який створений з метою посилення економізації зовнішньої політики України, надання підтримки вітчизняним експортерам у просуванні товарів і послуг на зовнішні ринки, налагодження ефективної взаємодії з провідними зарубіжними інвесторами.

Резидент – економічний агент певної країни, який постійно перебуває на території цієї країни незалежно від його громадянства чи належності до капіталу.

Резидент – це юридична особа та її відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами; дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет; фізична особа-резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

Світове господарство – це динамічна система взаємозв'язаних національних економік та відносин між належними до них суб'єктами економічного життя, яка діє на принципах міжнародного поділу праці та охоплює усі стадії циклу економічного відтворення.

Суб'єкт - той (або те), хто (або що) пізнає, мислить та діє, на відміну від об'єкта, як того, на що спрямовані думка і дія (філосо.).

Торгово-промислова палата - недержавна неприбуткова самоврядна організація, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання.

Форма – зовнішній вияв предмета, певного змісту, внутрішня структура, певний порядок предмета або перебігу процесу.

1.1. Предмет курсу: природа і сутність поняття «міжнародна економічна діяльність»

У сучасній економічній літературі не завжди розмежовують поняття «міжнародна економічна діяльність» і «зовнішньоекономічна діяльність», що цілком зрозуміло – в основі цих понять лежить трансграничний характер відносин між їх суб'єктами. У статті 1 Закону України №959-ХІІ від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність» відсутнє визначення міжнародної економічної діяльності, проте розкривається сутність поняття «зовнішньоекономічна діяльність».

Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Варто зазначити, що на відміну від зовнішньоекономічної діяльності, яка обмежується суто виробничими та комерційними відносинами, міжнародна економічна діяльність охоплює як виробничо-комерційну діяльність, так і сферу її регулювання. Регулятивний механізм міжнародної економічної діяльності складається із суб'єктів різного рівня впливу – національних, спеціалізованих, міжнародних, методів та інструментів, які є специфічними для кожної сфери міжнародної економічної взаємодії.

Отже, **міжнародна економічна діяльність** охоплює всі форми господарювання, до яких залучаються різнонаціональні за походженням або місцем свого перебування кооперанти, агенти підприємницької та регулятивної діяльності.

Міжнародна економічна діяльність - це діяльність вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності,

побудована на взаємовідносинах між ними, регулювання яких здійснюється в рамках національного законодавства та міждержавних угод.

У широкому розумінні, **міжнародна економічна діяльність** (далі МЕД) являє собою цілісну систему господарських зв'язків між національними економіками різних держав і міжнародними організаціями, яка ґрунтується на засадах міжнародного поділу праці.

Головною передумовою виникнення зовнішньоекономічного процесу є наявність у суб'єкта порівняльних (конкурентних) переваг, які мають трансграничний характер. Але їх реалізація у міжнародному економічному просторі здійснюється не автоматично, а на основі більш складної стратегічної поведінки суб'єктів світового ринку, інтереси яких далеко не співпадають. Така ситуація зумовлюється існуванням неконкурентних структур у світовому господарстві (проявом яких, наприклад, є експортні картелі, використання демпінгу), звуженням глобального економічного оптимуму за рахунок розширення діяльності транснаціональних компаній та інтеграційних угруповань, а також посиленням впливу держави на міжнародну економічну діяльність. Дія цих чинників викривляє ринкові принципи взаємодії суб'єктів світового господарства і перетворює обмін у предмет протистояння між країнами. За цих умов реалізація конкурентних переваг здійснюється далеко не за постулатами класичної теорії міжнародної торгівлі, а вимагає відповідних зусиль, управлінських рішень і дій, сукупність яких формує патогенез зовнішньоекономічного процесу – його регулятивний механізм, перетворення можливостей вилучення вигод, виходячи із міждержавних відмінностей, у реальні їх форми.

По-друге, існують національні суб'єкти господарської діяльності, які час від часу вдаються до господарських контактів з партнерами ззовні своєї країни. Але, як ми знаємо, дедалі частіше життя породжує інші моделі організації економічних систем. Їх проявами є транснаціональні господарські структури – міжнародні монополії, спільні підприємства, міждержавні інтеграційні об'єднання, які за своєю природою не відповідають моделі взаємодії «внутрішніх» підприємницьких структур або самодостатніх державних економік.

КЕЙС 1.2
«Стратегія сталого розвитку Україна-2020»

Виберіть серед ключових цілей Стратегії ті, що мають відношення до міжнародної економічної діяльності нашої держави:

- 1) валовий внутрішній продукт (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 000 доларів США; За Індексом сприйняття корупції Україна увійде у ТОП 50 країн світу;
- 2) частка проникнення широкосмугового Інтернету, за даними Світового банку, складатиме 25 абонентів на 100 осіб;
- 3) 75 відсотків випускників загальноосвітніх навчальних закладів володітимуть щонайменше двома іноземними мовами, що підтверджуватиметься міжнародними сертифікатами;
- 4) за глобальним індексом конкурентоспроможності у боротьбі за таланти, який розраховує одна з провідних світових бізнес-шкіл INSEAD, Україна увійде до 30 кращих держав світу;
- 5) чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015 -2020 років, за даними Світового банку, складуть понад 40 млрд доларів США;

- 6) за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), Україна увійде до 40 кращих держав світу;
- 7) Україна разом із Світовим банком розробить показник добробуту громадян, визначиться з його цільовим значенням та проводитиме моніторинг змін такого показника;
- 8) кредитний рейтинг України - Рейтинг за зобов'язаннями в іноземній валюті за шкалою рейтингового агентства *Standard and poors* - становитиме не нижче інвестиційної категорії "BBB" Енергоємність ВВП зменшиться більше ніж на 40%;
- 9) максимальне відношення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту, за розрахунками Міжнародного валютного фонду, не перевищуватиме 60 відсотків (відповідно до Маастрихтських критеріїв конвергенції);
- 10) максимальне відношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту, за розрахунками Міжнародного валютного фонду, не перевищуватиме 3 відсотки;
- 11) енергоємність валового внутрішнього продукту складе 0,2 тонни нафтового еквівалента на 1000 доларів США валового внутрішнього продукту, за даними Міжнародного енергетичного агентства;
- 12) за індексом сприйняття корупції, який розраховує *Transparency International*, Україна увійде до 50 кращих держав світу.

Джерело: Стратегія сталого розвитку «Україна-2020».

Запитання:

1. На Вашу думку, на скільки реальними до 2020 р. є зазначені вище цілі щодо МЕД України?
 2. Що має зробити уряд України, щоб реалізувати задекларовані у Стратегії цілі в контексті зовнішньоекономічної діяльності?
-

1.2. Принципи, форми і суб'єкти міжнародної економічної діяльності

В економічній літературі виокремлюють 3 групи принципів МЕД:

I. – **Загальні принципи** – це сукупність загальновизнаних у міжнародній економіці правил організації міжнародних економічних відносин. До них належать:

- а) принцип науковості – розвиток міжнародної економічної діяльності повинен відповідати об'єктивним економічним законам;
- б) принци системності – означає, що МЕД є цілісною системою, складовими елементами якої є її форми, а суб'єктом виступає держава в особі її органів;
- в) принци взаємовигоди – означає, що МЕД сприяє реалізації власних економічних інтересів і врахуванням інтересів країн-партнерів;

II. – **Специфічні принципи** – викладені у міжнародних правових актах і є обов'язковими для виконання всіма державами, що їх підписали. Так, у «Хартії економічних прав і обов'язків держав» зазначені такі принципи: суверенітет, територіальна цілісність і політична незалежність держав, взаємна і справедлива вигода, мирне врегулювання суперечок, міжнародне співробітництво з метою розвитку тощо.

III. – **Національні принципи** – закріплюються в законодавчих актах країни. Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» виділяються такі принципи:

- а) суверенітету народу України – полягає у виключному праві народу України самостійно і незалежно здійснювати зовнішньоекономічні операції на території України відповідно до чинного законодавства;

- б) свободи зовнішньоекономічного підприємництва передбачає добровільний вибір контрагента, форми співробітництва, право власності на всі отримані суб'єктами ЗЕД результати цієї діяльності;
- в) юридичної рівності та недискримінації полягає у дотриманні рівних прав та обов'язків усіх суб'єктів перед законом, а також недопустимість незаконних обмежень і протидій з боку яких-небудь суб'єктів ЗЕД;
- г) верховенства закону – визначає, що ЗЕД регулюється тільки законами України. Тому використання підзаконних актів, що створюють менш сприятливі умови для функціонування суб'єктів ЗЕД неприпустимо;
- д) захисту інтересів суб'єктів підприємницької діяльності як на території України, так і за її межами;
- е) еквівалентності обміну – передбачає виключення демпінгу у здійсненні експортно-імпортних операцій.

До форм міжнародної економічної діяльності можна віднести:

1) **міжнародна торгівля товарами** – це сукупний товарооборот між країнами – суб'єктами світової економіки;

2) **міжнародна торгівля послугами** – це сукупність економічних відносин між країнами із надання транспортних, інформаційних, туристичних, фінансових, страхових та інших послуг;

3) **міжнародний рух капіталів** – це процес трансграничного переміщення капіталів, обумовлений різною забезпеченістю країн матеріальними, фінансовими, грошовими ресурсами для створення матеріальних благ і забезпечення розширеного відтворювального процесу;

4) **міжнародне науково-технічне співробітництво** – це сукупність відносин між країнами із надання науково-технічних знань на комерційній або некомерційній основі;

5) **міжнародні валютно-фінансові відносини** – це сукупність економічних відносин між країнами при функціонуванні та використанні валюти у їх економічній взаємодії;

6) **міжнародні кредитні відносини** – це сукупність економічних відносин між країнами із надання фінансових активів на умовах терміновості, зворотності, платності;

7) **міжнародна міграція робочої сили** – це процес міждержавного переміщення робочої сили терміном більше одного року, обумовлений економічними та неекономічними причинами;

8) співробітництво країн з міжнародними економічними організаціями;

9) участь країни у вирішенні таких глобальних проблем світової економіки, як демографічна, продовольча, екологічна, ядерна небезпека, боротьба із тероризмом.

Міжнародна економічна діяльність включає в себе також сукупність суб'єктів. Залежно від рівня міжнародної взаємодії виокремлюють:

- суб'єкти мікроекономічного рівня;
- суб'єкти макроекономічного рівня;
- суб'єкти міжнародного рівня

На **мікрорівні** діють як суб'єкти підприємницького, так і регулятивного комплексу.

У законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» визначається, що суб'єктами МЕД в Україні є:

1) фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;

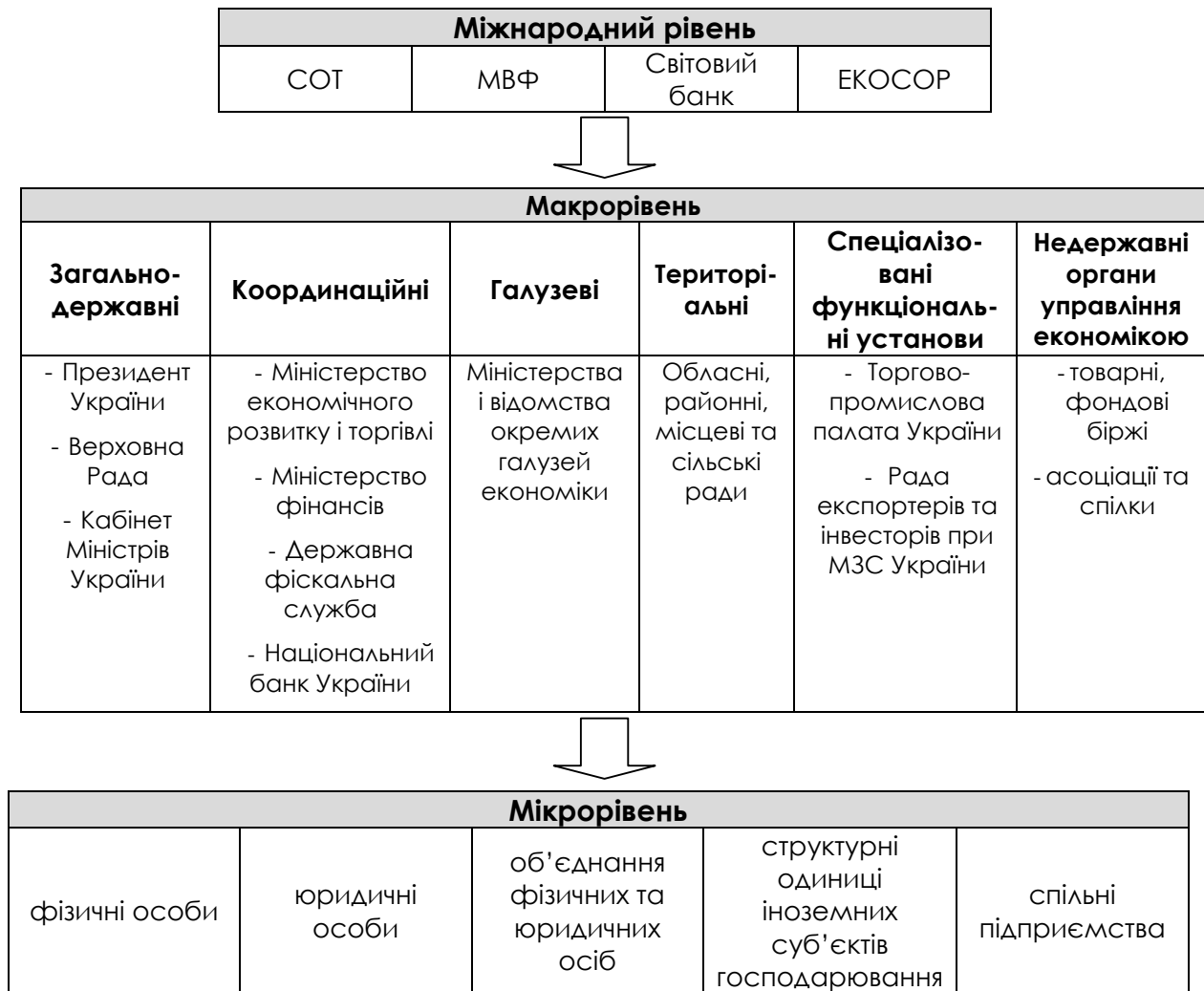

Рис. 1.1. Принципова схема ієрархії суб'єктів міжнародної економічної діяльності України

2) юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

3) об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

4) структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

5) спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

6) інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Всі суб'єкти мікрорівня можуть мати як мононаціональну, так і транснаціональну природу, тому що до цього рівня належать й транснаціональні корпорації.

До **суб'єктів регулятивного комплексу на мікрорівні** слід віднести: аудиторські, юридичні, консалтингові фірми, які сприяють реалізації цілей суб'єктів підприємницького комплексу через надання певних консультацій, проведення ініційованих останніми перевірок, виконання послуг професійного характеру тощо. Також на цьому рівні функціонують і фінансово-кредитні установи (банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, кредитні спілки, страхові компанії, іпотечні компанії тощо), які виконують і підприємницькі і регуляторні функції.

На **макрорівні** основним суб'єктом МЕД є держава в особі її уповноважених органів, які в процесі міжнародної економічної взаємодії намагаються реалізувати державні інтереси. Державні органи МЕД підписують угоди з іншими

державами про економічне співробітництво. Виконання ними регулятивних функцій полягає у розробці комплексу заходів зовнішньоекономічної політики, спрямованих на стимулювання зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів та їх захист від іноземних конкурентів.

Система регулювання зовнішньоекономічної сфери є багаторівневою і поділяється на наступні класифікаційні групи органів:

1) загальнодержавні – Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України;

а) Президент України (згідно розділу V, ст. 106 Конституції України) в контексті зовнішньоекономічної політики :

- представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;
- призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України в інших державах і при міжнародних організаціях; приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав.

б) Верховна Рада України (згідно розділу IV, ст. 85 Конституції України) має наступні повноваження, що пов'язані із здійсненням МЕД:

- визначення засад зовнішньої політики;
- затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням.

в) Кабінет Міністрів України (згідно ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII) у рамках МЕД уповноважений:

- обслуговувати державний борг України, приймати рішення про випуск облігацій державних внутрішніх та зовнішніх позик;
- забезпечувати проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснювати в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- організовувати та забезпечувати здійснення митної справи;
- брати участь у складанні платіжного балансу та організовувати роботу із складання зовнішньоторговельного балансу України, забезпечувати раціональне використання державних валютних коштів;
- виступати гарантом щодо позик, які у визначених законом про Державний бюджет України межах надаються іноземними державами, банками, міжнародними фінансовими організаціями, а в інших випадках - відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

2) координаційні – Національний банк України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство фінансів і Державна фіскальна служба.

а) Національний банк України. Згідно Конституції України головною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України, що опосередковано пов'язано із міжнародною економічною діяльністю нашої держави. У більш вузькому контексті НБУ в рамках МЕДУ:

- організовує створення та методологічно забезпечує систему статистики платіжного балансу;
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами.

б) Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (згідно Положення «Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі» затвердженого Постановою КМУ від 20 серпня 2014 р. № 459) в контексті МЕДУ забезпечує формування і реалізацію:

- державної політики з питань економічного і соціального співробітництва України з ЄС;
- єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництво із СОТ;
- державної політики у сфері співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями та з питань залучення міжнародної технічної допомоги.

в) Міністерство фінансів України (згідно з Положенням «Про Міністерство фінансів України» затвердженого Постановою КМУ від 20.08.2014 р. №375) виконує такі завдання:

- забезпечує формування єдиної державної митної політики, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства;

- здійснює управління державним боргом та гарантованим державою боргом;

г) Державна фіскальна служба України (згідно Положення «Про Державну фіскальну службу» затвердженого Постановою КМУ від 21.05.2014 р. №236) реалізує:

- державну політику у сфері митної справи,
- державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства;

- здійснює контроль за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів,

- державну політику у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк.

3) галузеві – міністерства і відомства окремих галузей економіки, які в межах своєї компетенції здійснюють регулювання міжнародного співробітництва галузевих виробничо-комерційних структур, вживають заходи щодо сприяння експорту, іноземним інвестиціям, координують заходи, які покликані стимулювати просування продукції тощо;

4) територіальні – обласні, районні, місцеві органи влади та сільські ради, які сприяють на відповідних територіях міжнародній економічній діяльності, покликані здійснювати контроль та регулювання міжнародного співробітництва;

5) спеціалізовані функціональні установи – різноманітні інститути та організації, які у своїй діяльності керуються національними інтересами, підтримуючи національних учасників міжнародного співробітництва (Торгово-промислова палата України, Рада експортерів та інвесторів при МЗС України та ін.);

а) завданнями **торгово-промислових палат** (Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР у ракурсі МЕД є:

- сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

- представлення інтересів членів палати з питань господарської діяльності як в Україні, так і за її межами;

- організація взаємодії між суб'єктами підприємницької діяльності, координація їх взаємовідносин з державою в особі її органів та ін.

б) Рада експортерів та інвесторів при МЗС України згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації діяльності ради вітчизняних та іноземних інвесторів при центральному, місцевому органі виконавчої влади» № 1217 від 29.12.2014 р.) має сприяти:

- українським експортерам у зміцненні їхніх позицій на традиційних ринках та у виході на нові ринки збуту;
- участі українських підприємств і компаній у тендерах та конкурсах, реалізації інфраструктурних та інвестиційних проектів за кордоном;
- залученню фінансових ресурсів у виробництво в Україні конкурентної та експортно-орієнтованої продукції;
- національним товаровиробникам у реалізації високотехнологічної продукції за кордоном та впровадженні зарубіжних інноваційних технологій;
- залученню іноземних інвестицій для реалізації пріоритетних проектів в Україні;

- просуванню економічних інтересів України за кордоном на двосторонньому та багатосторонньому рівнях.

б) недержавні органи управління економікою (товарні, фондові і валютні біржі, асоціації і спілки), які діють на основі статутних документів.

ДІЛОВА ГРА 1.1
«Компетенція суб'єктів макrorівня міжнародної економічної діяльності України»

Завдання:

Заповніть праву частину таблиці: співставте відповідність між суб'єктами макrorівня міжнародної економічної діяльності України та їх компетенцією.

№ п/п	Суб'єкт макrorівня МЕД України	№ п/п	Компетенція у рамках МЕД України
А	Президент України		
Б	Кабінет Міністрів України		
В	Верховна Рада України		
Г	Національний банк України		
Д	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України		
Е	Міністерство фінансів		
Є	Державна фіскальна служба		
Ж	Рада експортерів та інвесторів при МЗС України		
З	Торгово-промислова палата України		

Компетенція:

1 – сприяє українським експортерам у зміцненні їхніх позицій на традиційних ринках та у виході на нові ринки збуту;

2 – організовує створення та методологічно забезпечує систему статистики платіжного балансу;

3 – забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

4 – представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

5 – затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням;

6 – сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, експорту українських товарів і послуг, подання практичної допомоги підприємцям у проведенні торговельно-економічних операцій на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоєнні нових форм співробітництва;

7 – реалізує державну політику у сфері митної справи;

8 – здійснює управління державним боргом та гарантованим державою боргом;

9 – забезпечує формування і реалізацію єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництво із СОТ.

На **міжнародному** рівні виокремлюють такі суб'єкти міжнародної економічної діяльності України:

1) Світова організація торгівлі (СОТ). Основною метою СОТ є лібералізація міжнародної торгівлі, недопущення дискримінації у міжнародному економічному співробітництві країн, забезпечення вільного доступу до національних ринків і джерел сировини; (Україна є членом СОТ із травня 2008 р.)

2) Міжнародний валютний фонд (МВФ) – міжурядова фінансово-кредитна організація, яка має статус спеціалізованого закладу ООН. Головним завданням МВФ є скорочення тривалості та зменшення неврівноваженості у міжнародному балансі розрахунків країн-членів і забезпечення стабільності валютних курсів.

3) Світовий банк – багатобічна кредитна установа, що складається із 5-и тісно пов'язаних між собою інститутів, загальною метою яких є підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються за рахунок фінансової допомоги розвинених країн. У групу Світового банку входять:

– *Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)*, метою якого є надання кредитів країнам із середнім і вище рівнем доходу на душу населення;

– *Міжнародна асоціація розвитку (МАР)*, метою якої є надання пільгових кредитів найбільш біднішим країнам, що розвиваються, які не в змозі брати позики у Всесвітнього банку;

– *Міжнародна фінансова корпорація (МФК)* (заснована у 1956 р.), метою якої є сприяння економічному зростанню в країнах, що розвиваються, шляхом надання підтримки приватному сектору;

– *Міжнародне агентство по інвестиційним гарантіям (МАІГ)* (1988 р.). Мета агентства: заохочення іноземних інвестицій у країни, що розвиваються, шляхом надання гарантій іноземним інвесторам від втрат, викликаних некомерційними ризиками;

– *Міжнародний центр по урегулюванню інвестиційних суперечок (МЦУІС)*, заснований з метою сприяння збільшенню потоків міжнародних інвестицій шляхом надання послуг по арбітражному розгляду й урегулюванню суперечок між урядами і іноземними інвесторами.

4) Економічна і соціальна рада ООН (ЕКОСОР) – головний координуючий орган ООН у сфері економіки, соціальних відносин, екології, охорони здоров'я, культури, науки й освіти.

1.3. Ознаки та особливості світового господарства на початку ХХІ ст.

Світове господарство є своєрідним середовищем, у якому відбуваються міжнародні економічні зв'язки між країнами та будь-яка міжнародна економічна активність підприємницьких структур, а також й окремих людей.

Загалом вважається, що світове господарство остаточно сформувалось наприкінці ХІХ ст.

Світове господарство – це динамічна система взаємозв'язаних національних економік та відносин між належними до них суб'єктами економічного життя, яка діє на принципах міжнародного поділу праці та охоплює усі стадії циклу економічного відтворення.

Отже, виходячи із вищезазначеного можна сформулювати **головні передумови виникнення світової економіки:**

- завершення економічного і політичного поділу світу;
- суттєве збільшення обсягів виробництва продукції національними господарствами, яке перевищувало внутрішній попит і як наслідок спричинило зростання обсягів міжнародної торгівлі у всепланетарному масштабі (результат розвитку капіталізму);
- створення нових транспортних засобів, які дозволили ефективно здійснювати перевезення товарів з однієї частини світу в іншу (пароплави, потяги тощо);
- виникнення міжнародних підприємницьких структур.

На теперішньому етапі еволюції світового господарства можна виділити наступні **об'єктивні фактори становлення сучасного світового господарства:**

- прагнення народів світу вижити за умов нарощування ядерних потенціалів і загрози можливої ядерної війни - політика мирного співіснування;

– розгортання науково-технічної революції. Зараз жодна із країн світу не спроможна самотійно використати всі досягнення сучасної науки і техніки, що сприяє встановленню тісних науково-технічних зв'язків між країнами;

– інтернаціоналізація господарського життя – економічна форма розвитку міжнародного поділу праці та міжнародного усупільнення виробництва;

– необхідність об'єднання зусиль країн для розв'язання глобальних проблем (екологічних, продовольчих тощо), потреба у взаємній допомозі в екстремальних ситуаціях (землетруси, ядерні аварії тощо), доцільність об'єднання господарських зусиль країн-партнерів для освоєння багатств світового океану й космосу, збереження вже набутих людством знань, ідей і для переробки та використання все складніших інформаційних систем, створення міжнародного інформаційного банку даних, яким могли би користуватися відповідно до своїх потреб кожна країна світового співтовариства.

Характерними ознаками сучасного світового господарства є:

– активний процес переміщення факторів виробництва у формах ввозу та вивозу підприємницького капіталу, робочої сили, природних ресурсів, технологій тощо;

– розвиток міжнародних форм виробництва на підприємствах, які розміщені у декількох країнах, зокрема в рамках транснаціональних корпорацій;

– перехід до економіки відкритого типу у різних державах і створення міждержавних об'єднань;

– формування міжнародної валютної та кредитно-банківської системи;

– розвиток всесвітньої інфраструктури;

– створення міжнародних та національних інститутів, які координують міжнародні економічні відносини.

Поряд із вищезазначеними ознаками провідну роль набирає у світовому господарстві процес глобалізації.

Глобалізація (фр. *global* – загальний, всесвітній) – категорія, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і з 60-х рр. ХХ ст. набуває форми постійного та неухильного зростаючого міжнародного перетворення національних економік.

Глобалізація (лат. *globus* – куля) – це процес зміщення у напрямку створення більш інтегрованої та взаємозалежної світової економіки.

До головних причин виникнення глобалізації можна віднести:

– **усунення бар'єрів, що заважають вільному переміщенню товарів, послуг і капіталу**, яке спостерігається після закінчення Другої світової війни. Так, починаючи із 1959 р. і до 2005 р. обсяги світової торгівлі збільшилися у 27 разів. Це зростання майже втричі перевищує темп збільшення обсягів світового виробництва, середньорічна величина якого становила лише 3,8%;

– **технологічні зміни**. Особливо це стосується технологій у сфері комунікацій та опрацювання інформації, а також транспорту, що спостерігається останніми роками. Завдяки їм світ наче «зменшується», починаючи із епохи кінних екіпажів і парусних суден, коли швидкість руху не перевищувала 10 миль/год і до наших днів при середній швидкості руху реактивних пасажирських літаків у 700 миль за годину. Мається на увазі, що переміщувати товари, надавати послуги, перевозити людей, обмінюватися технологіями та інформацією в масштабі всієї планети тепер стало набагато швидше й ефективніше.

КЕЙС 1.3 «Світ, що згортається»

Завдання:

Вставте пропущені слова по тексту: ВВП, капітал, рецесія, розвиваються, сировинних, зміцнення, Федеральний резерв США, Греція, золотовалютні резерви, облікова ставка, БРІКС, інвестиції, борги, глобальна.

Від кінця рецесії у 2009 р. країни, що розвиваються, були основним джерелом живлення 1) економіки. А у 2016-му вже багаті країни забезпечать найбільшу частку глобального зростання за десятиліття. Чимало ринків, що 2), зокрема китайський, будуть раді, якщо зможуть уникнути кризи.

Країни 3) у жалюгідному стані. Бразильський уряд некомпетентний і корумпований. У Росії не краще, плюс воєнний авантюризм. Обидві економіки 2016 року в найкращому разі перебуватимуть у стагнації, і навіть це буде прогрес порівняно зі спадом 2015-го.

Китай 2016 року функціонуватиме більш-менш добре, якщо вірити офіційній статистиці. Вона вказує на зростання 4) приблизно на 6,5 %. У реальності цей показник буде, безперечно, нижчим. Піднебесна загрузла у 5), а ще неефективно управляла валютою та біржами. Імовірність справді серйозної кризи в разі збігу повальних дефолтів за кредитами, колапсу банків і стрімкого спаду 6) становить один до трьох, тобто є найвищою за історію покоління. А криза в Китаї означатиме кризу для світу.

Індія має бадьоріший вигляд: її чекає зростання більш як на 7 %. Але ця цифра гірша, ніж середній показник країни: 8,5 % у 2005-2010 рр. Індія пишатиметься, що випередила Китай, але попереду в неї ще серйозний шлях: 10 років тому, коли китайська економіка мала масштаби індійської, вона зростала приблизно на 13 %.

На цьому тлі багатий світ видаватиметься міцнішим, навіть якщо й не дуже видовищним. Американська економіка зросте

приблизно на 2,5 %, а машина зі створення робочих місць даватиме щонайменше 2 млн нових вакансій уже шостий рік поспіль. Європі вже не загрожуватиме 7) чи дефляція, а найочевидніша для єврозони бомба уповільненої дії – 8) – поки що знешкоджена. Європейський центральний банк і його однодумець у сенсі друку грошей Банк Японії підтримуватимуть свої економіки в доброму стані. Зростання і в єврозоні, і в Японії буде кращим, ніж звичайно: на рівні 1,6 %. У Британії, найефективнішій із 4-х великих економік ЄС, зростання перевищуватиме 2 %, хоча домогосподарства постраждають від імовірного збільшення 9)

Така оптимістична для багатих країн перспектива може зникнути, якщо ринки, що розвиваються, зазнають ще однієї фінансової кризи. На них зазвичай виникає паніка, коли 10) підвищує облікову ставку; сам натяк на таке підвищення 2015 р. вилився у 11) долара, тоді як валюти молодих ринків пішли вниз. Утім, хоча у 2016-му облікову ставку в США й підніматимуть, це робитимуть потроху й нечасто, аби не створювати ризику фінансових потрясінь.

Але, навіть, такий підхід несе певну небезпеку: наприклад, щораз міцніший долар здатен витягувати інвестиційний 12) із ринків, що розвиваються, а це може довести до краю безодні. Чогось подібного до кризи молодих ринків 1997-1998 рр. чекати не варто: з того часу більшість країн примножили 13) й відпустили свої валюти. Але такі країни, як Туреччина й Південна Африка, досі в зоні ризику, а компанії, що протягом минулого десятиліття брали великі позики в іноземних грошових одиницях, можуть опинитись у фінансовій скруті, якщо продажі на місцевих ринках упадуть, а місцеві валюти знеціняться.

Але хоча б у виробників 14) товарів буде підстава для якого-не-якого оптимізму. Ціни на енергоносії, метали та продовольство, які у 2011-2015 рр. упали на 30-50%, у 2016-му підуть догори; ціна на нафту порівняно з попереднім роком зросте на 10%. Але нафта-сирець усе одно коштуватиме близько половини суми, яку давали за неї кілька років тому, тож привід для радощів буде в споживачів.

Світова економіка після 2010 р. не спромоглася на темпи зростання вищі за 4 %. Але 2016-й для більшості країн (окрім Америки) стане ще одним роком відновлення, одужання, реформ

і ризику. Втім, упродовж року перспектива синхронізованого підйому, який на глобальному рівні посилив би зростання, зумовлене стійким споживчим попитом, упевненістю бізнесу й політичною стабільністю, залишиться нереалістичною.

Джерело: Лео Абрузес. Світ, що згортається //Світ у 2016. Український тиждень. The Economist Intelligence Unit. – 2015. – 146 с.

На початку XXI ст. у світі є понад 200 країн, в яких проживає близько 7-и мільярдів людей. За **рівнем розвитку**, тобто за показником відношення валового національного продукту (gross national income - GNI) на душу населення **Світовий банк поділяє всі країни на 4 групи :**

- 1) з низьким рівнем ВВП - менше 995 дол. США валового національного доходу на душу населення;
- 2) нижче середнього - від 996 до 3945 дол. США;
- 3) вище середнього – від 3946 до 12195 дол. США;
- 4) з високим - перевищує 12196 дол. США на душу населення.

Світовий ВВП (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на душу населення у 2014 р. становив 15,2 тис. дол. США. Катар, за цим показником, є найбагатшою країною у світі із значенням у 143,43 тис. дол. США. Держава Близького Сходу випереджає Люксембург (92,05 тис. дол. США) і Сінгапур (82,76 тис. дол. США). Натомість Центральноафриканська Республіка має найнижчий рівень доходу на жителя – 602 дол США, дещо поступаючись Демократичній республіці Конго (704 дол США). Загалом 13 країн мають рівень доходу на людину понад 50 тис дол. США за паритетом купівельної спроможності, 60 держав – понад 20 тис дол. США і 104 країни – більше 10 тис дол. США. Разом із тим 77 країн мають дохід на душу населення вище середньосвітового значення.

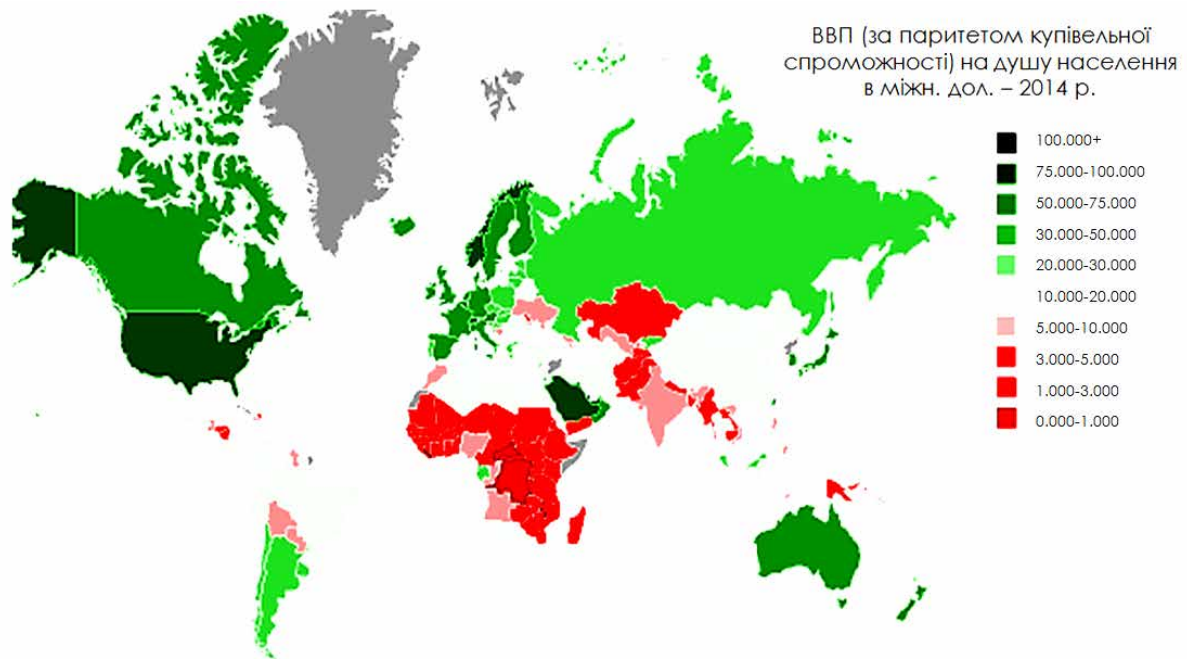

Рис. 1.2. ВВП (за паритетом купівельної спроможності) на душу населення по країнах світу у 2014 р., у міжн. дол.

Джерело: <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-gdp-capita-ppp.php#>

Україна на кінець 2014 р. за даними Міжнародного валютного фонду посідала 106 місце у рейтингу – 8668,3 міжн дол на душу населення (за паритетом купівельної спроможності), поступившись Індонезії (10641 дол), Шрі-Ланці (10372 дол) і Боснії та Герцеговині (9833 міжн дол.), але, випередивши Грузію (113-е місце), Вірменію (117-е місце) та Узбекистан (127-е місце).

За рівнем економічного зростання Світовий банк виділяє наступні групи країн :

1) **розвинені:** держави Європейського Союзу (Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція, Сполучене Королівство, Болгарія, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Хорватія), інші країни Західної Європи (Ісландія,

Норвегія, Швейцарія), Австралія, Канада, Японія, Нова Зеландія, США.

2) **країни з перехідною економікою:** держави Південно-Східної Європи (Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія, Македонія), СНД (Вірменія, Азербайджан, Білорусія, Казахстан, Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан), Грузія;

3) **країни, що розвиваються:**

а) Латинська Америка і Карибський басейн: Аргентина, Барбадос, Болівія, Бразилія, Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Куба, Домініканська Республіка, Еквадор, Ель Сальвадор, Гватемала, Гайана, Гаїті, Гондурас, Ямайка, Мексика, Нікарагуа, Панама, Парагвай, Перу, Тринідад і Тобаго, Уругвай, Венесуела);

б) Африка: Алжир, Ангола, Бенін, Ботсвана, Буркіна-Фасо, Бурунді, Камерун, Кобе-Верде, Центральноафриканська республіка, Чад, Коморські острови, Конго, Кот-д'Івуар, Демократична республіка Конго, Джибуті, Єгипет, Екваторіальна Гвінея, Еритрея, Ефіопія, Габон, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кенія, Лесото, Ліберія, Лівія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Мавританія, Маврикій, Марокко, Мозамбік, Намібія, Нігер, Нігерія, Руанда, Сан-Томе і Принсипи, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Сомалі, Південна Африка, Судан, Того, Туніс, Уганда, Танзанія, Замбія, Зімбабве;

в) Східна Азія: Бруней, Китай, Гонконг, Індонезія, Малайзія, М'янма, Папуа Нова Гвінея, Філіппіни, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Таїланд, В'єтнам;

г) Південна Азія: Бангладеш, Індія, Іран, Непал, Пакистан, Шрі-Ланка;

д) Західна Азія: Бахрейн, Ірак, Ізраїль, Йорданія, Кувейт, Ліван, Оман, Катар, Саудівська Аравія, Сирійська

Арабська Республіка, Туреччина, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен.

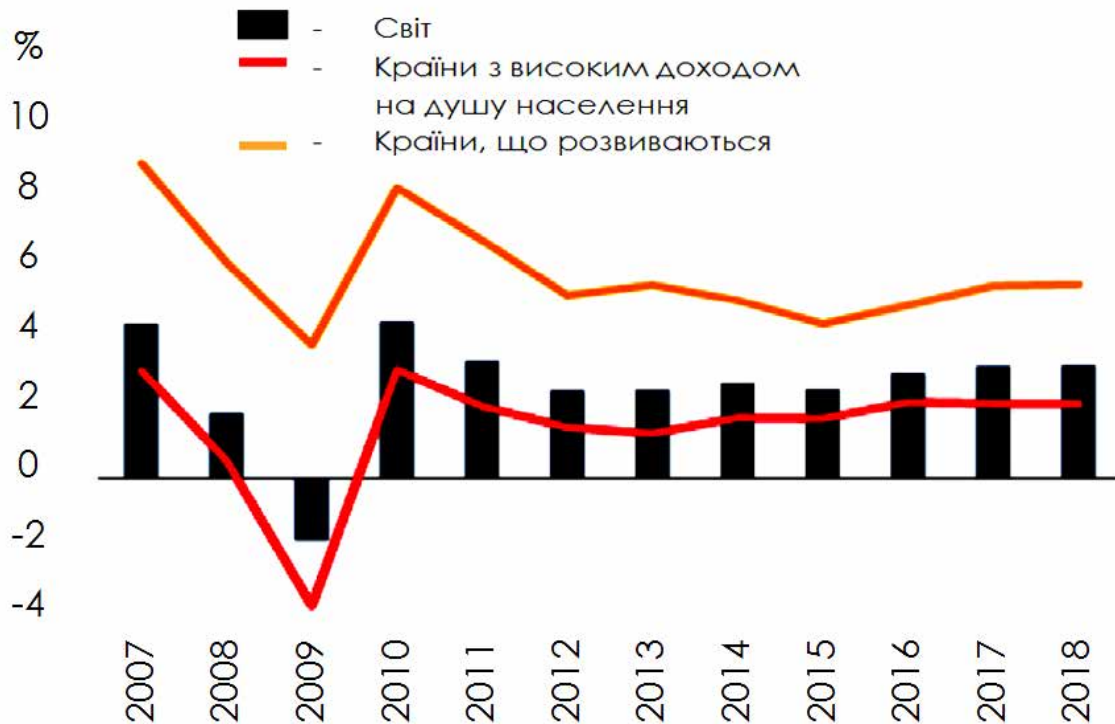

Рис. 1.3. Фактичний і прогнозований ріст ВВП світу

Джерело: *Global Economic Prospects. Spillovers amid Weak Growth*//World Bank Group. – January 2016. - <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

У 2015 р. темпи зростання світової економіки уповільнились і становили 2,4%, що на 2 п.п. менше попереднього року. Це пояснюється здебільшого зниженням темпів росту економік країн, що розвиваються із 4,9 % (2014 р.) до 4,3 % (2015 р.).

Зокрема суттєве уповільнення мало місце в Китаї – із 7,3 до 6,9 %. Бразилія і Росія вимушені коригувати власну економічну політику під тиском внутрішніх і зовнішніх викликів.

В середньому діяльність експортерів у розвинених країнах і країнах, що розвиваються перебувала у стані

стагнації, тому що ціни на сировину продовжували падіння.

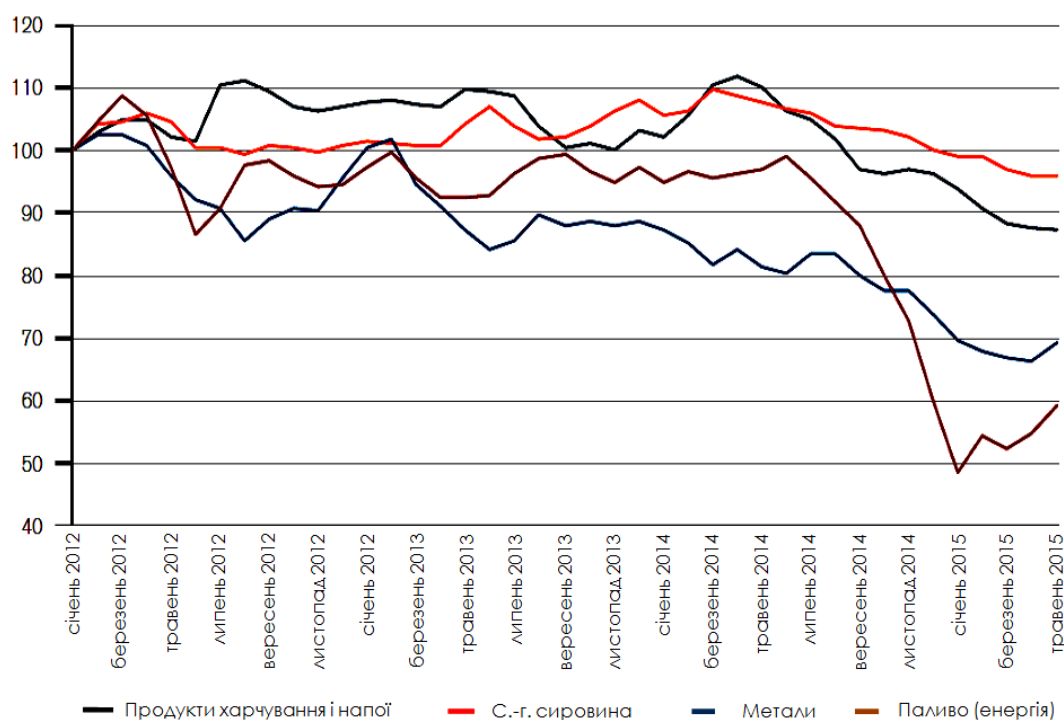

Рис. 1.4. Динаміка індексу цін на сировинні товари за січень 2012-травень 2015 рр. (січень 2012 р.=100)

Джерело: World Trade Report 2015. Speeding up trade: benefits and challenges of implementing the WTO Trade Facilitation Agreement – Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_trade_report15_e.pdf

В результаті темпи зростання обсягів світової торгівлі товарами за останні 3 роки не перевищували 3% (із 2012 р. до 2014 р. – 2,4% щорічно). Варто зазначити, що це найповільніший темп трирічного росту глобальної торгівлі за весь період її розширення (виключаючи 1975 р. і 2009 р., коли вона суттєво скорочувалась).

Очевидно, що ключову роль у глобальній економіці сьогодні відіграє сфера нематеріального виробництва (сфера послуг), причому у всіх групах країн за рівнем доходу на душу населення. Однак, варто зазначити, що найвища частка сфери послуг відповідає розвиненим державам, які перебувають на стадії формування

інформаційного суспільства (на порозі 4-ї промислової революції). Разом із тим, аграрному сектору тут в контексті економічного розвитку відведена досить скромна роль (у США лише 1% від ВВП). Натомість, до сьогодні продовжують функціонувати аграрні типи державних утворень, переважно це країни Центральної Африки, де спостерігається низький рівень економічного зростання (Центральноафриканська республіка – більша половина ВВП формується саме за рахунок сільського господарства). На перший погляд, Україну можна було б віднести до типових постіндустріальних країн, тому що частка сфери послуг тут становить понад 60%. Проте, оскільки частка сільського господарства у ВВП є порівняно високою – 12%, то її раціональніше віднести до індустріально-аграрних держав із розвиненою сферою послуг.

Рис. 1.5. Темп росту світової торгівлі товарами

Джерело: *Global Economic Prospects. Spillovers amid Weak Growth*//World Bank Group. – January 2016. - <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

Загалом структура світової економіки на початку ХХІ ст. виглядає наступним чином: сільське господарство – 3% у ВВП, промисловість – 26% та сфера послуг – 71% (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура ВВП світу за секторами та по групах країн на кінець 2014 р.

Світ/групи країн	Сільське господарство, % до ВВП	Промисловість, % до ВВП	Сфера послуг, % до ВВП
Низький дохід	32	22	46
-Центральнаафриканська республіка	58	12	30
Середній дохід	10	35	55
-Україна	12	25	63
Високий дохід	2	25	73
-США	1	21	78
-Нідерланди	2	21	77
Країни ЄС-28	2	24	74
Світ, разом	3	26	71

Джерело: <http://wdi.worldbank.org/table/4.2>

КЕЙС 1.4

«Четверта промислова революція у світовій економіці: міф чи реальність?»

Глобальні компанії вже пишуть нові правила світобудови: у минуле відходить конвеєрне виробництво і ставка на дешеву робочу силу. Проігнорувавши цей тренд зараз, Україна назавжди залишиться на задвірках світової економіки.

Зайнята війною і внутрішніми перетвореннями, Україні складно звертати увагу на зовнішні події, якщо вони не зачіпають її безпосередньо. Але із цього правила має бути зроблено виключення для

промислової революції, яка починає розгортатись прямо зараз у США, Німеччині, Китаї і ряді інших країн.

«Четверта промислова революція» цей термін не є надуманим журналістами. Його запустили у вживання власне промисловці, які розпочали цю революцію. В ряди революціонерів вже записалось близько двохсот компаній і наукових центрів, багато із них – із світовим іменем. Їх представники щоквартально збираються на форуми, де не тільки обговорюють плани, але й затверджують правила нового світового укладу.

Ці плани і правила на перший погляд стосуються не зовсім суттєвих речей. По суті, мова йде лише про те, що у промисловості, будівництві, на транспорті десятки (а потім і сотні) мільярдів датчиків і приладів будуть підключені до єдиної, для всього світу, мережі – індустріального інтернету. Це виглядає так, як розвиток на виробничому рівні ідеї інтернету речей, про який йдуть розмови ще з кінця минулого століття.

Але між виробничим і побутовим рівнями є одна суттєва різниця. Серед побутових користувачів ніхто не отримає миттєвих вигод від того, що перетворить своє житло у, так званий «розумний дім». Навпаки, це буде вимагати багатьох разових витрат, які не факт, що, коли-небудь, окупляться (у вигляді економії тепла і електроенергії). І точно, жоден не ризикує втратити своє житло від того, що не поспішає перетворювати його на «розумний» будинок. Проте бізнесмени, що зініціювали промислову революцію, розраховують саме на отримання конкурентних переваг, які дозволять їм зміцнити свої позиції на ринку і послабити позиції конкурентів. Ті можуть працювати за старим принципом, поки не помітять, що споживачі відвертаються від їх продукції, доходи вже не покривають витрат і більш вигідно закрити виробництво, ніж його рятувати.

Тому, вітчизняним компаніям і всім українцям, варто звернути увагу на той тренд, який починається зараз у найбільших економіках світу. Зміни будуть стосуватись не тільки виробничого процесу. Четверта промислова революція обіцяє радикально переорієнтувати промисловість, повертаючи її від конвеєрного виробництва, яке розраховане на масового споживача, до, так званого, адитивного виробництва, яке задовольняє запити індивідуального клієнта. З'являться нові

можливості для винахідників і нова сфера бізнесу, яку можна назвати суспільним виробництвом. У свою чергу, ці зміни дадуться в знаки на структурі суспільства у різних аспектах – освіті, зайнятості, виборі місця проживання, тощо.

У глобальному масштабі четверта промислова революція повинна призвести до суттєвих зрушень у міжнародному поділі праці.

Джерело: Вишне夫斯基 Ю. "Власть денег". - 2015 г. - №9/434. – С. 25-47.

Запитання:

1. Яке місце може посісти Україна у міжнародному поділі праці в умовах проведення четвертої промислової революції у світі?
2. Для яких секторів національної економіки України відкриваються нові перспективи для зростання?

КЕЙС 1.5.

«Поради для уряду України від директора американського інституту Петерсона (одного із найбільш авторитетних економічних аналітичних центрів у світі) (2011 р.)»

Журналіст:

- Які виклики перед світовою економікою ви бачите зараз?

Фред Бергстен:

- Відповідаючи на це питання, хотів би знову поділити світову економіку на дві частини, які досить відрізняються одна від одної. Одна половина – це, як я вже сказав, країни, що розвиваються, ринки яких стрімко зростають, в рік у середньому на 6%. Вони автономні і не залежать від того, що відбувається у розвинених країнах. І це дуже важливо. Друга половина – США, Європа, Японія – переживає довгий період відродження після глибокої фінансової кризи. Період повного одужання може зайняти п'ять-вісім років, але це не нова рецесія.

У зв'язку із цим потрібно розуміти, що зростання економіки у США та Європі буде досить скромним, поки їх ринки не пройдуть складний процес одужання. Зараз зростання всього близько 2%.

Якщо говорити про Україну, то ви знаходитесь десь посередині. З однієї сторони, у вас великий потенціал зростання країни, що розвивається, з іншої – ви не можете повністю позбавитись від впливу ринків розвинутих країн, тому що Україна надзвичайно близька до Європи. Ви десь посередині, тому є ризики і їх потрібно враховувати.

Журналіст:

– Окремі експерти стверджують, що криза-2008 була пов'язана із тим, що люди витрачали більше, ніж заробляли. Однак цей процес продовжується і сьогодні.

Фред Бергстон:

- Не все так просто. Тут потрібно дивитись на розподіл доходів і видатків. Звичайно, в цілому було високе споживання, тому що до кризи мало місце економічне піднесення. Тому процес споживання повинен супроводжуватись процесом

накопичення.

У цьому випадку зразковим є приклад Китаю. В цій країні дуже високий показник національних заощаджень – 50% від ВВП (в Україні – всього 19%), заощаджені засоби реінвестуються. Це багато в чому і забезпечило Китаю економічний бум.

Журналіст:

– Яку пораду ви могли би дати сьогодні українській владі?

Фред Бергстон:

– Для України зараз найбільш головне – завершити переговори щодо Договору про асоціацію із ЄС. Впевнений: Україна отримала історичний шанс, це буде трагедія, якщо вона його не використає.

Як показує історія розвитку східноєвропейських держав у пострадянському просторі, асоціація із ЄС несе в собі велику економічну вигоду. Підписання договору миттєво покращить інвестиційний клімат в країні. Компанії, які прийдуть в Україну, можуть використовувати її як базу для виробництва продукції, призначеної для продажу у ЄС.

Такий шлях вже пройшла Ірландія. Приклад цієї маленької держави на краю Європи - історія успіху. Про переваги від створення Зони вільної торгівлі і від асоціації із Європою свідчить

досвід Туреччини. Не дивлячись на кризу, її економіка зростає дуже швидко.

Є багато історій успіху, на яких Україна може повчитись. Але дуже важливо для вашої країни мати більш прозорий і передбачуваний інвестиційний клімат. Саме це відчинить двері для інвесторів. Я бачу потенціал України – він вражаючий.

Джерело: Соломко И. Экономист-оптимист // Корреспондент. – 2011 - №46 (483). - С. 44-46.

Запитання:

1. У чому помилявся директор американського інституту Петерсона щодо України? Поясніть причини.
2. До яких рекомендацій Фреда Бергстена потрібно прислухатись і взяти на «озброєння» сьогодні органам центральної влади України?

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке міжнародна економічна діяльність?
2. Чим різняться поняття „зовнішньоекономічна діяльність” та „міжнародна економічна діяльність”?
3. На яких принципах базується міжнародна економічна діяльність України?
4. Які Ви знаєте основні форми міжнародної економічної діяльності?
5. Що являє собою поняття «суб'єкт міжнародної економічної діяльності»?
6. Які Ви знаєте суб'єкти мікро-, макро- та міжнародного рівня міжнародної економічної діяльності України?
7. Що відносять до передумов виникнення світової економіки?
8. Які Ви знаєте ознаки сучасного світового господарства?
9. Що таке глобалізація? Розкрийте причини її виникнення.
10. Як класифікуються країни світу за рівнем економічного розвитку? До якої групи належить Україна? Чому?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Принцип зовнішньоекономічної діяльності, який полягає в тому, що ЗЕД в Україні регулюється тільки законами України називається:

1	принцип суверенітету народу України
2	принцип юридичної рівності та недискримінації
3	принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва
4	принцип верховенства закону

2. Встановіть відповідність між формами економічної діяльності та їх характеристиками:

1. Міжнародна торгівля товарами	А. Сукупність економічних відносин між країнами при функціонуванні та використанні валюти у їх економічній взаємодії
2. Міжнародний рух капіталів	Б. Сукупний товарооборот між країнами – суб'єктами світової економіки
3. Міжнародні валютно-фінансові відносини	В. Сукупність економічних відносин між країнами із надання фінансових активів на умовах терміновості, зворотності і платності
4. Міжнародні кредитні відносини	Г. Процес трансграничного переміщення капіталів, обумовлений різною забезпеченістю країн матеріальними, фінансовими ресурсами для створення матеріальних благ і забезпечення розширеного відтворювального процесу

3. Багатостороння торговельна угода, яка регулює міжнародну торгівлю товарами, підписана 1947 р. 23-а країнами, змінена та доповнена 1994 р. – це.....

--

4. Встановіть відповідність між принципами міжнародної економічної діяльності та їх характеристиками:

1. Загальні принципи	А. Викладені в міжнародних правових актах і є обов'язковими для виконання всіма державами, що їх підписали
2. Специфічні принципи	Б. Закріплюються в законодавчих актах певної країни
3. Національні принципи	В. Сукупність загальновизнаних у міжнародній економіці правил організації міжнародних економічних відносин

5. Сукупність економічних відносин між країнами із надання фінансових активів на умовах терміновості, зворотності, платності – це:

1	міжнародні валютно-фінансові відносини
2	міжнародні кредитні відносини
3	міжнародний рух капіталів
4	міжнародне науково-технічне співробітництво

6. Встановіть відповідність загальних принципів міжнародної економічної діяльності їх характеристикам:

1. Науковості	А. Означає, що МЕД сприяє реалізації власних економічних інтересів і врахуванню інтересів країн-партнерів
2. Системності	Б. Означає, що МЕД є цілісною системою, складовими елементами якої є її форми, а суб'єктом виступає держава в особі її органів
3. Взаємовигоди	В. Означає, що розвиток МЕД повинен відповідати об'єктивним економічним законам

7. До координаційних суб'єктів на макрорівні міжнародної економічної діяльності України не належить:

1	Національний банк України
2	Міністерство інфраструктури України
3	Міністерство економічного розвитку та торгівлі України
4	Державна фіскальна служба України

8. Динамічна система взаємозв'язаних національних економік та відносин між належними до них суб'єктами економічного життя, яка діє на принципах міжнародного поділу праці та охоплює всі стадії циклу економічного відтворення – це.....

--

9. Загальний принцип МЕД, що означає, що МЕД сприяє реалізації власних економічних інтересів і врахуванню інтересів країн-партнерів – це принцип:

1	науковості
2	системності
3	взаємовигоди
4	достатності

10. Встановіть до якої класифікаційної групи відносяться запропоновані органи регулювання міжнародної економічної діяльності України:

1. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України	А. Загальнодержавні органи
2. Кабінет Міністрів України	Б. Координаційні органи
3. Торгово-промислова палата України	В. Галузеві органи
4. Управління зовнішньоекономічних зв'язків Київської обласної державної адміністрації	Г. Територіальні органи
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України	Д. Спеціалізовані функціональні органи

11. Яку з країн за рівнем економічного зростання Світовий банк не відносить до країн, що розвиваються?

1	Китай
2	Уганда
3	Чорногорія
4	Бразилія

12. До якої групи органів державного апарату належить Державна фіскальна служба України?

1	загальнодержавних
2	координаційних
3	галузевих
4	територіальних

13. Які із вказаних організацій не відносять до загальнодержавних органів регулювання міжнародної економічної діяльності?

1	Верховна Рада України
2	Кабінет Міністрів України
3	Міністерство фінансів України
4	Президент України

14. Яку з країн, за рівнем економічного зростання, Світовий банк не відносить до країн з перехідною економікою?

1	Україна
2	Хорватія
3	Бразилія
4	Казахстан

15. Які з вказаних організацій відносять до спеціалізованих функціональних органів регулювання міжнародної економічної діяльності?

1	Верховна Рада України
2	Рада експортерів та інвесторів при МЗС України
3	Міністерство фінансів України
4	Торгово-промислова палата України

16. Встановіть відповідність категорій міжнародної економічної діяльності та визначень:

1. Відкрита економіка	А. Система, взаємозв'язаних національних економік та відносин між належними до них суб'єктами економічного життя, яка діє на принципах міжнародного поділу праці та охоплює усі стадії циклу економічного відтворення
2. Світове господарство	Б. Цілісна система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, а також міжнародними організаціями, яка має характерні лише для себе взаємозв'язки, закономірності та реалізує ті специфічні інтереси, які пов'язані з використанням переваг міжнародного співробітництва, поділу праці та факторного розміщення
3. Міжнародна економічна діяльність	В. Національний господарський комплекс, який бере участь у системі міжнародного поділу праці та опосередковує в ході міжнародної кооперації вагому частину сукупного продукту, причому макроекономічна рівновага такого комплексу забезпечується за активної ролі міжнародного сектору
4. Міжнародний ринок	Г. Динамічна система, яка поєднує в єдиний господарський механізм раціональних покупців та продавців, виробників і споживачів товарів за допомогою цінкових та споживчих критеріїв обміну з використанням нормативно-правової та інституційної інфраструктури міжнародних економічних відносин

17 Встановіть відповідність між організаціями Світового банку та їх функціями:

1. Міжнародний банк реконструкції та розвитку	А. Сприяє економічному зростанню країн, що розвиваються, через надання фінансової підтримки приватному сектору
2. Міжнародна асоціація розвитку	Б. Надає позики і допомогу в розвитку країнам із середнім доходом і біднішим кредитоспроможним країнам
3. Міжнародна фінансова корпорація	В. Сприяє підтримці іноземних інвестицій у країнах, що розвиваються
4. Міжнародне агентство по інвестиційним гарантіям	Г. Надає безпроцентні позики найбільш біднішим країнам

18. Встановіть належність країни до певної групи за рівнем економічного зростання:

1. Македонія	А. Розвинута країна
2. Чилі	Б. Країна з перехідною економікою
3. Австралія	В. Країна, що розвивається

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранова В. Нова криза доб'є сировинні країни / В. Баранова // *Власть денег.* – 09.2015. – №9 (434). – С. 14-15
2. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ С.В. Бестужева. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2010. – 212 с.
3. Вишне夫斯基 Ю. *Власть денег* /Ю. Вишне夫斯基. - 2015. - №9/434. – С. 25-47.
4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. №959-ХІІ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. – Назва з екрана.
5. Кокоба А. Урок економіки / А. Кокоба, А. Пасхвер, В. Сыч // *Корреспондент.* – 2011. - №10(447). – С. 28-32

6. Конституція України. Закон від 28.06.1996 р. № 254к /96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.

7. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. : «Одіссей», 2006. – 456 с.

8. Лео Абрузес. Світ, що згортається / Абрузес Лео //Світ у 2016. Український тиждень. The Economist Intelligence Unit. – 2015. – 146 с.

9. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник / В. Є. Новицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 948 с.

10. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://www.worldbank.org/>. – Назва з екрана.

11. Рада експортерів та інвесторів при МЗС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rei.mfa.gov.ua/ua/about-council/council-provisions>. – Назва з екрана

12. Соломко И. Экономист-оптимист / И. Соломко // Корреспондент. – 2011 - №46 (483). - С. 44-46.

13. Торгово-промислова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/ua/main.html>. – Назва з екрана.

14. Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана.

Продукцію однієї країни можна обміняти на продукцію інших країн за цінами, що дадуть можливість оплатити експортом імпорт
Джон Стюарт Мілля, англійський економіст

РОЗДІЛ 2

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- 2.1. Відкритість національної економіки: сутність, показники та зв'язок із ефективною економікою
- 2.2. Платіжний баланс як інструмент відображення ступеня інтенсивності та ефективності розвитку міжнародної економічної діяльності
- 2.3. Валовий зовнішній борг України

КЕЙС 2.1
«Феномен відкритої моделі національних економік у Південно-Східній Азії»

У Гонконзі і Сінгапурі ніколи не було нафти, газу і руди. Більше того, у цих азійських країн навіть немає свого будівельного піску і питної води – і це та інше потрібно імпортувати. Не дивлячись на дефіцит ресурсів і корисних копалин, ці дві країни в кінці ХХ ст. здійснили стрімкий економічний прорив, піднявшись із світового дна у першу п'ятірку держав за рівнем ВВП на душу населення.

Головною і єдиною зброєю Сінгапуру і Гонконгу у боротьбі за власний добробут став бізнес-клімат, умови для ведення бізнесу. Протягом короткого проміжку часу ці країни знищили всі перешкоди на шляху технологій і капіталу – чи то висока ставка податку, надмірний бюрократизм або корумпований чиновник.

«Наш уряд прозорий та ефективний, і ми насолоджуємось вільним переміщенням капіталу, людей та інформації, - резюмує Дональд Тонг, гонконгський комісар з економічних і торгових справ у США».

1965 року Сінгапур, одна із найбідніших країн світу, вперше у своїй історії здобула суверенітет. На наступний день після проголошення незалежності, кореспондент Деніс Уорнер написав у *The Sydney Morning Herald*: «Незалежний Сінгапур не розглядався у якості життєздатного утворення три роки назад, ні що у поточній ситуації не припускає, що він більш життєздатний зараз».

Британський журналіст не перебільшував. У найбільш маленькій країні Південно-Східної Азії немає не тільки природних ресурсів, щоб розвивати промисловість, але й будівельного піску, деревини і навіть питної води. Все потрібно імпортувати. Головним джерелом доходів казни залишався морський порт. Проте і він переважно використовувався для реекспорту олов'яної руди, рису, каучуку із Малайзії, Індонезії і Таїланду.

45 років потому на підльоті до Сінгапуру перед пасажирами авіалайнерів відкривається захоплююча подих картина – морський порт гігантських розмірів. Закладена суднами берегова лінія

уходить за обрїй. Сінгапурський порт кожену добу приймає до 150 велетенських суден. Щорічно тут перевалюють більше 500 млн т вантажів. Це у чотири рази більше, ніж всі морські і річкові порти України разом узяті.

Всього за одне покоління Сінгапур суттєво змінився. Його населення збільшилось у п'ять разів, досягнувши 5 млн чоловік. За свою працю кожен із них в середньому отримує 4 тис дол США на місяць. Ще нещодавно пустинний острів порівнюють із діловим районом Нью-Йорка – Манхеттеном.

Перше, що зробили міста-держави,- незвично спростили податкову систему і знизили фіскальні ставки. Так, Гонконг залучив міжнародний бізнес відсутністю ПДВ, імпортних мит, податку на дивіденди і соціальні внески, а також невисоким податком на прибуток. В результаті фіскального лібералізму в Гонконзі зосередили свої штаб квартири більше 70 із 100 найбільш крупних банків світу.

Крім низьких податків лідери рейтингу економічної свободи залучають багатомільярдні інвестиції тепличними умовами ведення бізнесу. «Ми вітали кожного інвестора, - згадує перші кроки реформ Лі Куан Ю. – Ми просто із шкіри вилазили, щоб допомогти йому почати виробництво».

Загалом своїм процвітанням Сінгапур і Гонконг зобов'язані максимальній інтеграції у міжнародний контекст. Іншими словами свобода підприємництва, викорінення корупції та інтеграція у міжнародний процес освіти винесли ці дві молоді азійські країни на вершину світового капіталізму.

Джерело: Анна Кокоба, Александр Пасховер, Виталий Сыч. Урок економіки //Корреспондент. – 2011. - №10(447). – С. 28-32

Запитання:

1. У чому полягав секрет успіху в економічному розвитку Сінгапуру і Гонконгу?
2. Яке значення мала міжнародна економічна діяльність цих двох держав Південно-східної Азії в процесі формування економічного «дива»?
3. Чи корисний досвід Гонконгу і Сінгапуру у реформуванні міжнародної економічної діяльності України?

ГЛОСАРІЙ:

Автаркія – це стан економіки, при якому задоволення потреб споживачів забезпечується виключно за рахунок внутрішнього (національного) виробництва, а обмін з іншими країнами практично відсутній.

Відкрита економіка - це національний господарський комплекс, який інтегрований у систему світогосподарських зв'язків з метою реалізації національних інтересів з урахуванням інтересів країн-партнерів.

Валовий зовнішній борг – це загальний обсяг заборгованості станом на певну дату за всіма наявними зобов'язаннями резидентів перед нерезидентами, що вимагають сплати основної суми та/або відсотків у будь-який час у майбутньому.

Дефолт (англ. *default* — *невиконання обов'язків*) – стан у кредитних відносинах, що настає, коли позичальник не виплачує свої борги або платежі, порушення платіжних зобов'язань позичальника перед кредитором, нездатність проводити своєчасні виплати за борговими зобов'язаннями або виконувати інші умови договору позики. Цим терміном позначають будь-які види відмови від боргових зобов'язань (тобто він певною мірою є синонімом поняття «банкрутство»), але, як правило, його використовують вужче, маючи на увазі, відмову центрального уряду або муніципальної влади від своїх боргів.

Зовнішній державний борг – заборгованість держави по непогашених зовнішніх позиках і не виплачених по ним відсоткам, складається із заборгованості даної держави міжнародним і державним банкам, урядам, приватним іноземним банкам та ін.

Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому зазначено сумарні дані про економічні операції резидентів з нерезидентами за певний період.

2.1. Відкритість національної економіки: сутність, показники та зв'язок із ефективною економікою

На сьогоднішній день жодна країна світу не може досягти успіхів в економічному зростанні, розвиваючись за умов автаркії.

Стан економіки, при якому задоволення потреб споживачів забезпечується виключно за рахунок внутрішнього (національного) виробництва, а обмін з іншими країнами практично відсутній, називається **автаркією**.

Розуміючи обмеження на реалізацію порівняльних переваг, які накладає закрита національна економіка, на початку ХХІ ст., переважна більшість урядів держав дотримуються принципу відкритості до світового господарства.

Відкрита економіка - це національний господарський комплекс, який інтегрований у систему світо господарських зв'язків з метою реалізації національних інтересів з урахуванням інтересів країн-партнерів.

Відкритість економіки передбачає розробку ефективної та безпечної зовнішньоекономічної політики. Ефективність розглядається як реалізація власних економічних інтересів, тоді як безпечність передбачає урахування інтересів інших суб'єктів світового господарства та їх недискримінацію. **Одним із важливих критеріїв відкритості економіки є ліберальний зовнішньоторговельний режим.**

До показників, які характеризують рівень відкритості економіки країни відносять:

- вартісні обсяги експортно-імпортних операцій;
- обсяги міжнародного інвестування;
- обсяги міждержавного кредитування;

- обсяг зовнішнього державного боргу;
- експортну, імпорتنу і зовнішньоторговельну квоти.

Зовнішній державний борг – заборгованість держави по непогашених зовнішніх позиках і не виплачених по ним відсоткам, складається із заборгованості даної держави міжнародним і державним банкам, урядам, приватним іноземним банкам та ін.

Експортна квота – це кількісний показник, який характеризує значимість експорту для економіки в цілому і окремих галузей із тих чи інших видів продукції. В межах всього національного господарства вона розраховується як співвідношення вартості експорту до вартості валового внутрішнього продукту за відповідний період і виражається у відсотках:

$$K_e = \frac{E}{\text{ВВП}} \times 100\% \quad (2.1)$$

де: K_e – експортна квота, %;

E – вартість експорту, дол. США

ВВП – вартість валового внутрішнього продукту, млн. дол. США

Граничне значення експортної квоти для визначення економіки як відкритої також є дискусійним питанням. Так відомий дослідник Є.Ф. Авдокушин у 90-х рр. ХХ ст. визначав прийнятною для відкритої економіки розмір експортної квоти на рівні 10 % [1]. Проте, останнім часом дедалі поширеним стає підхід, відповідно до якого вчені наголошують, що значення цих показників на рівні 10% було адекватним для 50–70 рр. минулого століття, з урахуванням при цьому особливостей функціонування і розвитку сучасного світового господарства, граничних значень експортної й імпоротної квот, які свідчили б про відкритість

економіки окремої країни, і пропонують встановити їх на рівні 45 %.

За останні півстоліття величина експортної квоти загалом по світу підвищилась майже у 2,5 раза. Сьогодні у переважній більшості держав світу, за виключенням тих, де мають місце складні ситуації (наслідки стихійних лих, воєн, економічних криз, гуманітарних катастроф тощо), як правило, рівень значущості експорту для національних економік перевищує 10 %. Більше того, для країн, розвиток яких тісно пов'язаний із транзитом товарів чи великими обсягами торгівлі фінансовими послугами експортна квота сягає 100 % і більше. Наприклад, Гонконг (Автономія КНР) на кінець 2014 р. мала експортну квоту на рівні 219,62 %, Люксембург – 203,27 %, Сінгапур – 187,64 %, Мальдіви – 108,24 %, Ірландія – 113,71 %. Разом із тим, у країнах із вагомими експортом товарів і послуг, які мають місткі внутрішні ринки значення експортної квоти поступається 45%. Наприклад, Китай – 22,62 % (2014 р.), ЄС – 41,96 % (у т.ч. Франція – 28,69 %, Сполучене Королівство – 28,36%), Японія – 17,72 %; США – 13,44 %.

Імпортна квота – це кількісний показник, що характеризує значимість імпорту для економіки країни і окремих галузей із різноманітних видів продукції. В межах усього національного господарства імпортна квота обчислюється як співвідношення імпорту до вартості ВВП:

$$K_i = \frac{I}{\text{ВВП}} \times 100\% \quad (2.2)$$

де: K_i – імпортна квота, %;

I – вартість імпорту, дол. США

ВВП – вартість валового внутрішнього продукту, млн дол США.

Значущість імпорту для країн світу здебільшого така сама як і експорту, на що вказує розмір імпоротної квоти. Так, на кінець 2014 р. імпортна квота Сінгапуру становила 163,21 %, тоді як США лише -16,49 %.

До більш комплексних показників відкритості економіки зазвичай відносять **зовнішньоторговельну квоту**, яка розраховується як відношення вартісного обсягу зовнішньоторговельного товарообігу до вартісного обсягу ВВП країни і виражається у відсотках:

$$K_z = \frac{(E+I)}{\text{ВВП}} \times 100\% \quad (2.3)$$

Але при розрахунку зовнішньоторговельної квоти не враховуються обсяг експорту й імпорту капіталу, валютно-фінансові складові. Також у багатьох країнах з місткими внутрішніми ринками рівень відкритості економіки за показником зовнішньоторговельної квоти є незначним (наприклад, Японії, США, Китаї і Франції), але ступінь впливу цих країн на світову економіку є істотнішим порівняно із країнами зі значно більшими показниками відкритості економіки (наприклад, Словаччина, Данія, Естонія, Катар, Швейцарія, Таїланд, Люксембург).

Визначаючи ступінь відкритості певної економіки потрібно враховувати, що акцент у міжнародних економічних зв'язках даної країни може припадати як на торгівлю товарами (як це відбувається в країнах експортерів нафти – Кувейт, Бахрейн, ОАЕ), послугами (наприклад, Кіпр, Мальта), так і на фінансово-кредитні операції (наприклад, Швейцарія, Гонконг, Люксембург (?)).

Розгорнуту класифікацію країн за ступенем відкритості надає **Міжнародна торговельна палата** (The International Chamber of Commerce's (ICC)) у своїх щорічних звітах. В основу звіту покладено розрахунок **індексу відкритості ринку** (Open Markets Index (OMI)).

Ключовими компонентами даного індексу є: спостережувана відкритість торгівлі (Observed openness to trade), торговельна політика (Trade policy), відкритість до прямих іноземних інвестицій (Foreign direct investment (FDI) openness) і торговельна інфраструктура (Infrastructure for trade). За значенням індексу відкритості ринку у 2015 р. лідерами (група: найбільш відкриті) були Сінгапур і Гонконг (5,5 бала кожна).

До групи із вище середнього рівнем відкритості ринку увійшли 31 країна: Люксембург, Бельгія, Нідерланди, Ірландія, Швейцарія, ОАЕ, Ісландія, Швеція та ін. У свою чергу, Україна (3,9 бала) посіла 35-у позицію у рейтингу серед 75 досліджуваних країн світу. Це гарантувало нашій державі місце у групі із середнім рівнем відкритості національної економіки поряд із США (42 позиція у рейтингу), Ізраїлем (34 позиція), Саудівською Аравією (36 позиція) та Францією (37 позиція). Натомість, у списку до групи із дуже слабким ступенем відкритості ринку потрапили : Бангладеш, Ефіопія і Судан.

Варто наголосити, незважаючи на середній рівень відкритості національної економіки України у теперішній час (згідно даних Міжнародної торговельної палати), зокрема, щодо торговельного режиму наша держава є досить відкритою, про що свідчить значення зовнішньоторговельної квоти в останні роки на рівні понад 100 %.

Причому, заслуговує на увагу той факт, що вітчизняна економіка в останні роки стала більш торговельно відкритою (значення зовнішньоторговельної квоти за 1996 р. – 2015 р. зросло на 22,2 п.п.), що значною мірою пояснюється вступом до СОТ у травні 2008 р. (див. табл. 2.1)

Однак, не є позитивним моментом тут те, що імпорт товарів та послуг до України переважає їх аналогічні

поставки за кордон (імпортна квота більша за експортну тривалий період часу).

Таблиця 2.1

Відкритість національної економіки України

Показники	Роки			2015 р. до 1996 р. (+,-)
	1996	2008	2015	
<i>Вихідні показники:</i>				
ВВП, млн дол США	44558,1	179992,4	90617,0	46058,9
Експорт товарів і послуг, млн дол США	19147,4	82480	47797	28649,6
Імпорт товарів і послуг, млн дол США	18807,9	99962	49488	30680,1
Чисті прямі іноземні інвестиції в Україну, млн дол США	521	10913	2961	2440
Чисті прямі іноземні інвестиції з України, млн дол США	-5	1010	-51	-46
Валовий зовнішній борг, млн дол США	9537	101659	118729	109192
<i>Розрахункові показники:</i>				
А: Торговельна відкритість				
- експортна квота, %	43,0	45,8	52,7	9,7
- імпортна квота, %	42,2	55,5	54,6	12,4
- зовнішньоторговельна квота, %	85,2	101,4	107,4	22,2
Б: Фінансово-кредитна відкритість				
- чисті прямі іноземні інвестиції в Україну, % до ВВП	1,2	6,1	3,3	2,1
- чисті прямі іноземні інвестиції з України, % до ВВП	-0,01	0,6	-0,06	-0,05
- валовий зовнішній борг, % до ВВП	21,4	56,5	131,0	109,6

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ, Держстату, Світового банку, СOT

З іншого боку, досить низьким є значення надходження і впливу прямих іноземних інвестицій за аналізований період, що вказує про відносну закритість української економіки перед тією частиною капіталу, який стимулює економічне зростання і забезпечує економічний розвиток. Натомість, відкритою є вітчизняна економіка перед надходженням капіталу у формі боргових зобов'язань від міжнародних кредиторів. Так, за 1996-2015 рр. питома вага валового зовнішнього боргу до ВВП України зросла більш ніж у 6 разів (на 109,6 п.п.).

Таким чином, можна зробити висновок, що Україна перебуває на стадії подальшої трансформації відкритості власної економічної системи, яка хоча й характеризується середнім рівнем інтегрованості до світового господарства, проте їй властиві: від'ємний торговельний баланс, значна залежність від зовнішніх кредитних надходжень і несприятливий інвестиційний клімат.

Однак, не має об'єктивних підстав стверджувати, що більш ліберальний режим економіки України гарантовано забезпечить зростання її ефективності. Загалом рівень ефективності визначається як відношення величини ефекту (результату) до ресурсів (витрат).

У свою чергу, ефективність національної економіки це якісна характеристика, яка відображає рівні розвитку продуктивних сил і забезпечення потреб суспільства. Її визначають і оцінюють шляхом зіставлення результатів виробництва та витрат. Підвищення ефективності виробництва знаходить своє відображення в зростанні добробуту населення. В системі показників ефективності національної економіки важлива роль належить ефективності: праці, основних виробничих фондів, матеріальних ресурсів.

Так, менш відкриті ринки товарів, послуг і капіталу США, Франції та Японії, ніж України, демонструють

порівняно в рази вищий рівень продуктивності праці (відношення ВНД у поточних доларах США до чисельності зайнятих в національній економіці) (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Зв'язок між відкритістю національної економіки та її ефективністю на кінець 2014 р.

Країни за рівнем відкритості	Індекс відкритості ринків (ІОМ)		Глобальний індекс конкурентоспроможності (GCI)		Продуктивність праці, дол США	
	значення	ранг	значення	ранг	млн дол США	ранг
Відкриті:						
Сінгапур	5,5	1	5,68	2	98965	16
Швейцарія	4,7	7	5,76	1	153471,8	3
Естонія	4,5	11	4,74	30	40798	35
Болгарія	4,1	26	4,32	54	18920,7	66
Сполучене Королівство	4,1	30	5,43	10	94917,3	19
Середній рівень відкритості:						
Ізраїль	3,9	34	4,98	27	86035,5	22
Україна	3,9	35	4,03	79	6111,5	114
США	3,7	42	5,61	3	117984,5	10
Франція	3,9	37	5,13	22	106527,6	13
Японія	3,6	44	5,47	6	76176,3	26
Низький рівень відкритості:						
Індія	2,6	63	4,31	55	4223,2	124
Кенія	2,4	67	3,85	99	3814,4	129
Філіппіни	2,9	60	4,39	47	8483,4	106
Бангладеш	1,9	73	3,76	107	2440	140
Ефіопія	1,9	74	3,75	109	1244,4	158

Джерело: розраховано автором на основі даних World Economic Forum, IOM, World Bank

Очевидно, що досягти такої високої ефективності стало можливим завдяки високому рівню конкурентоспроможності економік (США – 3 місце у рейтингу GCI, Франція – 22 місце і Японія – 6 місце серед 140 країн світу). Доводить цей факт те, що високий рівень лібералізації економічної діяльності Болгарії (26 місце серед 75 за величиною індексу відкритості ІОМ) при посередньому значенні міжнародної конкурентоспроможності економіки (54 місце із 140 країн) не дозволив їй посісти верхні позиції серед держав світу із високим рівнем продуктивності праці як Сполучене Королівство, де рівень відкритості є на декілька позицій нижчим. Таким чином, поняття «відкрита економіка» тісно пов'язано із поняттям «ефективна економіка», але відмінність між ними очевидна – не завжди розвиток міжнародної економічної діяльності є ефективним і доцільним з точки зору досягнення конкурентних переваг національними суб'єктами господарювання. Так, економіка країн трансформаційного типу є відкритою при достатньо низькому рівні конкурентоспроможності національного виробництва, що фактично сприяє нарощуванню конкурентоспроможного імпорту в країну та обмеженню можливостей національних виробників через низький технологічний рівень виробництва.

ДІЛОВА ГРА 2.1

«Вільний ринок для економіки України це панацея чи загроза?»

Завдання:

На основі інтерв'ю із норвезьким економістом Еріком Райнертом, розбившись на 2 команди, спробуйте перемогти своїх опонентів у дискусії шляхом наведення вагомих аргументів на користь вашої позиції.

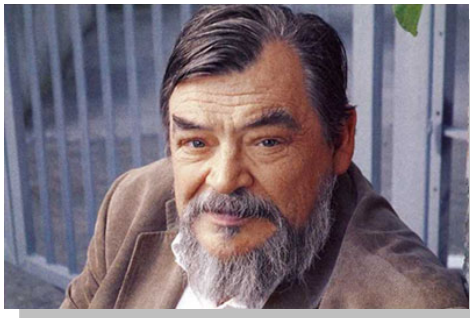
Команда 1. Вільний ринок (зокрема Всеосяжна і поглиблена ЗВТ між Україною та ЄС) зможе забезпечити її ефективність.

Команда 2. Вільний ринок перетворить Україну на крупного аграрія і країну емігрантів.

У жовтні 2015 р. один із кращих європейських економістів, професор Ерік Райнерт, приїхав в Україну і виступив хедлайнером Київського міжнародного економічного форуму.

Журналіст:

- На форумі Ви почули доповіді українських бізнесменів, політиків і економістів і тепер, очевидно, розумієте ситуацію. Які проблеми України ви вважаєте є найбільш актуальними?

Е.Райнерт:

- Ваша найбільш актуальна проблема – це конфлікт декількох ідеологій управління країною і груп, які їх відстоюють. Ви перебігаєте від залишків радянської економіки до неоліберальних ідей, які пропонують вам західні країни. І вашим елітам зараз дуже важливо вибрати

консенсус відносно того, як функціонує світ навколо і яке місце в ньому України.

Якщо ви подивитесь на радянську і західну капіталістичну системи, то побачите одну спільну рису – розуміння важливості виробництва. Але після розпаду СРСР більшості пострадянських держав, у тому числі й Україні, від комунізму захотілось перейти до іншої крайності – нового лібералізму, заснованого на ідеї, що абсолютно не важливо, що ти виробляєш, головне, що ти щось продаєш, наприклад, сировину. Головне – це вільний ринок, чия «невидима рука» відрегулює обмін між державами для вигоди всіх.

Як виявилось, все не так. Насправді розумною опозицією комунізму є не лібералізм, а консерватизм, який зберігає ті інститути, які корисні, і ті практики, які успішні. В Україні був потужний наукоємний виробничий сектор, і за 20 років вільного ринку він суттєво постраждав, ставши дорогим і не вигідним. А із країни, що створювала деталі ракет, ви швидко переходите до країни, яка продає великі обсяги кукурудзи. Проблема й у тому, що

ви вирішили цього не помічати, продовжуючи бачити пріоритети в економіці вільного ринку.

Приблизно та ж проблема була характерна і для країн Балтії. Тут на конференції я слухав виступи колишнього міністра економіки Латвії. За роки вільного ринку ця маленька країна втратила 20% свого працездатного населення на користь Західної Європи. Моя перша порада вам – не чекайте, як Латвія, поки загубите, у вашому випадку це буде близько 9 млн працездатних і талановитих людей. Зробіть щось, що дозволить зберегти виробництво, навіть якщо дуже не вигідне, навіть якщо сьогодні є більш цікаві і більш легкі шляхи отримати прибуток.

Журналіст:

- У чому ви бачите унікальність України?

Е.Райнерт:

- Ви дуже велика країна. Якщо подивитись на ті ж балтійські країни, то ЄС вдалось легко підхопити їх, вони невеликі. Але, навіть, та трудова міграція, що почалась після цього, суттєво змінила правила гри у самій Європі. Із входженням у склад Європи пострадянських країн миттєво знизилась заробітна плата в обробній промисловості і будівельному бізнесі. Сотні тисяч людей із країн Балтії і Польщі направились на заробітки у Великобританію, чим суттєво здешевили заробітні плати там. На їх місце, у ту ж Польщу поїхали працювати українці, зробивши для самих поляків роботу на Батьківщині не вигідною, що тільки посилює трудову міграцію. В результаті утворилась якась дивна ланцюгова реакція із негативним результатом для всіх, особливо для України, яка просто втрачає трудові ресурси.

Якщо ви велика країна, то і ваш ринок великий, і перш ніж торгувати сировиною і ресурсами з іншими країнами, ви повинні потурбуватись про те, щоб відбудувати свій внутрішній ринок. І тут ваші задачі відрізняються від тієї ж Латвії, де турбота про внутрішній ринок не дала б суттєвого ефекту. Розвинутий внутрішній ринок дасть бізнесу можливість інвестувати і вкладати в інновації, споживачам – придбавати більше, створить нові робочі місця.

На жаль, я не знаю в деталях ситуацію на ринку України, але є універсальне правило: робіть менший акцент на фінанси, а більший – на виробництво.

Журналіст:

- Як ви оцінюєте сучасні економічні відносини між ЄС та Україною після того, як в Україні з'явилась можливість реалізовувати свою продукцію на ринках ЄС?

Е.Райнерт:

- Небезпека у тому, що у будь-який момент це може припинитись. Поки ви не успішні, у вас будуть купувати, але як тільки ви станете успішними і виникне загроза, що ви можете зруйнувати внутрішній ринок європейських країн, це може зупинитись. Причому Європа сьогодні зіштовхнулася із серйозними проблемами, зокрема проблемами мігрантів і біженців. Тому наступні аргументи – «допоможіть нам захистити наші внутрішні ринки і зберегти промисловість, і ви не отримаєте міграції від нас», «допоможіть нам розвинути власне виробництво і зміцнити економіку, і ми не станемо легкою здобиччю Росії» - можуть спрацювати. Більше того, все, що потрібно західному світу в цій ситуації, - повернутись до економічної політики 50-х років проти СРСР, а тепер вже проти Росії. Вам потрібна не гуманітарна допомога, а дешевий капітал для відновлення промисловості.

Журналіст:

- Сьогодні найбільш успішним в Україні виглядає сільськогосподарський сектор, багато хто робить ставку на нього. Як ви оцінюєте такі перспективи?

Е.Райнерт:

- Голод буває тільки у тих країнах, які спеціалізуються на сільському господарстві. У державах Західної Європи і США тільки 3% населення зайняті у сільському господарстві і у повній мірі забезпечують потреби своїх країн і навіть торгують. При цьому субсидії і протекція держави зберігаються за цими галузями і у розвинених країнах. Дуже важливо добиватись синергії між сільським господарством і промисловістю. Чим більш оброблюваним буде ваш сільськогосподарський продукт, тим краще ви захищені. У свій час таким шляхом пішла Австралія. Маючи переважно сільськогосподарську економічну орієнтацію, австралійці розвивають не конкурентоспроможний у порівнянні із США або Європою сектор промисловості. Він створює інновації, необхідні для розвитку сільського господарства. Без промисловості сільське господарство деградує.

Журналіст:

- Як прибічник політики протекціонізму і регулюючої функції держави в економіці, які поради ви могли б дати українському уряду сьогодні?

Е.Райнерт:

- Я думаю, ваша головна задача – копіювати кращий досвід того, що відбувається у світі. Тут добрий досвід Польщі з її науковими парками і сімейними фермами, досвід Бразилії, яка створила максимальні можливості для розвитку маленьких і середніх підприємств і з цією метою започаткувала спеціальні банки розвитку. Моя друга порада вам: намагайтесь вчитись хорошому досвіду, але вибірково.

Журналіст:

- Коли ви кажете про вибірковість, що маєте на увазі?

Е.Райнерт:

- У вас популярна ідея швидких реформ і шляху Сінгапуру, я її чув уже декілька разів в кулуарах. Але для цього вам потрібно бути островом, на чолі держави має стояти диктатор і у вас має бути багато людей виконавчих і терплячих, як китайці. Мало хто може стати Сінгапуром, але кожна країна може стати країною середнього класу. Для вас важливо проаналізувати, як розвивалась Західна Європа і як європейські держави захищали власну продукцію, перш ніж перейти до етапу вільного ринку. Однак, якщо ви вже зараз вийдете на вільний ринок, то швидше програєте, ще дуже рано.

Є одне гарне американське прислів'я : «Робіть не те, що англійці кажуть, а робіть те, що англійці зробили перш ніж щось говорити вам». Тепер ваша черга робити не те, що кажуть вам американці або європейці, а те, що вони вже зробили у своїх країнах. Ще у ХІХ ст. німецький економіст Фрідріх Ліст говорив про метод «відкидання драбини» – як тільки ви скористались якоюсь гарною економічною політикою, а потім вона вам виявилась не потрібною, ви відкидаєте її так, щоб інші не змогли нею скористатись. Щось подібне сьогодні роблять країни старої Європи, переконуючи Україну грати за правилами вільного ринку. Ніхто з них на етапі становлення своїх економік так не робив.

Журналіст:

- За вашими оцінками, де місце України на світовій економічній карті і куди рухається ця країна?

Е.Райнерт:

- Україна точно не третій світ. Ви країна другого світу, яка втрачає своє виробництво і стоїть на роздоріжжі. Питання у тому, що вже зараз вам треба обирати, у бік якого світу рухатись, і важливо, щоб це питання ви вирішували самі, а не хтось розумний у вас за спиною. В Україні я бачу багато освічених молодих людей, які з однаковим успіхом можуть знайти роботу і в Україні, і за її межами. Вам важливо їх зберегти, у противному разі разом із ними ви втратите те, що майже неможливо відновити.

Джерело: Духнич О. Промышленный размер // Новое Время. - №39. – 23.10.2015. – С.44-47

2.2. Платіжний баланс як інструмент відображення ступеня інтенсивності та ефективності розвитку міжнародної економічної діяльності

Узагальненим інструментом відображення інтенсивності та ефективності міжнародної економічної діяльності будь-якої країни є її платіжний баланс.

Платіжний баланс – це вартісне відображення сукупності міжнародних економічних зв'язків країни у формі співвідношення надходжень та платежів.

Він викликає великий інтерес для економістів і політиків, оскільки містить сукупність необхідної інформації про стан національної економіки у цілому та її зовнішньоекономічного комплексу зокрема. З бухгалтерської точки зору платіжний баланс як і баланс підприємства, повинен бути урівноваженим, але за його основними розділами практично завжди є активне (якщо надходження перевищують платежі) або пасивне (якщо платежі перевищують надходження) сальдо.

За формою складання **платіжний баланс** визначається як статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведені сумарні дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з резидентами інших країн (нерезидентами) за певний період.

До 1994 р. Україна не складала платіжного балансу. Розрізнені дані за міжнародними вимогами та зобов'язаннями країни частково подавали у торговельному балансі, балансі фінансових ресурсів та валютному. Потреба у запровадженні процедури складання платіжного балансу Україною була зумовлена тим, що для держав-членів МВФ вона є обов'язковою і повинна здійснюватися за єдиною методологією та стандартною класифікацією компонентів.

Термін «платіжний баланс» увів у XVIII ст. до наукового обігу англійський економіст Дж.Стюарт, представник найпізнішого меркантилізму. Для нього джерело багатства країни полягало у підтримці активного торговельного балансу. Теорію платіжного балансу безперервно розвивали, особливо в Англії і США. На цій основі на початку XX ст. Ліга Націй розпочала роботу з уніфікації методики складання платіжних балансів, яку з часом продовжив Міжнародний валютний фонд.

В Україні відповідальність за складання платіжного балансу на законодавчому рівні покладено на Національний банк України (Стаття 7 Закону України «Про Національний банк України», Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 №15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»). Спільною Постановою Національного банку України і Кабінету Міністрів України від 17.03.2000 № 517 «Про складання платіжного балансу» встановлено порядок координації дій

міністерств і відомств щодо формування інформаційної бази платіжного балансу.

Складання платіжного балансу базується на даних системи обліку операцій з нерезидентами (International Transactions Registration System – ITRS), яка була запроваджена і діє в Національному банку. Дані ITRS доповнюються даними статистичних обстежень, що проводяться Державною службою статистики України. Система збору інформації, що базується на банківських операціях, була започаткована в січні 1993 року. За цією системою надають інформацію дві категорії респондентів: банки, які декларують здійснені протягом кожного місяця операції з нерезидентами, проведені за дорученням клієнтів та від власного імені (форма № 1-ПБ), а також підприємства та організації, які відкрили рахунки в іноземних банках (форма № 2-ПБ).

В Україні організовано замкнуту систему збору інформації. Крім дебетових та кредитових оборотів за коррахунками з розбивкою за операціями, банки надають інформацію щодо залишків на коррахунках на початок та кінець звітного періоду. Інформація надається в оригінальній валюті за кожним кореспондентським рахунком (ностро та лоро) у закодованому вигляді відповідно до стандартної класифікації КПБ6. Національний банк здійснює конвертацію даних у долари США за середньомісячним курсом.

Держкомстатом запроваджені форми щоквартальної звітності щодо зовнішньої торгівлі послугами та прямих іноземних інвестицій в Україну та з України. Для складання платіжного балансу Національний банк України також використовує дані офіційної торговельної статистики Державної служби статистики України, яка базується на даних митної статистики.

Принципи складання і структура платіжного балансу.

Платіжний баланс базується на принципах бухгалтерського обліку: кожна економічна операція має подвійний запис – за кредитом однієї статті та дебетом іншої. Це правило свідчить про те, що більшість економічних операцій за суттю є обміном економічними цінностями. У разі безоплатного надання економічних цінностей (товарів, послуг або фінансових активів) для висвітлення цієї операції подвійним записом запроваджується особлива стаття “Вторинні доходи”. У результаті використання принципу подвійного запису різниця між сумою усіх кредитових і дебетових записів має дорівнювати нулю. Різниця між сумою за усіма кредитовими записами та сумою за усіма дебетовими записами, що відображає часові та вартісні розбіжності, називається “чисті помилки та упущення”. Ця різниця за принципом подвійного запису зазначається у відповідних статтях балансу.

Облік активів і зобов'язань фінансового рахунку ведеться окремо за кожним фінансовим активом чи зобов'язанням (як результат усіх кредитових та дебетових оборотів протягом звітного періоду). Під час відображення операцій з фінансовими активами та зобов'язаннями використовуються терміни “чисте придбання фінансових активів” і “чисте прийняття зобов'язань”. Чисте придбання фінансових активів дорівнює збільшенню активів за вирахуванням їх зменшення. Чисте прийняття зобов'язань дорівнює збільшенню зобов'язань за вирахуванням їх зменшення. Зміна зі знаком “плюс” указує на збільшення активів чи зобов'язань, а зміна зі знаком “мінус” – на їх зменшення. Сальдо за кожною категорією фінансового рахунку є різницею між чистим придбанням активів і чистим прийняттям зобов'язань. Детальні дані платіжного балансу оприлюднюються щоквартально на 75 – 80 день

після звітнього кварталу на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку.

Основні компоненти платіжного балансу групуються за двома рахунками:

1. Рахунок поточних операцій та операцій з капіталом;
2. Фінансовий рахунок.

Рахунок поточних операцій. Рахунок поточних операцій відображає потоки товарів, послуг, первинних і вторинних доходів між резидентами і нерезидентами.

За рахунком товарів і послуг відображаються операції обміну об'єктами, що є результатом виробничої діяльності, між резидентами та нерезидентами.

За методологією складання платіжного балансу до експорту та імпорту товарів, крім традиційних **товарів** зовнішньої торгівлі, включаються:

- електроенергія, газ і вода (платежі за передавання, транспортування, розподіл цих продуктів уключаються в послуги);

- банкноти та монети, що не обмінюються (оцінюються як біржові товари, а не за номінальною вартістю);

- запаковане програмне забезпечення, відео- та аудіозаписи (не адаптовані під конкретного замовника), надані на диску, компакт-диску або іншому магнітному носії (оцінюється за повною фактичною вартістю);

- товари, що купуються в портах перевізниками (паливо, продукти харчування, запаси тощо);

- товари, що поставляються або купуються перевізниками за межами території резидентної приналежності (наприклад, риба та інші морепродукти, виловлені українськими або зафрахтованими Україною кораблями та продані за кордоном);

- товари, придбані в рамках фінансового лізингу;

- товари в рамках гуманітарної допомоги;

- не законні та контрабандні товари тощо.

Також, в експорт товарів включається чистий експорт товарів у рамках операцій з перепродажу товарів за кордоном. Перепродаж товарів за кордоном визначається як купівля товарів резидентом (країни, що складає статистику) у нерезидента та супроводжується подальшим перепродажем тих самих товарів іншому нерезиденту без ввезення товарів у країну, що складає статистику. Придбання товарів у межах перепродажу товарів відображається за статтею товарів як негативний експорт країни. Продаж товарів відображається за статтею товарів, проданих у рамках перепродажу товарів за кордоном як позитивний експорт країни-трейдера. Різниця між сумою продажів і сумою покупок товарів відображається за статтею "Чистий експорт товарів у рамках операцій з перепродажу товарів за кордоном". Не включаються в експорт-імпорт товарів операції, у яких відсутній перехід права власності між резидентом і нерезидентом, або у випадках, коли товар не має вартості:

- товари для комплектації, пакування, маркування або оброблення в країні, якій ці товари не належать (товари для перероблення);
 - товари в рамках транзитної торгівлі;
 - особисті речі мігрантів;
 - товари, що призначені для посольств, військових баз, що розташовані на економічній території іншої країни;
 - товари, що тимчасово експортовані або тимчасово імпортовані без переходу права власності на них (товари для ремонту та надані в операційний лізинг;
 - товари, призначені для участі у виставках і змаганнях тощо).

Послуги відображають результат виробничої діяльності, яка веде до змін умов інституційних одиниць, що їх споживають, чи сприяє обміну продукцією або

фінансовими активами. До послуг належать наступні статті:

- "Транспорт" – відображається вартість послуг, пов'язаних з процесом переміщення людей і об'єктів з одного місця до іншого, зокрема оренда (фрахт) транспортних засобів з екіпажем, поштові послуги та послуги кур'єрського зв'язку. Транспортні послуги класифікуються за видом транспорту (морський, повітряний, залізничний, трубопровідний, автомобільний та інші) та об'єктом перевезення (пасажирів чи вантаж);

- "Подорожі" – відображається вартість товарів і послуг, придбаних резидентами за кордоном або нерезидентами у вітчизняній економіці під час ділових і особистих поїздок (у тому числі в поїздках, пов'язаних з оздоровленням або навчанням), якщо тривалість їхнього перебування в країні не перевищує одного року.

- "Послуги з переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам" – відображається різниця між вартістю товарів, що повернені в країну-власницю товару після перероблення (готова продукція, виготовлена з давальницької сировини), та вартістю товарів, що надійшли на переробку (давальницька сировина).

- "Послуги з ремонту та технічного обслуговування, віднесені до інших категорій" – включає вартість робіт з технічного обслуговування та ремонту, що проводяться резидентами стосовно товарів, транспортних засобів, що належать нерезидентам (і навпаки).

- "Будівництво" – охоплює вартість послуг з будівництва, відновлення, ремонту, будівель, інженерно-технічного благоустрою земельних ділянок та інших будівельних об'єктів, таких як дороги, мости та греблі.

- "Послуги в сфері страхування та пенсійного забезпечення" – відображається вартість послуг страхових компаній, що здійснюють різні види страхування.

- “Фінансові послуги” – включає послуги, які надаються банками та іншими фінансовими посередниками і допоміжними організаціями. Наприклад: комісійні за проведення операцій з іноземною валютою, цінними паперами, управління активами; консультативні послуги з фінансових питань; послуги зі зберігання фінансових активів, послуги переуступки ризиків; послуги кредитного рейтингу тощо.

- “Платежі за користування інтелектуальною власністю, що не віднесена до інших категорій” – відображається плата за використання патентів, торгових марок, науково-дослідних та конструкторських розробок; авторські гонорари, роялті, оплата за договорами комерційної концесії (франчайзинг); оплата ліцензій на копіювання та розповсюдження інтелектуальної власності, втіленої в оригіналах та пов'язані з ними права.

- “Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги” – включає плату за послуги зв'язку, радіо- і телевізійного мовлення; використання мережі Інтернет; оброблення баз даних; технічне обслуговування та ремонт обчислювальної техніки; плату за використання програмних продуктів без права копіювання та розповсюдження; плату за послуги інформаційних агентств, агентств новин; передплату періодичних видань.

- “Інші ділові послуги” – охоплює вартість послуг у сфері наукових досліджень і розробок; професійних та консультаційних послуг з питань управління; юридичних та аудиторських послуг; послуг з реклами та маркетингу; архітектурних, інженерних та інших технічних послуг; послуг у галузі сільського господарства; плата за операційний лізинг, посередництво в торгівлі; та вартість інших комерційних послуг.

- “Послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку” – уключає платежі за аудіовізуальні

та пов'язані з ними послуги, плату за послуги, пов'язані з проведенням спортивних, культурних та оздоровчих заходів; оплату послуг з навчання та лікування та участь у семінарах і конференціях тощо.

- "Державні товари та послуги, що не включені до інших категорій" – відображає вартість усіх видів товарів та послуг, придбаних посольствами, консульствами, офіційними торговельними, військовими та іншими представництвами на території тієї країни, у якій вони розташовані, платежі, пов'язані із забезпеченням багатостороннього врегулювання воєнних конфліктів та з розташуванням миротворчих підрозділів.

Рахунок первинних доходів відображає доходи від надання резидентами того чи іншого фактору виробництва (праці, фінансових активів, землі та природних ресурсів) нерезидентам і навпаки. Стаття складається з трьох компонентів.

1) "Оплата праці" – включається заробітна плата й інші доходи в будь-якій формі, отримані резидентами країни за роботу, виконану за межами її економічної території для нерезидентів (наприклад, заробітна плата сезонних робітників та мешканців прикордонних районів, персоналу міжнародних організацій тощо) і навпаки;

2) "Інвестиційні доходи" – відображається прибуток від надання фінансових активів. Інвестиційні доходи включають дивіденди та вилучення з доходів квазікорпорацій, реінвестовані доходи та проценти.

3) "Інші первинні доходи" – включається рента (зокрема доходи від надання природних ресурсів в оренду, використання землі, права на розробку родовищ корисних копалин), а також податки та субсидії на продукцію та виробництво.

Рахунок вторинних доходів охоплює поточні трансферти між резидентами та нерезидентами, тобто

операції, під час яких відбувається передавання матеріальних та фінансових цінностей, яке не передбачає компенсації у вигляді певного вартісного еквівалента. Поточні трансферти включають приватні трансферти, поточні податки на доходи і майно, відрахування на соціальні потреби, соціальні виплати, чисті страхові премії та відшкодування, крім страхування життя, поточні операції в рамках міжнародного співробітництва, інші поточні трансферти. Поточні трансферти збільшують рівень доходу та споживання товарів і послуг країни-реципієнта і зменшують дохід та потенційні можливості країни-донора (наприклад, гуманітарна допомога, технічна допомога, внески міжнародних організацій, грошові перекази фізичних осіб тощо).

Рахунок операцій з капіталом охоплює всі операції, що включають одержання або оплату капітальних трансфертів між резидентами і нерезидентами (неоплатний перехід прав власності на майно, основні фонди, трансферти на інвестиційні цілі, прощення боргу тощо), а також, операції з придбання або реалізації нефінансових активів, що охоплюють придбання або продаж активів, які не є результатом виробництва (земля та її надра) і/або активів нематеріального характеру, до яких належать патенти, авторські права, торгові знаки, права на видобуток корисних копалин та інші.

Обсяги операцій, що відображаються за цим рахунком в Україні, як і в більшості країн світу, є незначними.

Фінансовий рахунок відображає всі операції, у результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни або виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами та нерезидентами за звітний період.

Фінансовий рахунок охоплює сукупність операцій з переходу права власності на зовнішні фінансові активи та зобов'язання країни.

Фінансовий рахунок поділяється на дві класифікаційні групи:

- операції з фінансовими активами (активи);
- операції з фінансовими зобов'язаннями (пасиви).

Обидві групи у свою чергу поділяються на три функціональні категорії: прямі, портфельні та інші інвестиції. Для розмежування прямих і портфельних інвестицій на практиці використовують такий критерій. Якщо інвестор безпосередньо володіє інструментами участі в капіталі, що забезпечують йому 10 або більше відсотків голосів в управлінні підприємства, то вважається, що вкладення коштів, майна, цінних паперів тощо, мають характер прямих інвестицій. До складу активів відноситься також така категорія, як резервні активи.

Прямі інвестиції поділяються на акціонерний капітал, реінвестовані доходи та інший капітал (кредити підприємствам прямого інвестування).

До портфельних інвестицій відносять цінні папери, що дають право на участь у капіталі, та боргові цінні папери, до складу яких входять облігації та інші довгострокові боргові цінні папери, інструменти грошового ринку та похідні фінансові інструменти.

Інші інвестиції включають усі операції фінансового рахунку, що не належать до прямих або портфельних інвестицій, а також резервних активів. Інші інвестиції, так само як і прямі та портфельні, класифікуються відповідно до того, чи є фінансовий інструмент активом або пасивом резидента, а також за строками погашення. До них входять торгові та банківські кредити, позики, включаючи кредити та позики МВФ та міжнародних фінансових організацій, угоди про фінансовий лізинг, готівкова валюта та депозити, інша

дебіторська і кредиторська заборгованості і спеціальні права запозичення (зобов'язання).

Зазначені категорії інвестицій класифікуються: за видами фінансових інструментів, терміном погашення та за секторами економіки.

Заключні статті платіжного балансу відображають операції, які пов'язані зі зміною національних резервів.

Резервні активи – включають зовнішні активи країни, що перебувають під контролем органів грошово-кредитного регулювання та в будь-який час можуть бути використані для прямого фінансування дефіциту платіжного балансу або для здійснення інтервенцій на валютному ринку з метою підтримки курсу національної валюти. До резервних активів належать такі статті: “Монетарне золото” (запаси золота проби не нижче 995/1000, які знаходяться у сховищах центрального банку або уряду та може бути використане в разі необхідності для вирішення фінансових проблем країни); “Спеціальні права запозичення” (резервний актив МВФ, який розподіляється між країнами-членами відповідно до їх квот та може використовуватись для придбання іноземної валюти, надання позик та здійснення платежів. СПЗ складає не більше 3% світових резервних активів), “Резервна позиція в МВФ”, “Активи в іноземній валюті, що складаються з готівкових коштів, депозитів, цінних паперів та інших вимог”).

Платіжний баланс складається щоквартально, на 75-й день після звітного періоду

Платіжний баланс, згідно семантичного розуміння, означає, що сумарний дебет дорівнює сумарному кредиту. В цьому зв'язку досить часто використовувані економістами терміни «сальдо платіжного балансу», «дефіцит платіжного балансу» слід вважати як мінімум умовними, тому що баланс за своєю сутністю означає

нульове сальдо. Фактично «дефіцитність» або «профіцитність» платіжного балансу – це зведення останнього з використанням боргів, витрачанням резервів або, навпаки, з наданням позик та з нагромадженням резервів. Визнання такого дефіциту або профіциту не означає, що певна політика уряду є «не правильною» чи, навпаки, «правильною», хоча більшість урядів вважає дефіцит явищем не бажаним, а МВФ навіть пов'язує надання позик із профіцитністю політики платіжного балансу.

В аналітичній презентації платіжного балансу з фінансового рахунку платіжного балансу виділяються операції, пов'язані зі зміною офіційних резервних активів та залученнями урядом кредитів для фінансування дефіциту платіжного балансу, а також операції виключного фінансування.

Варто зазначити, що починаючи із 3-го кварталу 2015 р. статистика зовнішнього сектору подається тільки за КПБ6 (6-е видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції). У КПБ6 здійснено перегляд методології складання статистики зовнішнього сектору з метою відображення змін в економіці, які пов'язані із процесами глобалізації, фінансовими та технічними інноваціями, підвищенням уваги до міжнародної інвестиційної позиції та зовнішнього боргу, інтеграції з іншими видами статистики. У цій презентації в платіжному балансі поточний рахунок об'єднують із рахунком операцій з капіталом для визначення «чистого кредитування(+)/ чистого запозичення (-) економіки відносно іншого світу.

Чисте кредитування на рівні національної економіки показує кількість ресурсів, яку певна країна надає в розпорядження решти світу, тоді як чисте запозичення означає одержання державою ресурсів від решти світу.

Станом на кінець 2015 р. (вперше за останні п'ять років) національна економіка України відзначилась «чистим кредитуванням» у розмірі 280 млн дол США (див. табл. 2.3). Це стало можливим, насамперед, за рахунок значного скорочення в кінці періоду негативного сальдо у зовнішній торгівлі товарами і послугами, що призвело до суттєвого зменшення абсолютної величини від'ємного рахунку поточних операцій до – 176 млн дол США. До того ж, позитивним є встановлення додатної величини за рахунком операцій з капіталом, зокрема у формі прощення боргу у сумі 392 млн дол США.

Загалом у 2015 р. платіжний баланс України був зведений із профіцитом (+849 млн дол США) так само як і у 2013 р. (+2023 млн дол США). Якщо у звітному році ключовим фактором успіху виступило суттєве скорочення негативного торговельного сальдо на тлі додатного капітального рахунку і балансу вторинних доходів, то у 2013 р. профіцит був досягнутий завдяки фінансовому рахунку (-18601 млн дол США), зокрема надходженню портфельних інвестицій у вигляді випуску сектором загального державного управління боргових цінних паперів на тривалий період у розмірі 4,9 млрд дол США, залучення короткострокових торгових кредитів нефінансовими корпораціями, домашніми господарствами та некомерційними організаціями, які обслуговують домашні господарства (НКОДГ) на 3 млрд дол США та залучення інвестицій прямого інвестора в підприємства прямого інвестування на 3,7 млрд дол США.

У свою чергу, у 2011 р., 2012 р. і 2014 р. платіжний баланс національної економіки України був зведений із дефіцитом, який здебільшого було покрито за рахунок зменшення обсягу резервних активів.

Таблиця 2.3

**Динаміка платіжного балансу України за 2011-2015 рр.,
млн дол США (аналітична форма представлення,
відповідно до КПБ6)**

Статті платіжного балансу	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
I. РАХУНОК ПОТОЧНИХ ОПЕРАЦІЙ	-10233	-14335	-16518	-4596	-176
Баланс товарів та послуг	-10145	-14346	-15634	-4606	-1691
Експорт товарів та послуг	83652	86516	81719	65436	47797
Імпорт товарів та послуг	93797	100862	97353	70042	49488
Баланс первинних доходів	-3796	-2965	-3033	-1531	-1113
Баланс вторинних доходів	3708	2976	2149	1541	2628
II. РАХУНОК ОПЕРАЦІЙ З КАПІТАЛОМ	101	40	-60	400	456
Чисте кредитування(+)/чисте запозичення (-)(=I+II)	-10132	-14295	-16578	-4196	280
III. ФІНАНСОВИЙ РАХУНОК	-7677	-10120	-18601	9111	-569
Прямі інвестиції (сальдо)	-7015	-7195	-4079	-299	-3012
Портфельні інвестиції (сальдо)	-1569	-4689	-8787	2700	-617
Інші інвестиції (сальдо)	1878	3157	-6375	7243	2445
Помилки та упушення	971	1393	-640	533	-615
Зведений баланс (=I+II-III)	-2455	-4175	2023	-13307	849
Резерви та пов'язані статті	-2455	-4175	2023	-13307	849
Резервні активи	-2455	-7594	-3552	-12404	6016
Кредити МВФ	0	-3419	-5575	903	5167
Розподіл СПЗ	0	0	0	0	0

Джерело: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208301>

Разом із тим, якщо у 2012 р. і 2013 р. відбулось погашення кредиту перед МВФ, то у наступні два роки мало місце, навпаки, активне залучення позичкового капіталу від цієї міжурядової кредитної установи, причому у 2015 р. на суму понад 5 млрд дол США (у т.ч. урядом на суму 1,8 млрд дол США, а НБУ – 3,3 млрд дол США).

Формування профіциту зведеного балансу у 2015 р. разом з отриманням фінансування від Міжнародного валютного фонду зумовили зростання міжнародних резервів на 6 млрд дол США, тобто до 13.3 млрд. дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 3,5 місяця.

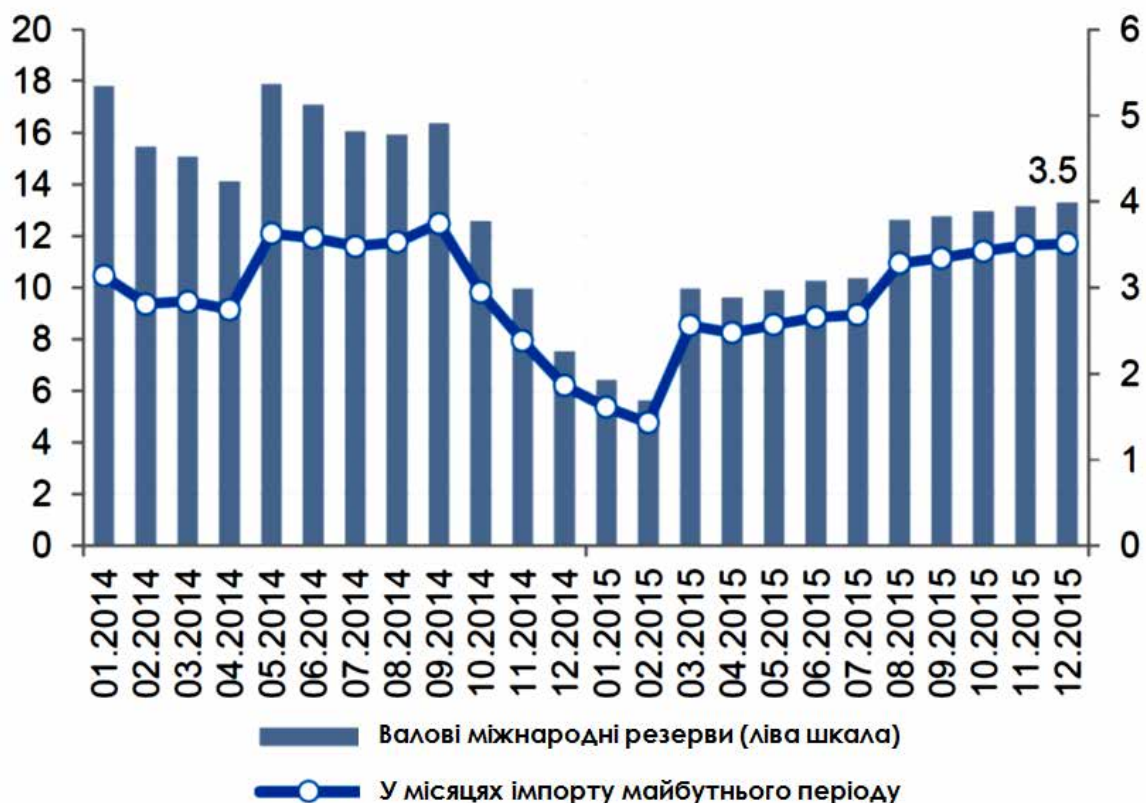

Рис. 2.1. Динаміка валових міжнародних резервів у млрд дол США та у місяцях імпорту майбутнього періоду.

Джерело: НБУ

Досягнуте значення показника є задовільним, тому що з погляду фінансування імпорту мінімальною є вимога оплати валютними резервами 3-х місяців, але надійною – 6-ти місяців імпорту.

2.3. Валовий зовнішній борг України

КЕЙС 2.2

«Пробачений борг. За що Україні списали 4 млрд дол США?»

Міжнародні кредитори списали Україні 20 % боргу. Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк зібрав позачергове засідання Кабміну і заявив: «Дефолт відміняється!».

Іноземні позичальники пробачили Україні частину зовнішнього боргу – майже 4 млрд дол США.

«Дефолту не буде! Умови, які отримала Україна, не отримувала жодна країна, яка не оголошувала дефолт із 2000 р. Середній розмір списання був не вище 10 % - це без оголошення дефолту. Нам було списано 20 %», - із гордістю заявив Арсеній Яценюк, Прем'єр-міністр України.

«Україна взагалі не буде платити ці гроші, і не буде сплачувати відсотки за ними. Їх спрямують на важливі цілі: соціальні витрати і на національну оборону», - заявила у свою чергу Наталія Ярецько, міністр фінансів України. Із 19 млрд доларів державного боргу було списано практично чотири. Залишилось 15. Перші чотири роки Києву прийдеться виплачувати зарубіжним кредиторам тільки відсотки. А основну суму повернути треба до 2027 р.

Іноземні інвестори, в основному американські і бразильські, на реструктуризацію боргів погодились з умовою, що Україна випустить у вигляді гарантії цінні папери і до 2023 р. відновить свою економіку. Росія, яка теж у числі позичальників, відмовилась вести переговори в комітеті кредиторів і без будь-яких поступок вимагає повернути борг у 3 млрд дол США. Проте ще весною парламент наклав мораторій на виплату цього боргу.

«Уряд України офіційно заявляє: Росія не отримає ні при яких обставинах кращих умов, ніж інші кредитори. Це ваше рішення або наші умови», - додає Арсеній Яценюк.

Нагадаємо, що раніше кредитори пропонували Україні списати 5% боргу при його реструктуризації, тоді як Україна раніше наполягала на списанні 40%.

Україна почала переговори про реструктуризацію частини державного боргу в рамках нової програми з МВФ у березні 2015 року і розраховує в результаті відтермінування виплат за боргами і їх часткового списання зекономити до \$15,3 млрд у найближчі 4 роки.

У червні 2015 р. міністр фінансів Наталія Ярецько заявила, що Україна «теоретично» у кінці липня може оголосити мораторій на виплату у випадку відсутності прогресу у переговорах з кредиторами в рамках діючого закону від 17 червня 2015 року. Проте внаслідок сторони переговорного процесу оприлюднили спільну заяву про прогрес і укладанні угоди про конфіденційність, і 24 липня 2015 року Мінфін виплатив купон за євробондами на 120 млрд дол США.

4 серпня 2015 року Мінфін направив Комітету кредиторів оновлену пропозицію, назвавши поточний тиждень вирішальним для переговорів і запропонував зустрітись на вищому рівні у Лондоні 6 серпня. Спеціальний комітет кредиторів порахував неприйнятною нову пропозицію щодо реструктуризації державного боргу України і відмовився від зустрічі із Мінфіном, яка мала відбутись 6 серпня. Комітет кредиторів попросив перенести обговорення на наступний тиждень, щоб підготувати свою відповідь Києву. Мінфін, у свою чергу, пригрозить прийняти «альтернативні методи».

Останній раунд переговорів розпочався 12 серпня 2015 року. Уряд має погасити 23 вересня євробонди на суму 500 млн дол США. Це перша виплата основного боргу із початку переговорів у березні.

Аналітики рейтингового агентства «Moody`s» допускали, що саме у вересні 2015 року Київ міг ввести урядовий мораторій на виплату державного боргу у випадку відсутності домовленостей із кредиторами.

Джерело: [Сьогодні.ua \(http://www.segodnya.ua/economics/enews/proshchenny-dolg-za-cho-ukraine-spisali-4-milliarda-dollarov-644688.html\)](http://www.segodnya.ua/economics/enews/proshchenny-dolg-za-cho-ukraine-spisali-4-milliarda-dollarov-644688.html)

Запитання:

1. На вашу думку, чому комітет кредиторів врешті-решт погодився списати Україні п'яту частину державного зовнішнього боргу?
 2. У чому полягає різниця між валовим зовнішнім боргом і зовнішнім державним боргом?
 3. Для чого уряд України зініціював переговори про реструктуризацію частини державного боргу в рамках нової програми з МВФ у березні 2015 р.?
 4. Що стало гарантією повернення боргу України міжнародним кредиторам?
 5. На який термін Мінфіну вдалося відтермінувати виплату всієї основної суми зовнішнього боргу кредиторам?
-

Валовий зовнішній борг – це загальний обсяг заборгованості станом на певну дату за всіма наявними зобов'язаннями резидентів перед нерезидентами, що вимагають сплати основної суми та/або відсотків у будь-який час у майбутньому.

Валовий зовнішній борг країни включає всі види заборгованості резидентів України перед нерезидентами, які класифікуються:

А) за чотирма основними секторами економіки:

- сектор загального державного управління;

Для компіляції показників зовнішнього боргу сектору загального державного управління використовується інформація Міністерства фінансів України про стан державного зовнішнього боргу, в тому числі за зобов'язаннями перед міжнародними фінансовими організаціями, зарубіжними органами управління, банками та іншими зобов'язаннями. Інформація Міністерства фінансів України щодо зобов'язань за облігаціями зовнішніх державних позик коригується на обсяги купівлі їх резидентами України на зовнішніх ринках. Ураховуються також обсяги куплених нерезидентами на

ринку України облігацій внутрішніх державних позик та облігацій внутрішніх державних позик, що випущені в рахунок погашення простроченої бюджетної заборгованості з податку на додану вартість. За банківською звітністю про залучення та обслуговування довгострокового не гарантованого кредиту визначаються зобов'язання органів місцевого самоврядування за борговими цінними паперами та зовнішніми кредитами.

- центральний банк;

Інформація Національного банку України щодо обсягів зобов'язань за кредитами та позиками Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових організацій використовується для визначення боргу центрального банку. Крім того, у секторах загального державного управління та центрального банку враховано розподіл Спеціальних прав запозичення, здійснений Міжнародним валютним фондом на користь України в III кварталі 2009 року

- депозитні корпорації крім центрального банку;

Зведений баланс банківської системи, система поопераційного обліку (ITRS) і звіти банків про залучення та обслуговування іноземних кредитів – основні джерела даних за борговими інструментами сектору депозитних корпорацій, крім центрального банку. Слід зазначити, що відповідно до КПБ6 залишки за міжбанківськими кредитами відображаються за інструментом “Валюта і депозити”.

- інші сектори;

Для формування показників зовнішнього боргу інших секторів економіки країни використовуються звіти про залучення та обслуговування іноземних негарантованих кредитів, система поопераційного обліку (ITRS), інформація Міністерства фінансів України про стан гарантованого урядом приватного боргу та дані

обстежень Державної служби статистики про обсяги накопиченої заборгованості за експортно-імпортними операціями з нерезидентами, яка починаючи з 2006 року надана з розподілом на коротко- та довгострокову. Слід зазначити, що відповідно до методології КПБ6 накопичена прострочена заборгованість за основною сумою, процентними та іншими платежами, які підлягали сплаті згідно з графіком платежів, але фактично не сплачені, відображається за відповідними первинними базовими фінансовими інструментами секторів економіки, за якими вона виникла.

Б) за початковими термінами погашення:

- короткострокові;
- довгострокові;

В) за фінансовими інструментами:

- валюта і депозити,
- боргові цінні папери,
- кредити,
- торгові кредити та аванси,
- інші боргові зобов'язання,
- зобов'язання за кредитами підприємств прямого інвестування (міжфірмовий борг).

Валовий зовнішній борг розраховується в доларах США. Для перерахунку боргових зобов'язань, номінованих у гривнях та інших валютах, у долари США використовується офіційний курс, що встановлюється Національним банком України станом на певну дату.

Розраховані показники валового зовнішнього боргу України за станом на кінець звітної періоду включають:

- 1) прямий державний борг, у тому числі кредити, отримані Національним банком України від Міжнародного валютного фонду та інших міжнародних фінансових організацій;

2) зобов'язання органів місцевого самоврядування за борговими цінними паперами та зовнішніми кредитами;

3) зобов'язання банків за борговими цінними паперами, залученими кредитами та депозитами;

4) зобов'язання реального сектору економіки України за борговими цінними паперами, залученими кредитами (включно з гарантованими до повернення урядом) та кредиторською заборгованістю (торгові довго- та короткострокові кредити).

У міжнародній практиці для оцінки стану державного боргу та можливостей країни щодо його обслуговування застосовуються різні показники та визначені їхні критичні розміри. Згідно з вимогами Маастрихтської угоди, економіка країни може вважатися «здоровою», якщо поряд із низкою інших показників державного бюджету борг не перевищує 60 %. Світовий банк вважає критичним рівнем державного зовнішнього боргу 50 % відносно ВВП.

На кінець 2015 р. розмір валового зовнішнього боргу досягнув позначки у 118,7 млрд дол США, що на 23,4 млрд дол США менше рівня на початок 2014 р., але у 3,9 раза більше показника станом на 01.01.2005 р. Однак, слід зазначити, що на початок 2016 р. валовий зовнішній борг по відношенню до ВВП досягнув своєї рекордної позначки за всю історію незалежної України – 131,3 %. Разом із тим, частка зовнішнього державного боргу у ВВП наблизилась до критичного рівня, а саме до 47,2 % (зовнішні зобов'язання сектору загального державного управління та центрального банку). Лише протягом 2015 р. чисті залучення Уряду та Національного банку України в рамках кредиту EFF (формат співпраці з МВФ на більш тривалий термін, ніж Stand-by) становили 5,2 млрд дол США, від інших офіційних кредиторів Уряд отримав 1,4 млрд дол США та 1,1 млрд євро. Зовнішні зобов'язання сектору

загального державного управління зросли до 36,0 млрд дол США (з 24,4 % у 2014 р. і до 39,8 % від ВВП у 2015 р.), центрального банку – до 6,7 млрд дол США (із 1,6 % у 2014 р. і до 7,4 % від ВВП у 2015 р.). Зокрема протягом 2015 р. було отримано 1 млрд дол США від Світового банку, розміщено урядові єврооблігації під гарантії уряду США на суму 1 млрд дол США, отримано кредити від Європейської комісії на суму 0,9 млрд дол США.

Зовнішній борг сектору інших депозитних корпорацій України на кінець 2015 року становив 12,8 млрд дол США (14.2 % від ВВП). Борг українських банків скоротився за рік на 5,9 млрд дол США (на 31.6 %) завдяки скороченню зобов'язань.

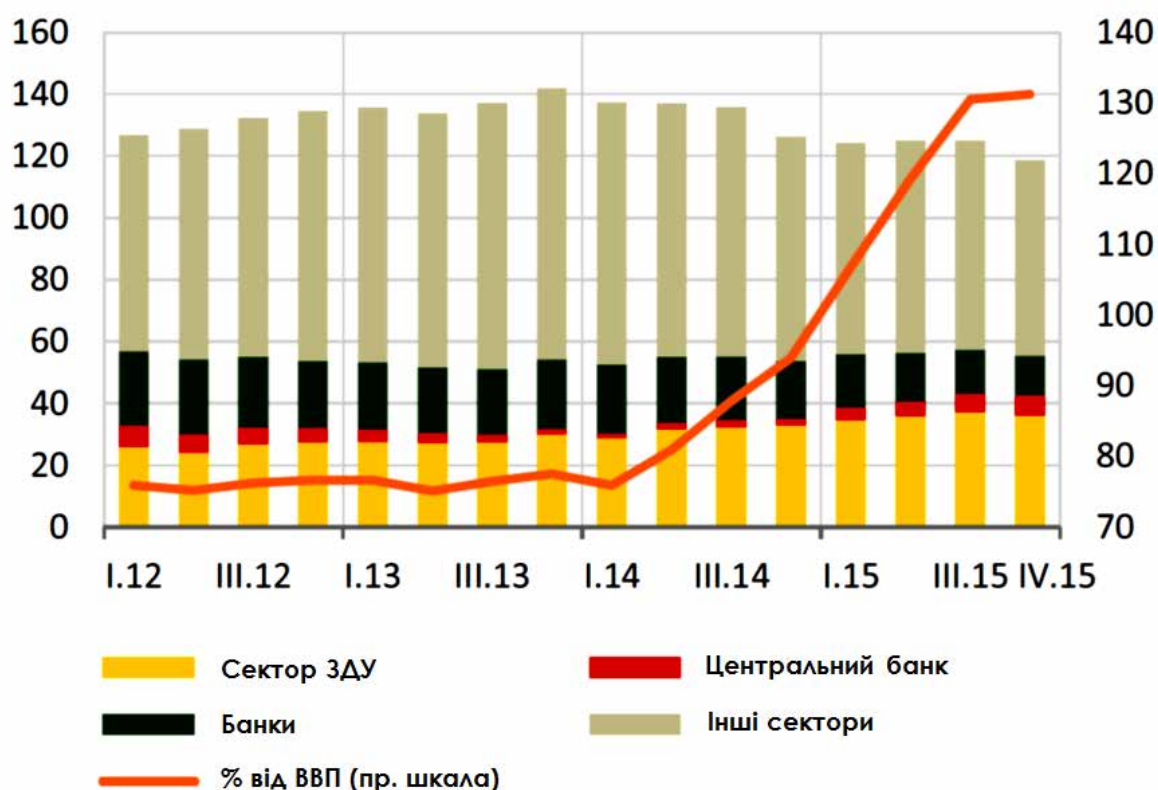

Рис. 2.2. Динаміка валового зовнішнього боргу України за 2012-2015 рр. (щоквартально) та його відношення до ВВП.

Джерело: НБУ

Очевидно, що найбільшу частку у структурі валового зовнішнього боргу України займає зовнішній борг інших секторів економіки – 46,1 % (на 01.01.2016 р.) або 60,4 % від ВВП (54,7 млрд дол США). Зокрема довгострокових кредитів було залучено на суму 38,5 млрд дол США.

Основною валютою зовнішніх запозичень України станом на 1 січня 2016 року залишається долар США (75.2 %). Питома вага зобов'язань у СПЗ перед МВФ зросла з 6,0 % на початок року до 10,5 %. Частка зовнішньої заборгованості в гривнях скоротилася за рік з 1,7 % до 0,8 % від валового обсягу боргу. Зобов'язання в російських рублях становили 1,5 % від валових зовнішніх зобов'язань українських резидентів порівняно з 1,9 % на початок року.

Дані статистики валового зовнішнього боргу України розробляються відповідно до міжнародних стандартів, викладених в офіційних виданнях: “Статистика зовнішнього боргу: Керівництво для укладачів та користувачів” (2013) та шостому виданні “Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції” КПБ6 (МВФ, 2009).

Складання статистики зовнішнього боргу здійснюється щоквартально. Перша публікація даних містить попередні дані, які можуть уточнюватися протягом наступних кварталів, і лише через п'ять кварталів після першого опублікування дані вважаються остаточними.

КЕЙС 2.3 «Дефолт, ще раз дефолт»

Завдання:

Вставте пропущені слова:

валюти, приватна власність, хедж-фонд, націоналізація, борг, реструктурувати, кредиторів, облігації, , обмін валюти, капітал, інфляції, дефолт, інвестори.

Минуло лише 13 років із моменту краху аргентинської економіки, а країна переживає новий 1) Проте, на цей раз він характерний тим, що його визнають міжнародні економісти, але не визнає офіційний Буенос-Айрес.

Коріння теперішнього дефолту – у попередньому, який країна пережила у 2001 р., впевнені економісти. Тоді Аргентина заявила, що не може обслуговувати 2) у розмірі 95 млрд дол США – на той момент рекордний у світовій історії. А обурені аргентинці вийшли на вулиці із пустими каструлями, адже більше половини із них не могли дозволити собі навіть товари першої необхідності.

Потім Буенос-Айресу вдалось 3) 93 % своїх боргових зобов'язань. Таким чином, у 2005 р. і 2010 р. Аргентина запропонувала інвесторам обміняти старі боргові папери на нові із дисконтом від 75 % до 79 %. Також майже 93 % 4) країни погодились на втрати від своїх початкових інвестицій. Проте власники залишку 7 % аргентинського боргу на чолі із 5) Elliot Management вирішили відстоювати свої інтереси та ініціювали судовий позов у США, вимагаючи виплатити борг у повному обсязі.

Закінчилось все тим, що американський суд заблокував для Аргентини можливість виплачувати платежі за відсотками тим кредиторам, які обміняли свої 6) на менш цінні, до тих пір поки вона не розрахується із американськими хедж-фондами. Останнім Аргентина винна близько 1,3 млрд дол США.

До теперішнього критичного стану Аргентину привела політика «лівого популізму», яка проводилась сім'єю Кіршнер останні 12 років, переконані аналітики. Будучи союзником Венесуели, якою протягом багатьох років керував лівий диктатор Уго Чавес, Аргентина також провадила вбивчі реформи для ринкової економіки. Крім повернення підприємств у 7) тут ще і заборонили вільний 8) і вивезення 9) за кордон.

Місцеві жителі обмінюють долари на чорному ринку, де курс приблизно на 50 % вище офіційного. Наживаються на цій різниці нечисті на руку чиновники, які підтримують існування подібних схем. Проте вибору у аргентинців немає, адже для того, щоб купити валюту, потрібно отримати спеціальний дозвіл, а також вказати свої доходи і ціль покупки. Кількість валюти визначається банком

індивідуально у кожному конкретному випадку. Такі правила були запроваджені владою для зміцнення довіри до національної 10)..... валюти, боротьби із відхиленням від сплати податків і стримуванні 11).....

Серйозний репутаційний удар по країні нанесло і прийняте два роки тому аргентинською владою рішення про 12)..... філіалу іспанської нафтової компанії Repsol, однієї із найбільш крупних компаній галузі у Латинській Америці. Світовий банк піддав ці дії жорсткій критиці, а більшість іноземних 13)..... стали обходити Аргентину десятою дорогою.

Джерело: Наталия Мечетная. Дефолт, еще дефолт // Новое время. - №14. – 15.08.2014. – С.36-38

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке „відкрита економіка”? Назвіть критерії відкритості економіки.
2. Чим різняться поняття „відкрита економіка” та „ефективна економіка”?
3. Які Ви знаєте основні ознаки відкритої економіки?
4. Що являє собою структура платіжного балансу України?
5. Яким, за результативністю, був платіжний баланс України у 2015 р?
6. Що таке валовий зовнішній борг країни?
7. Які види заборгованості включає валовий зовнішній борг України?
8. Яка стаття валового зовнішнього боргу України є домінуючою?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Стан економіки, при якому задоволення потреб споживачів забезпечується виключно за рахунок внутрішнього (національного) виробництва, а обмін з іншими країнами практично відсутній називається...

2. Оберіть показник за методикою розрахунку:

1. Співвідношення вартості імпорту до вартості ВВП, виражене у відсотках	А. Експортна квота
2. Відношення вартості зовнішньоторговельного товарообігу до вартості ВВП країни, виражається у відсотках	Б. Імпортна квота
3. Співвідношення вартості експорту до вартості ВВП, виражене у відсотках	В. Зовнішньоторговельна квота

3. Який з показників не характеризує рівень відкритості економіки країни?

1	обсяг зовнішнього державного боргу
2	обсяги міждержавного кредитування
3	рівень безробіття в країні
4	експортна, імпортна і зовнішньоторговельна квоти

4. Яке слово пропущене в реченні?

За ступенем відкритості Україна належить до країн з рівнем відкритості ринку	
--	--

5. Як називається вартісне відображення сукупності міжнародних економічних зв'язків країни у формі співвідношення надходжень та платежів?

--

6. Від'ємне сальдо платіжного балансу означає, що:

1	доходи країни від здійснення зовнішніх операцій перевищують видатки
2	доходи країни від здійснення зовнішніх операцій менші за видатки
3	доходи країни від здійснення зовнішніх операцій дорівнюють видаткам

7. Стаття платіжного балансу, що відображає всі операції, у результаті яких відбувається перехід прав власності на зовнішні фінансові активи та вимоги країни або виникнення та погашення фінансових зобов'язань між резидентами та нерезидентами за звітний період називається:

1	рахунок поточних операцій
2	рахунок операцій з капіталом
3	фінансовий рахунок
4	рахунок торгівлі

8. Зведений платіжний баланс України у 2015 році був

--

9. Як називається кількісний показник, що характеризує значимість експорту і розраховується як співвідношення вартості експорту до вартості валового внутрішнього продукту за відповідний період, виражене у відсотках?

--

10. Розділ платіжного балансу країни, який відображає потоки товарів, послуг, первинних і вторинних доходів між резидентами і нерезидентами називається:

1	рахунок поточних операцій
2	рахунок операцій з капіталом
3	фінансовий рахунок
4	рахунок торгівлі

11. Загальний обсяг заборгованості резидентів країни перед нерезидентами станом на кінець певного періоду називається

--

12. Який показник Світовий банк вважає критичним рівнем державного зовнішнього боргу країни відносно ВВП?

1	40 %
2	50 %
3	55 %
4	60 %

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения: учебник / Е.Ф. Авдокушин. – М.: Юристъ, 1999. – 368 с.
2. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ С.В. Бестужева. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2010. – 212 с.
3. Духнич О. Промышленный размер / О. Духнич // Новое Время. – 23.10.2015. - №39 – С. 44-47
4. Інфляційний звіт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=742185. – Назва з екрана.
5. Кокоба А. Урок економіки / А. Кокоба, А. Пасховер, В. Сыч // Корреспондент. – 2011. - №10(447). – С. 28-32
6. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. :«Одіссей», 2006. – 456 с.
7. Ладиченко К.І. Індикатори вимірювання зовнішньоторговельної відкритості національної економіки / К. І. Ладиченко //Економічний простір. - 2015. - №95 – С. 16-25.
8. Мечетная Н.. Дефолт, еще дефолт / Н. Мечетная // Новое время. -15.08.2014. - №14. – С. 36-38.
9. Ніконенко У.М. Макроекономічні індикатори відкритості глобальної економіки. / У.М. Ніконенко // Наукові записки. – 2012. - № 4. – С. 54 – 63.
10. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник / В. Є. Новицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 948 с.
11. Офіційний сайт World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>. – Назва з екрана.
12. Офіційний сайт World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/report-highlights/>. – Назва з екрана.
13. Офіційний сайт Міжнародної торговельної палати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iccwbo.org/global-influence/g20/reports-and-products/open-markets-index/>. – Назва з екрана.
14. Савельєв Є.В. Міжнародна економіка: підручник / Є. В. Савельєв.– 3-тє вид., перер. і доп. – К. :Знання, 2008. – 622 с.

15.Сегодня.ua [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/economics/enews/proshchennyu-dolg-zachto-ukraine-spisali-4-milliarda-dollarov-644688.html>. – Назва з екрана.

16.Статистика зовнішнього сектору України за методологією 6-го видання "Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції" (МВФ, 2009)/ Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=65613&cat_id=44446. – Назва з екрана.

17.Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика: підручник / В.О. Шевчук. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. :Знання, 2008. – 663 с.

*Для щастя людства досить важливо, щоб наше
задоволення зросло завдяки кращому поділу праці,
виробництву кожною країною тих товарів, для яких
адаптовані її місцезнаходження, клімат та інші природні
чи штучні переваги, а також завдяки обміну їх на товари інших
країн...*

Давід Рікардо, англійський економіст

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНА У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ І ПОСЛУГАМИ

- 3.1. Факторні передумови участі України у міжнародній торгівлі
- 3.2. Експортно-імпорتنі операції товарами
- 3.3. Зовнішня торгівля послугами
- 3.4. Особливості регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах СОТ

КЕЙС 3.1 «Торговельна війна між Україною та Російською Федерацією»

Російська Федерація по-своєму відзначила початок дії зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом – «Північна сусідка» посилила проти нас торговельні санкції, - пише Віктор Нагорський в №1-2 журналу Кореспондент від 22 січня 2016 року. З нового року Росія, крім імпорتنих мит, ввела ще товарне ембарго на ряд українських товарів, в основному продовольчих.

А крім того, з 4 січня РФ закрила українським експортерам транзит вантажів через свою територію, тим самим істотно обмеживши можливості експорту наших товарів до країн Середньої Азії.

В українському уряді запевняють, що це не завдасть істотного збитку економіці. До вступу в силу російського ембарго прем'єр-міністр Арсеній Яценюк відзначав, що Україна втратить всього близько \$ 600 млн експорту в РФ через введення додаткових обмежень для українських товарів. Адже, за його словами, за останні роки країна скоротила залежність від російського ринку в три рази.

Погоджуються з прем'єром і економічні експерти. За словами генерального директора компанії Pro-Consulting Олександра Соколова, введення товарного ембарго в будь-якому випадку позначиться на обсязі експорту, але скорочення вже не буде значним.

«Швидше за все, за деякими товарними групами це буде відчутно, але, наприклад, по тій же молочці товарні обмеження з боку РФ діють уже кілька років, так що для цих виробників нове ембарго не стане катастрофою – вони і так вже нічого в Росію не експортують», - каже Соколов.

Заслужений економіст України, доктор економічних наук Олексій Плотніков додає, що після значного погіршення відносин між двома країнами в 2014-му український експорт в РФ скоротився до мінімальних показників.

«У 2014-2015 роках експорт в Російську Федерацію знизився на дві третини. Тому цифра по втратах від ембарго в \$ 600 млн, яку раніше озвучував Кабмін, цілком реалістична. Можливо, втрати по року сягнуть \$ 800 млн, але не більше», - вважає економіст.

В цілому через торгові війни найбільше страждає харчова промисловість. Наприклад, ті ж сири, які раніше поставлялися в Росію, не можуть знайти інших ринків збуту в силу їх якості та споживчих переваг.

Втім, міністр аграрної політики і продовольства Олексій Павленко стверджує, що Україні вдалося диверсифікувати поставки аграрної продукції, тим самим мінімізувавши свої втрати від російських санкцій.

За його даними, за 11 місяців минулого року обсяг сільськогосподарського експорту в країни Євросоюзу склав \$ 3,6 млрд, або 27,5 % від загального обсягу поставок аграрної продукції за кордон, в країни Азії - \$ 6 млрд (45,7 %), а в Африку - \$ 1,8 млрд (13,5 %). Експорт же сільгосппродукції в РФ в минулому році був мінімальним.

«Ми не особливо відчули економічну війну, яку веде Росія проти України, оскільки наші поставки на її ринок склали лише 2 % від усього аграрного експорту України», - запевняє Павленко.

Підтверджують це і в асоціації Український клуб аграрного бізнесу (УКАБ). За інформацією керівника експертної групи УКАБ Ігоря Остапчука, до періоду активізації торгової війни вітчизняні експортери поставляли до Росії товарів на \$ 1,8-2,0 млрд щороку. Однак в січні-жовтні 2015 року в даному напрямку було експортовано продукції АПК на \$ 226 млн.

«Виходячи з цього можна сказати, що близько 90 % продукції вже не постачається в РФ, виробники і експортери переглядають свою продуктову лінійку і переорієнтуються на інші ринки», - зазначає Остапчук.

За його словами, якщо раніше більше половини доходів від експорту в РФ надходило від поставок молочної продукції, зокрема сирів, кондитерських виробів, жирів, масла, а також напоїв, то зараз це в основному м'ясо (46 %), напої, включаючи алкоголь (13 %), і продукти з какао (11 %).

Саме компанії, які постачають в РФ м'ясопродукти, на думку Соколова, понесуть найбільші втрати від введення Росією нинішнього товарного ембарго.

Набагато істотніше можуть виявитися збитки українських експортерів у зв'язку із заборонаю транзиту. Як підкреслила у відповідь на ці дії Росії заступник міністра економічного розвитку і торгівлі Наталія Микольська, що обмеження на транзит через свою територію - найгірше, що може зробити держава, оскільки при цьому ставляться під загрозу інтереси і третіх країн.

За інформацією УКАБ, сьогодні поставки української продукції через територію РФ здійснюються в основному в Азербайджан, Вірменію, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан і Узбекистан.

«Туди поставляється близько 4 % від загального аграрного експорту з України, що дорівнює \$ 700 млн. В основному це перероблена продукція (73-81 % в структурі експорту в залежності від року)», - говорить Остапчук.

Критичними такі обмеження можуть бути для експортерів цукру, вважає він, оскільки, на ці ринки орієнтоване 59 % вітчизняного експорту даного продукту, 51 % кондитерських виробів з цукру, що не містять какао, 47 % шоколаду та інших готових продуктів з вмістом какао. Крім того, на ці ринки також йде близько 50 % продуктів з зерна, 35 % живих тварин і 29 % продуктів з м'яса і риби.

«З огляду на високу орієнтованість цих товарів на ринки країн СНД, пошук інших ринків збуту буде складним і не обов'язково успішним, оскільки в основному товари, орієнтовані на пострадянський простір, є мало конкурентними на ринках розвинених країн через неналежну якість або ціну», - стверджує Остапчук.

Втім, в українському уряді запевняють, що вітчизняні та європейські товари зможуть потрапляти до країн Середньої Азії навіть при наявності санкцій обмежень на них з боку Москви. В середині січня був запущений так званий новий Шовковий шлях в обхід Росії - перший експериментальний рейс за маршрутом Україна - Грузія - Азербайджан - Казахстан - Китай з Іллічівського морського порту. Кабмін розраховує, що це дозволить значно знизити вартість транспортування наших товарів.

Однак експерти запевняють, що новий маршрут навряд чи буде обходитися українським експортерам дешевше традиційного транзиту через територію РФ.

«Пошук інших шляхів транзиту в принципі можливий. Але в будь-якому випадку це збільшує логістичні витрати і, як наслідок, вартість товарів, що, природно, знижує їх цінову привабливість. Тому тут також будуть якісь втрати, але говорити про якусь конкретну суму поки рано», - вважає Плотніков.

Що ж стосується можливої переорієнтації експортерів на інші ринки, то, на думку експертів, даний процес є тривалим і складним.

«Знайти нові ринки збуту виробникам можна, але це питання середньострокової або навіть довгострокової перспективи. Адже, навіть ринок Євросоюзу, з яким у нас почала діяти зона вільної торгівлі, поки залишається недосяжним для багатьох українських виробників через масу запитань до стандартизації якості української продукції», - зазначає Соколов.

Для того, щоб мати можливість налагодити експорт в Європу, вітчизняним підприємствам потрібні істотні інвестиції в модернізацію виробництва, розповідає Соколов, та й на саму процедуру сертифікації якості продукції потрібно чимало часу.

Тому аналітик вважає, що в короткостроковій перспективі українські виробники будуть шукати вихід на ринки Близького Сходу і Азії. Хоча він зазначає, що бізнес в Україні в будь-якому випадку повинен рухатися до європейських стандартів і підвищувати якість своєї продукції.

«По-перше, це зробить нашу продукцію більш конкурентоспроможною на зарубіжних ринках, а по-друге, це буде добре для українського споживача», - додає гендиректор Pro-Consulting.

Слід зазначити, що українська влада не обмежилася пошуком альтернативних маршрутів в обхід РФ для вітчизняних експортерів і вжили відповідні заходи щодо північної сусідки.

Правда, поки Україна не вводила заборону на транспортування російських вантажів через свою територію, обмежившись товарним ембарго. З 10 січня Кабмін заборонив імпорт російських товарів по 30 позиціях - в першу чергу продовольства, продукції хімічної промисловості та залізничного обладнання. На ряд інших товарів підвищені мита.

Але Яценюку і цього виявилось мало. На одному з останніх засідань Кабміну прем'єр доручив Міністерству економічного

розвитку і торгівлі переглянути і розширити список товарів, які повинні потрапити під контрзаходи з української сторони.

На думку Соколова, відповідні санкції – цілком логічний крок, який є звичайною справою в світовій практиці.

«Будь-яка держава, по відношенню до якої приймаються певні санкції, як правило, приймає аналогічні заходи», - говорить експерт.

Однак Плотніков зазначає, що українська відповідь виглядає скоріше символічною і навряд чи завдасть великої шкоди РФ. У всякому разі ці збитки не такі значні в порівнянні з втратами України від російських санкцій.

Остапчук звертає увагу на той факт, що відповідні торгові обмеження не завжди дають позитивний результат.

«Наприклад, заборона на поставки продукції з РФ, в першу чергу, проявляється в зростанні цін для споживачів на внутрішньому ринку. Високі ціни можуть створити умови, коли вітчизняні підприємства будуть зацікавлені виробляти більше продукції, але така ситуація спостерігається далеко не завжди », - вважає Остапчук.

Поки ж торгова війна триває, Україна направила до Світової організації торгівлі (СОТ) заяву про дискримінацію з боку Росії. Як заявили в Мінекономрозвитку, торговельні заходи, введені РФ, є «політично мотивованими і незаконними», а також не відповідають зобов'язанням Росії в рамках СОТ і такими, що порушують міжнародне торгове законодавство.

Тим часом експерти запевняють, що СОТ навряд чи здатне істотно вплинути на торгові обмеження РФ для України.

«СОТ може розглядати це рік-півтора і в підсумку винести рішення про необхідність подальшого поглибленого переговорного процесу між країнами для вирішення торговельної суперечки. Тому звертатися туди можна, але цей процес точно не буде швидким, а виявиться він ефективним - велике питання », - каже Плотніков.

У свою чергу адвокат Міжнародної юридичної групи Astarov Lawyers Марина Агальцова в своїй колонці в інтернет-виданні *liga.net* підкреслила, що в діях російської влади дійсно можна углядіти торгівлю дискримінацію, адже «особливі» правила транзиту встановлені тільки для транспорту з України.

Однак, за словами юриста, в практиці органу вирішення спорів СОТ було не так багато справ, пов'язаних з обмеженнями

транзиту. До того ж, жоден з позовів не доведений до логічного завершення – в більшості випадків сторони досягали мирової угоди.

Джерело: Виктор Нагорский. Небоевые потери. К чему приведет торговая война между Россией и Украиной, обострившаяся в новом году // Корреспондент. – 2016 - №1-2(693-694). – С.18-22.

Запитання для дискусії:

1. Які середньо- і довгострокові економічні наслідки, на Вашу думку, можуть бути для України від торговельної війни з Росією?
2. Які напрями географічної диверсифікації українського експорту товарів є найбільш перспективними?
3. Чому СОТ буде складно вирішити проблему торговельної війни між Україною та Росією?
4. Що стримує експортний потік вітчизняних товарів до ЄС?

ГЛОСАРІЙ:

Міжнародна торгівля – це сфера міжнародних товарно-грошових відносин між суб'єктами світового господарства, яка є специфічною формою обміну продуктами праці між продавцями і покупцями різних країн. Іншими словами, міжнародна торгівля являє собою сукупність зовнішньої торгівлі всіх країн світу.

Зовнішня торгівля – це торгівля будь-якої країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввозу (імпорту) та оплачуваного вивозу (експорту) товарів.

Експорт (експорт товарів) - продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.

Реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

Імпорт (імпорт товарів) - купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Транзит товарів - переміщення товарів через територію України без будь-якого використання цих товарів на зазначеній території.

Міжнародний поділ праці — інтернаціональна форма суспільного поділу праці, що базується на спеціалізації та кооперації країн у виробництві товарів і послуг, якими вони обмінюються шляхом міжнародної торгівлі.

Послуга – це товар особливого роду, який не має матеріально-речової форми, тому що не створюється у процесі виробництва та споживається з метою задоволення певних матеріальних і духовних потреб.

Товари (відповідно до КПБ6) – це матеріальні вироблені (виготовлені) об'єкти, відносно яких можуть установлюватися права власності та на які може передаватися економічне право власності від однієї інституційної одиниці до іншої в результаті проведення операції.

Сальдо зовнішньої торгівлі – різниця між вартістю експорту і імпорту.

Світова організація торгівлі (СОТ) — це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням.

3.1. Факторні передумови участі України у міжнародній торгівлі

Розвиток міжнародної торгівлі як форми міжнародної економічної діяльності безпосередньо пов'язаний із динамікою сукупного продукту: збільшення світового виробництва на 10 % сприяє зростанню обсягів міжнародної торгівлі на 16 %.

Протягом останніх п'ятнадцяти років міжнародна торгівля зростала (за виключенням кризового 2009 р. і 2015 р.). На кінець 2015 р. світовий обсяг торгівлі товарами становив 16,5 трлн дол США, з яких більше половини припадає на обсяги міжнародної торгівлі розвинених країн світу, тоді як країни «третього» світу експортували товарів менше 1 % , що дорівнювало 154,4 млрд дол США (див. рис. 3.1). Європа та Азія є провідними континентальними гравцями на глобальному ринку товарів, формуючи товарну пропозицію вартістю у майже 12 трлн дол США.

Очевидно, що $\frac{2}{3}$ глобальної торгівлі товарами припадає на промислові товари (manufactured goods). Торгівля паливом та мінеральними ресурсами (fuels and mining products) становить $\frac{1}{5}$, а на сільськогосподарську сировину припадає лише 10%. Безпосередньо, країни Азії, Європи та Північної Америки спеціалізуються на виробництві та продажу за кордон промислових товарів (понад 60% сукупного експорту), країни африканського континенту та Близький Схід – на паливно-енергетичних і мінеральних ресурсах, тоді як Південна і Центральна Америки не мають чітко вираженої спеціалізації, але порівняно краще серед континентів займають місце у міжнародному поділі праці за експортом сільськогосподарської сировини (близько третини вартості товарного експорту).

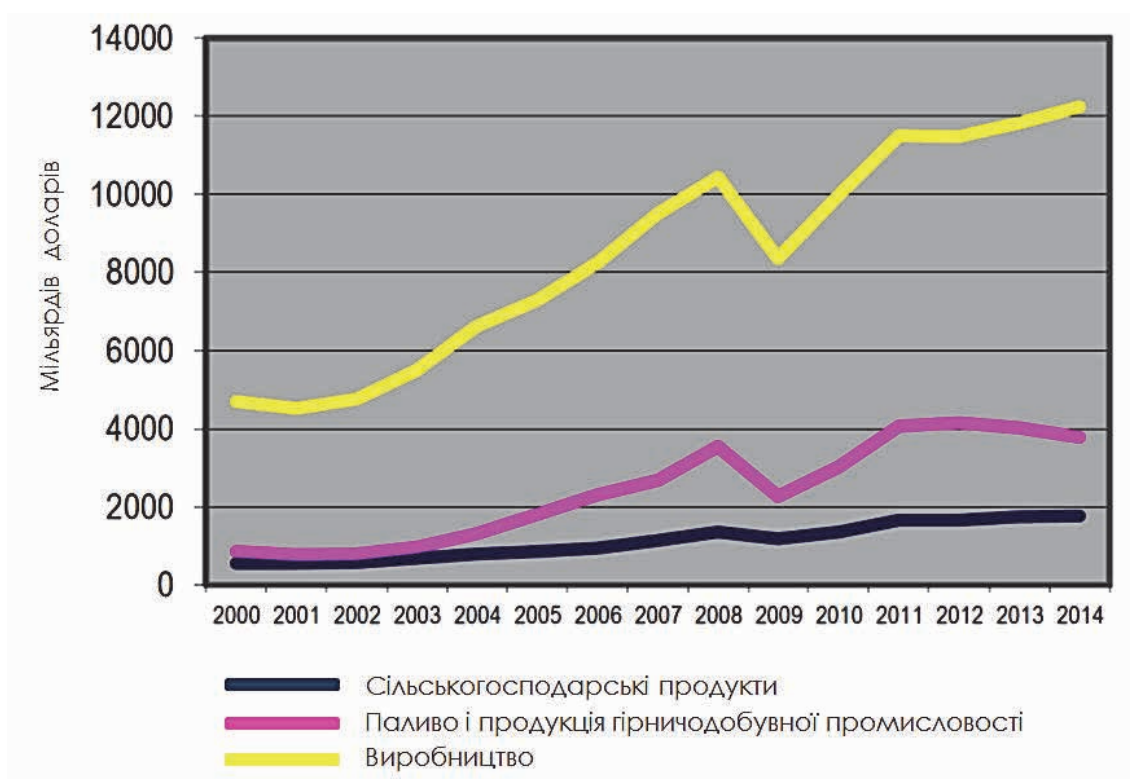

Рис. 3.1. Динаміка світового експорту товарів за основними групами за 2000-2014 рр., млрд дол США

Джерело: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/world_region_export_15_e.pdf

Найбільший вплив на розвиток міжнародної торгівлі здійснюють такі чинники як:

- 1) поглиблення міжнародного поділу праці;
- 2) науково-технічний прогрес;
- 3) посилення впливу транснаціональних корпорацій у сфері міжнародного бізнесу;
- 4) ліберальний характер зовнішньоторговельної політики переважної більшості країн світу;
- 5) поглиблення інтеграційних процесів у світовій економіці.

Для об'єктивної оцінки умов і тенденцій експортної спеціалізації та імпортного профілю України доцільно виокремити **факторні передумови її участі у міжнародній торгівлі**, які поділяють на **фактори первинного і вторинного порядку**.

До факторів первинного порядку, які визначають торговельний профіль України варто віднести:

- географічне положення, яке визначає пріоритетні напрями зовнішньоекономічної політики, особливості організації транспортних комунікацій;
- наявність природних ресурсів дає можливість визначити експортну спеціалізацію країни;
- чисельність населення визначає забезпеченість країни трудовими ресурсами, їх професійний склад і кваліфікаційний рівень;
- територіальна структура, в рамках якої виокремлюють 24 області та Автономну Республіку Крим.

До основних факторів вторинного порядку (визначаються особливостями сучасного розвитку світової економіки та ступенем інтегрованості країни у світо господарські зв'язки) включають:

- науково-технічний прогрес (НТП), під впливом якого відбувається поглиблення міжнародного поділу праці;
- характер, тип і ступінь відкритості національної економіки до міжнародного конкурентного середовища.

На сьогоднішній день в експорті України значна частка у **зовнішній торгівлі** припадає на **технологічну спеціалізацію**, яка включає експорт мінеральної та сільськогосподарської сировини та напівфабрикатів первинних стадій переробки металургійної, металообробної та хімічної галузей промисловості для подальшої переробки в країнах-імпортерах. Сировинна експортна орієнтація у спеціалізації змушує посилювати техніко-технологічний рівень вказаних галузей, що в умовах жорсткої обмеженості власних та залучених іноземних

інвестицій сприяє подальшій деформації економіки України в сировинному напрямі, зосередженню на первинних, недосконалих, брудних технологіях, а в підсумку – локалізації у промисловій ніші поряд з країнами чітко визначеного сировинного профілю в МПП.

Також важливою в МПП є **предметна спеціалізація**, тобто випуск готових товарів. Це передусім товари народного споживання: текстиль, одяг, вино, фармацевтичні вироби. Серед товарів виробничого призначення – невелика кількість літаків, кораблів, машин та устаткування. Значне місце посідає експорт зброї та військової техніки.

Крім того, є в Україні потенціал щодо предметної спеціалізації на складних і наукомістких виробках: машинобудування і приладобудування, електроніка і радіотехніка, продукція космічного будування та військово-промислового комплексу. Проте можливості розвитку наукомісткої продукції в Україні значно підірвано відтоком приблизно третини науково-інтелектуального потенціалу, тому що майже така сама частка кадрів з найвищою кваліфікацією (кандидатів і докторів наук) емігрували за кордон. Варто зазначити, що за технічною озброєністю лише 10% галузевої науки спроможні працювати на світовому рівні.

Домінування у структурі експорту з України низько технологічної сировинної продукції зумовлено фронтальним відставанням від провідних індустріальних країн у базових напрямках науково-технічного прогресу.

У свою чергу, неефективний імпорт відповідає несприятливим умовам заощадження, за яких фінансові кошти спрямовуються на задоволення споживчих потреб, а не на інвестиції, не на модернізацію виробництва.

КЕЙС 3.2 «Сировинна колонія»

Не відповідає дійсності поширений стереотип, ніби розвинені країни світу спеціалізуються в міжнародному поділі праці на виробництві готових промислових товарів із високою доданою вартістю й імпортують сировину включно із сільськогосподарською.

Це актуально лише для тих економік, які мають об'єктивний дефіцит певних видів промислової та сільськогосподарської сировини або не забезпечені сільськогосподарськими угіддями, як на свою кількість населення (скажімо, Німеччина, Велика Британія, Японія, Південна Корея чи Тайвань).

Однак так само вимушеними імпортерами сировини й продовольства та експортерами готової продукції є низка бідних країн зі значною густотою населення та браком ресурсів і сільськогосподарських земель. Натомість розвинені економіки, які мають достатньо промислової сировини чи великий аграрний потенціал, не комплексують із приводу того, що спеціалізуються на обміні за кордоном своєї сільськогосподарської продукції на готові промислові товари включно із продукцією машинобудування. Наприклад, США з їхнім великим дефіцитом торгівлі. У них експорт продукції сільського господарства та харчової промисловості у 2014 році на \$28,36 млрд перевищував імпорт. І досягнуто цього результату було завдяки торгівлі такими здебільшого сировинними групами, як насіння олійних (головним чином сої) — \$25,26 млрд переважання вивозу над ввозом; зерно — \$19,56 млрд; залишки та відходи харчової промисловості, які використовуються як корми для худоби — \$8,94 млрд; бавовна — \$5,44 млрд; плоди та горіхи — \$2,22 млрд; м'ясо — \$9,35 млрд; молочні продукти, яйця та мед — \$3,65 млрд тощо.

Загалом продовольчі товари й сільськогосподарська сировина, за якими США є чистим експортером, забезпечили їм сукупно у 2014 році \$78,73 млрд позитивного балансу зовнішньої торгівлі, ставши таким чином однією з основних статей спеціалізації країни у світовому розподілі праці. Що ж до більшості інших товарів харчопрому (насамперед тих, які вважають продуктами з вищим

ступенем обробки та більшою доданою вартістю) Сполучені Штати є ринком збуту для закордонних виробників. Серед імпортованої продукції вина та інші алкогольні напої, готові вироби із м'яса й риби, овочі, цукор та готові кондитерські вироби з нього, готові вироби з овочів, фруктів та горіхів, шоколад тощо.

Натомість якщо не брати до уваги нафту й нафтопродукти (обсяг чистого імпорту яких у США останнім часом стрімко зменшився через падіння цін і зростання внутрішнього видобутку), то три найбільші товарні групи, за якими країна у 2014 році була чистим імпортером, — це різноманітне обладнання (машини, ядерні реактори, котли) — \$104,54 млрд; наземний транспорт, окрім залізничного, — \$125,08 млрд; електроніка та електротехніка — \$142,4 млрд. Сукупно це сформувало для США \$372,02 млрд торговельного дефіциту. Інакше кажучи, вони були ринком збуту для виробників відповідної готової продукції з інших країн, а не продавцем її за кордон.

У машинобудуванні США є чистим експортером продукції лише авіакосмічної промисловості — \$90,89 млрд, у дуже незначних обсягах, як на масштаби її економіки, вагонів та локомотивів — \$2,02 млрд, а також продукції суднобудування — \$1,96 млрд. Однак, як неважко помітити, цих обсягів явно замало, щоб вирівняти дефіцит за іншими галузями машинобудування. Дефіцитною торгівля США є і за низкою інших готових промислових товарів: продукції легкої промисловості — \$124,95 млрд дефіциту; меблів та збірних конструкцій — \$40,12 млрд; фармацевтичної продукції — \$28,6 млрд; чорних металів — \$15,62 млрд; виробів із них — \$15,01 млрд.

Чим не класична «сировинна колонія» за логікою критиків АПК як однієї із пріоритетних галузей економіки в Україні? Утім, американці мислять не стереотипами, а реальною ринковою мотивацією, рентабельністю і об'єктивними перевагами, які мають їхня країна чи конкретні виробники у світовому розподілі праці.

Джерело: Рух за течією. Потенціал нових пріоритетних галузей //Український тиждень. – 2016. - №4 (428). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/157110>

Завдання:

Прочитавши кейс, приміть участь у дискусії з метою пошуку відповідей на наступні запитання (робота у групах):

1. Чи згодні ви із думкою журналіста журналу «Український тиждень» про невідповідність дійсності стереотипу щодо участі розвинених країн у міжнародному поділі праці?
2. Чи вважаєте ви, що США дійсно є «сировинною колонією»?
3. Як на вашу думку чи є виправдана подальша участь України у міжнародному поділі праці як експортера сировинних товарів (сільськогосподарської продукції та металургії) у перспективі? Поясніть чому?

При підготовці відповідей скористайтесь даними таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Питома вага основних товарних груп в експорті деяких країн світу у 2014 р., %

Країна	Сільськогосподарська продукція	Пальне та мінеральні ресурси	Промислові товари
США	11,2	12,4	71,8
Сполучене Королівство	7,1	14,6	69,4
Франція	13,9	6,3	78,2
Німеччина	6,7	5,8	85,4
Швейцарія	3,2	3,3	68,1
Ефіопія	81,8	8,8	9,4
Росія	6,2	70,3	20,8
Японія	1,5	5,0	87,4
Бразилія	39,0	24,2	33,3
Україна	32,3	13,4	53,3

Джерело: <https://www.wto.org/>

3.2. Експортно-імпортні операції товарами

У теоретичному аспекті імпорт забезпечує для країни певні переваги:

- насичення внутрішнього ринку дефіцитними та більш якісними товарами, виробництво яких є економічно не вигідним або не можливим;

– задоволення попиту вітчизняних споживачів у товарах і послугах;

– сприяння формуванню конкурентного середовища на національному ринку, що стимулює національних виробників до підвищення ефективності виробництва власної продукції;

– сприяння налагодженню коопераційних зв'язків, організації спільного підприємництва;

– підвищення рівня технологічного розвитку країни завдяки імпорту інноваційної продукції;

– підвищення ступеня інтегрованості країни у світове господарство.

Аналіз експортної та імпоротної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання зазвичай здійснюється наступним чином:

1) розраховується **сальдо зовнішньої торгівлі** як різниця між експортом та імпортом товарів і **зовнішньоторговельний оборот** як сума експорту та імпорту товарів;

2) для визначення ступеня інтегрованості країни у міжнародну торговельну сферу розраховується **експортна, імпортна і зовнішньоторговельна квоти**;

3) досліджується **динаміка зовнішньої торгівлі товарами** за останні десять років шляхом визначення абсолютних (ланцюгових, базисних) і відносних (темпів зростання та темпів приросту) відхилень основних

показників зовнішньої торгівлі товарами для обґрунтування напрямів і тенденцій розвитку цієї сфери;

4) визначається та аналізується **товарна структура** шляхом розрахунку питомої ваги окремих галузей та підгалузей у загальному обсязі зовнішньої торгівлі товарами;

5) визначається та аналізується **географічна структура торгівлі товарами** шляхом розрахунку питомої ваги країн у зовнішньоторговельному обороті України;

6) на основі узагальнених отриманих результатів визначаються основні тенденції розвитку зовнішньоторговельної сфери України.

З метою забезпечення порівняння даних статистики міжнародної торгівлі товарами статистична вартість товарів визначається:

- для експортованих товарів – у цінах ФОБ; Вартість у цінах ФОБ включає вартість товарів і вартість послуг по доставці товарів до кордону країни-експортера.

- для імпортованих товарів – у цінах СІФ. Вартість у цінах СІФ включає вартість товарів, вартість послуг по доставці товарів до кордону країни-експортера і вартість послуг по доставці товарів від кордону країни експортера до кордону країни-імпортера.

Види умов постачання товарів, що застосовуються при формуванні статистики зовнішньої торгівлі України, визначаються відповідно до Міжнародних правил тлумачення торгових термінів "ІНКОТЕРМС" (2010), що застосовуються в Україні.

При заповненні митних декларацій оцінка товарів за їх вартістю проводиться у національній валюті України. Перерахунок у долари США здійснюється за офіційним курсом, встановленим Національним банком України, на дату оформлення вантажної митної декларації. За даними статистичних спостережень перерахунок вартості товарів

у долари США здійснюється на основі середньомісячного та середньоквартального офіційних курсів валют, встановлених Національним банком України.

За період 2005-2015 рр. **зовнішня торгівля товарами України** характеризувалась **негативним сальдо** (див. табл. 3.2), що пояснюється більш вагомим значенням імпорту товарів для національної економіки, ніж її експорту (імпортна квота переважає експортну). Суттєве поживлення зовнішньої торгівлі (зокрема, імпорту товарів) відбулось у 2008 р., коли 16 травня Україна приєдналась до Світової організації торгівлі, що прискорило процес лібералізації торговельного режиму. Однак, світова фінансова криза 2009 р. скоротила зовнішній попит на українську продукцію. Більш серйозних втрат зазнав вітчизняний експортний потенціал в останні 3 роки, що впливало із загострення політичної нестабільності в державі (анексія АР Крим і проведення АТО на сході країни), погіршення політико-економічних відносин із Російською Федерацією, падінням цін на сировинні товари на світових товарних біржах і відсутність реформ у зовнішньому секторі України. Разом із тим, слід зазначити, що за цей час імпорт товарів зазнав більшого скорочення через значну девальвацію гривні, зменшення енергетичного імпорту з Росії та падіння купівельної спроможності українців. Проте, високий рівень зовнішньоторговельної квоти - 81,8 % у 2015 р. свідчить про вагомий ступінь торговельної інтегрованості національної економіки України у світове господарство.

З іншого боку, від'ємне сальдо балансу торгівлі товарами в Україні за аналізований період було сформоване, насамперед, за рахунок негативного балансу у торгівлі мінеральними продуктами, яке займає найбільшу питому вагу у структурі імпорту товарів до України (29 %). Так, в абсолютному вираженні

максимальна різниця між експортом та імпортом мінеральних ресурсів була досягнута у 2012 р., а саме – 20,1 млрд дол США (вартість експорту дорівнювала 6,3 млрд дол США, а імпорту – 26,4 млрд дол США). До того ж і на кінець 2015 р. ця стаття зовнішньої торгівлі залишалась ключовою у формуванні негативного сальдо торгівлі товарами – 8,5 млрд дол США.

Таблиця 3.2.

Аналіз експортно-імпоротної діяльності товарами суб'єктів господарської діяльності (відповідно до КПБ6)

Показники	Роки					2015 р. до 2005 р., %
	2005	2008	2011	2014	2015	
Експорт товарів, млрд дол США	32,2	63,2	62,4	50,6	35,4	109,9
Темп приросту експорту, %	×	96,3	-1,3	-18,9	-30,0	×
Імпорт товарів, млрд дол США	34,4	80,6	80,4	57,7	38,7	112,5
Темп приросту імпорту, %	×	134,3	-0,2	-28,2	-32,9	×
Сальдо зовнішньої торгівлі товарами, млрд дол США	-2,2	-17,4	-18,0	-7,1	-3,3	×
Зовнішньоторговельний оборот, млрд дол США	66,6	143,8	142,8	108,3	74,1	111,3
ВВП (у ринкових цінах), млрд дол США	86,1	180,0	163,2	131,8	90,6	105,2
Експортна квота, %	37,4	35,1	38,2	38,4	39,1	×
Імпортна квота, %	40,0	44,8	49,3	43,8	42,7	×
Зовнішньоторговельна квота, %	77,4	79,9	87,5	82,2	81,8	×

Джерело: розраховано автором на основі статистики зовнішнього сектору (НБУ).

В цілому за останні десять років заслуговують на увагу такі структурні зрушення в імпорті товарів: скорочення частки машин і устаткування із 28,8 % у 2005 р. до 19,4 % у 2015 р., а також зростання відсотку хімічної продукції на 4,7 п.п. (див. рис. 3.3 та 3.4).

На сьогодні **Україна продовжує залишатись нетто-імпортером мінеральних ресурсів**, зокрема природного газу. Хоча, слід відмітити наступну позитивну динаміку: за 2012-2015 рр. імпорт блакитного палива зменшився із 14,0 млрд дол США до 4,5 млрд дол США.

Рис. 3.3. Структура імпорту товарів в Україну у 2005 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України, НБУ

Варто зазначити, що така тенденція була спричинена: по-перше: зменшенням вдвічі фізичного обсягу ввезеного газу - із 32,9 млрд м куб до 16,5 млрд м куб, а по-друге, різким зниженням ціни на 36 % – із 426,0 до 274,0 дол США за 1000 м куб.

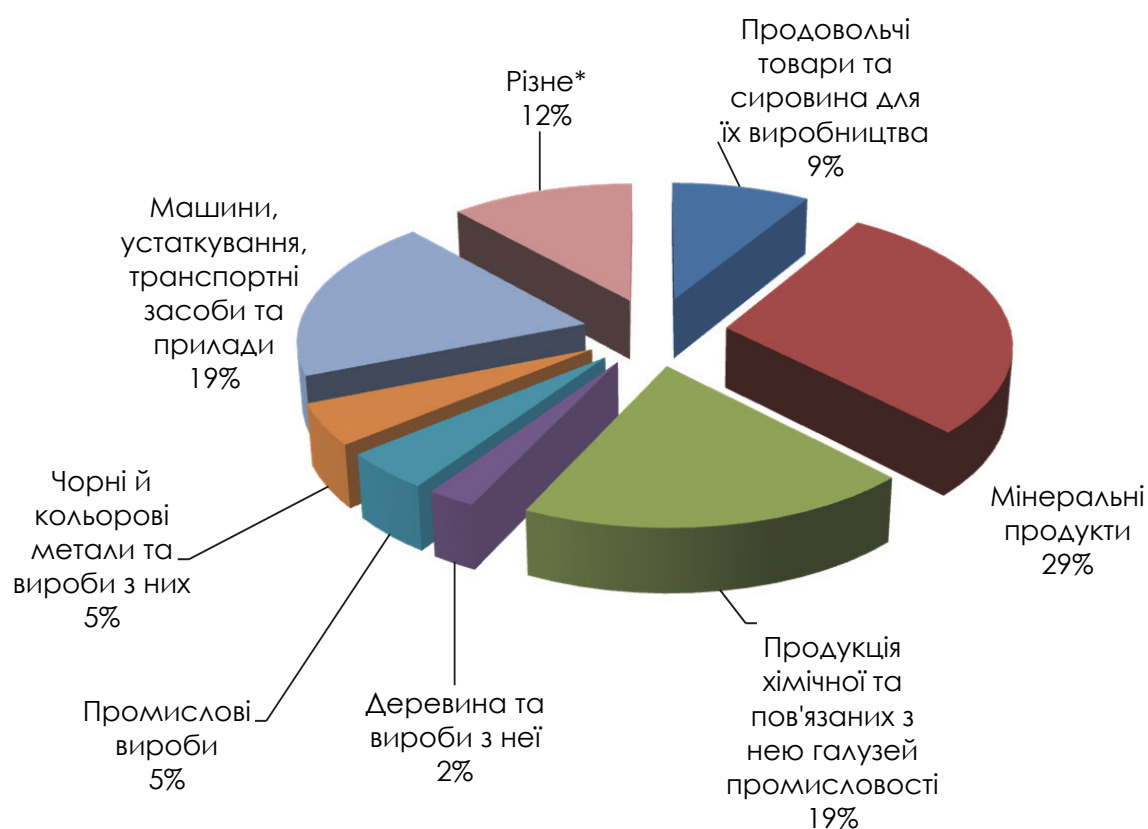

Рис. 3.4. Структура імпорту товарів в Україну у 2015 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України, НБУ

Разом із тим, ускладнює ситуацію переважання вартості імпорту над експортом по групах «Машини, устаткування і транспортні засоби» і «Продукція хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості». Лише у 2015 р. значення торговельного балансу тут становило -5,1 та -4,2 млрд дол США відповідно.

У свою чергу, додатне торговельне сальдо за аналізований період встановилось щодо торгівлі чорних і кольорових металів та виробів з них, а також продовольчих товарів і сировини для їх виробництва. Варто зазначити, що у 2015 р. вперше позитивний баланс останньої перевищив

значення металургії (+11,1 млрд дол США проти +7,3 млрд дол США). За іншими групами товарів тривалий період спостерігається негативне сальдо.

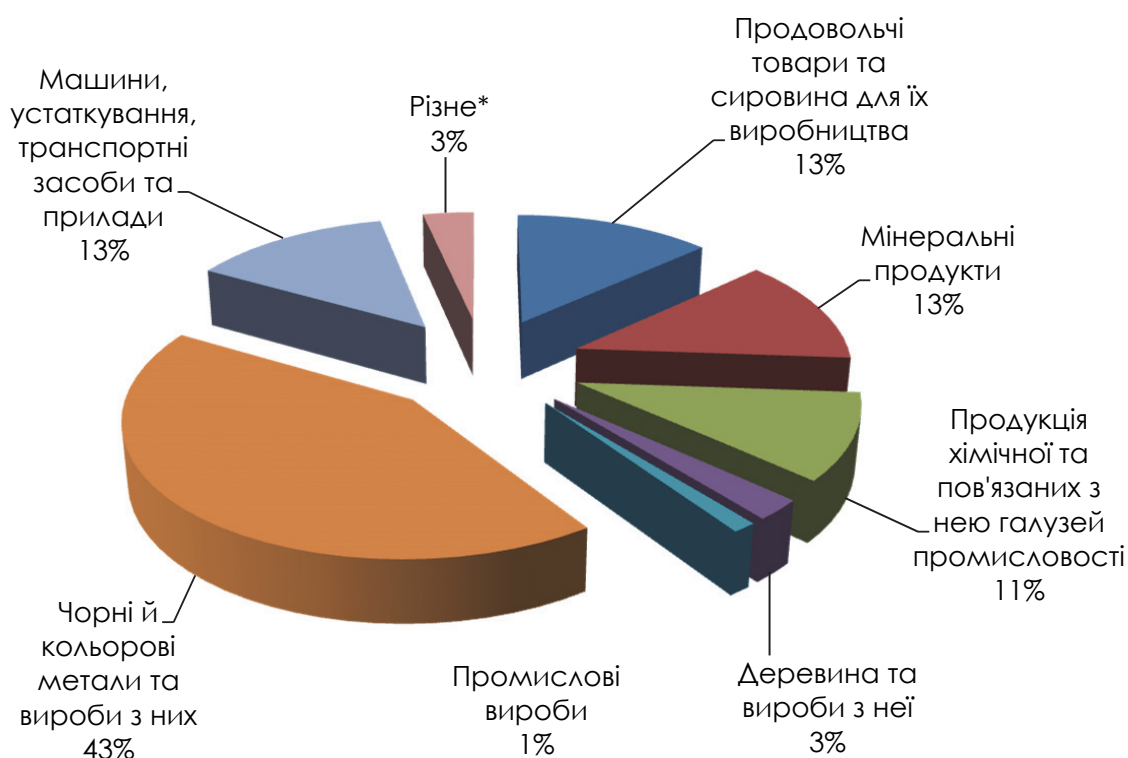

Рис. 3.5. Структура експорту товарів в Україну у 2005 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України, НБУ

До змін у структурі можна віднести суттєве зменшення частки в експорті чорних і кольорових металів – із 43 % у 2005 р. до 26 % у 2015 р., що впливає із більш ніж двохразового скорочення валютних надходжень від експорту металургійної продукції із 18,3 млрд дол США до 7,8 млрд дол США. В значній мірі це пояснюється обвалом світових цін на сировинних ринках, у т.ч. металу. Так, за 2011-2015 рр. експортна ціна чорних металів в Україні знизилась із 667,9 дол США за тону і до 368,5 дол США за тону (на 44,8 %). Також негативний вплив мала окупація

частини території Донбасу внаслідок проведення АТО, що призвело до зменшення фізичного обсягу поставок чорних металів на зовнішні ринки. Так, за аналізований період експорт даного виду товарів зменшився із 27,5 і до 21,3 млн т.

На відміну від металургії, за 2005-2015 рр. значно підвищилась питома вага в українському експорті продовольства і сільськогосподарської продукції – із 13,2 у 2005 р. до 40,9 % у 2015 р., в першу чергу, за рахунок збільшення поставок на світові ринки зерна (займає 42,1 % в експорті вітчизняного продовольства).

Рис. 3.6. Структура експорту товарів в Україну у 2015 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України, НБУ

Так, лише за 2010-2015 рр. експорт зернових культур з України у фізичному обсязі зріс у 2,7 раза і досягнув рівня 37,4 млн т (або 6,1 млрд дол США). Загалом, є підстави стверджувати, що Україна продовжує залишатись **нетто-експортером сільськогосподарської продукції, зокрема зернових культур**. Причому у цій категорії спостерігається нарощування експортного потенціалу.

Протягом останніх трьох років **кардинально змінився вектор зовнішньої торгівлі України**. Якщо ще у 2012 р. найбільш тісні торговельні зв'язки були з країнами СНД, зокрема з Російською Федерацією (28,2 % від сукупного двостороннього товарного обороту), то вже у 2013 р. місце лідера тут посів ЄС-28 (27,0 % від сукупного торговельного товарного обороту, а на частку Росії припало – 25,7 %). На кінець 2015 р. країни ЄС стали провідними торговельними партнерами України із часткою в 31,8 %, тоді як на частку Росії припало лише 15,7 % (на СНД- 26,5 %).

До того ж, за цей час спостерігається **позитивна тенденція щодо диверсифікації зовнішньої торгівлі України**. Так, дещо поглибились двосторонні торговельні відносини з країнами Азії (зросла частка із 20,9 до 25,4 %) та Африки (із 2,8 до 5,7 %). Загальну динаміку можна пояснити, з одного боку, збільшенням питомої ваги ЄС в товарній структурі українського експорту та імпорту із 29,8 % у 2005 р. до 34,1 % у 2015 р. та із 35,5 до 40,8 % відповідно.

З іншого боку, зменшенням частки Росії в експорті та імпорті – із 21,9 % у 2005 р. до 12,6 % у 2015 р. та із 35,5 до 20 % відповідно(див. рис. 3.7, 3.8).

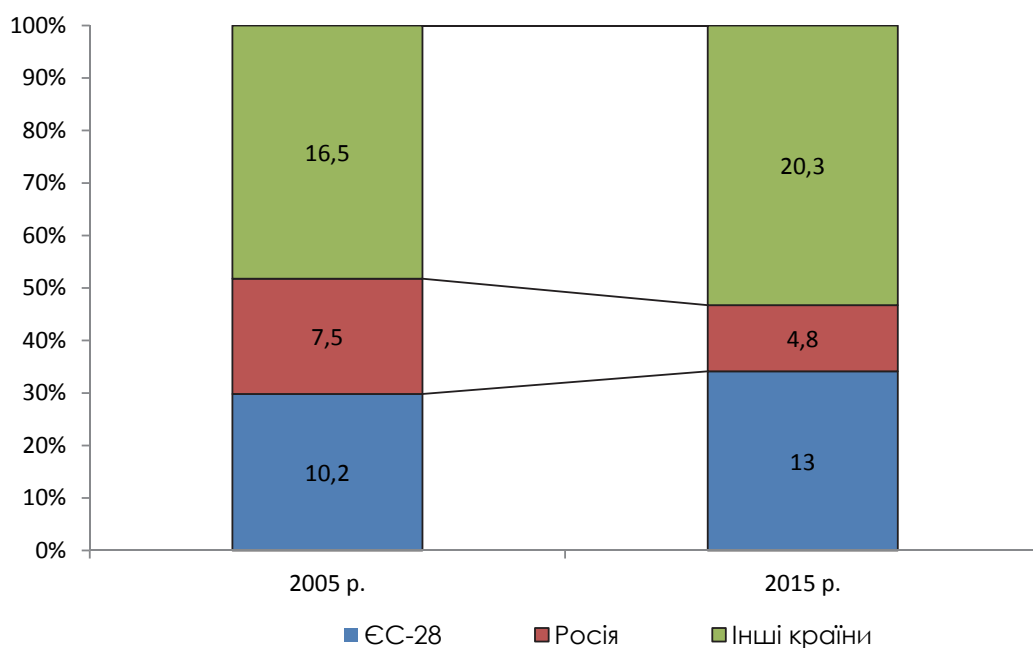

Рис. 3.7. Зміна географічної структури експорту товарів в Україні за 2005 і 2015 рр., млрд дол США

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

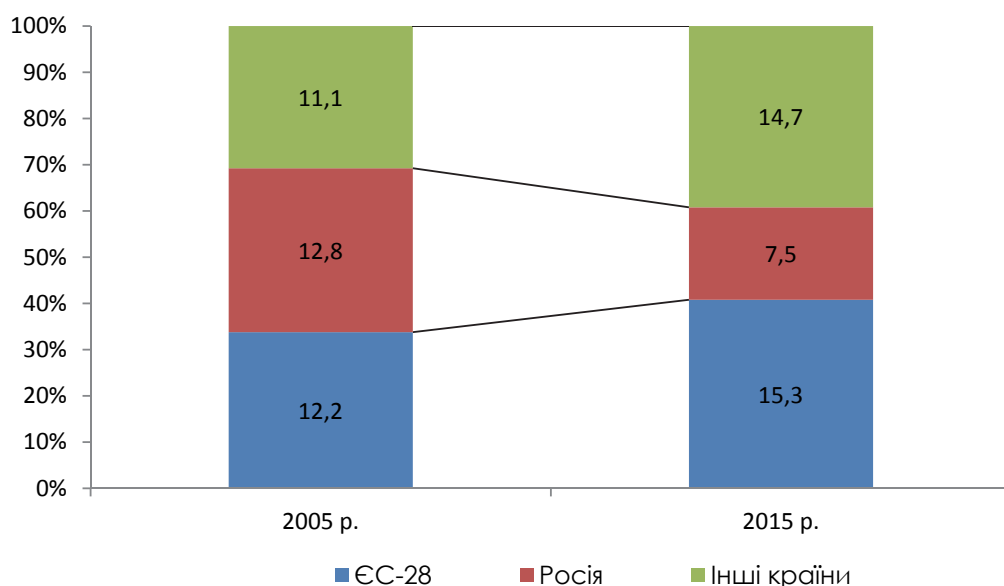

Рис. 3.8. Зміна географічної структури імпорту товарів в Україні за 2005 і 2015 рр., млрд дол США

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Однак, варто зазначити, що результативність зовнішньої торгівлі товарами як з Росією так і з ЄС продовжує залишатись **негативною** -2,7 млрд дол США та -2,3 млрд дол США у 2015 р. відповідно.

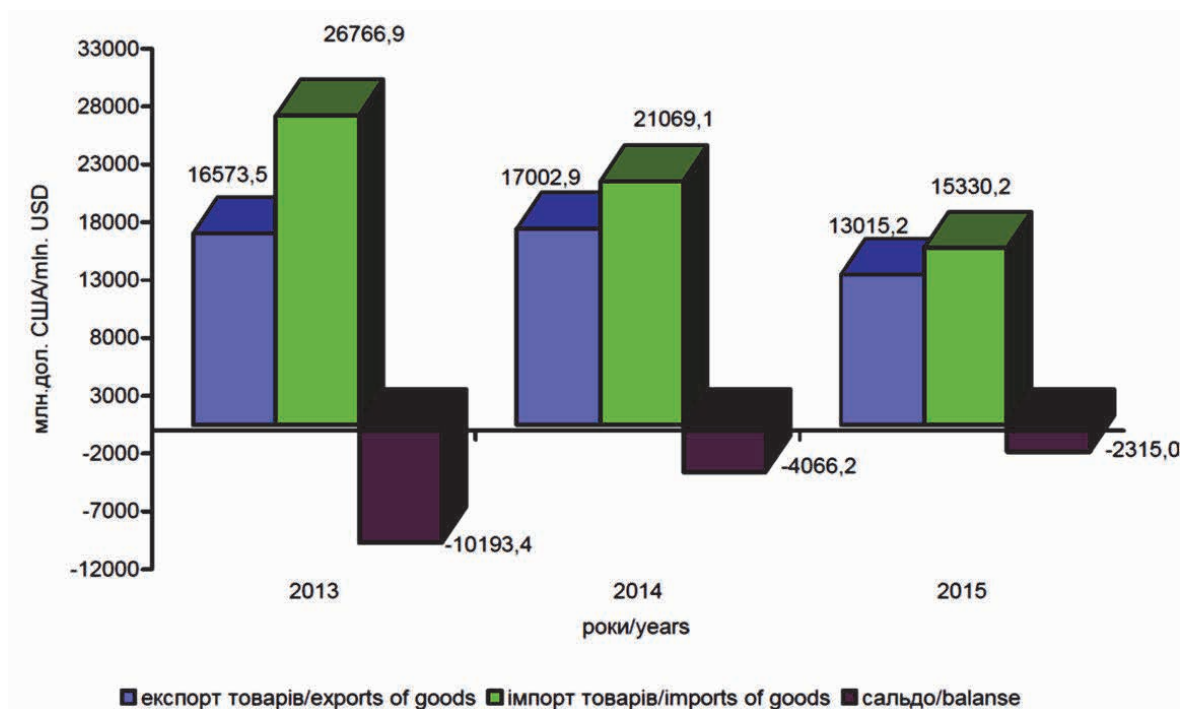

Рис. 3.9. Результативність зовнішньої торгівлі товарами України з ЄС

Джерело: Статистичний збірник «Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2015 р.»

Найсуттєвіші експортні поставки товарів з України серед країн ЄС у 2015 р. здійснювались до:

- Італії (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження) – 5,2 % від загального обсягу експорту;
- Польщі (чорні метали, електричні машини, руди, шлак і зола)– 5,2 %;
- Німеччини – 3,5 % (електричні машини, одяг та додаткові речі до одягу, текстильні, механічні машини);

- Іспанії – 2,7 % (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, залишки і відходи харчової промисловості).

Очевидно, що до країн ЄС Україна експортує переважно продукцію із малою доданою вартістю та низьким ступенем обробки – чорні метали (20,2 % у 2015 р.) і сільськогосподарську продукцію та продовольство (31,2 %).

За підсумками 2015 р. найбільші поставки товарів до країн ЄС у відсотках до загального обсягу регіону здійснювали Закарпатська область – 90,0 %, Волинська – 72,2 %, Львівська – 71,9 %, Тернопільська – 71,4 %, Рівненська – 62,5 % та Івано-Франківська – 58,3 %.

Серед інших країн – до Російської Федерації – 12,7 % (механічні машини, чорні метали, продукти неорганічної хімії), Туреччини – 7,3 % (чорні метали, насіння і плоди олійних рослин, добрива), Китаю – 6,3 % (руди, шлак і зола, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), Єгипту – 5,5 % (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження) та Індії – 3,8 % (жири та олії тваринного або рослинного походження, механічні машини, чорні метали).

Товари із більш високою доданою вартістю, зокрема механічні машини (у незначному обсязі) поставляються в країни, що розвиваються, де вони мають порівняльні переваги і є відносно конкурентоспроможними.

У свою чергу, найбільші надходження товарів до України здійснювалися з таких країн ЄС:

- Німеччини – 10,6 % від загального обсягу імпорту (палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного);

- Польщі – 6,2 % (палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали);
- Угорщини – 4,3 % (палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали);
- Італії – 2,6 % (механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали, фармацевтична продукція).

В імпорті з ЄС до України має місце зворотня ситуація: значний обсяг займають надходження товарів з більшою доданою вартістю і високим ступенем обробки – механічні та електричні машини (17,4 % у 2015 р.) і продукція хімічної промисловості (17,2 %).

Найбільше товарів із країн ЄС у відсотках до загального обсягу регіону надходило до Волинської області – 85,9 %, Тернопільської – 81,0 %, Івано-Франківської – 69,2 %, Львівської – 68,5 %, Закарпатської – 59,6 %, Рівненської – 58,7 %, Чернівецької – 56,8 %, Житомирської та Хмельницької – по 55,7 %.

З інших країн до України імпорт товарів склав: з Російської Федерації – 20,0% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, механічні машини, добрива), Китаю – 10,1% (електричні та механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали), Білорусі – 6,5% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, добрива, засоби наземного транспорту, крім залізничного) та США – 3,9% (палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного).

З інших країн світу, зокрема Росії, Україна переважно купує мінеральне паливо (у більшій мірі природний газ і нафту), що ставить під загрозу енергетичну безпеку нашої держави.

КЕЙС 3.3 «Уроки російської»

«Що тут злитись, потрібно включати мозок і шукати вихід», - каже естонський фермер Юхан Сяргава, власник тваринницької фірми Saidafarm, розмірковуючи про російське продуктове ембарго, яке РФ запровадила на товари ЄС. Цей міцний чоловік літнього віку колись був директором радгоспу.

Пережив і розпад Радянського Союзу, і вступ країни у ЄС, після якого більше двох третин зайнятих у сільському господарстві робітників країни або виїхали, або змінили вид діяльності. Сяргава не змінив. В нього сьогодні 1 тис га землі і тваринницька ферма на 500 голів. Він не збирається здаватись і із-за російського ембарго, хоча ринок Росії був для нього ключовим.

Свої антисанкції Москва запровадила на один рік в якості відповіді на економічні санкції ЄС і країн Північної Америки, що зніційовані агресивною політикою Кремля по відношенню до України. В кінцевому результаті з серпня 2014 р. Росія самоізолювалась від м'ясної, рибної, молочної продукції, а також овочів і фруктів із ЄС, США, Канади, Австралії і Норвегії.

«Наша країна замість Росії буде постачати продукцію в Японію. Уряд домовився, що ми поставимо туди 5 тис. т масла і стільки ж сухого молока» - каже Сяргава. І хоча це дозволяє продати тільки третину надлишків молока, які з'явилися після ембарго, фермер вірить - проблема буде розв'язана.

Приблизно так само міркують чиновники у Євросоюзі. Макроекономічні дані показують, що Росія, запровадивши заборону, швидше за все покарала сама себе. В ЄС від антисанкцій страждають хіба що окремі сектори економіки.

«Міністр, європейська бізнес-спільнота обурена. Обурена через те, що її принесли у жертву як європейська так і російська влада», - такі слова кинула в обличчя російському міністру іноземних справ Сергію Лаврову французький бізнесмен на засіданні Асоціації європейського бізнесу в Росії, що проходив у жовтні 2014 р. Підприємця спровокувало агентство Reuters.

Лавров тоді розпочав свою відповідь не з економіки, а з того, що відкинув всі звинувачення в агресії проти України, а потім порадив бізнесменам «лобіювати свої інтереси серед своїх урядів, якщо вони хочуть змін у політиці».

Вони і лобіюють: нещодавно сотні тракторів польських фермерів заблокували під'їзди до Варшави. Один з учасників пояснив свою позицію просто: «У ЄС є €100 млн для України, а для нас немає».

Проте подібні акції так і не стали масовими в Європі. І не дивно: статистика говорить, що Європа досить легко, хоча й не безболісно, переживає російське ембарго.

На перший погляд закриття російського ринку мало стати для європейців серйозним випробуванням. За даними ЄС, під російське ембарго потрапила сільськогосподарська продукція, обсяг поставок якої до Російської Федерації у 2013 р. склало більше 5 млрд євро. Наприклад, у Литві заборона стосувалась 41% всього сільськогосподарського експорту. В Польщі, Фінляндії і Естонії – 18-19%.

Якщо ж говорити про абсолютні цифри, то сильніше за все наслідки російського самообмеження повинні бути відчутні у тій же Литві, де обсяг забороненої до експорту у РФ продукції оцінювався у 922 млн євро, Польщі – 840 млн євро і Німеччині – 594 млн євро.

Ці цифри жахливі лише на перший погляд. В ЄС відзначають, що вони не дають уявлення про реальні втрати внаслідок заборони. По-перше, все залежить від того, як виробники переорієнтували свої поставки на інші країни ЄС і треті ринки. А також є сезонні фактори. Наприклад, у польському Союзі виробників фруктів розповіли, що поки що говорити про збитки зарано. Яблука – найбільш вразливий польський продукт, який потрапив під заборону, - зберігається ще до кінця травня. І шанс знайти для них новий ринок збуту все ще залишається.

Головними постраждалими в ЄС від заборони є виробники сирів: обсяг їх експорту з серпня 2014 р. по листопад знизився майже на 20%. Помітно скоротився експорт фруктів – на 10% і овочів – на 13,5%. А ось обсяг експорту свинини зменшився всього на 1%, а яловичини і м'яса птиці навіть виріс. Досягти таких результатів ЄС вдалось завдяки тому, що виробники змогли швидко переорієнтуватись. «США відкриваються для наших товарів. Ми вже раніше постачали туди сири, а тепер ще й м'ясо», - говорить

Казимірас Старкявичус, колишній міністр сільського господарства Литви. Зараз він – фермер, займається рослинництвом і тваринництвом.

Проте не тільки США стали рятувальною паличкою для ЄС. Європейці наростили продаж до Гонконгу, Китаю, Швейцарії, Алжиру. В цілому із серпня по листопад 2014 року експорт сільськогосподарської продукції із ЄС зріс на 1,9 млрд євро (+1,7%). А поставки до Росії впали на 1,5 млрд євро. Загалом Європа має додатне сальдо у розмірі 400 млн євро.

Не менш важливу роль у досягненні такого результату зіграла і розторопність європейських фірм, яким все ж вдається проникати на закритий для них російський ринок. «Діркою в заборі» стали країни, які не припиняли свої відносини із Росією, - Туреччина, Сербія, Білорусь, - що стали транзитерами для європейських продуктів. «Білорусія бере для своєї країни. А потім продає в Росію. Росія це розуміє, але що робити? Їсти хочеться», - говорить Старкявичус.

«Я взагалі не хочу занурюватись в політику», - каже генеральний директор однієї із польських фірм, яка постачає яблука на експорт. Приблизно те ж каже і президент польського союзу виробників фруктів Йоланта Казимирська. Вона вважає, що ця історія б'є по виробникам в Польщі, так і по споживачам в самій Росії, які звикли до польської продукції. «Але нам шкода не стільки Росію, скільки себе», - говорить Казимирська. – Ми страждаємо від того, що ЄС приймає участь у процесах в Україні. Це не означає, що я проти. Просто потрібно відшукати адекватний підхід».

Такі настрої непоодинокі серед бізнесу в Європі. Не дивлячись на позитивну макроекономічну картину в цілому, ембарго боляче переживають, особливо в далеких від конфлікту країнах. Всього через три тижні після заборони голландські фермери були вимушені викинути на звалище тонни томатів, персиків і яблук. У Польщі яблука роздавали безкоштовно на благодійність. А уряд звернувся до громадян із проханням купити по яблуку, щоб підтримати економіку.

Агентство Reuters повідомляло, що багато фермерів в Данії не зможуть виплатити взяті кредити. І в країні розпочнеться хвиля банкрутства компаній із виробництва свинини.

Зачепила заборона навіть далекий Уельс, де серйозно занепокоєні тим, що із-за ембарго на ринок стало поступати

багато молочної продукції із Прибалтики, зокрема з Естонії. А ціна естонського молока вдвічі нижча, ніж місцевого.

Постраждали фермери розраховують на компенсації. У вересні 2014 р. уряд ЄС заявив, що підтримає фермерів і виділить 165 млн євро. Нещодавно єврокомісар по сільському господарству Філ Хоган заявив, що Єврокомісія підтримає виробників свинини. І прийме міри щодо вилучення надлишкових обсягів з ринку для того, щоб знизити пропозицію і підвищити ціну.

Паралельно уряди деяких країн єврозони намагаються домовитись з Москвою. Наприклад, французька влада в січні 2015 р. зробили спробу провести переговори про пом'якшення заборони на імпорт свинини на рівні ветеринарних служб і навіть досягли попередньої домовленості. Тоді як, президент Литви Грибаускайте прямо звинуватила литовського єврокомісара Вітяніса Андрюкайтиса: немов, той виступає всупереч єдиній європейській позиції. Грибаускайте обурило те, що Андрюкайтис був проінформований, що окремі країни намагаються домовитись з Кремлем, і не намагався перешкодити такій активності.

«Якщо заборону не скасують, ми будемо шукати альтернативні ринки, - каже Казимірська. – Це Далекий Схід, арабські країни, країни Перської затоки, Південна і Центральна Америки».

Пошуком альтернативи зайняті і в Росії, роблячи ставку на імпортозаміщення. Наприклад, крупний російський агрохолдинг Русагро завдяки забороні на ввезення свинини із ЄС зміг наростити свій продаж у третьому кварталі на 65%. Проте те, що добре для окремих виробників, для всієї країни явно недостатньо.

Заборона боляче б'є по самій Росії: через санкції ЄС, власного продовольчого ембарго і девальвації рубля у грудні минулого року (2014 р.) частина соціально значимих продуктів подорожчала на третину. Як повідомляє російська служба Бі-бі-сі, це призвело до того, що найбільші роздрібні мережі країни домовились зафіксувати ціни на такі товари на два місяці. Оператори пішли на цей крок через побоювання, що антимонопольне відомство може запровадити на них граничні ціни. Віце-прем'єр РФ Аркадій Дворкович раніше заявляв, що від подібного кроку влада утримується лише тому, що він може призвести до дефіциту товарів на полицях.

Як би не діяла у подальшому офіційна Москва, вся Європа отримає непогане щеплення від російської залежності. Старкявичус згадує, що Росія завжди використовувала продуктивні санкції у політичних цілях. «Ми (Литва) це вже проходили не раз, а тепер це проходить вся Європа», - говорить литовський экс-міністр. Вперше сільськогосподарські виробники його країни зіштовхнулись із заборонними заходами росіян після кризи 1998 р. І якщо до них литовці експортували на схід 70% продукції, то після ця частка скоротилась до 29%. А внаслідок теперішньої заборони поставки впадуть, на думку Старкявичуса, до 14%.

Багато людей у Європі усвідомлюють, що навіть якщо компанії із ЄС повернуться на російський ринок, попереднього порядку справ вже не відновити. Розуміють це міністри. Розуміють і звичайні фермери. «Якщо Росія зніме заборону, люди все почнуть туди поставляти, - там гроші є. Але навряд чи до цього ринку будуть відноситись серйозно», - говорить Сяргава. За його словами, наладивши відносини із більш стабільними країнами, мало хто із виробників захочуть знову ризикувати».

Джерело: Андрей Юхименко. Уроки русского // Новое Время. – 27 февраля 2015 г. - №7. – С.28-31.

Запитання:

1. Як на Вашу думку, чому президент польського Союзу виробників фруктів Йоланта Казимірська не бачить серед альтернативних ринків збуту європейського продовольства український?
 2. Які економічні втрати і вигоди може отримати у довгостроковій перспективі Росія, а які ЄС від запровадженого РФ ембарго на сільськогосподарську продукцію?
 3. Чому естонські фермери до введення ембарго віддавали перевагу російському ринку молочної продукції, а не Уельсу?
-

3.3. Зовнішня торгівля послугами

Міжнародна торгівля послугами має істотні відмінності із міжнародною торгівлею товарами:

1) **мобільність суб'єктів** пояснюється необхідністю встановлення прямого контакту між продавцем і покупцем із метою запобігання можливих суперечок і незгодженості;

2) **нівелювання різниці між поняттями «внутрішні» і «іноземні» послуги** передбачає певну умовність їх класифікації за критерієм національної належності в умовах глобалізації світової економіки;

3) **регулювання здійснюється на основі внутрішнього законодавства контрагентів, а не митними органами**

Однак, незважаючи на такі відмінності, міжнародна торгівля послугами все рівно досить тісно пов'язана із торгівлею товарами, тому що перші використовуються як допоміжні при освоєнні нових товарних ринків.

Відповідно до класифікації Світового банку виокремлюють наступні види послуг:

1) **факторні послуги**, які пов'язані із рухом факторів виробництва;

2) **нефакторні** – мають не фінансовий характер (туристичні, транспортні, рекреаційні).

Варто зазначити, що на не факторних послугах зосереджує свою увагу Світова організація торгівлі. **Вона виокремлює понад 150 видів послуг, які класифікуються на 12 секторів:**

- 1) ділові;
- 2) послуги зв'язку;
- 3) будівничі та пов'язані з ними інженерні послуги;
- 4) дистриб'юторські;
- 5) освітні;

- 6) фінансові;
- 7) туризм і подорожі;
- 8) охорона здоров'я і соціальне забезпечення;
- 9) послуги, пов'язані з охороною навколишнього середовища;
- 10) організація культурних і спортивних заходів;
- 11) транспортні;
- 12) інші послуги.

На відміну від СОТ з метою відображення операцій з торгівлі послугами у платіжному балансі країн **МВФ пропонує наступну класифікую послуг:**

- 1) морські перевезення;
- 2) інші види транспортних послуг;
- 3) подорожі;
- 4) інші приватні та інші офіційні послуги.

У відповідності до вищенаведених класифікацій у платіжному балансі України стаття «Послуги» складається із 3-ох компонентів:

- транспорт;
- подорожі;
- інші послуги.

Проте кожен із трьох компонентів розкладається на ряд підпунктів і зрештою **у розгорнутому вигляді можна виокремити наступні 12 видів послуг:**

- 1) Транспорт;
- 2) Подорожі;
- 3) “Послуги з переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам”;
- 4) “Послуги з ремонту та технічного обслуговування, віднесені до інших категорій”;
- 5) “Будівництво”;
- 6) “Послуги в сфері страхування та пенсійного забезпечення”;
- 7) “Фінансові послуги”;

- 8) “Платежі за користування інтелектуальною власністю, що не віднесена до інших категорій”;
- 9) “Телекомунікаційні, комп’ютерні та інформаційні послуги”;
- 10) “Інші ділові послуги”;
- 11) “Послуги приватним особам та послуги у сфері культури та відпочинку”;
- 12) “Державні товари та послуги, що не включені до інших категорій”.

На відміну від зовнішньої торгівлі товарами **торговельний баланс послуг в Україні є позитивним**. Так, у 2015 р. сальдо балансу послуг склало +4,2 млрд дол США. Експорт послуг у 2015 р. становив 9,7 млрд дол США, і зменшився на 15,5 % проти обсягу 2014 р. та на 31,6 % проти обсягу 2013 р., імпорт послуг – 5,5 млрд дол, і зменшився на 13,3 % та на 26,6 % відповідно.

Утворення позитивного сальдо, як в попередні роки, зумовлене перевищенням обсягів експорту над обсягами імпорту послуг. На формування позитивного сальдо вплинули в основному обсяги транспортних послуг, у сфері телекомунікації, комп’ютерних та інформаційних послуг, з переробки матеріальних ресурсів. Сальдо послуг трубопровідного транспорту становило 2,2 млрд дол, послуг з переробки товарів з метою реалізації за кордоном – 1,0 млрд дол, комп’ютерних послуг – 0,8 млрд дол, морського та залізничного транспорту – по 0,5 млрд дол., повітряного транспорту – 0,4 млрд дол.

Експорт послуг є важливою складовою платіжного балансу. Найбільший обсяг експорту послуг в Україні протягом останніх 9-и років був зафіксований у 2013 році – 22,6 млрд дол США або 12 % від ВВП. В останні роки на тлі загального зниження економічної активності, анексії АР Крим та збройного конфлікту на сході України, а також

погіршення відносин з РФ відбувалося зниження експорту послуг. Так вже в 2014 році експорт послуг знизився на 34,2 % – до 14,9 млрд дол США, у 2015 році – на 16,9 % – до 12,4 млрд дол США. Однак частка експорту послуг у загальному експорті товарів і послуг змінювалася не суттєво – коливалася в межах від 23 % (2014 рік) до 29 % (2009 рік), а у 2015 році становила 25,9 %.

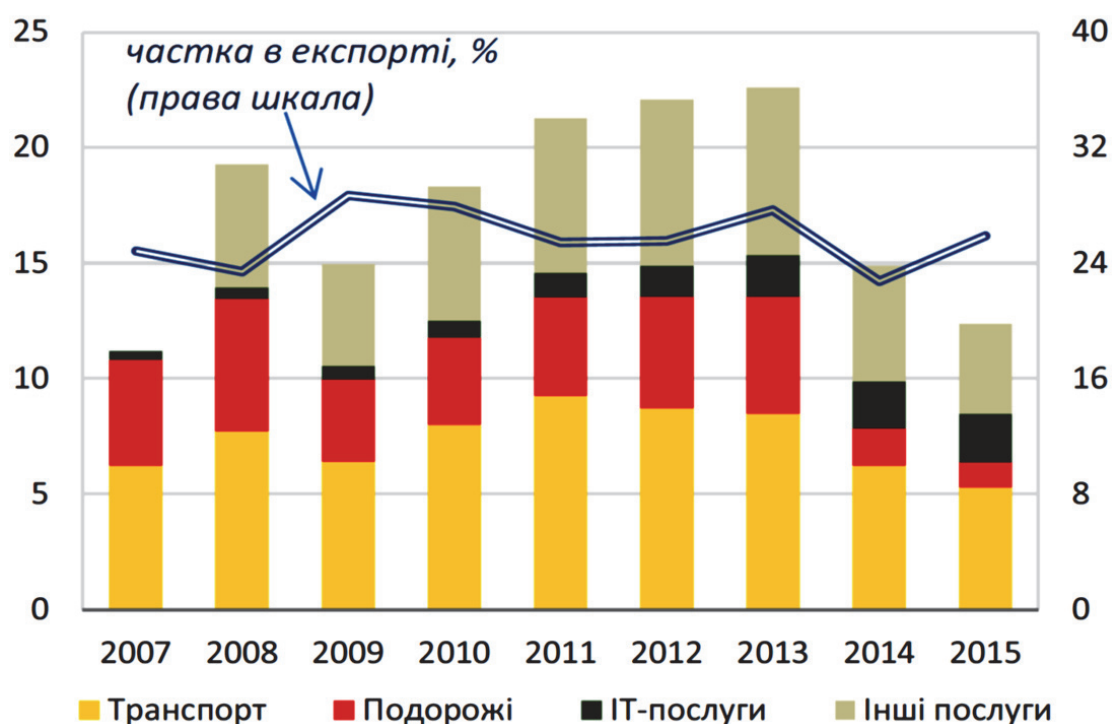

Рис. 3.10. Динаміка експорту послуг з України, млрд дол США

Джерело: Інфляційний звіт НБУ, квітень 2016 р.

Структура послуг традиційно поділяється на три сфери: транспортні, туристичні та інші комерційні послуги. Варто зазначити, що завдяки вигідному географічному розташуванню України транспортні послуги переважають у загальній структурі експорту послуг (близько 40%). У свою чергу, трубопровідний транспорт становить найбільшу частину (близько 38%) від послуг з транспортування і складається з двох частин – газопровідного та нафтопровідного. На сьогодні Україна є найбільшим у світі

транзитером природного газу. Системами магістральних газопроводів, які перебувають у користуванні НАК "Нафтогаз України", російський природний газ надходить до країн Європи. Пропускна здатність вітчизняної газотранспортної системи на вході становить 290 млрд м³ газу, а на виході – 180 млрд м³ на рік.

Встановлення ПАТ "Газпром" лімітів на транзит газу через територію України з серпня 2014 року до березня 2015 року спричинило зменшення обсягів транзиту через територію України в 2014-2015 роках до 62 – 68 млрд м³. Водночас з 2014 року тарифи на транзит газу знизилися з 3 дол США до 2,7 дол США за 1 тис. м³/100 км. Відповідно обсяги надходжень за транзит зменшилися в півтора рази – до 2 млрд дол США на рік. Однак через скорочення експорту інших транспортних послуг частка трубопровідного транспорту протягом 2014 – 2015 років залишалася найбільшою.

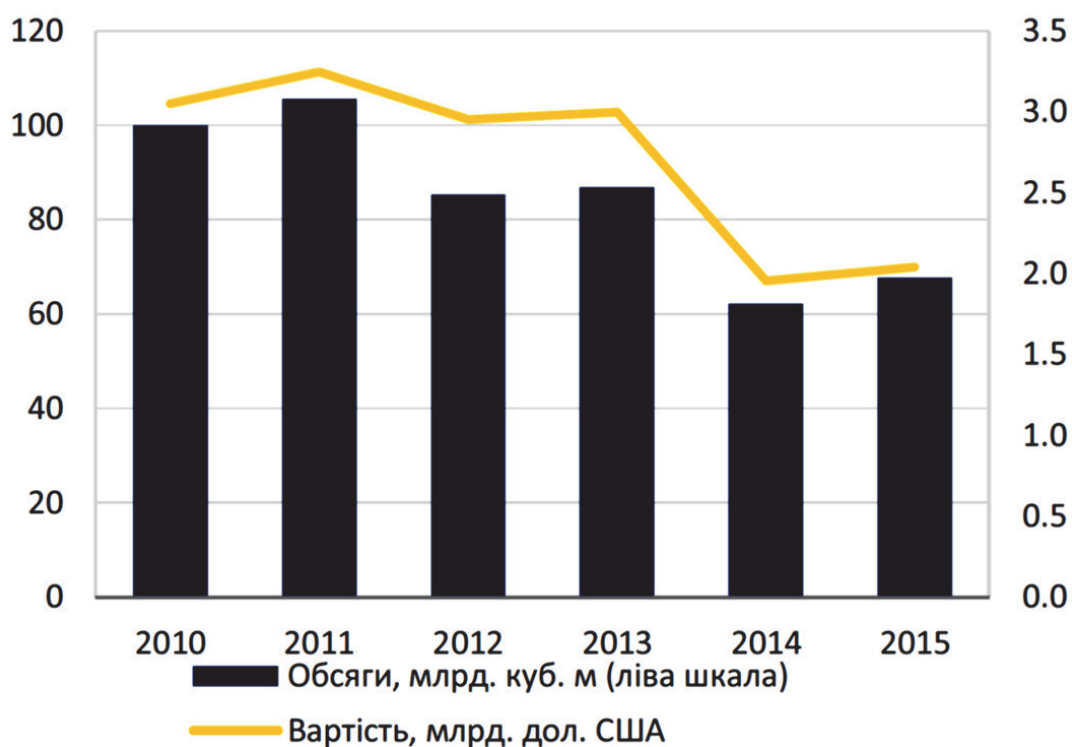

Рис. 3.11. Транзит газу через територію України.

Джерело: Нафтогаз, Інфляційний звіт НБУ

До 2014 року надання туристичних послуг було другою за розміром статтею експорту послуг (більше 20%). Унаслідок відвідання туристами АР Крим надходження за статтею “подорожі” мали чітко виражений сезонний характер: близько половини річного обсягу експорту припадало на III квартал. Близько 75% відвідувачів України становили громадяни країн СНД, зокрема РФ – близько 40%.

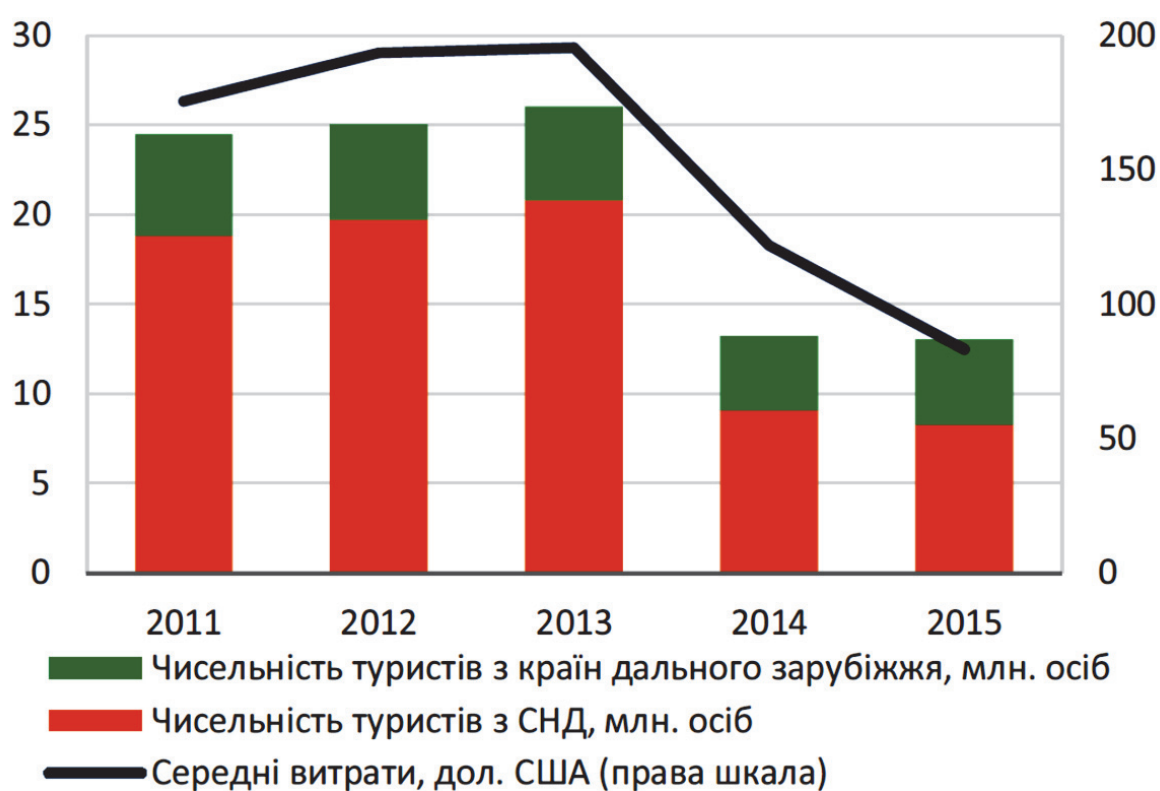

Рис. 3.12. Динаміка чисельності туристів та їх витрат

Джерело: Інфляційний звіт НБУ

Після анексії АР Крим у 2014 році та початку збройної агресії Росії на сході України експорт за статтею “подорожі” суттєво знизився внаслідок як скорочення кількості туристів, так і зниження ними витрат в доларовому еквіваленті через девальвацію гривні. Якщо кількість відвідувачів з РФ у 2014 році скоротилася в 4,4 рази, а в 2015

році – ще в 1,9 раза, то з інших зарубіжних країн (крім країн СНД) – у 2014 році знизилася лише на 20 %, а в 2015 році – зросла на 14 %. У цілому за 2014 рік експорт послуг за статтею “подорожі” знизився в 3,2 раза, за 2015 рік – ще на 33 % до 1,1 млрд дол США. Відповідно у 2015 році частка туристичних послуг в експорті знизилася до 8.7 %.

Однією з характерних рис останніх років є зростання експорту так званих ІТ-послуг – телекомунікаційних, комп’ютерних та інформаційних, частка яких в експорті послуг у 2015 році збільшилася до 17 %, а обсяг – до 2,1 млрд дол США. Це єдиний вид експорту послуг, який постійно зростає протягом останніх років. Найбільшу частину експорту цього виду послуг становлять комп’ютерні послуги (79 % у 2015 році), переважно – це аутсорсинг розробки програмного забезпечення.

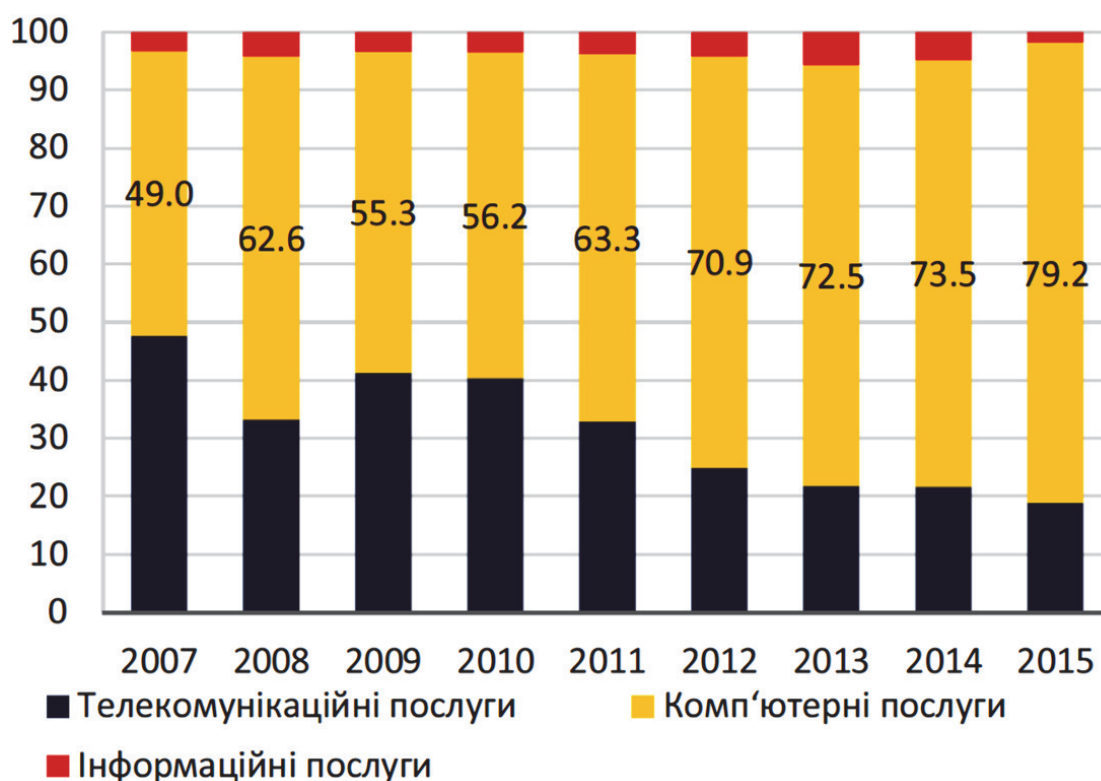

Рис. 3.13. Динаміка і структура експорту ІТ-послуг в Україні

Джерело: Інфляційний звіт НБУ

Серед причин бурхливого розвитку сфери надання комп'ютерних послуг можна виділити низьку відносну вартість послуг українських ІТ-спеціалістів. За даними Ukraine Digital News у 2014 році в Україні працювала найбільша кількість ІТ-професіоналів у Європі – 90 тис. осіб, більше тисячі компаній з надання ІТ-послуг. Такі міжнародні гіганти як Aricent, Boeing, Ericsson, Huawei, Oracle, Siemens і Teleperformance обрали Україну для розміщення об'єктів своїх науково-дослідницьких робіт. У 2014 році в Україні було сформовано 6 ІТ-кластерів у містах Львові, Одесі, Києві, Харкові, Дніпропетровську та Луцьку – спільнот провідних компаній у галузі інформаційних технологій, які спільно із університетами та міською владою покращують та розвивають ІТ у цих містах. Водночас в Україні є низка факторів, що обмежують розвиток зазначеної галузі, зокрема недоліки українського законодавства, слабкість деяких секторів системи освіти, низький рівень володіння англійською мовою тощо.

3.4. Особливості регулювання зовнішньої торгівлі України в умовах СОТ

КЕЙС 3.4

Започаткування і функціонування СОТ

Завдання:

Вставте пропущені слова: Генеральна Угода з торгівлі послугами (ГАТС), Міністерська Конференція, Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), тарифних, лібералізація, Генеральна Рада, Роберто Азеведо, Женеві, Марракеш.

Головними цілями Світової організації торгівлі (СОТ) є забезпечення тривалого і стабільного функціонування системи міжнародних торговельних зв'язків, 1) міжнародної торгівлі, поступове скасування митних і торговельних обмежень, забезпечення прозорості торговельних процедур.

СОТ була створена у січні 1995 року після підписання відповідної багатосторонньої угоди у м. 2) (Марокко) 15 квітня 1994 року. СОТ стала правонаступницею 3) - організації, яка проіснувала з 1947 по 1994 рік і нараховувала 128 членів.

У рамках ГАТТ було проведено вісім раундів багатосторонніх переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі, скасування 4)..... обмежень та зниження митних зборів. У ході переговорів було укладено 28 угод, що формують основу нормативно-правової бази СОТ, основними з яких є ГАТТ, 5)..... Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), Угода про вирішення спорів, Угода про сільське господарство, Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів, Угода про технічні бар'єри в торгівлі, Угода про правила походження, Угода про процедури імпортного ліцензування, Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи, Угода про субсидії та компенсаційні заходи, Угода про захисні заходи.

Станом на вересень 2015 року членами СОТ є 161 країна світу, 22 країни ведуть переговори щодо вступу до СОТ. Членство у СОТ передбачає обов'язкову участь у всіх багатосторонніх угодах, крім декількох з обмеженим колом учасників.

Вищим органом СОТ є 6) яка скликається раз на 2 роки і приймає найбільш важливі рішення у сфері торгівлі. Керівний орган – 7)..... СОТ. Засідання цього органу проводяться кожні два місяці для здійснення нагляду за функціонуванням організації і виконанням відповідних угод. Генеральна Рада також виступає в якості вищого органу для розв'язання спорів і проведення огляду торговельної політики країн-членів.

Секретаріат СОТ розміщується у 8), його очолює Генеральний директор, якому допомагають 4 заступники.

З 1 вересня 2013 року Генеральним директором СОТ є 9)..... (до обрання обіймав посаду Постійного представника Бразилії при СОТ та інших міжнародних економічних організаціях у Женеві).

Офіційними мовами СОТ є англійська, французька та іспанська.

Джерело: Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України

Процес вступу України до СОТ розпочався 30 листопада 1993 року, коли до Секретаріату ГАТТ було подано офіційну заявку Уряду України про намір приєднатися до ГАТТ. 5 лютого 2008 року у Женеві відбулося засідання Генеральної Ради СОТ, на якому було підписано Протокол про вступ України до СОТ.

10 квітня 2008 року Верховна Рада України прийняла законопроект «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі». 16 квітня 2008 року Закон про ратифікацію був підписаний Президентом України. Згідно з процедурами СОТ, 16 травня 2008 року Україна стала повноправним членом цієї Організації.

Вступ України до СОТ відкрив перспективи для розвитку національної економіки. Україна на абсолютно рівних умовах та правах з іншими членами організації бере безпосередню участь у формуванні новітніх правил торгівлі на світовому ринку у рамках поточного раунду багатосторонніх торговельних переговорів з метою максимального врахування національних інтересів нашої держави у торговельно-економічній сфері.

Як член СОТ Україна отримала право використовувати механізм врегулювання суперечок в рамках СОТ, що сприяє справедливому вирішенню будь-яких суперечок з приводу дотримання положень угод СОТ, які можуть виникнути у країні з її торговими партнерами. У рамках зазначеного механізму було позитивно вирішено ряд

важливих питань, а саме дискримінаційного оподаткування, ліцензування деяких видів української продукції. Україна продовжує використовувати цей механізм СОТ, оскільки це є частиною системних зусиль, спрямованих на забезпечення та розширення присутності українських товарів на інших ринках.

Набуття Україною членства в СОТ створило необхідні передумови для підписання у червні 2010 року Угоди про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі (Норвегія, Швейцарія, Ісландія та Ліхтенштейн), яка набрала чинності з 1 червня 2012 року; стало потужним стимулом для започаткування переговорів з Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі.

Уряд України здійснює активну зовнішньоторговельну політику шляхом участі нашої країни у багатосторонніх торговельних переговорах та проводить ефективну роботу, спрямовану на реалізацію переваг членства України у СОТ з метою розширення експортних можливостей вітчизняних товаровиробників та захисту економічних інтересів держави на зовнішніх ринках.

Відповідальним за співробітництво України з СОТ центральним органом виконавчої влади визначене Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

З набуттям членства в СОТ держава отримала розширені можливості використання інструментів торговельного захисту, захисних заходів у зв'язку з платіжним балансом, певних нетарифних заходів, механізму врегулювання спорів, перегляду рівня тарифного захисту (зв'язаних ставок ввізного мита) через процедуру зміни тарифних розкладів.

В умовах СОТ величина середньозваженого імпортного тарифу в нашій державі було встановлено на рівні розвинутих країн, де він є порівняно досить низьким. Так, середній розмір адвалерного тарифу в Україні на всю

групу товарів у 2014 р. лише на 1,8 п.п. був вище рівня в Австралії, на 1 п.п. - США, на 0,3 п.п. – Японії. Натомість у значно більш економічно розвинутих Ізраїлі та ЄС рівень імпортного мита є вищим за вітчизняний. Причому український ринок сільськогосподарської продукції є менш захищеним тарифними методами, ніж аналогічний у ЄС-28 та Бразилії, які є провідними гравцями на світовому ринку продовольства. У свою чергу, вітчизняний сегмент промислової продукції є більш лібералізованим за більш конкурентоздатний сектор Китаю та ЄС-28. Варто зазначити, що такі розвинуті економіки як США, ЄС, Японії, Ізраїль і навіть Австралія, крім адвалерних видів ставок ввізного мита на товари продовжують активно застосовувати іншого роду нетарифні протекціоністські методи регулювання зовнішньої торгівлі (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Імпортні мита на товари в деяких країнах світу (станом на кінець 2014 р.)

Країна	Середньозважений Імпортний тариф			Не адвалерні мита (% від загальної тарифної лінії)
	Всі товари	у т.ч.		
		с.-г. товари	не с.-г. товари	
Австралія	2,7	1,2	3,0	0,2
Білорусь	8,4	11,5	7,9	9,8
США	3,5	5,1	3,2	8,7
Бразилія	13,5	10,2	14,1	0
ЄС-28	5,3	12,2	4,2	4,9
Ізраїль	4,6	12,3	3,3	4,6
Японія	4,2	14,3	2,5	3,3
Китай	9,6	15,2	8,6	0,4
Камерун	18,2	22,5	17,5	0
Україна	4,5	9,2	3,7	0,1

Джерело: <http://stat.wto.org/>

У рамках переговорного процесу щодо вступу України до СОТ, ЄС і США надали нашій державі статус країни з ринковою економікою, що є важливим позитивним чинником під час проведення антидемпінгових розслідувань щодо українських товарів.

Вступ до СОТ вплинув на зменшення кількості обмежувальних заходів (антидемпінгових, компенсаційних, спеціальних), що застосовувались до української продукції іноземними країнами, з 40 у 2008 році до 26 станом на 01.05.2015. При цьому значне зменшення застосованих заходів відбулось протягом перших років членства України в СОТ 2008-2010 рр. (з 40 до 30).

Проте зокрема, в умовах світової фінансової кризи з боку українського уряду застосовувались наступні протекціоністські заходи:

1) запровадження мораторію на підвищення тарифів залізничного транспорту, зниження цін на коксівне вугілля і скасування цільової доплати за газ з метою підтримки металургійної та хімічної промисловості України (Постанова Кабінету Міністрів України №925 від 14.10.2008 р.). Ці заходи, за оцінками експертів ГТА, створили дискримінаційні умови для 63 торговельних партнерів України за 136 тарифними лініями у семи економічних секторах.

2) запровадження вимог щодо ліцензування експорту деяких металів, таких як залізо, сталь, мідь і алюміній (23 грудня 2009 р.);

3) введення кількісних обмежень на імпорт сталевих труб безшовних обсадних та насосно-компресорних із зовнішнім діаметром не більше як 406,4 мм та сірників;

4) запровадження квот на експорт деяких видів сільськогосподарської продукції (жовтень 2010 р.);

5) введення нових правил оформлення експортних контрактів на деякі види сільськогосподарської і

продовольчої продукції, які міжнародними експертами були інтерпретовані як запровадження дискримінаційних торговельних обмежень;

6) у 2011 р. в Україні діяло кількісне обмеження на ввезення цукру-сирцю тростинного у розмірі 267,8 тис т згідно зобов'язань, взятих Україною при вступі до СОТ.

Набувши членства у СОТ, Україна отримала можливість брати безпосередню участь у багатосторонніх торговельних переговорах раунду "Доха-Розвиток" та переговорах з питань приєднання до СОТ нових країн-членів для реалізації інтересів держави у торговельно-економічній сфері.

Участь в інформаційній системі СОТ та використання переваг від участі у системі завчасного обміну інформацією надало можливість доступу українських підприємств до інформації та джерел отримання інформації щодо змін у торговельних режимах країн-членів СОТ, ініціювання діалогу та обговорень з метою покращення умов торгівлі.

На Четвертій конференції міністрів у м. Доха (Катар) в листопаді 2001 року уряди країн – членів СОТ вирішили розпочати новий раунд переговорів.

Основними напрямками в рамках переговорів СОТ раунду "Доха – Розвиток" на сьогоднішній день є наступні: сільське господарство, доступ до ринку несільськогосподарської продукції, торгівля послугами, торгівля бавовною, правила торгівлі. Найбільш проблемними секторами у переговорному процесі залишаються сільське господарство та доступ до ринку несільськогосподарської продукції.

Україна приєдналась до групи країн, які нещодавно набули членства в СОТ (RAMs), до складу якої наразі входять: Албанія, В'єтнам, Вірменія, Грузія, Еквадор, Йорданія, Кабо-Верде, Китай, Китайський Тайбей,

Киргизька Республіка, Македонія, Молдова, Монголія, Оман, Панама, Саудівська Аравія, Російська Федерація, Таджикистан, Тонга. Членство України у групі дозволяє захистити незмінність зобов'язань, що містяться у Протоколі про вступ України до СОТ та додатках до нього.

Під час дев'ятої Конференції Міністрів, яка відбулась 3 – 7 грудня 2013 року, був схвалений пакет документів, які є предметом переговорів у рамках поточного раунду "Доха - Розвиток", зокрема, була схвалена Угода про сприяння торгівлі.

Зазначена Угода спрямована на спрощення митних процедур шляхом зменшення пов'язаних із ними фінансових витрат і скорочення часу здійснення таких процедур.

Ця обов'язкова до виконання усіма членами СОТ Угода є, фактично, першим багатостороннім договором СОТ у сфері торгівлі товарами, ухваленим із часу завершення Уругвайського раунду і створення Світової організації торгівлі у 1995 році.

Імплементация її положень сприятиме покращенню транспарентності, зниженню рівня корупції та запровадженню передових технологій. Очікується, що вигоди світової економіки від імплементации положень цієї Угоди становитимуть від 400 млрд. дол. США до 1 трлн. дол. США унаслідок скорочення на 10-15 % витрат, пов'язаних із здійсненням зовнішньоторговельної діяльності; збільшення товарообігу і бюджетних надходжень; створення стабільного середовища для ведення бізнесу; і залучення іноземних інвестицій.

З метою імплементации Угоди про сприяння торгівлі Україною започатковано заходи щодо підготовки законопроектів про ратифікацію схваленої членами СОТ Угоди про сприяння торгівлі.

На даний час Україна є членом 21 робочих груп щодо вступу нових членів до СОТ, а саме: Азербайджан, Алжир, Андорра, Афганістан, Багамські Острови, Білорусь, Боснія та Герцеговина, Бутан, Іран, Ірак, Казахстан, Коморські Острови, Ліберія, Ліван, Лівія, Сан-Томе і Принсіпі, Сербія, Судан, Узбекистан, Екваторіальна Гвінея, Ефіопія.

У ході переговорів Україна ставить на меті розширити можливості щодо диверсифікації та зростання експорту товарів та послуг українських виробників, а також виходу на нові географічні ринки, за рахунок:

- зниження зв'язаних ставок ввізного мита країн в режимі найбільшого сприяння,
- усунення нетарифних бар'єрів (у т.ч. у сфері технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних вимог, субсидування);
- забезпечення передбачуваності та прозорості торговельного режиму країн завдяки зобов'язанням щодо приведення національного законодавства та практики у повну відповідність до норм угод СОТ.

Торговельні та системні інтереси України в СОТ забезпечуються з використанням наступних інструментів:

- запити чи коментарі до законодавства / законопроектів країн-членів СОТ з питань, які знаходяться в сфері угод СОТ, зокрема з питань технічного регулювання (ТБТ) чи санітарних і фітосанітарних заходів (СФЗ);
- консультації з країнами або внесення специфічних торговельних проблем (занепокоєнь) на розгляд профільних комітетів та інших органів СОТ,
- звернення до процедур врегулювання суперечок СОТ.

За 2014 рік було направлено 11 запитів та коментарів від України до Російської Федерації (кондитерська, молочна продукція, товари легкої промисловості, рослинна продукція, ветеринарні сертифікати), Молдови

(тютюнові вироби) та ЄС (обмеження експорту агропалет українського виробництва). На розгляд Комітетів ТБТ та СФЗ вносилися 6 специфічних торговельних занепокоєнь України, які стосувалися обмежень імпорту з боку РФ (кондитерська, молочна, сокова, пивна продукція, товари легкої промисловості, ветеринарні сертифікати). Також на розгляд Комітетів ТБТ та ТРІПС (торговельні аспекти захисту прав інтелектуальної власності) Україною вносились ще 4 питання. Україна неодноразово заявляла на Генеральній раді СОТ, Раді з торгівлі товарами про системні інтереси та торговельні занепокоєння дискримінаційними торговельними бар'єрами, які створюються певними членами СОТ.

Україна бере участь у 13 торговельних суперечках, при цьому у двох – як позивач (Молдова – збір за забруднення навколишнього середовища; Австралія – Заходи, що стосуються торговельних марок, та інші вимоги простого пакування тютюнових виробів), у двох як відповідач (Податок на алкогольні напої, позивач – Молдова; Остаточні захисні заходи щодо певних видів пасажирських автомобілів, позивач – Японія), в інших – як третя сторона. По одній суперечці, у якій Україна була позивачем, досягнуто домовленості (Вірменія – Заходи, що впливають на імпорт і внутрішній продаж сигарет та алкогольних напоїв, 2010).

Загалом експортна політика України спрямована на наступне:

- 1) забезпечення сприятливих умов для виходу країни на світовий ринок;
- 2) реалізація на світовому ринку товарів, з яких країна має порівняльні переваги;
- 3) підтримка вітчизняних експортерів і виробників конкурентоспроможної продукції;

4) стимулювання змагальності вітчизняних підприємств із закордонними;

5) підвищення серійності вітчизняного виробництва конкурентоспроможної продукції з метою розширення її вивезення.

Для досягнення поставлених принципів в експортній політиці України необхідно реалізувати такі пріоритети:

1) орієнтація на експорт високоякісного прокату, металомісткої продукції, включаючи транспортні засоби, металорізні станки, комплектне обладнання, максимально можливе використання попиту на ці види продукції у країнах, що розвиваються;

2) розвиток експортної спеціалізації окремих видів сільськогосподарської продукції (пшениця, соняшник), переробної та харчової промисловості, сільськогосподарських машин і обладнання для харчової промисловості;

3) розвиток орієнтованого на світові ринки комплексу ракетного та авіаційного виробництва;

4) створення нового виробничого комплексу на основі галузей мікроелектроніки, виробництва побутової та комп'ютерної техніки;

5) виробництво та експорт наукомісткої продукції шляхом відродження і формування нових засад функціонування технопарків і технополісів.

Реалізація зазначених пріоритетів має змінити структуру експорту національної економіки України у сторону розвитку технологічних галузей і підвищити рівень її міжнародної конкурентоспроможності.

На відміну від експорту, **оптимізація імпоротної політики України має передбачати наступне:**

1) проведення радикальної раціоналізації енерго- та матеріалоспоживання, поширення заощадливих технологій у виробництві та в побуті;

2) перехід на використання альтернативних імпортних енергоносіїв – сонячної, вітрової енергії, супутнього газу, метану вугільних шахт, етилового спирту;

3) збільшення розвідок та власного видобутку нафти й газу;

4) обмеження ввезення на територію України тієї продукції, яка заважає становленню молодих галузей обробної промисловості та тих сфер виробництва, які не встигли вчасно реформуватися та лише переходять на шлях ринкової діяльності;

5) розвиток альтернативних імпортним поставкам виробництв;

6) стимулювання інвестицій у розвиток тих галузей економіки, які у міжнародній конкурентній боротьбі програють через об'єктивний дефіцит у них фінансових ресурсів.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке „міжнародна торгівля” та які фактори впливають на її розвиток?
2. Які Ви знаєте фактори первинного порядку, що визначають торговельний профіль України?
3. Які Ви знаєте фактори вторинного порядку, що визначають торговельний профіль України?
4. Як Ви можете охарактеризувати географічну структуру торговельного обороту України?
5. Порівняйте товарну структуру експорту та імпорту України.
6. Якими є протекціоністські заходи торговельної політики України в умовах СОТ?
7. Чим відрізняється міжнародна торгівля послугами від міжнародної торгівлі товарами?
8. Які механізми регулювання зовнішньої торгівлі послугами використовує Україна?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Як називається кількісний показник, що характеризує значимість експорту і розраховується як співвідношення вартості експорту до вартості валового внутрішнього продукту за відповідний період, виражене у відсотках?

--

2. У товарній структурі експорту товарів з України в останні роки найбільшу питому вагу займають:

1	чорні та кольорові метали
2	продовольчі товари
3	машини, устаткування, транспортні засоби
4	продукція хімічної промисловості

3. Упорядкуйте фактори, які впливають на зовнішньоторговельну спеціалізацію України:

1. Фактори первинного порядку	А. Відкритість української економіки
	Б. Наявність природних ресурсів
	В. Чисельність населення
2. Фактори вторинного порядку	Г. Географічне положення
	Д. Науково – технічний прогрес
	Е. Територіальна структура України

4. Який інструмент торговельної політики досить важко застосувати до регулювання торгівлі послугами?

--

5. Для визначення ступеня інтегрованості країни у міжнародну торговельну сферу розраховують показник:

1	сальдо зовнішньої торгівлі
2	зовнішньоторговельна квота
3	динаміка зовнішньої торгівлі товарами
4	географічна структура торгівлі товарами

6. Які послуги займають найбільшу частку в структурі українського імпорту послуг?

--

7. Що означає аббревіатура ГАТС?

1.	Генеральна угода з тарифів та торгівлі
2.	Генеральна угода з торгівлі послугами
3.	Міжнародна організація зі стандартизації
4.	Міжнародна організація комісій з цінних паперів

8. У структурі імпорту товарів в Україну в останні роки найбільшу питому вагу займали:

1	мінеральні продукти
2	продовольчі товари
3	машини, устаткування, транспортні засоби
4	чорні та кольорові метали

9. Який із перелічених факторів не відноситься до факторів вторинного порядку, що визначають торговельний профіль України?

1	науково-технічний прогрес
2	ступінь відкритості національної економіки
3	характер та тип національної економіки
4	наявність природних ресурсів

10. Міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням – це:

--

11. Які послуги займають найбільшу питому вагу в структурі експорту послуг з України?

1	будівельні
2	послуги зв'язку
3	туристичні
4	транспортні

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ С.В. Бестужева. – Х. : Вид-во ХНЕУ, 2010. – 212 с.
2. Зовнішня торгівля України товарами і послугами у 2015 р.: статистичний збірник. /Відп. за випуск А.О. Фризоренко. – К.: Державна служба статистики України, ДП "Інформаційно-аналітичне агентство" – 2016. – 156 с.
3. Інфляційний звіт НБУ. – квітень 2016 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/docscatalog/document?id=30350020>. – Назва з екрана.
4. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. : «Одіссей», 2006. – 456 с.
5. Міжнародна економіка: навч. посіб. [Козак Ю.Г., Макогон Ю.В., Лук'яненко Д.Г. та ін.] – 2-ге вид., переоб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 672 с.
6. Нагорский В. Не боевые потери. К чему приведет торговая война между Россией и Украиной, обострившаяся в новом году / В. Нагорский // Корреспондент. – 2016 - №1-2(693-694). – С. 18-22.
7. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник / В. Є. Новицький. – К. : КНЕУ, 2003. – 948 с.
8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>. – Назва з екрана.
9. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://mfa.gov.ua/>. – Назва з екрана.
10. Офіційний сайт Світової організації торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wto.org/>. – Назва з екрана.
11. Постанова Кабінету Міністрів України №925 від 14.10.2008 «Про першочергові заходи щодо стабілізації ситуації, що склалася в гірничо-металургійному та хімічному комплексі» // Урядовий кур'єр від 30.10.2008. - №203 (Втратив чинність)
12. Рух за течією. Потенціал нових пріоритетних галузей //Український тиждень. – 2016. - №4 (428). [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/157110>. – Назва з екрана.

13. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2015 р.: статистичний збірник / Відп. за випуск А.О. Фризоренко. – К.: Державна служба статистики України, ДП "Інформаційно-аналітичне агентство" – 2016. – 194 с.

14. Статистика СОТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/>. – Назва з екрана.

15. Юхименко А. Уроки русского/ А. Юхименко // Новое Время. – 27 февраля 2015 г. - №7. – С. 28-31.

16. Report to the TPRB from the Director-General on Trade-Related Developments // WT/TPR/OV/W/5,9 June 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/.../report_tprb_june10_e.pdf. – Назва з екрана

*Капітал - це частина багатства,
якою ми жертвуємо, щоб помножити своє багатство*
Альфред Маршалл, англійський економіст

РОЗДІЛ 4

УКРАЇНА У МІЖНАРОДНОМУ ПЕРЕМІЩЕННІ КАПІТАЛУ

- 4.1. Сучасні особливості інвестиційних процесів у світі
- 4.2. Участь України у міжнародних ринках інвестицій
- 4.3. Трансформація вітчизняної інвестиційної політики

КЕЙС 4.1 «Чому Білл Гейтс не інвестує в Україну?»

Дно економічної кризи ще не пройдено, незважаючи на заяви влади. Іноземні інвестиції, без яких не можливо вибратися, як і раніше обходять Україну стороною.

Увечері 15 жовтня 2015 року інформаційні стрічки українських онлайн-медіа сколихнула сенсаційна звістка: компанія Cascade Investment, підконтрольна Біллу Гейтсу, купила 5% акцій українського агрохолдингу «Кернел Груп». Але через кілька годин прізвище засновника Microsoft зникло з тексту новин. Як з'ясувалося, загадковим інвестором виявився всього лише двійник відомої компанії Cascade Investment Fund. За не підтвердженими даними, бенефіціаром фонду є депутат Віталій Хомутич.

У II кварталі поточного року обсяг вкладених резидентами інвестицій в економіку України збільшився на \$ 700 млн вперше з 2014 року. За даним Держстату, станом на 1 липня поточного року прямі іноземними інвестиції склали \$ 42,9 млрд. Це лише на 4,3% більше в порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Однак якщо врахувати обвал гривні і перерахувати акціонерний капітал за нинішнім курсом, припливу інвестицій як такого і не було.

Значна частка вкладених в економіку країни за останні півтора року коштів – це гроші українських олігархів і російського бізнесу. І те, що в Україну вони заходять через компанії з європейською пропискою, суті не міняє. Тим більше, що прикриватися іноземними вивісками місцеві компанії стали все частіше.

Так, в липні 2014 року російський Лукойл продав за \$ 300 млн свої українські АЗС австрійській AMIC Energy Management. Однак експерти ринку кажуть, що угода могла бути фіктивною хоча б через завищену ціну, і головною її метою називають ребрендинг мережі заправок "Лукойл" з тим, щоб в українців не виникало асоціацій з країною агресором. Після окупації Криму набрав обертів бойкот російських товарів, через що в українському

підрозділі Лукойла виникли фінансові проблеми. В результаті АЗС "Лукойл" змінили вивіску на Amic.

А в жовтні 2014 року Російський стандарт передав свій український банк групі американських і європейських інвесторів, яких інсайдери ринка називають лише формальними власниками.

За прикладом Лукойлу поступила і МТС-Україна. Місяць тому компанія уклала з британським телекомом Vodafone договір про використання на правах франшизи його бренду. Тепер МТС представлятиме свої послуги в Україні під брендом Vodafone.

Очевидно, таким чином мобільний оператор з російським корінням також намагається запобігти відтоку клієнтів-патріотів, а в перспективі - повернути проєвропейськи налаштованих абонентів в західних і центральних областях країни. Подібне трактування дій компанії підтверджує і те, що на початку цього року МТС-Україна вже змінила формального власника. Російська МТС передала свої акції холдингу з Люксембургу, яким керують все ті ж менеджери з РФ.

Під європейським прикриттям зараз намагається працювати в Україні не тільки російський бізнес, а й український. Таким чином, вітчизняні компанії вирішують традиційні завдання: в умовах політичної нестабільності заплутують сліди реальних власників і мінімізують податки. Так, в листопаді 2014 року Миронівський хлібопродукт Юрія Косюка за \$18 млн продав Березанську птахофабрику п'яти кіпрським компаніям. Їх, за інформацією з відкритих джерел, контролює інший відомий український бізнесмен - власник агрохолдингу UkrLandFarming і збанкрутілого VAB Банку Олег Бахматюк. А в грудні минулого року компанія із Нідерландів FreezeOil Fund купила мережу АЗС «БРСМ-Нафта», володіння якої приписують экс-міністру екології Едуарду Ставицькому. До цієї угоди про діяльність FreezeOil Fund нічого відомо не було.

А де ж реальні іноземні інвестори? За останні п'ять років вони в основному залишають країну. Відтік капіталу розпочався ще в період президентства Януковича. Тоді з України пішло декілька десятків компаній з іноземним капіталом. Першими «побігли» банки. Серед найгучніших – вихід австрійського Erste Bank, німецького Commerzbank, шведського Swedbank.

З формулюванням "у зв'язку з несприятливою економічною ситуацією" йшли і інші бізнеси. Наприклад, ще в 2010 році це зробив відомий польський дистриб'ютор споживчої техніки Action

S.A. А в розпал Революції гідності про свій відхід з країни оголосила німецька OBI, один з найбільших в Європі роздрібних продавців будматеріалів.

Біжать інвестори і після зміни влади. Війна, політична нестабільність і корупція в країні в поєднанні з високим фіскальним навантаженням - не найкращі умови для ведення бізнесу. До традиційних причин відходу додалися і більш специфічні.

Багато в чому через обмеження на валютному ринку і бюрократії в Державіаслужбі угорська авіакомпанія WizzAir вирішила ліквідувати свою українську "дочку".

Заморозили або зовсім відмовилися від планів з інвестицій в Україну і такі газові гіганти, як ExxonMobil, Chevron, Shell і Kuwait Energy. До цього рішення їх підштовхнуло як падіння сировинних цін на світовому ринку, так і підвищення ренти на видобуток газу до 70 % в Україні. І хоча недавно ставка була знижена до 29 %, концерни дивляться на нашу країну з побоюванням. Вихід Chevron і Shell означає, що сланцева революція в Україні відкладається на невизначений час. Інвестиції газових гігантів в розробку покладів сланцевого газу на сході і заході країни пов'язували з істотним зростанням обсягів власного видобутку, які дозволили б обходитися без імпортного газу.

Нідерландська група компаній IKEA недавно підтвердила: вона поки не планує відкривати свої ТЦ в Україні. Для всіх іноземних інвесторів, які цікавляться нашою країною, це негативний сигнал. Головний бізнес-принцип IKEA - не платити хабарів. Компанія не інвестує в країни з високим рівнем корупції.

Влада списує відсутність іноземних інвестицій на війну на Донбасі, але самі представники західного бізнесу кажуть, що це не є основним стримуючим фактором. "Часи змінюються, і інвестори вже майже 50 років не звертають уваги на війни і революції при міжнародному інвестуванні.

Приваблюють і відлякують інвесторів тільки фактори реального ризику: наскільки захищений капітал, який вони збираються вкласти в країну", - констатує радник-консультант Європейського банку реконструкції і розвитку ізраїльтянин Соломон Манн. Тим більше, говорить Манн, війна в Україні не лякає ізраїльських бізнесменів - для них набагато важливіше безпека інвестицій, тому всі потенційні інвестори з Ізраїлю з великим нетерпінням чекають судової

реформи в Україні, називаючи її "базовим фактором захисту інвестицій".

"Судова система тут взагалі не працює. Одного разу мені довелося платити в суді хабар. Це було за часів Януковича. У мене не було сумнівів, що закон на моєму боці. Але коли я зустрівся з суддею, то відразу зрозумів, що все вже погоджено: або я плачу йому 15 тис євро, або програю справу, тобто віддаю 100 тис податківцям. Я заплатив судді. Потрібно розуміти специфіку України: тут кожен хоче мати свій «податок». І якщо не дати добровільно, вони самі за ним прийдуть", - розповідає у великому інтерв'ю газеті *La Libre Belgique* бельгієць Мішель, який ще на початку 2000-х інвестував в аграрні проекти в Україні. Він в подробицях описує особливості ведення бізнесу по-українськи, свої поневіряння в судах і досвід спілкування з "політичними мажорами", називаючи їх реальні прізвища і посади, в тому числі діючих народних депутатів, які "відтіснили" у нього частину бізнесу на Черкащині.

У німецького бізнесу схожі претензії до України. Канцлер Німеччини Ангела Меркель напередодні зустрічі з прем'єр-міністром Арсенієм Яценюком так і заявила: «Німецький бізнес готовий інвестувати в Україну, але тільки тоді, коли цьому будуть відповідати правові умови: пануючу роль олігархів слід змінити, з корупцією треба боротися».

Партнер компанії *Deloitte* Дмитро Ануфрієв, посилаючись на анкетування бізнесменів, що працюють в Україні, основними перешкодами для зарубіжних інвестицій називає відсутність прозорості регуляторної системи і корупцію. Ці фактори понад чверть опитаних бізнесменів поставили на перше місце. Крім цього, підприємці скаржилися на недосконалість системи захисту власності, складність податкового законодавства і високу вартість капіталу в Україні.

Своє інтерв'ю бельгійському виданню підприємець Мішель завершує на оптимістичній ноті: "Після революції гідності багато що змінилося. В уряді достатньо реформаторів, фахівців своєї справи. Неможливо змінити все за два роки. Але я бачу великі зрушення - зокрема, потужний контроль громадянського суспільства за діяльністю органів влади. Здається, країна на правильному шляху".

Представники інвестиційних компаній стверджують, що хочуть вкладати в Україну, але в чергу не шикуються, їх багато і вони лише чекають відповідного позитивного сигналу.

Серед потенційних інвесторів - відомі особистості з великого бізнесу, які не приховують своїх симпатій до України. Наприклад, інвестувати в нашу країну мільярди доларів готовий американський фінансист Джордж Сорос. За його словами, у нього є конкретні інвестиційні ідеї для українського сільського господарства та інфраструктури.

А англійський мультимільярдер-авантюрист, засновник корпорації Virgin Group Річард Бренсон не проти вкласти в альтернативну енергетику. Але поки до реальних інвестицій справа не дійшла.

Світлих плям в інвестиційному досьє України постреволюційного періоду не так вже й багато, але вони є. Після складного 1 кварталу 2015 року інтереси іноземних інвесторів до наших активів почали зростати.

Найбільш бажані зараз ІТ-бізнеси. Тут вистрілити можуть навіть маловідомі компанії. На жовтневому фестивалі інноваційних проектів Київського політеху Sikorsky Challenge 2015 підприємець Олександр Галущенко домовився про інвестиції \$4 млн від американського інвестиційного фонду Nooshhere в кілька розробок в сфері безпеки інформації.

Цікавить інвесторів і українська електронна комерція. У липні фонд Emerging Europe Growth Fund II, що знаходиться під управлінням Horizon Capital, став співвласником найбільшого в Україні інтернет-магазину Rozetka.ua Владислава Чечоткіна.

Вітчизняна фармацевтика через девальвацію гривні і подорожчання імпортованих ліків, також, стала привабливою для інвесторів. У вересні цього року швейцарська фарм-компанія ActionPharma купила українську фірму PharmaStart. Показово, що переговори щодо купівлі PharmaStart почалися ще дореволюційний час. А в серпні компанія "Біофарма" відкрила новий завод побудований за гроші все того ж Horizon Capital. Фонд вклав у будівництво нового майданчика \$40 млн.

До галузей з хорошим потенціалом можна також віднести транспорт та інфраструктуру. Як підтвердження - прихід в Україну турецького перевізника AtlasJet. І це незважаючи на півтора року бюрократичних перепон і постійних судів з Державіаслужбою, яка

відмовляла компанії в призначенні на маршрути. А в жовтні 2015 року турецький туроператор AnexTour купив дочірню компанію російського авіаперевізника "Ютейр Україна". AnexTour ще з минулого року хотів створити в Україні свою чартерну компанію, але, судячи з усього, покупка має проблеми із-за зниження пасажиропотоку.

Міжнародні концерни проявляють інтерес і до державних стивідорних терміналів в українських портах. У серпні 2015 року гонконгська Noble Group за \$22 млн купила у Метінвесту Ахметова і Вадима Новінського 70 % Дунайської суднохідної-стивідорної компанії. На потужностях компанії інвестори планують побудувати зерновий термінал пропускною спроможністю до 3 млн т на рік.

Найближчим часом інвесторів може зацікавити також будівництво платних доріг в Україні на основі державно-приватного партнерства. Якщо депутати вирішать стягувати плату за концесійні дороги безпосередньо інвесторам (за чинним законодавством плату стягує держава, а потім ділиться нею з концесіонерами), проблем із залученням капіталу не виникне.

"Найпривабливішим сектором для іноземних інвестором залишається харчова промисловість і сільське господарство, - розповідає про інтереси західного бізнесу в Україні партнер компанії Deloitte Дмитро Ануфрієв. - Серед пріоритетів - енергетичний сектор (альтернативна енергетика, енергозберігаючі технології, видобуток газу), телекомунікації, фармацевтика, транспортна інфраструктура, IT-сфера і виробничі бізнеси, орієнтовані на експорт у ЄС і використання місцевих ресурсів. Також є інтерес до авіа будівництва та оборонної промисловості".

Анонсована урядом масштабна приватизація повинна була підіграти інтерес інвесторів. До таких об'єктів, як Центренерго або Одеський припортовий завод, іноземці дійсно придивляються. Але в 2015 році ні на один із знакових об'єктів так і не був оголошений приватизаційний конкурс. Місцеві олігархи не хочуть поступатися такими привабливими об'єктами закордонним конкурентам, тому приватизація, в тому числі з їх подачі, гальмується.

Автор польського економічного дива Лешек Бальцерович називає обрану Україною модель економічного розвитку політичним капіталізмом. Іншими словами, систему, де долі підприємств і галузей вирішує не ринкова конкуренція, а конкуренція політичних зв'язків. На думку Бальцеровича, така модель

не набагато краща за соціалізм, адже замість розвитку економіки відбувається розвиток концернів, галузей, в яких домінують особи, пов'язані з владою. В результаті міжнародні компанії в Україні свідомо ставляться в невіграшні умови, а вітчизняні монополії втрачають стимул до розвитку. "Вхід на ринок дуже вузький і, відповідно, заробляти на ньому можуть тільки обрані. В результаті виявляються всі хвороби, починаючи від завищених, в порівнянні з розвиненими країнами, цін і закінчуючи відсутністю власного виробництва базових товарів", - пояснює виконавчий директор CASE-Україна Дмитро Боярчук.

У підсумку, інвестиційного буму, порівнянного хоча б з 2005 - 2008 роками, в Україні не спостерігається. Так як промисловий потенціал Донбасу втрачений, а світові ціни на сировину в доступному для огляду майбутньому будуть низькими, ризики над економікою країни згущуються.

Дані НБУ про зростання ВВП на 1 % в III кварталі 2015 року не повинні вводити в оману. Навіть, якщо економіка намацала дно, відштовхнутися від нього без припливу іноземних інвестицій буде нереально.

Потреби в інвестиціях у країні дуже високі. "Якщо ми говоримо про дороги, енергію, комунальні послуги, банківський сектор та приватні інвестиції, я оцінюю потребу в межах від \$60 млрд до \$200 млрд. А у нас в кращі роки не було залучено до \$10-\$12 млрд", - відзначає старший інвестиційний радник компанії Deloitte в Україні Грегорі Фішман. При цьому він додає, що за останні десятиріччя в сусідній Польщі прямі іноземні інвестиції перевищували \$20 млрд на рік, а в Україні база для процвітання нічим не гірше.

"Прискорення розвитку економіки на існуючому місцевому ресурсі без активного залучення іноземних інвестицій можливе лише в теорії за умови вирішення накопичених в державі проблем (монополізм, низька ефективність виробництва та ін.). Але таке зростання буде набагато менш вираженим, ніж у випадку вибору моделі, заснованої на розвинених ринках капіталу", - пояснює директор по дослідженню Центру економічної стратегії Андрій Бойцун. Досвід, наприклад, Польщі показує чіткий взаємозв'язок між динамікою прямих іноземних інвестицій і зростанням ВВП.

Виборча люстрація в судах і правоохоронних органах, корупція і вибіркове правосуддя будуть дорого коштувати країні.

Кредити і програма МВФ хоч і виконали роль апарату штучного дихання, але з коми економіка не вийшла. Без масштабних вливань іноземними інвесторів її відновлення розтягнеться на дуже довгий строк.

Джерело: Євген Гордейчик, Марія Бабенко. Не жалкуючи коштів // ФОКУС. – 13.11.2015. - № 45 (456). - С. 22-27.

Запитання:

1. Які чинники, на Вашу думку, гальмують процес надходження прямих іноземних інвестицій в Україну?
2. Які сектори вітчизняної економіки є потенційно привабливими для іноземних інвесторів?
3. Чому дорівнює потреба в іноземних інвестиціях?
4. Чи можливе економічне зростання України без залучення прямих іноземних інвестицій? Відповідь обґрунтуйте.

ГЛОСАРІЙ:

Іноземні інвестиції - всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються іноземними суб'єктами господарської діяльності в Україні, в результаті чого утворюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Міжнародна інвестиційна позиція – це статистичний звіт, що відображає вартість і структуру зовнішніх фінансових активів та зобов'язань країни на певний момент часу.

Міжнародний рух капіталу як одна із основних форм міжнародних економічних відносин означає переміщення капіталу між суб'єктами міжнародної економіки з метою його оптимального використання.

Міжнародні транснаціональні корпорації - це значні об'єднання промислових, торговельних, транспортних чи банківських фірм і компаній, діяльність яких виходить далеко за межі країни базування і забезпечує їм сприятливі позиції у

виробництві, збуті, закупівлі товарів та наданні послуг. Важливою рисою ТНК є реалізація єдиної послідовної стратегії через один або декілька центрів прийняття господарських рішень

Підприємство з іноземними інвестиціями - підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків.

Портфельні інвестиції – транскордонні операції і залишки, пов'язані з борговими цінними паперами або цінними паперами, що забезпечують участь у капіталі, крім тих, що належать до складу прямих інвестицій або резервних активів.

Прямі інвестиції – це категорія міжнародної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни здійснювати контроль чи справляти стійкий вплив на діяльність підприємства, яке є резидентом іншої країни, що досягається шляхом участі в капіталі.

4.1. Сучасні особливості інвестиційних процесів у світі

Основною умовою міжнародного руху капіталу є різна забезпеченість країн цим фактором виробництва, що дозволяє оптимізувати процес його розподілу та використання між країнами.

В умовах глобалізації невпинно збільшується міжнародний рух факторів виробництва та капіталу. В останні роки темпи зростання міжнародного руху капіталу як найбільш мобільного фактору глобалізації випереджають навіть темп міжнародної торгівлі.

Основною формою міжнародного руху капіталу є **вивіз капіталу**.

Вивіз капіталу – це одностороннє переміщення вартості у товарній або грошовій формі за кордон з метою одержання підприємницького прибутку, доходу на капітал або з іншою метою.

Цілі вивозу капіталу:

- 1) одержання підприємницького прибутку;
- 2) одержання відсотків за надання капіталу у грошовій формі;
- 3) забезпечення довгострокових економічних інтересів власників капіталу;
- 4) встановлення контролю за господарською діяльністю компаній – імпортерів капіталу.

Вивіз капіталу здійснюється у певних формах.

За ознакою **власності на капітал** виокремлюють:

- 1) **вивіз приватного капіталу** – переміщення за кордон матеріальних цінностей, грошових засобів, які належать приватним особам;
- 2) **вивіз державного капіталу**.

За ознакою **одержання прибутку на капітал** його вивіз поділяється на:

1) **вивіз підприємницького капіталу** – довгострокові зарубіжні інвестиції, які ведуть до створення за кордоном філій, дочірніх компаній та спільних підприємств. У свою чергу, він включає в себе:

- *прямі інвестиції* – капіталовкладення у підприємства за кордоном, які забезпечують контроль над ними з боку інвестора.
- *портфельні інвестиції* – капіталовкладення в іноземні цінні папери (акції) з метою одержання доходу на капітал.

2) **вивіз позичкового капіталу** – така форма вивозу капіталу, коли капітал віддається в позику під відсотки та у формі придбання інструментів боргу (облігацій). До нього можна віднести:

- міжнародний кредит – позика у грошовій або товарній формі, яка надається кредитором однієї країни позичальнику іншої країни на умовах терміновості, повернення, виплати відсотків;
- пільговий кредит – міжнародний кредит, який надається на пільгових умовах;
- міжнародні облігації – цінні папери (інструменти боргу), які емітент продає за посередництва міжнародних фінансових інститутів міжнародним інвесторам, а останні мають право періодично отримувати відсотки від номінальної вартості облігацій та пред'явити їх емітенту у визначений час для відшкодування вартості, а також продавати за ринковою вартістю на вторинних ринках.

Прямі інвестиції – це категорія міжнародної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни здійснювати контроль чи справляти стійкий вплив на діяльність підприємства, яке є резидентом іншої країни, що досягається шляхом участі в капіталі.

Усі інші операції між прямим інвестором і підприємством прямого інвестування також класифікуються як прямі інвестиції (наприклад, надання кредитів). Боргові зобов'язання між окремими афілійованими фінансовими корпораціями, до яких належать банки, не класифікуються як прямі інвестиції, а входять до складу інших інвестицій. **Вважається, що підприємство є під впливом інвестора, якщо частка останнього в статутному капіталі підприємства становить від 10 до 50 відсотків.** Підприємство контролюється інвестором, якщо останній володіє понад 50 відсотків статутного капіталу цього підприємства. Контроль та вплив можуть досягатися через права власності на капітал (володіння часткою в статутному капіталі) – безпосередні відносини прямого інвестування;

через право голосу в іншому підприємстві, яке володіє правом голосу в підприємстві, що розглядається, – опосередковані відносини прямого інвестування. Ключовим під час визначення прямих інвестицій є виявлення відносин прямого інвестування. Тому прямі інвестиції розподілено на три категорії: інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування; інвестиції підприємства прямого інвестування в прямого інвестора (зворотне інвестування) та інвестиції між сестринськими підприємствами. Для розмежування прямих і портфельних інвестицій на практиці використовують такий критерій. **Якщо інвестор безпосередньо володіє інструментами участі в капіталі, що забезпечують йому 10 або більше відсотків голосів в управлінні підприємства, то вважається, що вкладення коштів, майна, цінних паперів тощо, мають характер прямих інвестицій.** Прямі інвестиції відображаються за принципом активів/пасивів та розподіляються на такі: інструменти участі в капіталі, реінвестування доходів та боргові інструменти.

Портфельні інвестиції – транскордонні операції і залишки, пов'язані з борговими цінними паперами або цінними паперами, що забезпечують участь у капіталі, крім тих, що належать до складу прямих інвестицій або резервних активів. До складу портфельних інвестицій входять акції, облігації, інші цінні папери, які купуються переважно з метою отримання доходу. Для кожного виду фінансового інструменту здійснюється розподіл операцій за внутрішніми секторами економіки та за строковістю інструменту – на довгострокові та короткострокові.

Сучасна ситуація у сфері міжнародного інвестування є мало прогнозованою і досить нестабільною через кризові явища у фінансовій сфері світової економіки, що негативно впливає на розвиток країн із перехідною

економікою та країні, що розвиваються, які є переважно об'єктами інвестування.

У 2015 р. притік глобальних прямих іноземних інвестицій (Global foreign investment-FDI) у порівнянні із попереднім роком зріс на 38 %, що дорівнювало 1,76 трлн дол США – це найвищий рівень після світової економічної і фінансової кризи 2008-2009 рр. Притік ПІІ до розвинених країн майже подвоївся і досяг рівня 962 млрд дол США (найбільше в країні Європи), тоді як країни, що розвиваються залучили також на 9 % більше ПІІ, ніж у 2014 р., а саме на 765 млрд дол США. До того ж, Азія продовжує залишатись найбільшим реципієнтом серед цієї групи держав, залучивши половину трильйона доларів США прямих інвестицій.

Разом із тим відтік ПІІ із розвинутих країн зріс на 33 % і досягнув рівня 1,1 трлн дол США. Варто зазначити, що Європа залишається найбільшим регіоном-інвестором із 576 млрд дол США ПІІ у 2015 р. (40 % від глобального відтоку ПІІ у світі). Причому у 2015 р. трансграничне злиття і поглинання європейськими ТНК за чистою вартістю зросло у 5 разів у порівнянні із попереднім роком і склало 318 млрд дол США. Наприклад, поглинання американської компанії Allergan (United States) ірландською Actavis (Ireland) в еквіваленті 68 млрд дол США, американської компанії Sigma (United States) німецькою Merck AG (Germany) на суму 17 млрд дол США, і американської компанії the Oncology Business of GlaxoSmithKline PLC (United States) швейцарською Novartis (Switzerland) на суму 16 млрд дол США.

Зниження притоку ПІІ у країни, що розвиваються та країни із перехідною економікою в 2015 р. було продиктоване стрімким падінням цін на сировинні товари, зокрема на сиру нафту, на метали і мінеральні ресурси.

На сьогоднішній день до трійки провідних реципієнтів ПІІ належать: США (380 млрд дол США у 2015 р.), Гонконг (175 млрд дол США) і Китай (136 млрд дол США).

Провідними донорами ПІІ у світі є: США (300 млрд дол США), Японія (129 млрд дол США) і Китай (128 млрд дол США).

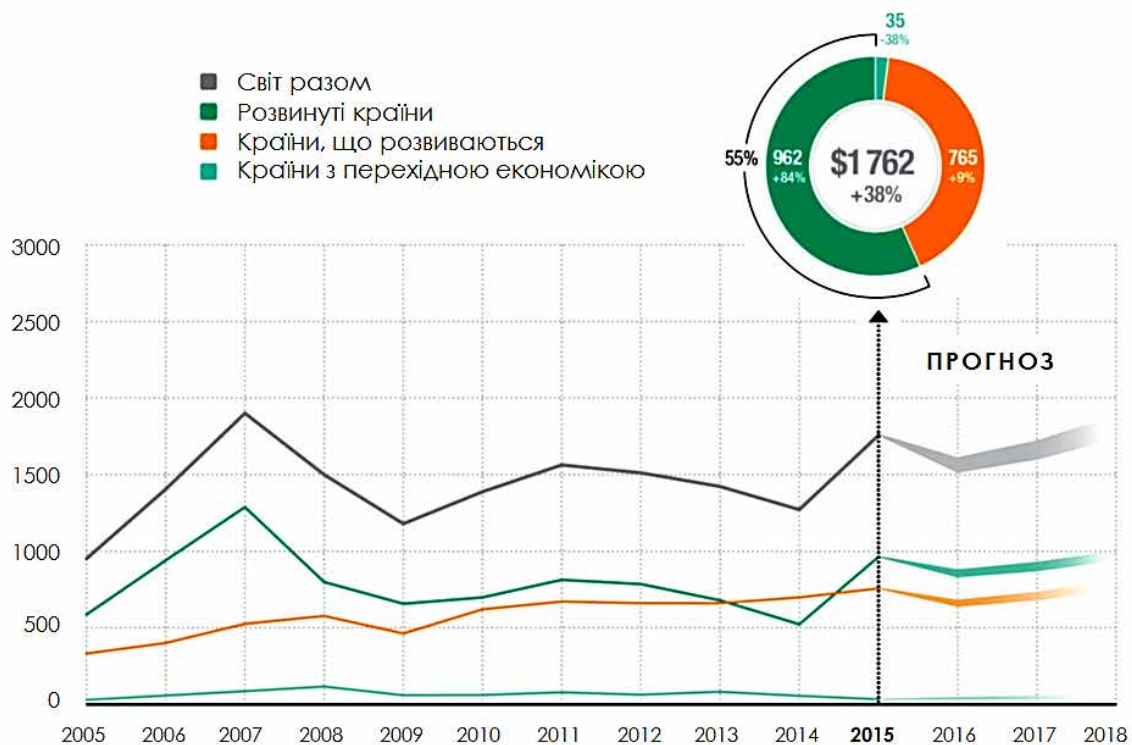

Рис. 4.1. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій за групами країн за 2005-2015 рр. і прогноз 2016-2018 рр., млрд дол США і %

Джерело: World Investment Report 2016

Глобальна **сфера послуг** поглинає 2/3 світового обсягу притоку ПІІ, тоді як у промисловість залучається близько 25% ПІІ, а менше 10% - у сировинні сектори (сільське господарство, металургія і гірничо-видобувна галузі). Причому структура ідентична як по відношенню до розвинутих країн так і тих, що розвиваються. Це було пов'язано із подальшою лібералізацією даного сектору, продовженням процесу перетворення послуг у ринковий

товар і розширенням глобальних виробничо-збутових ланцюгів, в яких послуги відіграють важливе значення.

Протягом останніх 25 років рівень доходності прямих іноземних інвестицій у світовій економіці зріс на 2,0 п.п., але продовжує залишатись на 1,5 п.п. менше значення докризового періоду. Це стало можливим за рахунок стрімкого збільшення величини доходу на інвестований капітал (у 18,7 раза) , що випереджає темпи залучення зарубіжних інвестицій. Загалом значення останніх на кінець 2015 р. досягло позначки у майже 25 трлн дол США (див. табл. 4.1.).

Таблиця 4.1

Динаміка ПІІ та їх доходності у світі

Показники	Роки				
	1990	2005-2007 (середнє значення)	2013	2014	2015
Притік ПІІ, млрд дол США	207	1418	1427	1277	1762
Обсяг залучених ПІІ, млрд дол США	2077	14500	24533	25113	24983
Дохід від залучених інвестицій, млрд дол США	75	1025	1526	1595	1404
Рівень доходності залучених ПІІ, %	3,6	7,1	6,2	6,4	5,6

Джерело: складено автором на основі даних *World Investment Report 2016*

На противагу попереднім рокам, у структурі притоку ПІІ лідером знову виявились розвинені країни (54,6 % у 2015 р., 40,9 % - у 2014 р., і 47,7 % у 2013 р.). Натомість серед країн, які розвиваються на частку Азії припадає – близько 30 %, Латинської Америки – майже 10 % і Африки – менше 5 %. У свою чергу, розвинені країни практично досягли рівня $\frac{3}{4}$ сумарного відтоку ПІІ за кордон, у т.ч. Європа – майже 40 %.

Більшість заходів у сфері інвестиційної політики країн як і раніше спрямовані на лібералізацію, сприяння і полегшення інвестицій. У 2014 р. більше 80% заходів інвестиційної політики були спрямовані на покращення умов для ввезення капіталу і послаблення обмежень. Особлива увага приділяється спрощенню інвестиційних процедур і заходам з лібералізації в конкретних секторах (наприклад, в інфраструктурних і в сфері послуг). Нові інвестиційні обмеження останнім часом переважно стосуються національної безпеки і стратегічних галузей (таких як транспорт, енергетика і оборонна промисловість).

Натомість, порівняно мало заходів спрямовується на заохочення інвестицій у сектори, які мають важливе значення для стійкого розвитку. Тільки 8 % заходів, що були прийняті у 2010-2014 рр., спрямовувались конкретно на розширення участі приватних інвесторів в таких секторах, як інфраструктура, охорона здоров'я, освіта і пом'якшення наслідків зміни клімату.

Варто наголосити, що у сучасному світовому господарстві в процесах міжнародного інвестування провідна роль належить транснаціональним корпораціям.

За статистикою ООН, до міжнародних ТНК віднесено значні фірми, компанії з річним оборотом понад 100 млн дол США і які мають філії та дочірні компанії не менше, ніж у 6-и країнах, високий відсоток продаж за кордоном і значну частку зарубіжних активів у сумі загальних активів.

У теперішній час у світі нараховується близько 65 тис. ТНК, що контролює більш ніж 890 іноземних філій із загальним обсягом ПІІ більше 9 трлн дол США та 57 млн працівників. Загальний обсяг продаж ТНК складає близько 19 трлн. дол. США, тобто понад 30 % світового експорту. Майже 90 % із 100 найбільших ТНК припадає на країни ЄС,

США та Японію. Діяльність найбільших корпорацій зосереджена у автомобільній промисловості, електроніці, виробництві електрообладнання, нафтовій, хімічній, фармацевтичній та аграрній промисловості.

В рамках міжнародної спільноти тривають дискусії з приводу внеску багатонаціональних підприємств у бюджети приймаючих країн і розробляються конкретні зусилля із опрацювання політики в цій сфері. Основна увага приділяється проблемі відходу від податків, безпосередньо в рамках проекту Г-20, який присвячений питанням розмивання податкової бази і виведенню прибутків із-під обкладання податками. У той же час, потрібні стійкі інвестиції для підтримки глобального економічного зростання і розвитку, з урахуванням фінансових потреб, пов'язаних із досягненням цілей у сфері стійкого розвитку. Боротьба з практикою ухилення від сплати податків в рамках заходів із сприяння мобілізації внутрішніх ресурсів і подальшому сприянню виробничих інвестицій в інтересах стійкого розвитку становляться стратегічним імперативом.

За оцінками ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку) внесок зарубіжних філіалів багатонаціональних підприємств у державні бюджети країн, що розвиваються складають близько 730 млрд дол США на рік. У середньому це близько 23 % від всієї суми платежів, які вносить корпоративний сектор, і 10 % від всього обсягу бюджетних надходжень. Причому такий відсоток є більшим по відношенню до країн, що розвиваються, а це вказує на залежність даної групи країн від платежів зі сторони корпорацій. Разом із тим, ухилення від сплати податків, що практикується багатонаціональними підприємствами, є глобальною проблемою для всіх країн, оскільки частка інвестицій, що спрямовуються із офшорних центрів є приблизно однаковою у країнах розвинених і тих, які

розвиваються. Перш ніж досягти місця призначення і перетворитись у виробничі активи, приблизно 30 % всіх трансграничних корпоративних інвестицій проходять через офшорні центри. Як результат, практика ухиляння від сплати податків є причиною суттєвого витікання ресурсів, необхідних для фінансування розвитку. Податкові втрати країн, що розвиваються через недобір податків із раніше завезених інвестицій, безпосередньо пов'язаних із офшорними центрами, складає за оцінками ЮНКТАД майже 100 млрд дол США щороку.

4.2. Участь України у міжнародних ринках інвестицій

Участь України у міжнародному інвестиційному процесі поки що характеризується невисоким рівнем інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів та недостатньо ефективною інвестиційною політикою. Економічна криза, численні протиріччя та гальма при проведенні реформ та інші фактори стали причиною низьких рейтингів України.

Так, у рейтингу інвестиційної привабливості країн світу *International Business Compass* за 2015 рік, опублікованому компанією BDO, Україна в рейтингу розташовується на 89 місці (хоча у 2014 році наша країна займала 109 місце).

У рейтингу *Легкості ведення бізнесу*, що його укладає Світовий банк, Україна посіла 83 місце, хоча й покращила свої позиції на 4 пункти порівняно з минулим роком. У доповіді **Doing Business 2016** відзначається, що ключовою реформою, яка сприяла підвищенню рейтингу України, є **спрощення реєстрації бізнесу**. Так, у сфері реєстрації підприємств Україна посіла 30-те місце та покращила

свої позиції на 40 пунктів порівняно з минулим роком. В Україні скорочено час на реєстрацію підприємства платником податків та скасовано збір за державну реєстрацію бізнесу.

Загалом Україна є нетто-імпортером капіталу, на що вказує значення чистої міжнародної інвестиційної позиції протягом останніх років. Так, станом на 01.01.2016 р. пасиви на 52,1 млрд дол США перевищили активи інвестиційної позиції. Це впливає, насамперед, із значного обсягу інших інвестицій, залучених в національну економіку із-за кордону, що складає близько половини залученого капіталу (див. табл. 4.2). Варто зазначити, що $\frac{3}{4}$ із всіх інших зарубіжних інвестицій це кредити, в т.ч. довгострокові кредити інших секторів (приватний сектор) – близько 45% . До того ж кредити МВФ під гарантії НБУ та уряду станом на 01.01.2016 р. склали 5,3 млрд дол США кожен або лише 12,5 % всіх інших інвестицій.

Таблиця 4.2

**Динаміка міжнародної інвестиційної позиції України
(за методологією КПБ6)**

Показники	Станом на				
	01.01.2012	01.01.2013	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016
Чиста міжнародна інвестиційна позиція	-47948	-59447	-76848	-63123	-52104
АКТИВИ	140241	143852	138304	122883	125095
Прямі інвестиції	8498	9506	9912	10087	9916
Портфельні інвестиції	108	173	176	188	210
Інші інвестиції	99840	109627	107800	105075	101669
Резервні активи	31795	24546	20416	7533	13300
ПАСИВИ	188189	203299	215152	186006	177199
Прямі інвестиції	66685	75189	79061	64293	62161
Портфельні інвестиції	21806	26765	35956	33032	29854
Інші інвестиції	99698	101345	100135	88681	85184

Джерело: статистика зовнішнього сектору НБУ - <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208379>

Слід зазначити, що прямі іноземні інвестиції поки що не відіграють провідної ролі у формуванні міжнародної інвестиційної позиції нашої держави, займаючи частку менше 10 % (в активах) у вкладанні капіталу за кордон і близько 35 % (в пасивах), тобто залучені капіталу із-за кордону.

Протягом останніх трьох років іноземний капітал активно виводився з України. Так, на кінець 2015 р. загальний обсяг вкладених іноземних інвестицій становив 61,2 млрд дол США, що на 22,4 % менше обсягу 2013 р. В структурі найбільшу питому вагу складають інструменти участі в капіталі та реінвестування доходів – майже 86 % від всіх залучених ПІІ (у т.ч. участь в акціонерному капіталу – $\frac{2}{3}$ від всіх ПІІ), тоді як решту – боргові інструменти (зокрема зобов'язання перед прямими іноземними інвесторами). Загальна тенденція за останні вісім років вказує на зменшення розміру щорічних надходжень іноземного капіталу в національну економіку. Якщо у докризовому 2008 р. за рік надійшло 10,9 млрд дол США інвестицій, то за 2015 р. майже втричі менше (див. рис. 4.2).

Варто наголосити, що стрімке збільшення надходження ПІІ в економіку України у 2005 р. у 3,6 раза (із 1,7 до 7,8 млрд дол США) стало можливим завдяки приватизаційному продажу у жовтні того року компанії Mittal Steel Germany GmbH на суму близько 4,8 млрд дол США – металургійного комбінату «Криворіжсталь» і приватним продажем банку «Аваль» австрійському Raiffaizenbank на суму 1,03 млрд дол США.

Станом на кінець 2015 р. обсяг залучених прямих іноземних інвестицій (в акціонерний капітал) в економіку України досягнув рівня 43,4 млрд дол США. Причому провідну роль тут відіграли інвестиції з ЄС, який продовжує залишатись найбільшим донором капіталу для вітчизняної економіки.

Рис. 4.2. Динаміка надходження та обсягу залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України, млрд дол США

Джерело: Державна служба статистики України

За 2010-2015 рр. частка інтеграційного угруповання у структурі залученого капіталу зросла із 20 до 24%. Беззаперечним лідером за величиною вкладеного капіталу в національну економіку залишається Кіпр (27,1% від загального обсягу ПІІ станом на 01.01.2016 р.). На другому і третьому місцях традиційно розміщуються Німеччина і Нідерланди. Слід зазначити, що серед країн-інвесторів чільне місце також посідає Російська Федерація (7,8% на 01.01.2016 р.). Замикають п'ятірку провідних прямих інвесторів Австрія та Велика Британія. На долю решти країн світу приходить третина всіх ПІІ залучених в Україну.

Близько третини ПІІ залучено у вітчизняну промисловість, зокрема понад 25% всієї суми ПІІ в національну економіку спрямовано у переробну промисловість (у т.ч. 12,2% - металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, 5,5% - виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, 2,5% - виробництво гумових і

пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції).

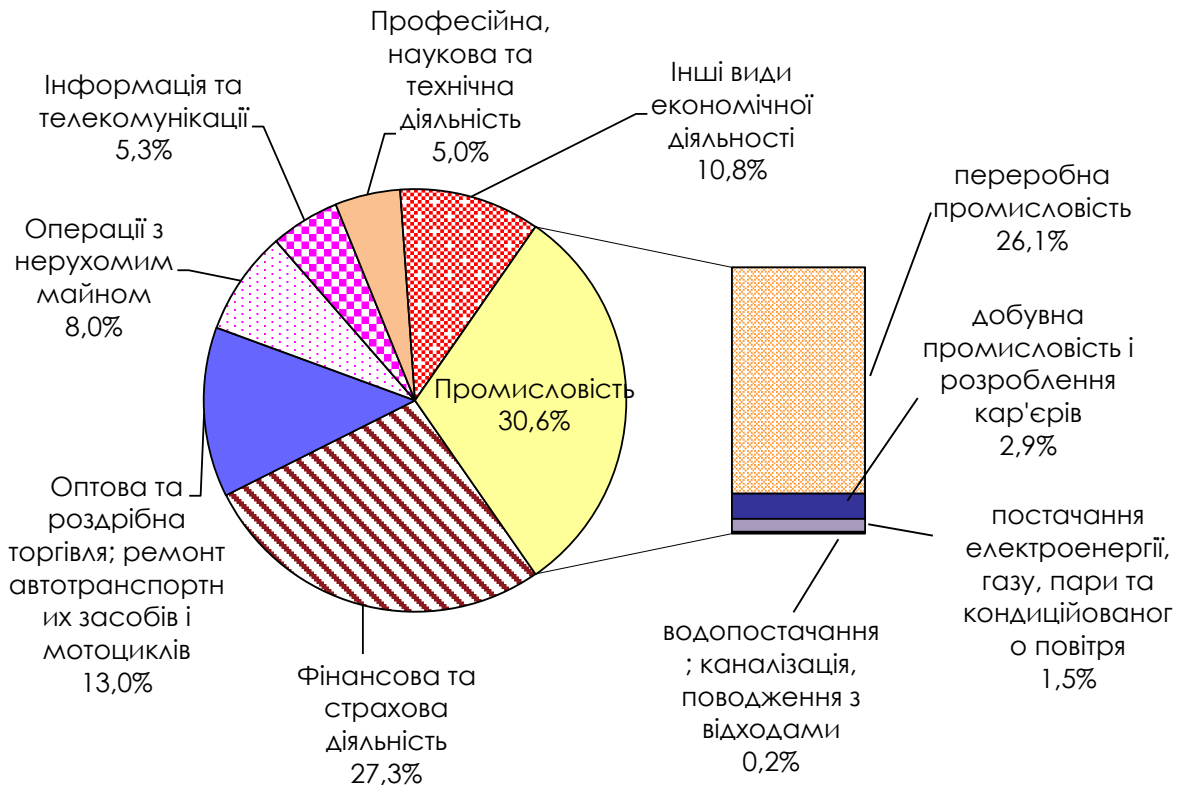

Рис. 4.3. Структура прямих іноземних інвестицій в економіці України за видами економічної діяльності станом на 01.01.2016 р.

Джерело: Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України: Статистичний збірник, 2016

Варто зазначити, що в аграрний сектор економіки (сільське, лісове та рибне господарство) залучено лише близько 1,5 % ППІ в економіку України.

Із найбільшого інвестиційного донора Кіпру надійшло капіталу переважно у сектор фінансової і страхової діяльності – 3,2 млрд дол США станом на 31.12.2015 р. (або 27,4 % від всього обсягу ППІ з цієї держави), близько 2,0 млрд дол США у переробну промисловість і 1,6 млрд дол США у сферу операцій із нерухомим майном. Якщо через середземноморську «офшорну» державу кошти надходять здебільшого у сировинний сектор (сектор первинної обробки), то інвестори із другої за значенням країни-донору капіталу для України більш

привабливим вбачають сектор із високою доданою вартістю. Так, Нідерланди у 2015 р. перед переробною промисловістю віддали перевагу українському сектору інформації та телекомунікацій – 1,8 млрд дол США (або 32,1 % загального обсягу ПІІ з країни), що вказує на появу позитивного тренду.

Натомість, аналогічно до Кіпру, німецькі інвестори традиційно надають перевагу вітчизняній переробній промисловості – 4,8 млрд дол США або 89 % загальної суми ПІІ з Німеччини.

Понад $\frac{3}{4}$ ПІІ з Російської Федерації та Австрії, як правило, спрямовується у вітчизняну сферу фінансів і страхової діяльності, тоді як із Великої Британії майже по 25% ПІІ інвестується у оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів і операції із нерухомим майном.

Близько половини всіх ПІІ, що залучено в національну економіку України становлять інвестиції у м. Київ, тоді як серед регіонів найбільш інвестиційно привабливим продовжує бути Дніпропетровська (Дніпровська) область – із часткою майже 17 % всіх ПІІ в державу. Також значний обсяг іноземного капіталу залучено у Донецьку, Київську, Харківську, Одеську і Львівську області. Натомість, аутсайдерами за обсягами залученого іноземного капіталу залишаються Тернопільська, Чернівецька, Кіровоградська і Чернігівська області.

Очевидно, що таке спрямування прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку.

У порівнянні із 2013 р. станом на 31.12.2015 р. обсяг ПІІ в розрахунку на душу населення скоротився на 229,8 дол США і досягнув рівня 1016,3 дол США.

Слід зазначити, що значний обсяг надходження прямих іноземних інвестицій здійснюється шляхом транснаціоналізації. Зокрема на ринку України діють понад 30 світових транснаціональних корпорацій. Серед яких можна виділити Alcatel, British Petroleum, Coca-Cola, Danone, Hewlett Packard, Huawei, McDonalds Corporation, Metro Cash&Carry, Nestle, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Samsung, Shell, Siemens, SUNInbev, Toyota, Unilever. Проте на основну увагу заслуговують ТНК, які займаються виробництвом продукції на території України і, як наслідок, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця. Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості.

Іноземні транснаціональні корпорації готові здійснювати свою діяльність в Україні, проте на заваді їм стають такі фактори, як:

- нестабільне й надмірне регулювання;
- відсутність в Україні сталої стратегії та відповідного національного плану дій;
- недосконалість національного законодавства;
- нечітка правова система;
- нестабільність економічної та політичної ситуації;
- високий рівень корупції в усіх сферах господарської діяльності та неспроможність судової системи належним чином виконувати свої функції;
- низький платоспроможний попит українських споживачів;
- труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами;
- переобтяженість регуляторними нормами та складність податкової системи;
- суттєве податкове навантаження.

Станом на 31.12.2015 р. з України в економіки держав світу було вкладено 6,2 млрд дол США ПІІ. Варто зазначити, що в останні роки майже 95% всіх ПІІ за кордон спрямовується до ЄС, у т.ч. близько 93% до Кіпру, що пояснюється процесом виведення вітчизняного капіталу в «офшорні» зони. У свою чергу, на частку Російської Федерації припадає лише 2% ПІІ (див. рис. 4.4.).

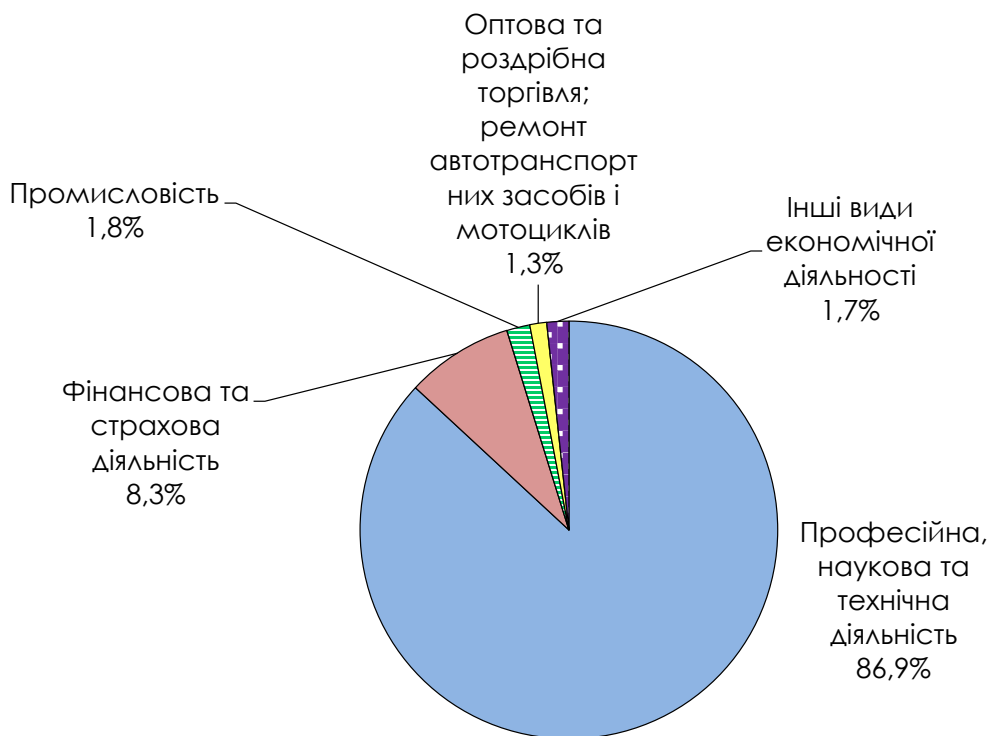

Рис. 4.4. Структура ПІІ з України за видами економічної діяльності

Джерело: *Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України // Статистичний збірник, 2016*

Головним чином ПІІ з України спрямовуються у закордонний сектор професійної, наукової та технічної діяльності – понад 85% всіх ПІІ за кордон (див. рис. 4.5). Станом на 31.12.2015 р. 5,4 млрд дол США ПІІ було інвестовано за межі України з Донецької області, що становило 87% всіх ПІІ за кордон.

КЕЙС 4.2
**«Щороку з України вивозять астрономічні суми капіталу.
Чому та яким чином?»**

Завдання:

Вставте пропущені слова: інвестувати, економічна криза, відплив, собівартість, трансфертне ціноутворення, капітал, ВВП, консалтинговий, дохід, прибутки, офшорний, додана вартість, відсоткові ставки, зростання, бюджет, контрабанда, банки, власність, ефективна.

Проблема відпливу 1) з України не нова. Про неї чимало й часто говорять, але зовсім небагато обізнаних людей орієнтується в тому, які суми щороку втрачає країна. 2) 2014–2015-го активізувала тих, хто виводить капітал більш-менш законними методами. Їхні дії лежать на поверхні, а негативні наслідки для курсу гривні та рівня життя населення можемо зараз спостерігати на власні очі. Але є й інша, тіньова частина потоків капіталу, не завжди помітна й часто незаконна. Вона щороку вимиває з України, як і з багатьох інших країн, мільярди доларів і не потребує економічних криз для своєї активізації, бо існує перманентно.

Нещодавно було опубліковано черговий щорічний звіт організації *Global Financial Integrity (GFI)*, у якому досліджено обсяги тіньового відпливу капіталу зі 149 країн, які розвиваються. Автори звіту стверджують, що щороку вони сумарно становлять понад \$1 трлн (\$1090 млрд у 2013-му, свіжіших даних немає) і постійно зростають. При цьому наведені оцінки, ймовірно, занижені через брак об'єктивної інформації. Навіть така сума вражає, відтак постають питання про те, чому і яким чином відбувається 3) капіталу, як із цим боротися та яке місце України в цих процесах.

За оцінкою *GFI*, впродовж 2004–2013 років з України тіньовим шляхом вивели майже \$118 млрд, або понад 8% 4) щороку. За цим показником країна посідає 14-те місце серед країн, які розвиваються, хоча за розмірами економіки перебуває на кілька десятків щаблів нижче. Тобто в нас масштаб явища у

пропорції до розмірів економіки величезний, один із найбільших у світі (за режиму Януковича він був прогнозовано найсуттєвішим). Звідси випливає, що всі образні розмови про олігархів (їхній капітал — основа зазначених потоків) як про пухлину на тілі країни чи українських кровопивць не є перебільшенням, бо ґрунтуються на реальних фактах.

Які лазівки існують для тіньового впливу капіталу? Головна — 5) Принцип його дії такий: експортер декларує на митниці занижену вартість вивезених товарів (декларована вартість зазвичай дорівнює виробничій 6), щоб внутрішні виробничі потужності виходили в нуль) і продає їх за кордоном за ринковими цінами, кладучи різницю на рахунок в іноземному банку. Це саме стосується й імпорту (використовується рідше): декларується завищена митна вартість ввезеного товару, за допомогою якої певна дельта осідає на 7) рахунках. Окрім трансфертного ціноутворення для виведення грошей за кордон використовують й інші можливості, зокрема купівлю в іноземців послуг, наприклад 8), які не були фактично надані; передоплату за товари й послуги фірмам-одноденкам, що, отримавши гроші, банкрутують; купівлю сміттєвих цінних паперів, тобто акцій та облігацій, за якими ніколи не буде отримано 9); надання кредитів фіктивним фірмам-нерезидентам, котрі їх ніколи не повернуть, тощо. Усі ці схеми використовуються, але не так масово, як трансфертне ціноутворення. Щоб проілюструвати останнє твердження, достатньо навести приклад Росії: за даними GFI, у 2004-2013-му вплив капіталу із РФ щороку становив у середньому \$105 млрд, водночас 2014-го його обсяг через «сумнівні операції» (стаття платіжного балансу, якою в Росії намагаються оцінювати суму угод, що мають ознаки фіктивних, із метою вивести гроші за кордон) сягав лише \$8,6 млрд.

Отже, трансфертне ціноутворення — основа тіньового впливу капіталу. У зв'язку з його масовим використанням для переведення грошей в офшори виникають проблеми, які в контексті України мають кілька вимірів. По-перше, практично на всю суму капіталу, вивезеного з нашої країни тіньовим шляхом, зменшуються офіційні показники прибутків корпорацій. Звідси така мала частка прибутків підприємств у ВВП України, навіть не враховуючи аномально низьких кризових показників. У нас

прийнято вважати, що низькі рентабельність і частка 10) у ВВП — наслідок застарілих основних виробничих фондів. Але це хибна думка, адже морально й фізично зношені засоби виробництва визначають низький рівень переділу та малу частку 11) в доході підприємств. Але при цьому частка фактичних (з урахуванням виведених грошей) прибутків у доданій вартості може бути великою і є такою. Адже якби було інакше, то в нашій країні ніхто не міг би, ведучи бізнес, окупити 12) за кредитами на рівні 25—30 % і ніхто серед підприємців не говорив би про широкі можливості мати 100 % рентабельності. Виходить, що мала частка прибутків у ВВП в Україні є наслідком не так низької якості фізичного капіталу, як того, що з нашої країни щороку виводиться понад 8% ВВП у вигляді тінювих потоків, власне, як і з Росії (щонайменше 5%), меншою мірою Польщі (мінімум 1,5 %). Якби ці гроші залишалися в Україні, то параметри нашої економіки були б зовсім іншими, банківська система була б стабільнішою, а люди багатшими.

По-друге, через те, що ці гроші виходять з української юрисдикції, у владі регулярно кажуть, що потрібно якось перешкоджати відпливу. На думку спадає 2013 рік, коли через відсутність економічного 13), а з ним і додаткових можливостей для дерибану міністр доходів і зборів Клименко, активний член «Сім'ї», заговорив про необхідність боротися з трансфертним ціноутворенням. Тоді він декларував, що коли перекрити відплив капіталу, то 14) отримає додатково 20 млрд грн (у процесі торгів з олігархами очікувані додаткові надходження до скарбниці зменшилися до 5 млрд грн). Ця сума цілком корелює з обсягом відпливу капіталу, оціненим GFI, і при нинішньому курсі долара становила б близько 50 млрд грн за нормальної ситуації в економіці. Але проблема в тому, що її не так уже й легко піймати. Адже в усьому світі борються з тінювим відпливом капіталу й винаходять щоразу нові методи та інструменти, а результат мінімальний, бо винахідливі капіталісти придумують нові й нові схеми для того, щоб досягти свого.

По-третє, якщо з України й справді щороку виводиться в середньому понад \$11 млрд, то це не може відбуватися без відомих митників. До останніх об'єктивно виникають претензії. До цього можна додати неформальний імпорт, або 15), обсяг якої торік, за оцінкою НБУ, становив \$9 млрд. Вийде близько

\$20 млрд, або понад 20 % нинішнього ВВП та більше ніж 10 % максимального ВВП у період незалежності. Це сума, яка щороку перетинає український кордон при мовчазній згоді митників. Отже, зміна такого стану справ має бути одним із найвищих пріоритетів реформування країни. Мабуть, саме з огляду на вказані цифри контакти на митниці є такими цінними, а «рішали» митних проблем, які сидять у парламенті, завжди мали значний вплив у політиці й бізнесі.

По-четверте, проблема має дуже важливий суспільний вимір. Хто може виводити капітал? Той, хто багато експортує (меншою мірою імпортує), тобто переважно олігархи. Представники малого й середнього бізнесу самостійно цього не зроблять, тож для виведення грошей за кордон повинні вдаватися до послуг горезвісної бізнес-«келіти», а відтак є в боргу перед нею. Хто виводить капітал? Той, хто боїться, що його відберуть, або хто має забагато грошей чи замало ідей для того, щоб прибутково Іб) в умовах нинішньої української економічної системи. У другому випадку лише реформи створять умови для інвестування та збереження капіталу в Україні. Інакше втримати його неможливо.

Натомість у першому випадку виходить своєрідне порочне коло. Ті, хто заробив певну кількість грошей в Україні, починають боятися за свій капітал, тому переходять межу закону, щоб його зберегти, і водночас ідуть у політику, щоб здобути контакти (з бізнесом, політиками, митницею, чиновниками) для забезпечення необхідного прикриття. Якщо вони потрапляють у владу, то роблять з опонентами те, чого перед тим боялися самі. Якщо опиняються в опозиції, то, як тільки нове керівництво починає боротися з порушенням цими капіталістами закону, починають кричати про політичні переслідування.

Оскільки державна машина занадто прогнила, щоб у правовому полі довести їхні переступи й вилучити на користь держави належне їй (через корумпованих чиновників та суддів, недосконале законодавство тощо), то все зводиться до неефективних силових методів і неможливості повернути кошти в бюджет. У підсумку виходить, що політична боротьба боротьбою, а гроші як виводилися через страх програти в ній, так і виводяться, що для більшості вчорашніх політиків немов перетворилося на святе діло. Яскраво ілюструє цей факт інтерв'ю Мустафи Найєма з

Геннадієм Кернесом майже дворічної давності. Тоді перший був ще простим журналістом, а другий запитав його, чи має той рахунки в іноземних 17) Це питання стало сублимацією такого собі колективного несвідомого, досить закритої на той час касти тих, хто боявся втратити «зароблене» й регулярно виводив певні суми за кордон. Революційні події розчинили ту касту новими обличчями в політикумі, але не зняли проблеми, тобто не позбавили її членів страхів і підстав для побоювань (недолуга боротьба президента з олігархами підклала дров до багаття). Вихід із цієї ситуації можливий лише тоді, коли державна машина запрацює так, що право 18) буде гарантоване й що всі обвинувачення у відмиванні чи приховуванні грошей будуть доведені до судових вироків і їх реалізації, а не зніматимуться після того, як з обвинувачами «поділилися».

Виходить, що хоч би яким масштабним був вплив капіталу з України і хоч би якими негативними виявилися його наслідки, його не можна стримати будь-якими репресіями чи навіть запровадженням усіх тих нововведень, які винаходять у світі. Єдина можливість кардинально зменшити обсяги виведення грошей — побудова ефективної держави, у якій можливості для розвитку могли б знайти і свідомі й чесні, і їхні менш принципові антагоністи. Як відомо з фізики, тачанку легше тягнути за собою, ніж штовхати попереду себе. Капітал легше привабити за допомогою 19) держави, ніж втримати від відтоку будь-якими методами.

Джерело: Шавлюк Л. Довга черга на вихід / Л. Шавалюк // Український тиждень. – 25.12.2015-14.01.2016. – № 51-52 (423-424). – С. 20-22

4.3. Трансформація вітчизняної інвестиційної політики

За роки незалежності України декілька разів змінювалася інвестиційна політика по відношенню до іноземних нерезидентів. Основним законом є Закон «Про режим іноземного інвестування», прийнятий Верховною Радою 19 березня 1996 р., який набрав чинності 28 червня

1996 р. Цей закон змінив Закон 1994 р. «Про державну програму підтримки іноземного інвестування» та Декрет Кабінету Міністрів «Про режим іноземного інвестування», які змінили Закон 1992 р. «Про іноземні інвестиції».

Виходячи із незадовільного рівня інвестиційної привабливості України для іноземних інвесторів та низького рівня залучення прямих іноземних інвестицій у вітчизняну економіку останнім часом почали вживатись відповідні заходи з метою вирішення проблеми.

На сьогодні ряд позитивних кроків у напрямі зростання інвестиційної привабливості національної економіки України для іноземних інвесторів вже здійснено:

1. В Україні створене правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

3. Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

Вирішенню проблемних питань інвесторів покликані сприяти комісії із сприяння досудовому врегулюванню спорів з інвесторами, які можуть створюватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування як тимчасові консультативно-дорадчі органи з метою сприяння досудовому врегулюванню спорів між

інвестором і органом виконавчої влади (місцевого самоврядування), відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1024 "Про заходи щодо вдосконалення роботи органів виконавчої влади з інвесторами".

4. Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу. (наприклад, 05 лютого 2015 р. було підписано Угоду між Україною та Японією про сприяння та захист інвестицій, яку ратифіковано Законом України від 03.06.2015 № 505-VIII).

Варто зазначити, що Урядом та Президентом України здійснюються кроки по створенню якісно нових умов ведення бізнесу, що мають забезпечити відбудову економіки України, сприятимуть її стабільному розвитку та активізації інвестиційної діяльності, а саме, здійснюється робота за наступними напрямками:

Спрощення діяльності суб`єктів господарювання, дерегуляція підприємницької діяльності:

- скасовано 16 документів дозвільного характеру (дозволу, рішення, висновку, погодження); встановлено строк реєстрації бізнесу протягом не більше двох днів; запроваджено видачу документів дозвільного характеру через центри надання адміністративних послуг; посилено захист суб`єктів господарювання від надмірного втручання правоохоронних органів; створено умови для стимулювання раціонального використання сільськогосподарських земель та спрощено відносини у сфері оренди землі; вдосконалено відносини у нафтогазовій галузі (Закон України від 12.02.2015 № 191-VII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)");

- забезпечено адаптацію національного законодавства про технічні регламенти та оцінку

відповідності до законодавства Європейського Союзу (Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII “Про технічні регламенти та оцінку відповідності”);

- вдосконалено понятійний апарат, державні принципи ліцензування підприємництва, порядок ліцензування, зокрема, щодо спрощення видачі ліцензій, контролю у сфері ліцензування та застосування заходів впливу і санкцій, нагляду за органами ліцензування та інформаційного забезпечення державного управління у цій сфері. Також передбачено запровадження безстроковості дії ліцензії для всіх видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, й можливість її отримання в електронному вигляді або на паперовому носії (Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (набрав чинності з 28.06.2015));

- удосконалено процедуру державної реєстрації прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення (Закон України від 05.03.2015 № 247-VIII “Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення повноважень нотаріусів та особливостей реєстрації похідних речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення”);

- запроваджено єдиний підхід щодо зниження кворуму для всіх акціонерних товариств, удосконалено механізм обрання та діяльності органів акціонерного товариства, забезпечено дієвий механізм виконання рішень товариства щодо виплати дивідендів акціонерним товариством (Закон України від 19.03.2015 № 272-VIII “Про внесення змін до Закону України “Про акціонерні товариства”);

- закладено основи для забезпечення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в частині захисту прав інвесторів, що, у свою чергу,

сприятиме покращенню інвестиційного клімату та іміджу України (Закон України від 07.04.2015 № 289-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів”);

- скасоване надмірне державне регулювання у деяких сферах підприємницької діяльності, зокрема харчовій, аграрній, нафтогазовій та ІТ галузях (постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2015 № 42 “Деякі питання дерегуляції господарської діяльності”);

- спрощено порядок надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень (постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 № 137);

- затверджено План дій щодо дерегуляції господарської діяльності та спрощення регуляторної бази, спрямований на спрощення ліцензійних і дозвільних, митних та податкових процедур, удосконалення процедур технічного регулювання та державного нагляду (контролю), полегшення умов провадження підприємницької діяльності в аграрній, харчовій, будівельній, нафтогазовій, електроенергетичній галузях та у сферах інформаційних технологій і телекомунікацій (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 № 357-р).

Боротьба з корупцією та очищення влади:

- передбачено удосконалення засад функціонування антикорупційних інституцій (Національного бюро та Національного агентства з питань запобігання корупції) з метою виконання рекомендацій, наданих експертами моніторингової місії Міжнародного валютного фонду (Закон України від 12.02.2015 № 198-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції”);

- передбачено удосконалення правового механізму забезпечення права особи на справедливий суд, підвищено ефективність діяльності судової системи, визначено правові і організаційні засади атестації та дисциплінарної відповідальності суддів, удосконалено процедури призначення на посади суддів та оптимізацію діяльності суддівського самоврядування (Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII “Про забезпечення права на справедливий суд”);

- визначено пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям та стандартам захисту прав людини (Указ Президента України від 20.05.2015 № 276 “Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки”);

- схвалено план заходів на 2015 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2015 № 99);

- утворено Національне агентство з питань запобігання корупції, основним повноваження якого є – аналіз та перевірка декларацій про доходи держслужбовців, моніторинг їх способу життя (постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 № 118);

- схвалено Стратегію реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затверджено план заходів щодо її реалізації. Метою зазначеної Стратегії є створення у середньостроковій перспективі належних умов для

ефективного впровадження в Україні реформи державної служби та служби в органах місцевого самоврядування задля забезпечення побудови сучасних, професійних, політично-нейтральних інститутів державної служби та служби в органах місцевого самоврядування з метою їх інтеграції в єдиний державний механізм управління країною, що відповідатиме європейській моделі належного урядування (розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 № 227-р);

Також, здійснюються заходи щодо реалізації Огляду ОЕСР інвестиційної політики в Україні (ОІП) в рамках положень Декларації ОЕСР про міжнародне інвестування та багатонаціональні підприємства та Рамкової концепції ОЕСР щодо інвестиційної політики від 2006 року. Після приєднання до Декларації, Україні надається право отримати статус:

- Асоційованого члену в Інвестиційному Комітеті ОЕСР (у роботі, пов'язаної з Декларацією).
- Асоційованого члену у Робочій групі ОЕСР з питань відповідальної бізнес-поведінки.
- Асоційованого члену у Проекті ОЕСР щодо свободи інвестування.
- Учасника у спеціальних зустрічах Робочої групи ОЕСР з питань міжнародної інвестиційної статистики.

Нормами Митного кодексу України (стаття 287) передбачено звільнення від сплати ввізного мита товарів, які ввозяться іноземними інвесторами на строк не менше трьох років з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями.

Розмитнення таких товарів здійснюється у першочерговому порядку.

Також, започатковано на постійній основі діалог з бізнесом для врегулювання проблемних питань з інвесторів – щоквартальні робочі зустрічі за участю представників міністерств та бізнесу;

- створено робочу групу з питань залучення іноземних інвестицій, яка вивчає і готує пропозиції щодо втілення кращої світової практики щодо підтримки інвестиційної діяльності з боку держави;

- опрацьовується питання створення порталу invest.in.ua, який буде містити повну інформацію про інвестиційний потенціал України.

Разом з тим, з метою забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, сприяння зниженню рівня корупції, запобігання недобросовісній (нечесній) поведінці стосовно суб'єктів підприємництва та іншим порушенням їх законних інтересів в Україні постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 691 утворено Раду бізнес-омбудсмена, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України.

ДІЛОВА ГРА 4.1 **«Зелень проростає»**

Наведіть аргументи на користь однієї із трьох тез.

Команда 1 – «Головним донором економічного зростання національної економіки України має стати заощадження населення держави»

Команда 2. – «Економічне зростання вітчизняної економіки не можливе без прямих іноземних інвестицій»

Команда 3. – «Комерційні банки можуть забезпечити прискорене економічне зростання України».

Українська економіка виходить з рецесії. Світовий банк та інші міжнародні інституції прогнозують надалі тільки зростання. Однак

зростання це занадто повільне, а надії занадто крихкі. Країна потребує, та й здатна на стрімкий ривок.

Національна економіка виходить з коми. Про це свідчить ледь помітне зростання ВВП і цілком очевидне зниження курсу іноземних валют. Зовсім недавно все було навпаки: ВВП падав, долар дорожчав. Позитивний тренд помітили в Світовому банку.

З червневої доповіді Перспективи світової економіки слід, що українці пройшли економічне дно. У поточному році ВВП зросте на 1 %, в наступному - на 2 %, в 2018-му можливе зростання в 3 %. Це надзвичайно мало, але значно краще, ніж мінус 7 % ВВП в 2014-му і мінус 10 % - в 2015-му, і гарніше, ніж 0 % в довоєнному 2013-му.

Деякі експерти, навіть, вважають подібні прогнози занадто стриманими. Фінансовий аналітик американського банку JP Morgan, який попросив не називати його імені, вважає, що прогноз зростання української економіки в 1 % в 2016-му досить песимістичний. Його прогноз - 2,8 % вже в цьому році. Головним поштовхом зростання для ВВП України, вважає банкір, який відвідав Київ місяць назад, стане відновлення кредитування МВФ влітку, що в свою чергу автоматично приведе до України ще кілька іноземних кредитів.

Промислове виробництво теж зростає. Після падіння в 2015 році на 20 % нинішнє зростання 3,7 % в першому кварталі теж виглядає як Євангеліє від Держкомстату.

Великі девелопери розморозили свої проекти і навіть почали закладати фундамент під нові об'єкти. Запахло ренесансом і на авторинку. За п'ять місяців дилери продали понад 22 тис авто. Це на 56 % більше, ніж за такий же період 2015 го. Відносно непогано пройшли крутий поворот металургии.

Вони знову, як і аграрії, - фундамент економіки. І ті й інші спіймали хвилю зростання цін на зовнішніх ринках. І незважаючи на те, що зараз цю хвилю хитнуло тому, найгірше позаду, впевнений Юрій Риженков, гендиректор Метінвест Холдингу. "Зараз ціни пішли вниз, - говорить він. - Але ми припускаємо, що нижня точка в металургії пройдена в січні".

Однак, як випливає зі звіту Світового банку, українська стабільність надзвичайно тендітна. По-перше, вона цілком залежить від світових цін на сировину, а вони нестабільні. По-друге, бої на сході України хоч і затихають, але все ще залишаються ключовим фактором комерційного ризику. І третє: російська економіка йде

в довгий мінус і, як зазнав поразки Титанік, тягне в воронку весь регіон.

Відчутний поворот до світлого майбутнього з плавним переходом до світлого справжньому може статися тільки в результаті помітного зростання внутрішнього споживання та інвестиційного буму. Гроші на це є і у населення, і у банкірів, і у інвесторів. Скільки? Набагато більше, ніж може запропонувати МВФ і всі інші друзі України.

За допомогою цих коштів можна домогтися мінімально необхідного зростання в 7 % протягом трьох-чотирьох років, щоб наздогнати якщо не Америку, то хоча б самих себе зразка 2013 року.

Коли стоїш посеред гуркітливого Київського заводу бетонних конструкцій промислово-будівельної групи (ПСГ) Ковальська, запитання до Андрія Куликівського, комерційного директора компанії, чи відчуває він ознаки відновлення економіки, здається риторичним. Над нашою головою носяться стріли підйомних кранів, вони викладають стопками бетонні плити, і їх тут же відвозять на будівельні майданчики підрядників. Забуті звуки прогресу.

Куликівський каже, що вже з кінця минулого року столичні девелопери ожили - хто відновив будівництво, хто став закладати фундамент під нові об'єкти. "Вони збільшили своє замовлення, - каже 32 річний топ-менеджер. - Наприклад, К.А.Н. Девелопмент у 2015 році заморозили всі свої проекти. З 2016-го вони запустили чотири будівництва".

Після сказаного, Куликівський киває в бік металургів: мовляв, ті теж майже в мармеладі. Звичайно, не в такому липкому, як раніше, але в більш живильному, ніж рік тому. "Якщо подивитися на металістів, то в цьому році вони вже на 40 % підняли ціни, - говорить він.- Це пов'язано з тим, що ціни ростуть на світових ринках".

Риженков, гендиректор Метінвесту, підтверджує, що за рахунок зовнішніх ринків життя налагоджується. Навесні, після того як Китай раптово скоротив експорт металу, ціни на метал в світі, на радість українцям, підросли. "Ми були практично на межі зупинки, - підкреслює Риженков.- Ситуація складалася критична".

Трохи вирівняти її вдалося не тільки за рахунок зростання на зовнішніх ринках, куди йде 90 % всієї продукції підприємств холдингу, а й через незначне загасання бойових дій на сході України. "На щастя, ніхто цього року не підривав мости, -

продовжує Риженков.- Якби не війна, металургія взагалі легко б пройшла цю кризу".

Крім того, гендиректор Метінвесту каже, що вирішена ще одна надзадача, яка значною мірою впливає на зростання - автоматичне відшкодування ПДВ. Для Метінвесту це означає, що тепер в його касу кожен місяць повертається близько 900 млн грн. Вельми відчутна сума навіть для гіганта галузі. Крім того, єдиний соціальний внесок - горезвісний ЄСВ - скорочений з 40 % до 22 %. Риженков запевняє, що цей крок дозволив на 20 % підвищити зарплату співробітникам. Куликівський з ПСГ Ковальською похвалився 15 процентним підйомом платні все по тим же фіскальним причинам.

Ці та інші засоби дозволили пожвавити роздрібну торгівлю. Навіть 1 відсоткове зростання в першому кварталі дало привід для оптимізму Андрію Гусельникову, віце-президенту Ліги експертів України. "Цей маячок дуже показовий, - говорить він.- Протягом останніх двох років ця динаміка по роздрібній торгівлі була негативною".

Ще один внесок у скарбничку оптимізму робить Андерс Аслунд, професор Джорджтаунського університету (США), фахівець з економіки Східної Європи. Він зазначив, що Україні вдалося приборкати інфляцію, яка в річному численні перевищила 60%. А вже тепер спустилася до більш-менш тверезої оцінки в 9,8%.

Ці та інші показники служать таким собі позитивним сигналом світу, що українська економіка здатна на зростання. Тепер міжнародні інституції, такі як Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку, МВФ, а також агентство Bloomberg, разом заговорили про те, що Україна відштовхнулася від дна і пішла на спливання.

Гліб Вишлінський, виконавчий директор Центру економічної стратегії, вважає, що економічний оптимізм передчасний. Вишлінський впевнений, що зростання в 1-2% - погана, а не хороша новина для країни. "Без швидкого зростання в 5-7% після двозначного падіння нам загрожує не тільки сильний відтік людського і фінансового капіталу, але і масове [розчарування і вигоряння людського капіталу]". Простіше кажучи - відтік з країни мізків, м'язів, креативу. Вишлінський називає трьох китів, на яких покоїться національний ВВП: споживання, інвестиції і чистий експорт. "Чистий експорт - це фактор, який залежить від світової

кон'юнктури, - підкреслює Вишлінській.- А ось по споживанню та інвестиціям виникає багато питань".

Питання перше – споживання. Воно і в цьому році, за прогнозами Світового банку, буде падати приблизно на 1,3 %. Це не так різко, як рік тому - мінус 15,8 %, але ж на наступний рік прогноз зростання споживання всього то 1,1 %. Це слабкий драйвер для економіки. Ще сумніше йде справа з інвестиціями. Без прямих іноземних інвестицій (ПІІ) ніякий мармелад на зовнішніх ринках не врятує Україну. А інвестицій надзвичайно мало.

Щоб зрозуміти, наскільки мало, Марія Репко, заступник директора Центру економічної стратегії, відняла з торішньої суми ПІІ обсяг банківської рекапіталізації, яка сталася не з волі власників, а як вимога НБУ. В результаті вийшло, що в реальний сектор країни в 2015-му увійшло всього \$ 666 млн ПІІ. До 2013 року цей показник в середньому коливався біля позначки \$ 5,5 млрд.

Очевидно, що частина грошей не дійшла до України через її напіввійськове положення. Але куди більша частина, на думку Репко і її колег, не доходить до країни через жорстку політику НБУ. Йдеться про заборону на виплату дивідендів за кордон, обов'язкової 75 відсоткової продажу виручки експортерів та штучні труднощі покупки валюти для імпортерів. Нацбанк таким чином намагався запобігти відтоку інвалют за кордон. Домігся. Але заодно і відбив охоту у міжнародного капіталу заводити гроші в Україну - транснаціональний бізнес не бачить сенсу робити великі інвестиції туди, звідки його грошам «назад дороги немає». За підрахунками експертів з Центру економічних стратегій, через цих адміністративних контрзаходів НБУ країна недоотримала приблизно \$ 2,3 млрд ПІІ.

У підсумку в 2015 році внутрішні і зовнішні інвестиції в сумі склали приблизно 13,14 % від ВВП. Притому, що нинішній обсяг ВВП вдвічі нижче того, що був в 2013-му (в 2009-2013 роках - до 19 % від ВВП, а в 2005-2008 роках доходило до 27 %). "Це дуже мало. Це на рівні амортизації. Цього вистачить хіба що вікно відремонтувати, - іронізує Репко.- І то не факт". Без зростання внутрішнього споживання неможливе зростання економіки. Без інвестицій неможливе ніяке зростання взагалі. Покладатися лише на манни зовнішніх ринків безперспективно.

Навіть в оптимістичному прогнозі Світового банку український експорт буде рости повільно. У цьому році на 2,2 %, на 5 % - в

2017-му. Після падіння експортної виручки на 14,2 % і 16,9 % в 2014-му і 2015-му відповідно це не той результат, коли відкорковують шампанське.

Риженков з Метінвесту робить висновок: 2-3% зростання для України - це ніщо при тій базі, яку ми втратили. "Якщо говорити про зовнішні ринки, то дно ми пройшли, - пояснює він.- Але бурхливого зростання в найближчі три-п'ять років не буде. Наше завдання - працювати над ефективністю. Зростання можна стимулювати розвитком внутрішнього ринку".

Росіяни не здаються, і це поки сама гірка політична, військова та економічна новина тижня, місяця, року. Саме війна на сході України все ще залишається ключовою причиною змертвої національної економіки. "Якщо знову почнуться активні бойові дії, то я практично не бачу шансів [зростання], - каже Риженков.- Металургії буде зовсім погано, а того, що зможе компенсувати, поки що у нас немає". Зовсім погано буде всім, особливо на сході країни, і не тільки через війну українців з тими, хто говорить "нас там немає", але й через стагнацію регіонального гіганта - Росії. У нинішньому році, за прогнозами Світового банку, економіка РФ просяде на 1,2 %. У два наступних - підніметься не вище ніж на 1,8 %. Нафта вже не рятує, оскільки її вартість падає. Те ж саме відбувається і з газом. Економічна війна під девізом "Росія проти всіх, всі проти Росії" побічно б'є і по Україні. Товарний оборот двох країн за два роки скоротився більш ніж удвічі. Але це не новий тренд, а цілком усталений. З 2011 до 2013 року товарний українсько-російський оборот теж скоротився більш ніж удвічі. Від цього не вмирають, але з цим варто рахуватися. Ось чому Девід Ліптон, заступник директора МВФ, в інтерв'ю НВ рекомендував українцям активно шукати нові ринки збуту замість традиційних російських.

Але щоб виходити на нові ринки, потрібен продукт нової якості. Для нової якості потрібні гроші. І ось ще одна добра новина - гроші є. По-перше, вони є у інвесторів, які по вже згаданих причин остерігаються везти їх в Україну.

По-друге, гроші є на руках у населення. За оцінкою НБУ - до \$ 90 млрд. Тобто ще один ВВП. Але українці теж не дурні, щоб віддати свої заощадження в не надійні банки.

По-третє, гроші є в банках. На початок червня 2015 року на коррахунках мирним сном покоїлося 37,1 млрд грн, ще 57,3 млрд грн вкладено в депозитні сертифікати. Якщо їх випустити на

внутрішній ринок позик, то цих коштів буде цілком достатньо, щоб не тільки побачити світло в кінці тунелю, але нарешті то вийти з нього. "Банку просто вигідніше вкласти гроші в якийсь безризиковий інструмент з хорошою ставкою, ніж видавати в бізнес", - пояснює Репко. Банкіри ж скаржаться, що їм нема кого кредитувати. Бізнес нездатний розрахуватися навіть за взяті раніше позики, що вже говорити про нові.

І ось цифри, які підтверджують їхню правоту. Частина проблемних кредитів для юросіб, які за класифікацією НБУ потрапляють під категорію "ймовірність дефолту понад 50 % і вже дефолтні", досягла 53 %. "Дуже високий ризик неповернення, - резюмує Репко.- Всі в боргах сидять по вуха. Банки, у яких є застава, на шматочки розривають компанії". Ситуація ускладнюється ще й тим, що компаній таких дуже багато. Українська економіка досить міцно перекредитувалася. Обсяг кредитного портфеля становить 40 % від ВВП. Наприклад, в Польщі – 17 %, в середньому по Європі – 25 %.

У підсумку в українських банкірів є можливість кредитувати, але немає бажання. У бізнесу є бажання отримати позику, але немає можливості. Щоб вивести учасників ринку з цього глухого кута капіталізму, у Верховній раді 14 червня був прийнятий у другому читанні закон № 3555 про добровільну досудову фінансову реструктуризацію боргів.

Автори цього складного документа сподіваються, що він дозволить сторонам домовлятися з мінімальним збитком для себе. Це не єдина реформа, яка гостро потрібна для наповнення внутрішнього ринку грошима, а корпоративного сектора - капіталом. Вишлінський запевняє, що з усіх реформ найважливішою для нас залишається реформа судів, та й всієї правоохоронної галузі.

Поки СБУ і МВС будуть потрошити IT-офіси та «кошмарити» весь бізнес так, ніби в країні не настали нові часи, в Україні не ввійде жоден зайвий цент. Експерт запевняє, що при правильній економічній політиці вже зараз, а не в 2018 році, як прогнозує Світовий банк, мінімальне зростання економіки України повинен бути 3 %.

Джерело: Пасховер А. Зелень пробивается / А. Пасховер // «Новое время» – 17.06.2016. - №22(103)– С. 18-21.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке міжнародний рух капіталів?
2. Які Ви знаєте основні форми вивозу капіталу?
3. Які Вам відомі сучасні особливості інвестиційних процесів у світовій економіці?
4. В чому полягають особливості нормативно-правової бази інвестиційної діяльності України?
5. Яка сформувалась тенденція щодо надходження та розподілу прямих іноземних інвестицій в Україну у 2013-2015 рр.?
6. Яке місце посідають транснаціональні корпорації в системі сучасних міжнародних економічних відносин?
7. Які Ви знаєте об'єктивні конкурентні переваги транснаціональних корпорацій? Охарактеризуйте їх.
8. Які Вам відомі специфічні форми підприємницької транснаціоналізації в сучасних умовах?
9. На Вашу думку, яким є вплив транснаціональних корпорацій на розвиток економіки України?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. В яку країну світу спрямована найбільша частина прямих іноземних інвестицій з України?

2. Підприємство вважається під впливом іноземного інвестора, якщо його частка в статутному капіталі підприємства становить:

1	5 %
2	50 %
3	від 10 до 50 %
4	понад 50 %

3. Оберіть форму вивозу капіталу за характеристикою:

1. Позика у грошовій або товарній формі, яка надається кредитором однієї країни позичальнику іншої країни на умовах терміновості, повернення, виплати відсотків	А. Пряма інвестиція
2. Капіталовкладення у підприємства за кордоном, що забезпечують контроль за ними з боку інвестора	Б. Портфельна інвестиція
3. Цінний папір, який емітент продає за посередництва міжнародних фінансових інститутів міжнародним інвесторам, що надає право періодично отримувати відсотки, а у визначений час бути пред'явленим емітенту для відшкодування вартості	В. Міжнародний кредит
4. Капіталовкладення в іноземні цінні папери з метою одержання доходу на капітал	Г. Міжнародна облигація

4. Значне об'єднання промислових, торговельних, транспортних чи банківських фірм і компаній, діяльність яких виходить далеко за межі країни базування і забезпечує їм сприятливі позиції у виробництві, збуті, закупівлі товарів та наданні послуг називається

--

5. Підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків:

1	транснаціональна корпорація
2	спільне підприємництво
3	підприємство з іноземними інвестиціями
4	фінансово-промислова група

6. Виберіть форму підприємства з іноземними інвестиціями за даними ознаками:

1. Підприємство, в якому прямий іноземний інвестор володіє до 50 % капіталу	А. Філія
2. Підприємство, в якому прямий іноземний інвестор володіє понад 50 % капіталу	Б. Дочірня компанія
3. Підприємство, яке повністю належить іноземному інвестору	В. Асоційована компанія

7. В яку сферу економіки України залучено найбільше прямих іноземних інвестицій:

1	аграрний сектор
2	промисловість
3	фінансова і страхова діяльність
4	оптова та роздрібна торгівля

8. Яке слово пропущене в реченні?

Статистичний звіт, що відображає вартість і структуру зовнішніх фінансових активів та зобов'язань країни на певний момент часу це	
.....	

9. Лідером за величиною вкладеного капіталу в економіку України є:

1	Німеччина
2	Російська Федерація
3	Кіпр
4	Австрія

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багрова І.В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. пос. / І.В. Багрова, О.О. Гетьман, В.Є. Власюк; За ред. І.В. Багрової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 384 с.
2. Бестужева С.В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ С.В. Бестужева. – Х.: ХНЕУ, 2010. – 210 с.
3. Гордейчик Є. Не жалкуючи коштів / Є. Гордейчик, М. Бабенко // ФОКУС. – 13.11.2015. - № 45 (456). - С. 22-27.
4. Доклад о мировых инвестициях 2015. Реформирование управления международными инвестициями /Основные тезисы и обзор. – Конференция ООН по торговле и развитию. Нью-Йорк и Женева, 2015 – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: - http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015overview_ru.pdf. – Название с экрана.
5. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2015 р. / Статистичний бюлетень. Відповідальний за випуск І. С. Петренко. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 155 с. - – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
6. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України: статистичний збірник / Відповідальний за випуск І. С. Петренко. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 44 с.
7. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України : навч. посіб. / Н. О. Кухарська, С. К. Харічков. – К. : «Одіссей», 2006. – 456 с.
8. Міжнародна економіка: підручник [Румянцев А.П. , Климко Г.Н., Рокоча В.В. та ін.]; За ред. А.П. Румянцева. – [3-тє вид., перероб. і доп.] – К. :Знання, 2006. – 479 с.
9. Пасховер А. Зелень пробивается / А. Пасховер // «Новое время» – 17.06.2016. - №22(103)– С. 18-21.
10. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // Зовнішня торгівля, економіка, фінанси, право. – 2015. - №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/3\(80\)/uazt_2015_3_14.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2015/3(80)/uazt_2015_3_14.pdf). – Назва з екрана.

11. Співробітництво між Україною та ЄС у 2015 р. Cooperation between Ukraine and EU countries in 2015.: статистичний збірник / Відповідальний за випуск А. Фризоренко. – К.: 2016. – 195 с.

12. Стан інвестиційної діяльності в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/>. – Назва з екрана.

13. Шавалюк Л. Довга черга на вихід / Л. Шавалюк // Український тиждень. - 25.12.2015-14.01.2016. - № 51-52 (423-424). – С. 20-22.

14. World Investment Report 2016. Investor Nationality: Policy Challenges/ - United Nations Conference on Trade And Development. - 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2016_en.pdf. – Назва з екрана.

ЧАСТИНА II

**УКРАЇНА В ПРОЦЕСАХ ЕКОНОМІЧНОЇ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ: МІГРАЦІЇ
РОБОЧОЇ СИЛИ, ВАЛЮТНО-
ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИНАХ, НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ ТА
ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ**

Тільки два стимули примушують працювати людей: спрага заробітної плати і боязнь її втратити.

Генрі Форд, американський винахідник, бізнесмен

РОЗДІЛ 5

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРАЦІ ТА МІЖНАРОДНІЙ МІГРАЦІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

- 5.1. Міжнародна міграція робочої сили: сутність, причини, види і напрямки
- 5.2. Світовий ринок праці та регулювання міжнародної міграції робочої сили
- 5.3. Еміграція та імміграція України

КЕЙС 5.1 «В Україні піднялася нова хвиля еміграції»

Вперше за десять років потік співвітчизників, які виїжджають на постійне місце проживання за кордон, продемонстрував стрімке зростання. Поїздивши по світу і навчившись порівнювати, українці все рішучіше переходять від туризму до еміграції.

Програміст Валерій Кравцов, який переїхав до Австралії на ПМЖ рік тому, кожні вихідні виїжджає на прогулянку до океану або в заповідну савану. Зовсім недавно він купив позашляховик, щоб вивчити країну ґрунтовніше.

"Я, можна сказати, насолоджуюся тут кожним днем, - задоволений змінами Кравцов. - Життя тут дуже розслаблене - такого, як в Україні, де люди завжди думають про політику, що мене дуже діставало, або знаходяться в постійній тривозі, і близько немає. Австралійці турбуються лише про те, як би у вихідні на пляж сходити по засмагати".

Пошуки щастя і спокою на чужині для українців сьогодні знову актуальні. За даними Держкомстату, в 2013 році намітилася друга з моменту здобуття країною незалежності хвиля еміграції.

Перша, викликана розпадом СРСР і, що слідувало економічною стагнацією, яка припала на 1990-ті. Досягнувши піку в 2002-му, коли з України виїхали 76 тис чоловік, еміграція пішла на спад, і в 2012 році країну покинули всього 14,5 тис чоловік.

Однак, в 2013-му, вперше більш ніж за десятирічний період, потік співвітчизників, які назавжди залишають батьківщину, помітно зріс - до 20 тис чоловік. При цьому українське громадянство отримали 48 тис чоловік - на 30 % менше, ніж роком раніше.

Географія основних маршрутів виїзду за кордон на постійне місце проживання за останнє десятиліття практично не змінювалася - Росія, Німеччина, США, Ізраїль, Білорусь, Чехія, Канада. Залишилися без змін і головні мотивації емігрантів, кажуть експерти, - не впевненість у завтрашньому дні на батьківщині, не задоволеність владою, відсутність перспектив з бізнесом.

Але якщо раніше чемоданний настрій більше підігрівав масовий виїзд заробітчан за довгими євро і долларом, то з часом додалися інші, позитивні фактори - доступність навчання на Заході і зростання виїзного туризму.

Закінчивши навчання, багато українських студентів європейських вузів не поспішають повертатися на батьківщину, а інші співвітчизники, які подивилися Європу як туристи, потягнуло переселитися в благополучний ЄС.

"Сьогодні головні причини еміграції - незахищеність людей від корупції і вуличної злочинності, - пояснює Андрій Биченко, директор соціологічної служби Центру Разумкова. - Дефіцит почуття безпеки змушує українців шукати кращих умов для життя".

До того ж, процесу виїзду сприяє пом'якшення законодавств держав ЄС щодо іммігрантів з України - сотні тисяч людей можуть роками жити в Європі, не легалізуючи свій статус, зазначає Биченко. Тому, дані Держкомстату про десятки тисяч емігрантів в рік - лише верхівка айсберга, підкреслює експерт.

Українець Михайло Доброчаєв, який проживає нині в Польщі, колись починав навчання в київському вузі, а магістратуру по тій же спеціальності, телекомунікації, закінчив в приватному польському інституті.

Зараз 24-річний Доброчаєв працює електротехніком в німецькій компанії TSL Elektronik, а у вільний час керує спільнотою в соцмережі «ВКонтакте» для нинішніх і майбутніх емігрантів «Життя в Польщі» яке налічувало 21 тис передплатників.

"На що може розраховувати студент після закінчення інституту в Україні? - задає майже риторичне питання Доброчаєв. - зарплата 2 тис. грн. і туманна перспектива росту. А тут зі старту в німецькій компанії у мене було [платню] 550 євро".

За даними ЮНЕСКО, близько 10 % українських студентів, що виїжджають вчитися за кордон, вирішують там залишитися. Наміри інших співвітчизників відображають підсумки опитування, проведеного американським інститутом громадської думки Gallup в 2013 році. 21 % дорослих українців хотіли б переїхати в іншу країну. Сильніше емігрантські настрої лише в Вірменії (40 %) та Молдові (32 %).

Нинішня мешканка Галвестона, штат Техас (США), Тетяна Грабовець, вчителька за освітою, вперше відвідала Сполучені Штати в

2010-му. За океаном туристку вразила побутова культура американців.

"Там один зі 100 людей кине папірець на вулиці, а в Україні один зі 100 кине її в сміттєвий бак", - порівнює українка.

Разюча відмінність між двома країнами на користь Америки стало вирішальним мотивом від'їзду Грабовець.

"Найсумніше, що я дуже люблю Україну, і пишаюся, що свої знання і своє виховання я отримала саме там, - міркує вона. - Але прикро до болю, що люди з таким інтелектом і потенціалом живуть в злиднях".

Сьогодні все більше число співвітчизників отримують можливість побачити на власні очі переваги життя в інших країнах, принаймні зовні видимі. Так, за інформацією Держкомстату, якщо в 2007 році за кордоном як туристи побували 300 тис українців, то в 2010-му - 1,2 млн, а в 2012-му - 1,9 млн.

Зростанню виїзного туризму посприяло зниження вартості путівок на 10-15 %, поява в країні лоукостів, а головне - пом'якшення візових режимів з іншими країнами, в результаті чого співвітчизники можуть без віз або з оформленням їх після прильоту в аеропорту відвідати 77 держав.

З цією тенденцією експерти напряму пов'язують зростання еміграції в 2013 році на 40 %. Найчастіше в неї переростають ділові туристичні поїздки або короточасні закордонні контракти, відзначають експерти.

Зазвичай фахівець підписує договір на рік, і потім його або продовжують, або працівник повертається в Україну, розповідає Анна Толкач, керуючий партнер рекрутингової агенції Recruit Alliance, що займається працевлаштуванням українців за кордоном. В середньому одна закордонна "вахта" триває від двох до п'яти років.

"За нашими підрахунками, кожен десятий українець після закінчення контракту залишається за кордоном", - робить висновок Толкач.

До таких людей належить 30-річний Антон Павлушко, який з 2006 року працює у фармацевтичній компанії в Мюнхені (Німеччина), але оформити документи на ПМЖ вирішив лише в нинішньому році.

"Перспектив в Україні не бачу - ні за частиною роботи, ні за рівнем зарплати", - відкидає Павлушко всяку надію на повернення.

Кравцов, який перебрався на край світу, говорить те ж саме: мовляв, програміст в Австралії отримує близько \$ 6 тис, а в Україні в кращому випадку лише \$ 1,5-2,0 тис і в найкращому - \$ 3 тис.

Але і життя на південному континенті не таке вже дешеве: оренда квартири обходиться Кравцову в \$ 1,7 тис, продукти - в \$ 500, а місячний проїзд в метро - в \$ 100. Проте, згідно з даними дослідження PIA Рейтинг, проведеного серед європейських країн, у середнього українця на продукти йде 50 % зарплати, у росіянина – 30 %, а у британця – 9 %.

Однак матеріальні блага не завжди компенсують труднощі адаптації українців на чужині. 27-річна Катерина Шмідт, яка живе в Німеччині з 2005 року, ніяк не може звикнути до того, що німці живуть за жорсткими правилами, не допускаючи будь-якого креативу. Їй незрозуміло, чому навіть найменший шум в квартирі після 22:00 може тут же привести до сварки з сусідами і викликом поліції.

А ще Шмідт стикалася із зневажливим ставленням німців до іноземців, але це не вплинуло на її остаточне рішення в 2013 році оформити ПМЖ в Німеччині. "Я сподівалася, що в Україні життя зміниться, чекала цього, але поступово надії розвіялися, як дим", - сумує Шмідт.

Перша хвиля виїзду на ПМЖ за кордон припала на період після розпаду СРСР і була здебільшого етнічною, а також еміграцією "мізків", вважає Ірина Прибиткова, старший науковий працівник Інституту соціології НАН України.

За кордон масово поїхали євреї, які не наважувались або не могли зробити це при радянському режимі, німці і приазовські греки. До цього потоку мігрантів приєдналися співробітники численних НДІ, які фактично розвалювалися в пострадянській Україні.

Половина наукових діячів перебрався в інші країни СНД, держави Балтії, а також в США, Канаду і Францію, зазначає Прибиткова. Багато українців покидали батьківщину, об'єднуючись зі своїми родичами за кордоном. Пізніше суттєвою складовою виїзного трафіку стали заробітчани.

Однак, починаючи з 2005 року в Україні встановилося позитивне сальдо еміграції - в'їжджати стало більше, ніж виїжджати, підкреслює Прибиткова. Це відбувалося за рахунок повернення

раніше депортованих народів, наприклад кримських татар, імміграції з не благополучних країн третього світу.

Несподіване повернення цієї тенденції назад в 2013 році аналітики пов'язують з погіршенням якості життя. Згідно з рейтингом *Global AgeWatch Index 2013*, який оцінює якість життя, Україна серед 91 держав світу розташувалася на 66-му місці, поступаючись Білорусі (60-е місце), Венесуелі (61), Киргизстану (63) і Сербії (64). Для порівняння: Канада в рейтингу п'ята, а Німеччина - третя.

Низька якість життя це не тільки падіння купівельної спроможності, низькі зарплати і безробіття, а й відсутність результатів у бізнесі і творчості, а головне - відсутність надії на зміни на краще, пояснює київський психолог Анна Лянна.

Навіть найстійкіші патріоти і цілком успішні бізнесмени рідко коли упустять шанс на еміграцію, вважає експерт.

"Виходячи з основних душевних і соціальних потреб людини - бути прийнятим, значущим, реалізувати себе і перебувати в безпеці, - каже психолог. - Саме від цього відштовхуються люди, приймаючи рішення виїхати в іншу країну".

При цьому Лянна впевнена, що сучасний мігрант в цивілізованих державах отримує не менший, ніж у корінних жителів, рівень захищеності. Наприклад, *Blue Card*, що вступила в силу в 2011 році у всіх країнах Євросоюзу, дозволяє трудовим мігрантам після трьох років роботи залишитися на ПМЖ, хоча раніше для цього було необхідно близько п'яти років.

Не відстає в цьому напрямку і Канада. Згідно з планом, оприлюдненим міністерством громадянства та імміграції, ця країна в 2014 році прийме 260 тис приїжджих, давши їм статус постійних резидентів.

Втім, Кравцов закликає задуматись про переїзд співвітчизників. Не плутати туризм з еміграцією і не тішити себе ілюзіями. Мовляв, українцям завжди здається, що десь краще, ніж удома, але для адаптації на чужині зміни в першу чергу повинні відбутися всередині них. Тоді, можливо, і залишати батьківщину не доведеться.

Поки ж експерти ознак охолодження чомоданних настроїв серед співвітчизників не бачать. «На 1 тис емігрантів повертається тільки один».

Джерело: Максим Бутченко. В Україні піднялася нова хвиля еміграції // Кореспондент. – 24.01.2014. - №3.- С. 34-36

Запитання:

1. Коли закінчилась перша хвиля міграції з України і чому?
 2. Чи змінились за роки незалежності України основні чинники еміграції? Якщо так, то аргументуйте відповідь.
 3. Як змінюються географічні вектори трудової міграції з України? Обґрунтуйте відповідь.
 4. До якої хвилі еміграції України можна віднести «відтік мізків» та об'єднання з рідними, а до якої – виїзд заробітчанин?
 5. Чому навіть успішні вітчизняні бізнесмени не рідко мають бажання емігрувати за кордон?
-

ГЛОСАРИЙ:

Грошові перекази — кошти, зароблені або отримані негромадянами країн призначення, які передаються ними до країн їх походження.

Діаспора — перебування частини етнічної спільноти поза країною походження; будь-який народ чи етнічне населення, яке залишило свою етнічну батьківщину, розсіяне по інших країнах світу.

Еміграція – виїзд працездатного населення з певної країни за її межі;

Імміграція – в'їзд працездатного населення в певну країну із-за її кордонів.

Міграція — переміщення через міжнародний кордон або територіально-адміністративні межі в кордонах власної держави.

Міжнародна міграція робочої сили – це процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення з країни до країни.

Реєміграція – процес повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання.

Світовий ринок праці – це система відносин між державами, які виникають з приводу узгодження попиту і пропозиції трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці і соціального захисту.

Трудова міграція — пересування осіб з власних держав в інші держави з метою працевлаштування.

5.1. Міжнародна міграція робочої сили: сутність, причини, види і напрямки

Міжнародна міграція робочої сили – це процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення з країни до країни.

Основними причинами, які зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили є:

- 1) незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття, низький життєвий рівень, зубожіння та ін.);
- 2) стабільний порівняно високий рівень заробітної плати в основних імміграційних центрах (США, Західна Європа);
- 3) порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;
- 4) соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей у країнах імміграції;
- 5) природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції;
- 6) політичні;
- 7) військові;
- 8) релігійні та культурні причини.

Класифікація видів міжнародної міграції робочої сили представлена у таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Види міжнародної міграції робочої сили

№ п/п	Критерії	№ п/п	Види
1	За характером переміщення населення	1.1.	Внутрішня
		1.2.	Зовнішня
		1.3.	Інтеграційна
2	За часом	2.1.	Остаточна (незворотня)
		2.2.	Тимчасова (зворотня)
		2.3.	Сезонна
		2.4.	Маятникова
3	За напрямом руху	3.1.	Еміграція
		3.2.	Імміграція
		3.3.	Реєміграція
4.	За організацією	4.1.	Добровільна
		4.2.	Самодіяльна
		4.3.	Організована
		4.4.	Примусова
5.	За професійним складом	5.1.	Міграція робітників
		5.2.	Міграція спеціалістів
		5.3.	Міграція представників гуманітарних професій
6.	За якісним складом	6.1.	Міграція робочої сили низької кваліфікації
		6.2.	Міграція робочої сили високої кваліфікації
		6.3.	Міграція вчених („відплив інтелекту“)

Джерело: Міжнародна економіка: підручник [Румянцев А.П., Климко Г.Н., Рокоча В.В. та ін.]; За ред. А.П. Румянцева. – [3-тє вид., перероб. і доп.] – К.: Знання, 2006. – 479 с.

Внутрішня міграція робочої сили це переміщення населення в межах однієї країни, тоді як зовнішня – за межі своєї країни.

Остаточна (незворотна) міграція – виїзд населення в іншу країну на постійне місце проживання; *тимчасова (зворотна)* – виїзд населення в іншу країну на певний період часу; *сезонна міграція* – виїзд населення в іншу країну на певний період часу (наприклад, для проведення сільськогосподарських робіт); *маятникова міграція* – часто повторюється або передбачає, що робітники живуть в одній країні, а працюють постійно чи тимчасово в іншій (притаманне для населення прикордонних районів).

Еміграція – виїзд працездатного населення з певної країни за її межі; *імміграція* – в'їзд працездатного населення в певну країну із-за її кордонів. Також виділяють *рееміграцію* – процес повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання. У зв'язку з тим, що кількість людей, які виїждять або приїждять до країни на постійне місце проживання (як правило протягом одного календарного року) не однакова, то виникає необхідність визначати міграційні тенденції. Для досягнення цієї мети застосовують наступний загальний показник – *міграційне сальдо*, тобто різниця між імміграцією та еміграцією.

Добровільна міграція – непримусове переміщення населення; *самодіяльна міграція* – нелегальне переміщення населення за межі своєї країни (наприклад, в Північній Кореї, Лівії тощо); *організована міграція* – переміщення населення, яке здійснюється відповідно до національного законодавства; *примусова міграція* – виселення громадян зі своєї країни на основі рішення судових органів.

На сьогоднішній день сформувалось п'ять напрямів міжнародної міграції робочої сили:

1) *міграція з країн, що розвиваються до промислово розвинутих країн.* Для промислово розвинутих країн притік іноземних робітників із країн, що розвиваються означає вирішення проблеми дефіциту низько кваліфікованої

робочої сили на небезпечних та трудомістких галузях виробництва. Наприклад, у Франції емігранти становлять 25 % всіх зайнятих у будівництві. У Бельгії вони складають половину всіх шахтарів, а у Швейцарії – 40 % внутрішньої пропозиції будівельних робітників.

2) *міграція в межах промислово розвинутих країн.* Тут міграція у значній мірі пов'язана з неекономічними факторами. Проте для цих країн властиве таке явище як „відплив інтелекту”, наприклад із Західної Європи до США.

3) *міграція робочої сили між країнами, що розвиваються.* Досить стрімко відбувається в останні десятиріччя. Переважно це міграція між новими індустріальними країнами та країнами, що розвиваються. Вона визначається, як правило, економічними передумовами – більш високим рівнем життя, заробітної плати в країнах – імпортерах робочої сили.

4) *міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн у промислово розвинуті країни.*

5) *міграція наукових працівників, кваліфікованих спеціалістів із промислово розвинутих країн у країни, що розвиваються.* Загалом це переміщення кваліфікованих працівників із країн Західної Європи та Північної Америки до країн, що розвиваються.

5.2. Світовий ринок праці та регулювання міжнародної міграції робочої сили

Світовий ринок праці – це система відносин між державами, які виникають з приводу узгодження попиту і пропозиції трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці і соціального захисту.

Формування світового ринку праці здійснюється 2-ма шляхами:

- 1) через міграцію трудових ресурсів;
- 2) шляхом поступового злиття національних ринків праці, внаслідок чого ліквідуються правові, етнічні, культурні перепони до створення „загального ринку праці”.

Понад 1 млрд людей у світі належать до групи мігрантів або кожен сьомий житель планети. Ця цифра включає як загальну кількість міжнародних мігрантів (люди, які проживають в країні іншій, ніж в країні, де народились) чисельність яких станом на кінець 2015 р. досягла позначки 244 млн осіб, що на 41 % більше показника 2000 р., а також і внутрішніх мігрантів – близько 740 млн чол., з яких понад 150 млн людей – це переселенці із сіл до міст в Китаї. Однак, варто зазначити, що частка міжнародних мігрантів у світовій структурі населення є лише трохи вище, ніж в останнє десятиріччя – 3,3 % (2,8 % було у 2000 р. і 3,2 % у 2013 р.)

Жінки становлять 48 % глобальної величини міжнародних мігрантів, хоча їх питома вага суттєво різниться за регіонами: низькою вона є в Азії – 42 %, а високою – в Європі 52,4 % та Північній Америці – 51,2 %. Мігранти на Півночі є старшими від мігрантів Півдня, середній вік перших становить 43 роки, тоді як південних мігрантів – 33 роки. Причому 72 % міжнародних мігрантів перебувають у працездатному віці. В цілому середній вік міжнародних мігрантів – 39 років, 15 % з яких належать до групи людей молодших 20 років.

Найбільше у світі у міжнародному міграційному процесі задіяні жителі країн із середнім рівнем доходів (157 млн чол. у 2015 р.), причому їх кількість щороку збільшується швидше, ніж в інших групах країн. Більшість із них мігрує у високорозвинені держави.

Близько половини міжнародних мігрантів у світі були народжені в Азії. Так, на кінець 2015 р. із 244 млн міжнародних мігрантів світу, 104 млн або 43% це люди, які

народились в країнах Азії. У свою чергу, найменше емігрантів народились в державах Океанії- 1%.

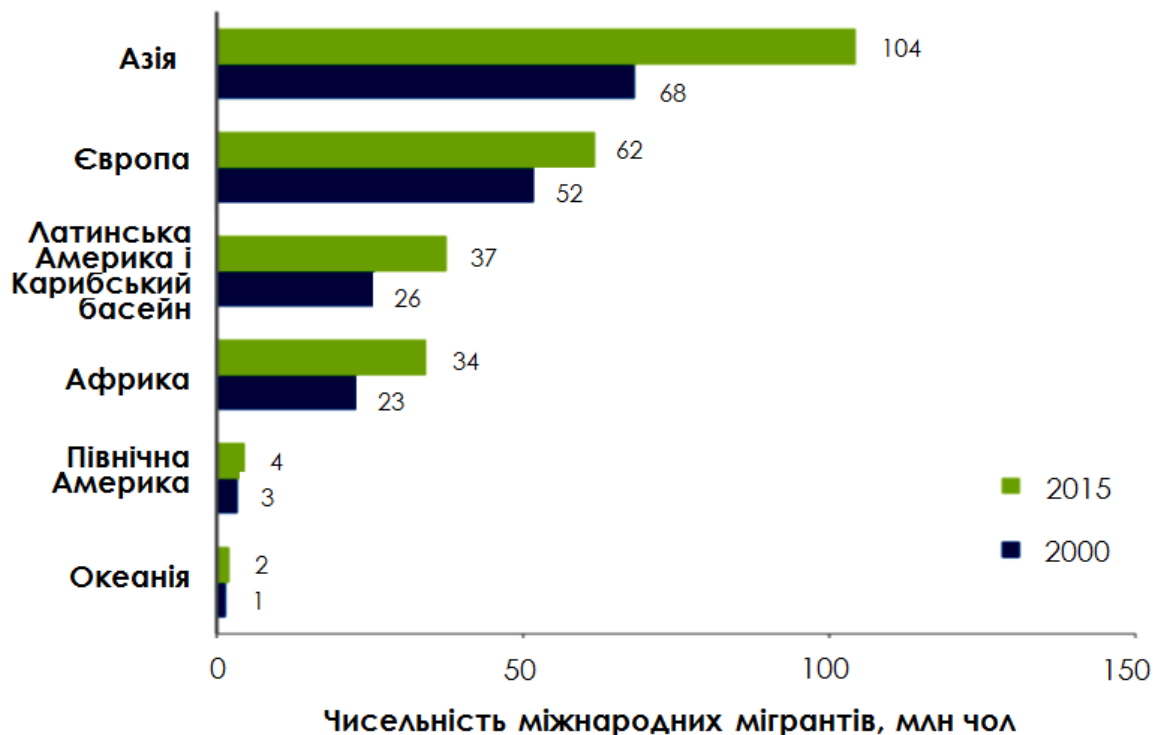

Рис. 5.1. Міжнародні мігранти за регіоном прибуття, млн чол. у 2000 і 2015 рр.

Джерело: *International Migration Report 2015 [Highlights]*. – United Nations, New York, 2016 - http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf

Варто зазначити, що близько 71% всіх міжнародних мігрантів у світі (майже 173 млн осіб) – живуть у розвинених державах. У регіональному контексті, це майже $\frac{2}{3}$ міжнародних мігрантів, що проживають в Європі (76 млн осіб) та Азії (75 млн осіб у 2015 р.). Північна Америка є третім регіоном у рейтингу за кількістю проживаючих мігрантів – 54 млн осіб, тоді як в Африці – 21 млн осіб, Латинській Америці і Карибському басейні - 9 млн осіб і Океанії – 8 млн осіб.

Близько 51 % міжнародних мігрантів проживають у 10 країнах. Серед найбільш популярних країн призначення є США, де у 2015 р. оселилось 46,6 млн людей, які

народились за кордоном, далі йде Німеччина (12 млн людей), Росія (11,9 млн людей), Саудівська Аравія (10,2 млн людей), Сполучене Королівство (8,5 млн людей), ОАЕ (8,1 млн людей), Канада і Франція (7,8 млн кожну), Австралія (6,7 млн людей) і Іспанія (5,8 млн людей). **До того ж, у другу десятку країн, що приймають найбільшу кількість мігрантів належить й Україна (13 місце у рейтингу або близько 5 млн мігрантів у 2015 р.).**

До п'ятірки країн із найбільш численною діаспорою (чисельність міжнародних мігрантів, які мешкають за кордоном) у 2015 р. належали Індія (15,6 млн людей), Мексика (12,4 млн людей), Росія (10,6 млн людей), Китай (9,5 млн людей) і Бангладеш (7,2 млн людей).

Питома вага міжнародних мігрантів у приймаючих країнах варіюється в залежності від держави. Загалом вона менша в країнах Латинської Америки і Карибського регіону – 1,5 % в середньому, так само як в країнах Центральної, Східної і Південної Азії, за винятком Сінгапуру, де понад 45 % населення становлять міжнародні мігранти. Вища питома вага спостерігається в Європі (10 % в середньому), зокрема в країнах Північної і Західної Європи має місце найвища частка, а саме (17,5 % в Австрії, майже 17 % в Швеції, і близько 15 % в Німеччині); Північна Америка (15,2 % в США і майже 22 % в Канаді), Океанія (20,6 % - із понад 28 % в Австралії) і Західна Азія (14,8 %). Міжнародні мігранти складають значну частку серед населення країн Ради співробітництва арабських країн Перської затоки – 88,4 % в ОАЕ, 75,5 % в Катарі, 73,6 % в Кувейті, і понад 51 % в Бахреїні.

До держав світу, які мають найвищу частку свого населення за кордоном відносяться деякі регіони Європи та Східної Азії. Наприклад, Боснія і Герцеговина, де понад 43 % її громадян проживають за межами країни, Албанія (близько 39 %), Вірменія (понад 31 %) , а також Португалія

(понад 22 %) та Ірландія (19 %). У свою чергу, в Латинській Америці та Карибському басейні такі країни як Мексика, Нікарагуа, Парагвай та Уругвай мають 10-12 % вітчизняних громадян за кордоном. Майже 18 % громадян Нової Зеландії проживають за кордоном. Серед країн Африки, частка складає 19 % для Сомалі і майже 10 % для Центральноафриканської республіки.

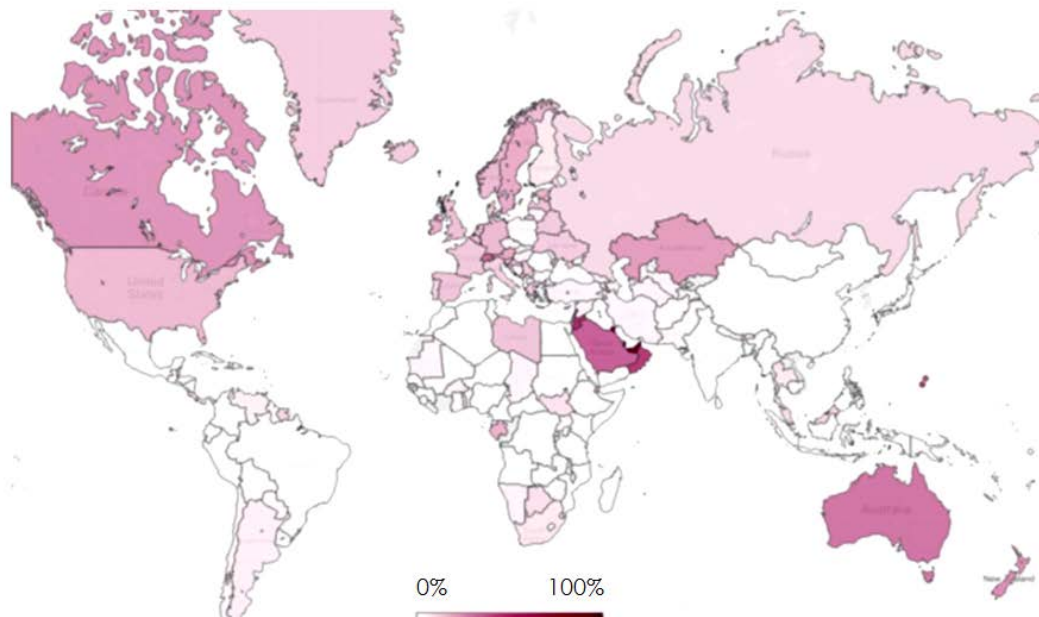

Рис. 5.2. Питома вага іммігрантів у загальній чисельності людей приймаючих країн світу у 2015 р., %

Джерело: *Global Migration Trends 2015. Factsheet.* /Global Migration Data Analysis Centre GMDAC <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Migration-Trends-2015-Factsheet.pdf>

Варто зазначити, що близько $\frac{2}{3}$ загальної чисельності міжнародних мігрантів у світі (понад 150 млн осіб) це люди, які шукають роботу за кордоном. Більше половини із них (83,7 млн) – чоловіки, у той час як жінки складають лише 44% (66,6 млн осіб). Деякі регіони мають більшу частку іммігрантів-працівників (робочої сили) в структурі всіх працівників: понад $\frac{1}{3}$ працівників – імігранти в Арабських країнах, і 1 з п'яти у Північній Америці – за виключенням 0,6% у країнах Східної Азії (включаючи Китай), і 1-1,5% у Південній

Азії (включаючи Індію), Північній Африці, Латинській Америці та країнах Карибського басейну.

У 2015 р. світова чисельність біженців становила 15,1 млн осіб. За останні три з половиною роки глобальна кількість біженців зросла на 45%, переважно за рахунок громадянського конфлікту в Сирії. Головними приймаючими біженців країнами є Туреччина (1,8 млн біженців), Пакистан (1,5 млн) і Ліван (1,2 млн осіб).

Загальний обсяг грошових переказів міжнародними мігрантами членам своїх сімей на батьківщину на кінець 2015 р. становив 601 млрд дол США. Понад $\frac{2}{3}$ із всіх грошових переказів було надіслано до країн, що розвиваються (441 млрд дол США), що втричі більше за розмір іноземної допомоги у звітному періоді. У деяких випадках суми грошових переказів міжнародних мігрантів складають значну частку у ВВП країн (наприклад, понад 25 % в Ліберії та Молдові, майже третину – в Непалі і Киргизстані і понад 40 % - у Таджикистані).

В цілому у 2015 р. найбільшими реципієнтами грошових переказів в абсолютному виразі у світі були: Індія (72 млрд дол США), Китай (64 млрд дол США), Філіппіни (29 млрд дол США), і Мексика (25 млрд дол США). У свою чергу, найбільший обсяг грошових переказів здійснювався із США – 56 млрд дол США, далі із Саудівської Аравії (37 млрд дол США), і Росії (33 млрд дол США), що не є дивним, оскільки ці країни відносяться до провідних місць прибуття міжнародних мігрантів у світі.

У регіональному контексті, Східна Азія і Тихоокеанський регіон були головними реципієнтами грошових переказів у 2015 р. – 129 млрд дол США, далі Південна Азія – 123 млрд дол США і Латинська Америка і країни Карибського басейну – 67 млрд дол США. Близький Схід і Північна Африка найбільше переказували кошти за кордон (98 млрд дол США у 2014 р.) (див. рис. 5.3).

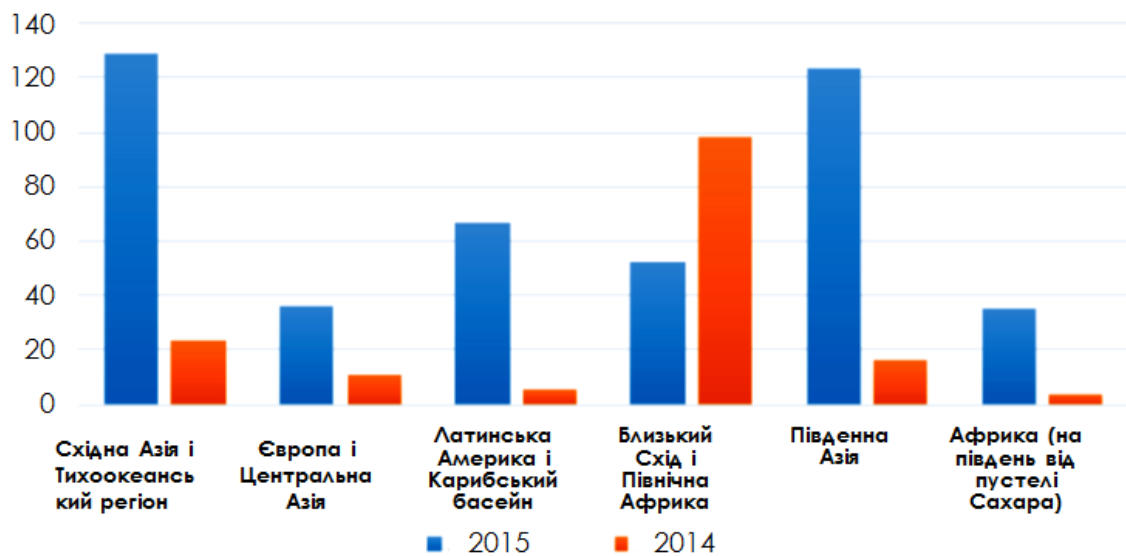

Рис. 5.3. Надходження (2015 р.) і вивезення (2014 р.) грошових переказів міжнародними мігрантами за регіонами (млрд дол США).

Джерело: *Global Migration Trends 2015. Factsheet.* /Global Migration Data Analysis Centre GMDAC <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Migration-Trends-2015-Factsheet.pdf>

Регулювання міжнародної міграції робочої сили (далі ММРС) здійснюється на різних рівнях:

- 1) *національний* – сукупність заходів окремої держави щодо здійснення міграційної політики у своїй країні;
- 2) *міжнародний* – система заходів міжнародних організації щодо здійснення регулювання ММРС;
- 3) *інтеграційний* – методи, які застосовуються країнами – учасницями інтеграції щодо регулювання ММРС в рамках інтеграційного об'єднання.

На зазначених рівнях регулювання ММРС міграційна політика здійснюється відповідними органами:

1. *На національному рівні до них належать:*
 - міністерство праці;
 - міністерство юстиції;
 - міністерство внутрішніх справ;

- національні міграційні служби;
- посередники міграційної фірми.

2. На міжнародному рівні діють наступні міжнародні організації:

- Міжнародна організація праці (МОП), була створена у 1919 р.;
- Міжнародна організація з міграції (МОМ), була створена у 1951 р.

Основні функції Міжнародної організації праці:

- регламентація робочого часу;
- регламентація набору робочої сили;
- боротьба з безробіттям;
- гарантії заробітної плати, які забезпечують нормальні умови життя;
- захист робітників від професійних захворювань і нещасних випадків на підприємстві;
- регламентація питань соціального страхування і соціального забезпечення;
- організація професійно-технічного навчання та ін.

Основні функції Міжнародної організації з міграції:

- розробка довгострокових програм у сфері регулювання міграційних процесів;
- надання допомоги у питаннях організації міграції;
- розвиток технічного співробітництва в області міграції;
- запобігання імміграції та рееміграції;
- надання експертних послуг.

Нормативно-правова база для імміграції у більшості приймаючих країн представлена великою кількістю законів і підзаконних актів. **Зокрема, на національному рівні використовують наступні методи регулювання імміграції:**

1) **професійна кваліфікація.** Законодавство всіх приймаючих країн встановлює жорсткі вимоги до рівня освіти і стажу роботи за спеціальністю. Мінімальною вимогою до освіти вважається закінчення повного курсу

середньої школи або професійно-технічного училища, яке підтверджується відповідним дипломом. Стосовно досвіду роботи, то пріоритет при наймі надається приймаючими країнами тим спеціалістам, які мають як мінімум 3-5 років стажу за спеціальністю.

2) **обмеження особистого характеру.** Приймаючи країни у рамках законодавства виставляють жорсткі вимоги до стану здоров'я іммігрантів. У країни не допускаються наркомани, психічно хворі люди, люди, заражені вірусом СНІД. Крім того існує певний віковий ценз, як правило він знаходиться у межах від 20 до 40 років. Також забороняється іммігрувати особам, які були раніше судимими за карні злочини, членам терористичних і профашистських організацій;

3) **кількісне квотування.** Більшість країн, які приймають іммігрантів, встановлюють їх максимальну кількість. Кількісні квоти можуть запроваджуватись в рамках всієї економіки в цілому, визначаючи частку іноземної робочої сили у кількості всіх трудових ресурсів, певної галузі, підприємств.

4) **економічне регулювання.** Воно вводить певні фінансові обмеження, що забезпечують скорочення чисельності іммігрантів. Юридичні особи у деяких країнах мають право наймати іноземну робочу силу лише після досягнення певного обсягу обороту і продаж. У свою чергу, приватні особи мають право іммігрувати лише, якщо вони готові інвестувати в економіку приймаючої країни певну суму коштів і зобов'язуються створити собі робочі місця.

5) **тимчасові обмеження.** Законодавство багатьох країн встановлює максимальний термін перебування іноземних робітників на їх території, після якого вони повинні або залишити країну, або отримати від компетентних органів дозвіл на продовження свого перебування в ній.

6) **географічні пріоритети.** Кожна країна законодавчо встановлює географічну і національну структуру імміграції.

Як правило, вона регулюється за допомогою кількісних квот на в'їзд іммігрантів із певних держав.

7) **заборони.** Явні або приховані заборони: наймати іноземну робочу силу, зазвичай, містяться у законах про професії, якими іноземцям займатися заборонено.

КЕЙС 5.2 «Міграційна безвихідь»

Завдання:

Вставте пропущені слова: Великобританія, Сирія, християн, біженці, Близький Схід, мігранти, Німеччина, кордони, ЄС, квот, інтеграція, Шенгенська угода, , старіння,

Чому збільшений потік мігрантів з не благополучних країн може розірвати Європу з середини?

Знайдена на минулому тижні в Австрії угорська вантажівка, в будці якої задихнулися 70 нелегальних мігрантів з 1)..... є найпотужнішим ударом по одному з головних досягнень європейської 2) - відсутності внутрішніх кордонів в ЄС. Після цієї трагедії, коли з вини організаторів каналів провезення 3) в Європу загинули в тому числі діти, австрійська влада на кордоні з Угорщиною почала повальні перевірки вантажного автотранспорту. Пробки розтягнулися на десятки кілометрів. У Відні обіцяють, що такі заходи введені «на необмежений термін».

4) в цьому році зіткнувся з найбільшим припливом 5) за всю свою історію. В одну тільки 6), як очікується, приїдуть більше 800 тисяч чоловік. Сотні тисяч направляються в Італію, Францію, Бельгію, намагаються проникнути до 7) З початку року в Австрію нелегально пробралися 34 тисячі біженців, в порівнянні з 9,8 тисячі за весь 2014-й рік. Шоковані таким нашестям, окремі країни Євросоюзу починають відгороджуватися один від одного.

Головний конфлікт розгортається за такою схемою: багаті північні країни, куди в основному і прагнуть потрапити нелегали, -

проти країн з периферії, куди в першу чергу біженці проникають з-за меж ЄС. Так, Німеччина, Нідерланди, Австрія звинувачують Італію, Грецію, Угорщину в тому, що їхні уряди недостатньо ефективно контролюють зовнішні 8) Євросоюзу. Європейська периферія ж, в свою чергу, критикує партнерів за те, що ті намагаються звалити проблему виключно на її плечі, хоча в умовах фінансової кризи у неї немає грошей на те, щоб приборкати нове велике переселення народів.

Після того як канцлер ФРН Ангела Меркель заявила про необхідність введення 9) на розподіл біженців по всіх країнах Євросоюзу, в суперечку вступила і третя група держав - тих, куди мігранти особливо не прагнули, але яким тепер біженців можуть просто нав'язати. Так, прем'єр Словаччини не просто виступив проти якихось квот на переселенців, а й, всупереч традиційній для ЄС політкоректності, прямо заявив, що його країна має намір приймати тільки 10), так як для мусульман «в Словаччині навіть немає мечетей». Як і у випадку з грецькою борговою кризою, європейська єдність повністю зруйнована, фактично кожна країна виступає зі своїх егоїстичних позицій.

Ангела Меркель визнала: відсутність комплексного вирішення проблеми мігрантів поставить під сумнів існування 11), завдяки якому на кордонах між більшістю країн ЄС немає паспортного контролю. Раніше про відновлення внутрішніх кордонів публічно говорили тільки крайні праві політики, на кшталт лідера французького Національного фронту Марін Ле Пен. Тепер уже і центристи не виключають такої можливості.

Нинішня криза спровокована найглибшими потрясіннями, які переживає 12) Фактичний крах державних інститутів в Лівії, Сирії, Ємені, наростаюче міжконфесійне і міжетнічне насильство, наслідки зміни клімату, що знищує сільське господарство в окремих районах, - все це змушує мільйони людей бігти до Європи.

Якщо раніше їхали соціально активні і заповзятливі, то зараз з Близького Сходу біжать, просто щоб вижити. І це ставить ЄС перед важким вибором: закрити зовнішні кордони для мігрантів, що означатиме відректися від базових європейських цінностей – і не допомогти тим, кому, загрожує реальна небезпека. Або продовжувати приймати мігрантів, ризикуючи погіршити економічні та соціальні проблеми, яких і без того вистачає в ЄС.

Вихід можна було б знайти в дійсно консолідованій позиції всіх 28 членів блоку, яка звелася б до виділення достатніх фінансових і кадрових ресурсів для планомірного розселення біженців, фільтрації проникаючих разом з ними радикальних ісламістів і створення умов для інтеграції мігрантів в європейську економіку. З урахуванням 13) населення ЄС переселенцям можна знайти розумне застосування. Але це потрібно робити організовано і всім відразу. А поки що кожен з членів ЄС просто прагне відгородитися від інших в надії, що його ця проблема торкнеться в меншій мірі.

Джерело: Олег Волошин. Міграційна безвихідь // Вести. Репортер. – 4-10.09.2015. - № 29 (93) . – С. 26-27

5.3. Еміграція та імміграція України

Загальна чисельність емігрантів з України станом на кінець 2015 р. становила 5,8 млн осіб, що складає 11,5% всіх жителів нашої держави. До країн, куди найбільше виїхало співвітчизників за весь період незалежності є Російська Федерація, де чисельність українських громадян у 2015 р. становила 3,3 млн чол або більше половини всіх емігрантів з України, США (346 тис. чол), Казахстан (338 тис. чол), Німеччина (261 тис. чол), Білорусь (226 тис. чол), Італія (222 тис. чол), Польща (207 тис. чол), Ізраїль (135 тис. чол). Варто зазначити, що в останні роки до головних міграційних векторів належать: Російська Федерація, Польща, Чеська Республіка, Італія і Білорусь.

До головних причин еміграції населення з України відносять:

- 1) низький життєвий рівень громадян;
- 2) незадоволеність роботою та умовами праці;
- 3) недостатній рівень заробітної плати;

4) національні причини (виїзд на історичну батьківщину, наприклад євреїв);

5) екологічні причини (наприклад, після аварії на ЧАЕС у 1986 р.);

6) політичні причини;

7) військовий конфлікт на Сході України (проведення АТО).

Українська довгострокова трудова міграція характеризується зростанням з 2006 року, яке триває понині. Близько 1,5 % від загальної кількості населення бере участь у довгостроковій трудовій міграції. При порівнянні вікового профілю з іншими обстеженими країнами Південно-Східної та Східної Європи (ПССЄ) виявляється, що українські трудові мігранти долучаються до міграції в більш зрілому віці (в середньому в 34 роки). Більшість короткострокових (64 %) і довгострокових (71 %) трудових мігрантів – це люди віком 18-44 років.

Визначальною характеристикою українських трудових мігрантів є їхній високий рівень освіти й професійного досвіду:

- 37 % усіх трудових мігрантів мають повну вищу освіту,

- 41 % мають середню або професійно-технічну освіту.

Що стосується країн призначення, то частка високоосвічених трудових мігрантів в інших країнах призначення вдвічі вища, ніж у країнах ЄС і США. Особливий інтерес становить вкрай низький рівень безробіття (близько 1%) серед довгострокових трудових мігрантів. **Загалом трудова еміграція з України може бути охарактеризована здебільшого як «відтік мізків».**

В середньому українські довгострокові трудові мігранти досягли високого рівня врегулювання статусу проживання й працевлаштування за кордоном – близько 79 % з них працюють на договірній основі й лише близько

14 % працюють без контракту. Серед тих, хто врегулював свій статус, переважній більшості вдалося це зробити на початку міграційного циклу. Наявна тенденція до врегульованої міграції та скорішого врегулювання статусу.

Російська Федерація надалі залишається основною країною призначення для українських трудових мігрантів, особливо для короткострокових трудових мігрантів. Польща, Чеська Республіка та Італія були найважливішими напрямками для довгострокових трудових мігрантів. В цілому, на п'ятірку країн призначення (Російську Федерацію, Польщу, Чеську Республіку, Італію й Білорусь) припадає близько 80 % від загального обсягу короткострокових і довгострокових міграційних потоків.

Найбільша активність трудових емігрантів спостерігається на Заході держави (зокрема в Закарпатській і Чернівецькій областях), тоді як порівняно низьким він є в Києві та Київській області, Дніпропетровській та Одеській областях, що пояснюється вищими ніж в середньому по Україні рівнями доходів домогосподарств.

Сектори зайнятості загалом схожі для короткострокових і довгострокових мігрантів. Основними галузями зайнятості є будівництво, промисловість, ресторанно-готельний бізнес, домашній догляд і сільське господарство. Останні три сектори популярніші в країнах ЄС, тоді як торгівля й транспорт популярніші в країнах СНД. (див рис. 5.4).

Наміри повернутися й фактична поведінка є критичними визначальними чинниками для пояснення й прогнозування тенденцій у сфері заощаджень, грошових переказів та інвестицій. У результаті вони впливають на рівень розвитку, що його можна отримати від міграції. Дані вказують на те, що 60% довгострокових трудових мігрантів мають чіткий намір повернутися й що найвищий відсоток повернення очікується з країн ЄС.

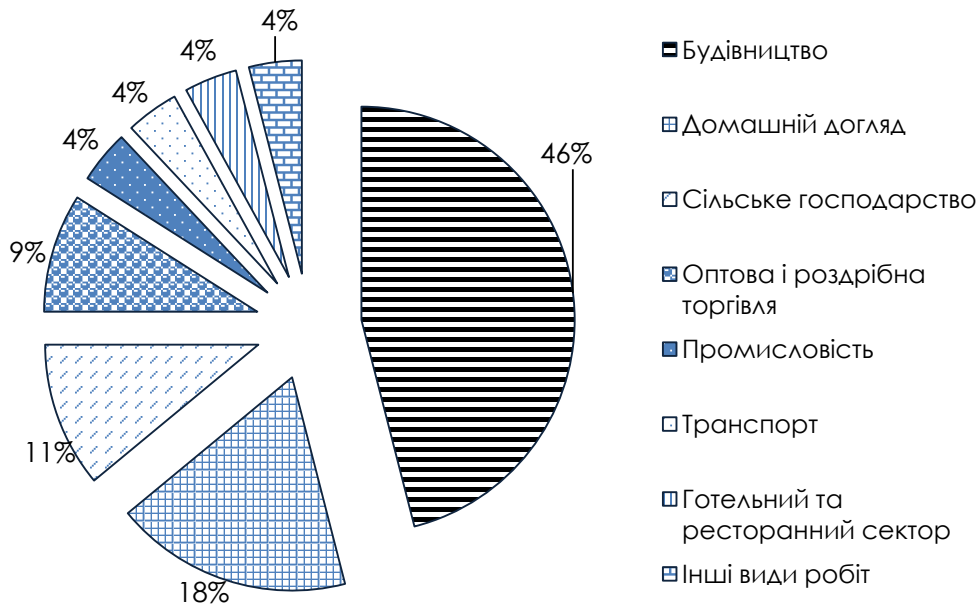

Рис. 5.4. Структура основних сфер працевлаштування українських емігрантів (в середньому за 2010-2015 рр.), %

Джерело: Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з праці. 2-ге вид., К.:2013 – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf

Викликає занепокоєння той факт, що кількість трудових мігрантів, які вирішили не повертатися до України на постійне проживання, майже вдвічі більша у віковій групі 18-29 років, ніж у групі 45-65 років. До того ж, серед потенційних трудових мігрантів майже половина належать до вікової групи 18-29 років. Переважна більшість українських трудових мігрантів, що мають намір повернутися, планують повернутися до місця свого походження. Можливість працевлаштування та бізнес-клімат в Україні, залишаються важливими факторами, що впливають на рішення про повернення назавсім. Одному з десяти довгострокових трудових мігрантів вдалося об'єднатися з членами сім'ї за кордоном, а ще 11% досягли часткового возз'єднання сім'ї. Як і очіувалося, частка возз'єднаних сімей значно вища в таких країнах, як США й Канада, й у двічі вища в країнах СНД порівняно з

країнами ЄС. Діаспорні об'єднання не відіграють суттєвої ролі для переважної більшості довгострокових трудових мігрантів незалежно від країни призначення. Тільки кожен десятий український трудовий мігрант якимось взаємодіє з діаспорними об'єднаннями за кордоном, і лише 41 % у цій групі є зареєстрованими членами таких об'єднань.

Варто зазначити, що особистий щомісячний дохід у довгострокового трудового мігранта в середньому у декілька разів вищий, ніж середній дохід мешканців в Україні. Оцінка середнього чистого річного доходу членів домогосподарств за кордоном становить близько 24 150 доларів США, з яких 39 % – це витрати домогосподарств за кордоном, а решта 61 % – валові заощадження (тобто заощадження до грошових переказів). Це найвищий рівень заощаджень серед країн Південно-Східної та Східної Європи. Так, у Молдові значення цього показника становить 58 %, у Румунії – 49 %, Косово – 42 %, Албанії – 37 %, Боснії і Герцеговині – 30 %.

Варто зазначити, що в останні роки (починаючи із 2013 р.) грошові перекази вітчизняних емігрантів відіграють більше значення для національної економіки України, ніж надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Якщо у 2015 р. було залучено в економіку близько 3 млрд дол США ПІІ, то у вигляді оплати праці і приватних трансфертів до нашої держави надійшло на 2,2 млрд дол США більше коштів. Особливу увагу потрібно звернути на 2014 р., коли розрив був найбільшим і склав понад 6 млрд дол США. Очевидно, що це впливає із порівняно малого обсягу ПІІ, що надійшли у вітчизняну економіку у звітному періоді (внаслідок різкого погіршення інвестиційного клімату через політичну кризу і військову операцію на Сході країни). Найбільше грошових переказів до України традиційно надходить із Росії (третина переказів), із США (близько 10 %) із Німеччини, Сполученого Королівства і Кіпру (понад 5 %).

Рис. 5.5. Динаміка обсягу приватних грошових переказів емігрантів до України та прямих іноземних інвестицій, млрд дол США

Джерело: складено авторами на основі даних НБУ, Державної служби статистики України

Суми грошових переказів і доходи домогосподарств за кордоном не пов'язані між собою. Це підтверджує той факт, що **українські трудові мігранти їдуть за кордон насамперед з метою накопичення статків**. Дві третини українських трудових мігрантів переказували гроші в Україну у 2014 році. Домогосподарство в середньому переказало 4 348 доларів США у 2014 році.

Грошові перекази мають, безумовно, істотний позитивний вплив на загальний бюджет домогосподарств, до яких належать трудові мігранти, що переказують гроші, забезпечуючи в такий спосіб основне джерело доходу середнього бюджету домогосподарств. Грошові перекази становлять майже 50 % бюджету тих домогосподарств, що

отримують грошові перекази й мають у своєму складі довгострокових трудових мігрантів, і 60 % бюджету тих домогосподарств, що отримують грошові перекази й мають у своєму складі короткострокових трудових мігрантів. Ці кошти використовуються насамперед на основні щоденні потреби сім'ї (харчування, одяг тощо), далі на поліпшення умов життя (купівля меблів і побутової техніки тощо), а також на розширення або купівлю / будівництво нового будинку.

Заощадження та інвестиції становлять велику частку обсягу грошових переказів в Україну, але найбільша частка інвестицій зорієнтована на купівлю нерухомості. **Три найважливіші цілі переказування грошей – це підтримка сім'ї, підтримка батьків і накопичення заощаджень.** Загальна річна вартість грошових переказів через офіційні й неофіційні канали в 2014 році оцінюється в близько 2,8 млрд доларів США, причому найбільше переказали довгострокові трудові мігранти. Окрім того, близько 0,1 млрд доларів США було отримано в натуральній формі. Внесок довгострокових трудових мігрантів до цього фінансового вливання в Україну становив 61 %, короткострокових мігрантів – близько 25 %, а решту (14%) грошових переказів отримали домогосподарства без трудових мігрантів.

Членам домогосподарств за кордоном вдалося заощадити 44 % свого загального доходу (заощадження, що не включають соціальне страхування, пенсії та інші обов'язкові відрахування) за вирахуванням витрат і грошових переказів. Купівля будинку / товарів тривалого користування й оплата освіти дітей є одними з найважливіших цілей заощадження. Ще одна важлива мета – відкладення коштів на випадок надзвичайних ситуацій та управління ризиками – безсумнівно відображає поточну відсутність безпеки в Україні й

пов'язане з цим погіршення економічної ситуації. Загальна вартість щорічних чистих заощаджень, що їх відкладають за кордоном довгострокові трудові мігранти, на 240 % вища за загальну вартість грошових переказів, що відправляються в Україну. Загальна оціночна річна вартість заощаджень ДГ в Україні становить близько 6 млрд доларів США. Цю суму можна порівняти з загальною вартістю (4 млрд доларів США) заощаджень, що їх накопичують і зберігають за кордоном домогосподарства з довгостроковими трудовими мігрантами. Ці домогосподарства становлять лише 3% від загальної кількості домогосподарств в Україні.

КЕЙС 5.3 «Черга на виїзд»

Економічна криза і війна викликали нову хвилю міграції з України: до традиційних заробітчан приєдналися біженці і середній клас. Виїхати тепер готовий кожен третій українець.

Робити бізнес краще на Заході - так вирішили подружжя Анатолій та Ірина Савіни після того, як в Україну прийшла глибока економічна криза з війною на додачу. Савін - одесит, останні три роки жив і працював у Києві, займався навчанням в сфері управління проектами. З початку 2014 року ця сфера підприємництва перестала користуватися популярністю в українського споживача. "До 2014-го все було прекрасно, все розвивалося, а потім схлопнулись, - нарікає Ірина Савіна. Не можна ж чекати біля моря погоди. У США і Європі навички управління проектами потрібні, а тут - ні".

Поки подружжя перебралося до Львова і чекають оформлення необхідних для проживання в Польщі документів. На переїзд вони налаштовані серйозно. "Нам по 40 років, і ми не хочемо отримувати українську пенсію, якої може і не бути.

Хочеться чогось прогнозованого в похилому віці", - зізнається Савіна.

Савіни - представники середнього класу, серед якого емігрантські настрої сьогодні зростають. Але не тільки - залишають країну також люди з інших соціальних груп: біженці з Донбасу, що переходять від мобілізації призовники, трудові мігранти.

Фактично Україна стикається з новою хвилею втечі з країни, кажуть експерти. "І події на сході, і погіршення економічної ситуації, безумовно, мають вплив на рішення людей шукати кращого життя в іншому місці, в тому числі за кордоном. Все це призвело до різкого збільшення міграції", - зазначає Олександр Жолудь, аналітик Міжнародного центру перспективних досліджень.

Сьогодні кожен третій українець хотів би виїхати за кордон. А буде і більше: число людей, що намагаються виїхати на територію Євросоюзу, за останній час зросло приблизно на 20-25 %.

Село Ременів, що у Львівській області, виглядає типово для населених пунктів Західної України. Всупереч процвітаючому тут безробіттю і на відміну від сіл сходу або навіть центру країни, тутешні місця відрізняються чистотою і кидається в очі респектабельність. Будинки, за рідкісним винятком, - дво-триповерхові, з пластиковими вікнами, акуратними газонами. Двори прикрашені на західний манер буйно квітучими вазонами і декоративними садовими фігурками.

Благополуччя? Напевно. Однак добре оплачуваної роботи тут немає. Зате є робочі руки, які невпинно працюють за кордоном. Гастарбайтери, регулярно відсилають сім'ям, що залишилися на малій батьківщині гроші і стали основою ременівської респектабельності.

Галина Білак з чоловіком купили тут будинок завдяки, свекрусі Інні Бойцан, яка вже 15 років працює в Греції. "В Україні вона працювала вчителем. Поїхала, щоб вижити. Не було свого житла, грошей, а іноді навіть їжі. Потрібно було ставити на ноги сина ", - говорить Білак.

У Греції Бойцан займалася в основному прибиранням, але її дохід зріс в рази. Якщо в Україні її зарплата в 2000-му становила 300 грн на місяць, то зараз в Греції вона отримує до \$ 1 тис. Завдяки роботі за кордоном Бойцан дала синові освіту, купила житло. Більш того, зараз вона перебудовує рідну домівку в рідному селі на Тернопільщині, сподіваючись одного разу повернутися.

Ця історія звичайна для України. У пошуках кращого життя і істотного заробітку українці почали масово виїжджати за кордон ще в 1990-х. Станом на 2012 рік, згідно з офіційною статистикою, кількість трудових мігрантів з України становила від 3 млн до 4,5 млн. З них приблизно 1,8 млн - в Росії, 1,2 млн - в країнах Євросоюзу.

Через економічну кризу останніх двох років рівень трудової міграції виріс. Наприклад, в 2014-му в Польщі кількість дозволів на працевлаштування для українців збільшилася на 15 %, в Німеччині - на 24 %, в Словаччині - на 17 %. Такі цифри наводить Ірина Сушко, голова громадської організації «Європа без бар'єрів».

І це не межа. За даними опитування, яке проводилося Міжнародною організацією з міграції (МОМ) та соціологічною компанією GfK Ukraine у 2015 році, близько 3 млн українців планують знайти роботу за кордоном вже найближчим часом, а ще 34% жителів України не проти працевлаштування за кордоном, але предметно про це поки не думали.

Різно зросла частка тих, хто працює за кордоном неофіційно - з 28% від загального числа гастарбайтерів в 2011 році до 41 % в 2015-му. І ситуація буде тільки погіршуватися, прогнозують експерти. 21 % потенційних трудових мігрантів зізналися, що готові прийняти сумнівні пропозиції щодо працевлаштування, наприклад працювати нелегально. Для порівняння: у 2011 році кількість таких людей становила всього 14 %. "Це тривожна тенденція, - говорить Манфред Профазі, голова представництва МОМ в Україні.- Важкі життєві умови багатьох українців роблять їх більш схильними приймати ризиковані пропозиції з працевлаштування, погоджуватися на умови, на які раніше вони ніколи б не пішли".

Трудова міграція приносить Україні багато проблем, кажуть експерти. Це і розлучені родини, і серйозні ризики стати жертвою торгівлі людьми, і необхідність важко працювати далеко від дому на роботі, яка часто не відповідає кваліфікації та освіти людини. Але в той же час такі мігранти забезпечують величезні фінансові вливання в економіку України.

У 2014 році тільки офіційні приватні грошові перекази в країну склали \$ 6,5 млрд, це 4,9 % ВВП країни. Головні країни-донори - Росія, США, Німеччина, Великобританія, Греція, Кіпр та Італія. Правда, РФ в порівнянні з 2013-м серйозно втратила позиції: перекази звідти впали в три рази. Частково тому, що багато хто відмовився від роботи в країні, яка розв'язала війну в Україні. Крім

того, Москва посилила трудове законодавство для громадян України, позбавивши їх усіх преференцій.

У 2014 році до традиційних економічних причин втечі за кордон додалися ще й політичні. Війна в Донбасі і анексія Криму спровокували стрімке зростання потоку біженців з країни. Якщо в 2011-2013 роках Україна не входила навіть до першої тридцятки прохачів притулку в країнах ЄС, то вже в 2014-му опинилася в лідерах, зайнявши 13-е місце за кількістю прохачів, а в другому кварталі 2015-го року і зовсім перебралася на 9-е. Найчастіше українці просять притулку в Німеччині, Польщі, Італії, Франції та Швеції.

Згідно зі статистикою управління у справах іноземців Польщі, число одних лише офіційних прохачів статусу біженця з України з докризових часів зросло в десятки разів. Якщо за весь 2013-й таких було всього 46 чоловік, то за перші дев'ять місяців 2015-го "набігло" вже 1,941.

Причому мова йде не тільки про біженців зі сходу. Наприклад, 9% з них визнають, що ховаються від мобілізації. Крім того, значна частина прохачів насправді зовсім не гнані війною біженці, а трудові мігранти, які намагаються використувати війну в корисливих цілях. "Вони не тікають від війни, а просто хочуть легалізуватися і отримати право на роботу в багатих країнах Європи. В ЄС це добре знають, тому не поспішають давати притулок українцям", - говорить Сушко з Європи без бар'єрів.

За її словами, за підсумками 2014 року статус біженців в ЄС отримали лише 4% прохачів з України. Для порівняння: сирійці отримували притулок в 90% випадків. "Україна не відповідає ключовим вимогам – наші громадяни, в тому числі переселенці з Донбасу, при бажанні могли б залишитися в Україні без ризику для життя. Адже територія, де ведуться бойові дії, займає невелику частину країни", - пояснює експерт.

Значно охочіше притулок українцям надається в Росії. Станом на жовтень 2014 рік, за даними Федеральної міграційної служби РФ, тимчасовий притулок там отримали більше 400 тис українців.

Найбільшу проблему для країни створює не стільки втеча потенційних гастарбайтерів, скільки відтік середнього класу – освічених, творчих представників малого та середнього бізнесу, IT-сектора та інших спеціальностей, для яких кордон – не перешкода для успішної роботи. Саме втрата таких людей, на думку експертів,

вдарить по економіці країни і її інвестиційній привабливості найбільше. З України їх жене економічна криза, девальвація, не передбачуване бізнес-середовище і спроби влади зірвати побільше з решти підприємців замість того, щоб всіляко стимулювати їх ділову активність. Прикладом тому послужили гучні обшуки, які восени 2015 року пройшли в офісах відразу декількох українських ІТ-компаній.

"Уявіть, що з країни виїжджають айтішники, потім фізики і хіміки, потім ті, хто взагалі може виїхати. Це в середній і довгостроковій перспективі становить загрозу не просто економіці, а взагалі національній безпеці. Тому що перспективи розвитку залежать від капіталу і робочої сили", - говорить Олег Устенко, виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера.

Саме середній клас, на думку експерта, основний лобіст розвитку країни, оскільки реформи - це гарантія існування самого середнього класу в майбутньому. До тих пір поки влада не забезпечить зрозумілі і прозорі правила гри в країні, тренд "витоку мізків" триватиме.

Попит на еміграцію підтверджує колишній журналіст Тимур Ворона, який в жовтні запустив сервіс The Vorona, покликаний допомогти бажаючим виїхати за кордон українцям зібрати інформацію і підготувати необхідні документи. "За останні два роки багато моїх друзів або виїхали з України, або почали замислюватися про еміграцію. Ситуація складна - у нас війна і чергова погана влада, за кордоном теж, звичайно, не все гладко, але умови м'якші, життя спокійніше і можливостей побільше, - міркує Ворона. - Я не закликаю до еміграції, але люди, які хочуть виїхати, так або інакше зроблять це. Чому б їм не допомогти? "

Ситуація може покращитися в наступному році, допускає Жолудь. Якщо на сході не поновляться активні військові дії, а економіка, відповідно до прогнозів Світового банку і МВФ, почне рости, міграційні настрої вщухнуть. "Відновлення економічного зростання поліпшить показники. Але, природно, поки Україна не досягне рівня розвитку відповідного хоча б сусідньої Польщі, міграція буде зберігатися", - вважає експерт.

Утримати кращих громадян України допоможуть і реформи, якщо вони будуть реалізовані на ділі, а не на словах.

Незважаючи на те, що від'їзд до Євросоюзу вже не відворотний, в майбутньому подружжя Савіних готові повернутися в

рідну Одесу, якщо бізнес-клімат покращиться. "Є надія, що все може змінитися, - каже Савіна. - Наприклад, якщо проведуть обіцяні Михайлом Саакашвілі реформи, - чому б не повернутися?"

Джерело: Галина Корба. Черга на виїзд // «Новое Время». – 23.10.2015. - №39.- С. 20-23.

Запитання:

1. Які основні економічні вигоди та втрати від теперішньої хвилі міграції українців?
2. Які головні причини еміграції українців?
3. У чому полягає найбільша проблема сучасної міграційної хвилі в Україні?
4. За яких обставин вітчизняні емігранти будуть готові повернутись на Батьківщину?

Питання імміграції в Україну регулюється законом України «Про імміграцію», постановою Кабінету Міністрів України від 26.12.2002 № 1983 «Про затвердження Порядку формування квоти імміграції, Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, Порядку оформлення і видачі посвідки на постійне проживання» та постановою Кабінету Міністрів України від 28.03.2012 № 251 «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України» від 26 грудня 2002 р. № 1983.

Дозвіл на імміграцію в Україну надається в межах квоти імміграції. Квота імміграції встановлюється Кабінетом Міністрів України у визначеному ним порядку по категоріях іммігрантів:

- 1) діячі науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України;

2) висококваліфіковані спеціалісти і робітники, гостра потреба в яких є відчутною для економіки України;

3) особи, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 (ста) тисяч доларів США, зареєстровану у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

4) особи, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України;

5) особи, які раніше перебували в громадянстві України;

6) батьки, чоловік (дружина) іммігранта та його неповнолітні діти;

7) особи, які безперервно прожили на території України протягом трьох років з дня надання їм статусу біженців в Україні чи притулку в Україні, а також їхні батьки, чоловіки (дружини) та неповнолітні діти, які проживають разом з ними;

8) особи, які безперервно проживали на території України протягом трьох років з дня встановлення їм статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми.

Дозвіл на імміграцію поза квотою імміграції надається:

1) одному з подружжя, якщо другий з подружжя, з яким він перебуває у шлюбі понад два роки, є громадянином України, дітям і батькам громадян України;

2) особам, які є опікунами чи піклувальниками громадян України, або перебувають під опікою чи піклуванням громадян України;

3) особам, які мають право на набуття громадянства України за територіальним походженням;

4) особам, імміграція яких становить державний інтерес для України;

5) закордонним українцям, подружжям закордонних українців, їх дітям у разі їх спільного в'їзду та перебування на території України.

У свою чергу, кількість людей, які приїхали в Україну (іммігранти) на 1 млн осіб менше тих, хто залишив Батьківщину і дорівнює 4,8 млн осіб (2015 р.). Зокрема, провідним потоком мігрантів до України також залишається Російська Федерація - 3,3 млн чол. або понад 2/3 всіх іммігрантів до України, Білорусь – 246 тис. осіб, Казахстан – 222 тис. чол, Узбекистан – 220 тис. чол, Республіка Молдова – 150 тис чол, Азербайджан – 82 тис. чол. Станом на кінець 2015 р. питома вага іммігрантів становила 10,8 % всіх проживаючих на території України. Згідно міжнародних квот частка мігрантів в країні не повинна перевищувати 0,1% від загальної чисельності населення країни з метою збалансування попиту і пропозиції на національному ринку праці. Таким чином, в Україні згідно вищезазначеної норми можуть працювати близько 46 тис іноземних робітників. Очевидно, що фактична кількість іммігрантів в нашій державі є набагато більшою, що вказує на складну міграційну ситуацію.

Таким чином, в Україні існує низка проблем у сфері міжнародної міграції робочої сили, а саме:

1) низький рівень регулювання імміграції, що сприяє поширенню нелегальної міграції та закріпленню за Україною статусу країни-транзитера нелегалів;

2) відсутність ефективного регулювання експорту робочої сили, що сприяє розвитку трудового рабства, еміграції висококваліфікованих кадрів;

3) відсутність мотиваційного механізму зайнятості в країні і, як наслідок, високий рівень безробіття.

На переконання Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні на національному рівні (уряд) потрібно здійснити наступні реформи:

- створити ефективну й гнучку міжвідомчу співпрацю на політичному й технічному рівнях та процес зміцнення

потенціалу через визначених координаторів у профільних міністерствах та ключових відомствах;

– створити координаційний центр із питань міграції/діаспори під егідою прем'єр-міністра, який отримуватиме підтримку для:

а) виконання функцій секретаріату вищевказаного міжвідомчого процесу;

б) забезпечення координації та виконання ролі клірингового дому для ініціатив, пов'язаних із міграцією;

в) розвитку й перетворення у визнаний центр високих стандартів діяльності й досвіду, спроможний ефективно взаємодіяти з широким колом українських та міжнародних зацікавлених сторін.

– розробити й затвердити «Національний план дій щодо міграції й розвитку в Україні», в якому буде викладено дорожню карту з включення міграції в планування розвитку в Україні;

– активізувати зусилля зі створення стабільного, прозорого, передбачуваного й добре керованого економічного й політичного «середовища для повернення» шляхом:

а) перегляду й адаптації регуляторних норм банківської діяльності, щоб встановити, чи не заважають вони переказувати гроші й чи не перекривають можливостей заощадження/інвестицій для трудових мігрантів / членів діаспори;

б) перегляду й покращення регулювання діяльності малого й середнього бізнесу;

в) розгляду проектів запровадження вибраних податкових стимулів / пільг і субсидування кредитів для інвестицій у бізнес і проекти розвитку, що приваблюють повернення трудових мігрантів та їхніх переказів в Україну.

– перейняти найкращу практику й провести додаткові цільові дослідження конкретних груп мігрантів, щоб проаналізувати закономірності їхньої міграції, заощаджень, інвестицій і повернення;

– Національному банку України та відповідальним профільним міністерствам слід заохочувати кваліфіковані інституції й спеціалізовані агентства провадити додаткові цільові дослідження;

– МВФ та Світовому банку рекомендується працювати з українським урядом з метою перегляду й покращення якості даних та методології оцінювання грошових переказів;

– заснувати форуми, діалоги й канали партнерства між ключовими країнами призначення й Україною, щоб ввести міграцію в національні стратегії розвитку України з врахуванням стратегій країн призначення щодо офіційної допомоги з розвитку;

– започаткувати діалог з урядами країн призначення з метою розширення їхньої політики шляхом включення концепції залучення заощаджень / переказів трудових мігрантів до розвитку;

– включити місцеві органи влади й об'єднання трудових мігрантів / діаспори в планування таких проектів і заходів, щоб глибше зрозуміти й інтегрувати їхні потреби й проблеми;

– уряду слід працювати з кваліфікованими партнерами для вивчення перспективності й ринкового випробування привабливіших продуктів для заощаджень / інвестицій трудових мігрантів / діаспори, зокрема пенсій і страхування в приватному секторі, рахунків для заощаджень з метою розвитку, гарантійних фондів, а також муніципальних фондів, фондів, пов'язаних із проектами, та загальних діаспорних фондів;

– уряду слід залучити партнерів до проведення оцінки доцільності запровадження механізму фінансового

посередництва для приваблення значних заощаджень трудових мігрантів / діаспори та скерування їх у продуктивні інвестиції як у приватній, так і в державній сфері (наприклад, програма PARE 1+1);

– розробити міжнародні програми спілкування та діалогу з мігрантами для надання їм комплексної підтримки і навчання фінансовій грамотності щодо вищезгаданих можливостей заощадження й інвестиційних продуктів для мігрантів у міру того, як вони з'являються.

ДІЛОВА ГРА 5.1 «Щоби Польска не згнісла»

Команда 1 – Міграція українського населення до Польщі дасть змогу прискорити процес євроінтеграції України та стимулюватиме економічне зростання.

Команда 2 – Міграція українців до Польщі поглибить економічну кризу в Україні у довгостроковій перспективі.

Команда 3 – Еміграція українців до Польщі не призведе до серйозних економічних втрат чи здобутків для економіки України.

Українці, які влаштувалися в Польщі, стали одним із важливих чинників її економіки. Їхня кількість постійно зростає: число студентів з України за останні роки зросло в сім разів, а заробітчани — в 2,5 рази

Рішення переїхати до Польщі назавжди для львів'янки Олени Урбан було одночасно виваженим і спонтанним. З одного боку, її чоловік — білорус з польським корінням — давно збирався повернутися на історичну батьківщину. З іншого — до доленосного рішення пару підштовхнула війна, яка розгорнулася в Україні, та проросійські настрої в Білорусі, де подружжя прожило три роки. «Для нас важливо було знову опинитися в середовищі однодумців, в країні, яка виступає на боці цивілізованого світу,— каже Урбан.— Ми маємо намір прожити в Польщі життя, виростити дітей

поляками і католиками, працювати, платити податки і робити все, що робить кожен середньостатистичний громадянин”.

Подружжя вже рік як переїхало до Варшави. Тиждень тому Урбан отримала дозвіл на проживання на три роки. Її чоловік — власник карти поляка, особливого виду дозволу на проживання для людей із польським корінням, дає власнику всі права громадянина, крім виборчого.

Новим місцем проживання подружжя задоволене — якість життя тут значно вища, ніж в Україні чи Білорусі: кращі дороги, державні та медичні послуги, а головне — прозорі та зрозумілі правила ведення бізнесу. Для сім'ї останнє дуже важливе: вони підприємці.

Ближнє зарубіжжя приваблює все більше українців. Причому найрізноманітніших: сезонних працівників, студентів, висококваліфікованих фахівців, біженців з Криму та Донбасу.

У порівнянні з докризовим 2013 роком у 2015 році кількість українців, які отримали право на тимчасове або постійне проживання в Польщі, зросла в чотири рази. Зокрема, кількість виданих минулого року поляками дозволів на тимчасове проживання становила 35,2 тис., а постійних — 6,4 тис. Загальне число українців станом на 2015 рік з урахуванням постійних мешканців, сезонних робітників і студентів досягла 1 млн осіб. Про це заявила Беата Шидло, прем'єр-міністр Польщі.

У польському уряді гостям з України раді. Для залучення трудових мігрантів, фахівців та студентів тут запускають нові програми лояльності. Мета офіційної Варшави проста: заповнити прогалини на власному ринку праці та освіти, що сформувалися після приєднання до ЄС і, як наслідок, масової міграції поляків у Західну Європу.

Робота в Польщі на першому місці за популярністю серед українців, стверджують в групі *Transnational Consulting Services*, яка допомагає співвітчизникам шукати роботу за кордоном. Та й польські роботодавці — найактивніші в Україні серед інших іноземців. Їм потрібні як робочі руки — від штукатурів до збирачів полуниці, так і мізки — лікарі та програмісти.

За останні три роки кількість українців, які працюють у Польщі, зросла в 2,5 рази. Тепер їх, за даними місцевого міністерства сім'ї, праці та соцполітики за 2015-й, вже 762,7 тис. осіб. А в цілому з урахуванням всіх категорій — приблизно 1 млн.

“До 2013 року кількість українських працівників взагалі не перевищувала 130 тис., і поляки плакали, що нема кому яблука збирати,— згадує Олена Малиновська, головний науковий співробітник відділу соціальної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень.— Криза і війна призводять до того, що людям потрібно шукати роботу хоч десь”.

Отримати низькокваліфіковану роботу в Польщі дуже легко — роботодавці самі залишають заявки в місцевих органах влади. Для сезонної роботи на п'ять-шість місяців українцям не потрібний навіть спеціальний дозвіл, слід просто отримати візу. Чоловіки переважно працюють різноробочими в галузі будівництва, жінки зайняті в сільському господарстві або наймаються прибиральницями і доглядальницями. Середня зарплата в цій сфері — близько \$500 на місяць. Поляки такою роботою гребують або воліють робити її за набагато більші гроші в Німеччині або Великобританії. Але для українців, особливо з депресивних регіонів, подібні суми привабливі.

На цьому ґрунті у Польщі навіть з'явився новий бізнес — різноманітні сервіси та агентства, які допомагають зустрітися українським робітникам і польським роботодавцям. Про це говорить Даніель Дзевіт, засновник порталу *PracaDlaUkrainy.pl* (Робота для України). Правда, аферистів тут достатньо: вони можуть взяти гроші за послуги з довірливих українців і при цьому не допомогти з пошуком роботи. Або стягувати з працевлаштованих половину їхніх заробітків.

Крім сезонних робіт, серед українців набирає популярність більш довготривале й серйозне працевлаштування. Попит є на технічних фахівців, офісних службовців, лікарів, програмістів тощо. Для такої роботи українцям потрібно отримати спеціальний дозвіл, але шукачів кращого життя бюрократичні процедури не зупиняють. У 2015 році, порівняно з 2014-м, число запитів на подібні документи з боку українців подвоїлося, досягши 54,7 тис “Українці потрібні Польщі. Від польських роботодавців я чую тільки найкращі відгуки. Це розумні та працьовиті люди,— пояснює Дзевіт.— І це не тільки прибиральниці, як здається зі стереотипів, а хороші програмісти, лікарі й педагоги”.

Однією з українок, якій вдалося зламати стереотипи, стала Марина Пономаренко, фахівець з питань міжнародних клієнтів Гданського політехнічного університету. Вона перебралася до

Польщі у 2010-му, до цього вивчившись у НТУУ КПІ і попрацювавши рік у великій міжнародній компанії. "Я зрозуміла, що в Києві ніколи не зможу купити квартиру і жити настільки незалежно, як мені б хотілося",— згадує Пономаренко. Тому вона виїхала в Польщу, отримала там другу освіту та пройшла довгий шлях до престижної посади в одному з найбільш комфортних і респектабельних міст Польщі — Гданську. Тепер українка допомагає отримати польську освіту студентам-співвітчизникам. "Все більше і більше українців приїжджає до Польщі,— ділиться спостереженнями Пономаренко.— Ні криза, ні вартість навчання в євро не зупиняє наших співвітчизників перед пошуком кращого майбутнього".

Студенти — ще одне нескінченне джерело поповнення лав польських українців. 2014 року місцеві вузи вийшли на перше місце за популярністю серед молодих співвітчизників, які отримують освіту за кордоном. За даними аналітичного центру CEDOS, за останні вісім років кількість студентів з України у Польщі збільшилася в 7 разів — з 2,8 тис. у 2008 році до 20,7 тис. у 2015-му.

Українців приваблює перш за все географічна і культурна близькість. А також низькі ціни на навчання порівняно з іншими європейськими країнами. Причому польська система освіти всіляко сприяє припливу учнів зі сходу. Наприклад, 2016 року за прикладом приватних вишів ціни на навчання для іноземців знизили і державні навчальні заклади Польщі. В середньому вартість освіти тут впала в півтора-два рази: в залежності від спеціальності та навчального закладу престижну професію на кшталт журналістики, філології або міжнародних відносин можна отримати в середньому за \$1,2–2,2 тис в рік.

Зацікавленість в українцях пояснюється демографічною ситуацією, пояснює Олена Бабакова, журналіст Української служби Польського радіо. Наприкінці 1990-х і початку 2000-х вища освіта в Польщі стала модною, державні вузи розширювали факультети, з'явилося безліч приватних навчальних закладів. Потім різко зменшилася кількість студентів: насамперед позначився демографічний спад 1990-х. Тому нових студентів останніми роками фізично бракує. Саме за допомогою української молоді поляки й заповнюють цей пробіл. "Влада вже змирилася, що самими тільки власниками карти поляка цю демографічну діру не залатати. Тому намагаються заохочувати до переїзду тих, хто

культурно і географічно близький. І тут українці стають оптимальними кандидатами",— пояснює Бабакова.

Власникам польських дипломів про вищу освіту не потрібен дозвіл на роботу, за час навчання вони повністю опановують мову та інтегруються в польське суспільство — це ідеальне поповнення трудового ресурсу країни, каже Малиновська. Більшість українських студентів після випуску вже не повертаються на батьківщину. "Потрібно пам'ятати, що польський диплом — це ще і безперешкодний вихід на ринок праці в усій Європі. Що, звісно, для молодих українців ще привабливіше",— уточнює експерт.

Якщо на держрівні українцям раді як ефективній робочій силі та двигуну економіки, середньостатистичні поляки до вихідців зі східного зарубіжжя ставляться не настільки привітно. За даними Центру дослідження громадської думки Польщі, українці — народ, що викликає найбільш неоднозначні емоції у місцевих. Згідно з опитуванням, проведеним в 2015 році, 36% поляків ставляться до українців із симпатією, приблизно стільки ж — 32% — з антипатією, решта — нейтрально.

Справжньої агресії до українців у Польщі немає, запевняє Бабакова, але є певна пихатість. "Як каже мій знайомий поляк: "Нарешті ми отримали можливість відчути себе німцями",— жартує вона, маючи на увазі негативний досвід поляків, які масово виїжджають на роботу в успішнішу Німеччину.

Негатив у ставленні до українців і різноманітні стереотипи на кшталт міфів про бандерівців і доступних українок стали останнім часом активно піднімати на щит місцеві радикальні політики. Вони грають на загальноєвропейському страху перед напливом мігрантів.

Нещодавно, наприклад, Януш Корвін-Мікке, одіозний лідер польської партії Конгрес нових правих і кандидат у президенти Польщі, оголосив Україну ворогом своєї країни, мотивуючи це тим, що "тут голосують за бандерівців".

"Через радикальну риторику політиків зростає ненависть до іноземців взагалі. Вона першою чергою спрямована на арабів. Але по українцях б'є рикошетом",— каже Бабакова. Крім того, у польському суспільстві все частіше мусують теми минулого — протистояння на Волині та інші образи, які "чинили" українці.

Утім, всі ці лякалки навряд чи стануть на завалі збільшенню потоку переселенців зі сходу. Адже Польща сама зацікавлена в них.

Крім проблеми з народжуваністю, яка тут одна з найнижчих у Європі, країна потерпає від масового відтоку власних трудових ресурсів до центральної та західної частини ЄС, насамперед Німеччини та Великої Британії. За більш високими зарплатами та соціальними стандартами туди їдуть польські різноробочі та інтелігенція.

Частка тих, хто виїхав, за мірками 38-мільйонної Польщі, здається серйозною. У Великій Британії поляки посідають перше місце серед мігрантів: станом на 2015 рік там живе і працює 853 тис. поляків. У Німеччині, згідно з даними німецької влади, офіційно їх працює близько 354 тис.,— це на 51% більше, ніж було в 2011-му.

Нішу на ринку праці хтось має зайняти. Тому міграція українців до Польщі тільки зростатиме, переконаний Дзевіт. “Ми потрібні один одному,— каже він.— До 2050 року, щоб Польща не стала країною старих самотніх людей без майбутнього, до нас мають приїхати 5 млн осіб. Вони дадуть нам робочі руки, народять дітей і працюватимуть на наші пенсії”.

Джерело: Галина Корба, Кристина Бердинских. Щоби Польска не згінела // Новое Время. – 13.05.2016. - №17. – С. 44-47

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке „міжнародна міграція робочої сили”?
2. Які Ви знаєте основні причини, що зумовлюють міжнародну міграцію робочої сили?
3. Скільки людей у світі належать до групи міжнародних мігрантів? Охарактеризуйте їх структуру.
4. Які є основні напрями міжнародної міграції робочої сили?
5. Які Ви знаєте головні причини еміграції населення з України?
6. В яких сферах зарубіжних економік найбільше зайняті українські трудові емігранти? Поясніть чому?
7. Яку роль відіграють грошові перекази вітчизняних емігрантів для національної економіки України?

8. Які методи регулювання імміграції найчастіше використовуються в Україні?

9. Як Ви можете охарактеризувати еміграцію населення з України за останні три роки?

10. Які основні проблеми є в Україні у сфері міжнародної міграції робочої сили? Обґрунтуйте шляхи їх вирішення.

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Найбільша кількість українських емігрантів за кордоном зайнята у сфері:

1	сільського господарства
2	промисловості
3	торгівлі
4	будівництва

2. Показник, що визначається як різниця між імміграцією та еміграцією називається

3. Встановіть відповідність між критеріями класифікації та видами міжнародної міграції робочої сили:

1. За напрямом руху	А. Остаточна, тимчасова, сезонна, маятникова
2. За характером переміщення населення	Б. Внутрішня, зовнішня, інтеграційна
3. За організацією	В. Еміграція, імміграція, рееміграція
4. За часом	Г. Добровільна, самодіяльна, примусова, організована

4. Процес повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання називається:

1	еміграція
2	імміграція
3	рееміграція
4	реімміграція

5. Яке слово пропущене в реченні?

Найбільше у світі у міжнародному міграційному процесі задіяні жителі країн із рівнем доходів	
--	--

6. Оберіть метод регулювання імміграції за характеристикою:

1. Встановлення максимальної кількості іммігрантів	А. Тимчасове обмеження
2. Встановлення максимального терміну перебування іноземних робітників на території країни	Б. Обмеження особистого характеру
3. Вимоги до рівня освіти і стажу роботи за спеціальністю іноземних працівників	В. Кількісне квотування
4. Вимоги до стану здоров'я іммігранта	Г. Професійна кваліфікація

7. Визначальною характеристикою українських трудових мігрантів є :

1	низький рівень освіти й професійного досвіду
2	молодий вік
3	високий рівень освіти й професійного досвіду
4	висока мотивація праці за кордоном

8. Процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення з країни до країни, викликаний причинами економічного характеру називається.....

--

9. Які країни залишаються найважливішими напрямками для довгострокових трудових мігрантів з України?

1	Польща
2	Російська Федерація
3	Італія
4	Чехія

10. Яка країна й надалі залишається основною країною призначення для українських трудових мігрантів, особливо для короткострокових?

1	Польща
2	Італія
3	Російська Федерація
4	Чехія

11. Квота імміграції у визначеному порядку по категоріях іммігрантів в Україні встановлюється:

1	Верховною Радою України
2	Кабінетом Міністрів України
3	Міністерством закордонних справ України
4	Міністерством соціальної політики України

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бестужева С.В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ С.В. Бестужева. – Х.: ХНЕУ, 2010. – 210 с.
2. Бутченко М. В Україні піднялася нова хвиля еміграції / М. Бутченко // Кореспондент. – 24.01.2014. - №3.- С. 34-36.
3. Волошин О. Міграційна безвихідь / О. Волошин // Вести. Репортер. – 4-10.09.2015. - № 29 (93) . – С. 26-27.
4. Киреев А.П. Международная экономика [в 2-х ч. – Ч.1.]. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: уч. пос. для вузов. / А.П. Киреев – М.: Междунар. отношения, 2000. – 416 с.
5. Корба Г. Черга на виїзд / Г. Корба // «Новое Время». – 23.10.2015. - №39.- С. 20-23.
6. Корба Г. Щоби Польща не згінела / Г. Корба, Кр. Бердинских // Новое Время. – 13.05.2016. - №17. – С. 44-47
7. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ Н.О. Кухарська, С.К. Харічков. – «Одіссей», 2006. – 456 с.
8. Міграція як чинник розвитку в Україні [Дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу

на розвиток в Україні] – К. : Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf/ - Назва з екрана.

9. Міжнародна економіка: підручник [Румянцев А.П. , Климко Г.Н., Рокоча В.В. та ін.]; За ред. А.П. Румянцева. – [3-тє вид., перероб. і доп.] – К. :Знання, 2006. – 479 с.

10. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.int/countries/ukraine>. – Назва з екрана.

11. Global Migration Trends 2015. Factsheet. /Global Migration Data Analysis Centre GMDAC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Migration-Trends-2015-Factsheet.pdf>. – Назва з екрана.

12. Global Migration Trends 2015. Factsheet. /Global Migration Data Analysis Centre GMDAC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Migration-Trends-2015-Factsheet.pdf>. – Назва з екрана.

13. *International Migration Report 2015 [Highlights]*. – United Nations, New York, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf. – Назва з екрана.

14. World Migration Report – 2015. Migrants and Cities: New Partnerships to Manage Mobility/ International Organization for Migration (IOM), 2015 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://publications.iom.int/system/files/wmr2015_en.pdf.

Якщо я би робив лише те чого хочуть від мене люди, вони б до сьогодні їздили на каретах
Генрі Форд,
американський бізнесмен, винахідник

РОЗДІЛ 6

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНОМУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ

- 6.1. Правові форми захисту та форми міжнародної передачі технологій
- 6.2. Впровадження, експорт та імпорт інновацій в Україні
- 6.3. Макроекономічна політика України у сфері регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва

КЕЙС 6.1 «Патент на експорт»

Українські вчені і винахідники, чиї проекти припадали пилом на полицях пострадянських НДІ, виходять на найбільших інвесторів світу, - пише Катерина Іванова.

Харківський вчений Володимир Лук'янченко в передчутті грудневої поїздки в Каліфорнію, в знамениту Силіконову долину. Цілий тиждень він буде представляти потенційним інвесторам з усього світу своє

ноу-хау - імплантати з титану і цирконію з іонно-платиновим напиленням для лікування хребта при травмах, а також суглобів і кісток при онкологічних захворюваннях.

Поїздка в Мекку новітніх технологій - головний приз всеукраїнського конкурсу «Інноваційний прорив», який з 2009 року проходить щосені і є ярмарком новацій, а також своєрідним змаганням вчених і винахідників. Цілий тиждень він буде представляти потенційним інвесторам з усього світу своє ноу-хау - імплантати з титану і цирконію з іонно-платиновим напиленням для лікування хребта при травмах. "Ми не сподівалися на те, що в Україні знайдуться експерти, які зможуть зрозуміти і оцінити рівень [винаходи]", - не приховує Лук'янченко трагічної радості своєї команди з приводу перемоги в конкурсі. Ще до участі в ньому новатор відкрив свою фірму з виробництва імплантатів, але потужностей вистачає тільки на одиничні замовлення. Щоб поставити процес на потік, винахіднику потрібні інвестиції - близько 600 тис. євро. Після перемоги на конкурсі інтерес до розробки українця вже проявили швейцарські та американські бізнесмени, але основну ставку він робить на Силіконову долину, де, за словами Анни Дегтерьової, гендиректора Global Management виклик Україна (компанії-організатора конкурсу), «можливості множаться на 1 млн».

У Каліфорнії Лук'янченка очікують ділові зустрічі з провідними інвесторами, топ-менеджерами та представниками найбільш відомих світових компаній, як Google, Apple, Microsoft, Cisco, і іншими.

"Мені цікаво, як на Заході відбувається швидке впровадження наукових розробок в життя, тому що в Україні з цим дуже туго", - нарікає Лук'янченко.

Так, за статистикою, за останні 15 років Держдепартамент інтелектуальної власності видав понад 90 тис патентів, але всього трохи більше 20 винахідників змогли втілити свої задуми в життя.

На цьому тлі Інноваційний прорив - перший масштабний проект, який, з одного боку, залучає інвестиції для втілення ідей і проектів українських вчених і винахідників, а з іншого - допомагає їм правильно представляти свої ідеї бізнесу і знаходити людей, зацікавлених у впровадженні ноу-хау.

"Це, можна сказати, ціла наука - навчити винахідників говорити зрозумілою для бізнесу мовою", - зазначає підприємець Олександр Кардаков, засновник компаній Інком і Датагруп, який займає 44 позицію зі статками у \$ 280 млн в Золотій сотні Кореспондента. Саме під патронатом Кардакова проводиться конкурс.

Леонард Смирнов, професор Одеської державної академії холоду, представив на Інноваційному прориві власну технологію опріснення морської води, що дозволяє зробити її придатною для пиття.

Заморожена особливим чином вода з моря перетворюється в кристали, з поверхні яких видаляються не тільки солі і всі відомі шкідливі домішки, але і дейтерій і тритій - важкі ізотопи водню, які гнітюче діють на ДНК, гени і нервову систему людини. Окремим супутнім продуктом цієї технології є важка вода, яка використовується в ядерних реакторах, літр якої коштує на світовому ринку \$ 200-250.

Проект став лауреатом конкурсу в номінації Краща інноваційна ідея, що відкрило перед Смирновим нові горизонти. За словами Світлани Борисенко, помічниці вченого, що веде переговори з бізнесменами, ноу-хау зацікавило київських і харківських інвесторів, що вже вклали кошти в створення міні-версії установки.

Скло з керованою прозорістю - ще один винахід-фіналіст, що належить авторству команди київського вченого Валерія Арджеванідзе, - також, на думку організаторів конкурсу, обов'язково приверне інвесторів. Адже сфера застосування розробки досить широка: такий матеріал можна використовувати

як для зовнішнього і внутрішнього скління житлових будинків і офісів, так і для виготовлення лінз для окулярів чи автомобільного скла.

"До складу нашого скла входять рідкі кристали. В хаотичному стані вони не пропускають світло, але під дією електрики частки упорядковуються, і скло стає прозорим, - Арджеванідзе розповідає - ... Прозорість регулюється від 5 % до 95 %. Джерелом електроживлення служить фотоелемент".

А 26-річний Дмитро Гензійський, керуючий партнер компанії *Inging*, керівник конкурсних проектів *MedMe* в області ІТ, поки тільки розраховує на успіх в Інноваційному прориві - 2011, підсумки якого ще не оголошені. Його команда розробила медичний портал, який є свого роду віртуальної поліклінікою. Будь-який користувач в режимі онлайн зможе отримувати відеотекстові і голосові консультації лікарів.

Уже після участі в конкурсі в 2010 році, і навіть взявши одну з номінацій, Гензійський добре засвоїв поради Кардакова: "Інновації потрібні в трьох випадках: При випуску нових товарів і послуг, для додання нових споживчих якостей існуючим, для зниження собівартості. Якщо ви не зможете пояснити, навіщо цей винахід бізнесу, то бізнес вас не підтримає".

Щоб допомогти вченим зацікавити ноу-хау потенційних покупців, організатори Інноваційного прориву проводять навчальні тренінги, які дають базові знання в сфері фінансів, юриспруденції, захисту прав інтелектуальної власності.

При цьому, за спостереженнями Дегтерьової, отримати зоряний квиток винахідник може виключно завдяки везінню і харизмі. "Мені розповідав один інвестор із Силіконової долини:" Якщо бачу, що автор ідеї горить, і розумію, що у нього вийде, можу дати гроші навіть на той проект, в якому з самого початку не бачу перспективи", - розповідає вона.

Навіть, якщо українцям вдасться знайти в Каліфорнії інвестора хоча б для одного проекту - це вже велика удача, стверджує також Дегтерьова.

Наприклад, Смирнову вже вдалося підписати контракт з посередниками німецької компанії *Genesis*, а також з харківською компанією *SET* на поставку дослідних зразків своєї установки. А Лук'янченко веде переговори з Асоціацією ортопедів штату Небраска (США) про укладення контракту на виробництво імплантатів і відкриття клініки в Україні.

У більшості ж їхніх колег поки мало шансів знайти покупців для своїх ідей в рідній країні: держава якщо і фінансує науку, то радянськими методами, виділяючи кошти загальним потоком на університети та інститути, а не на окремі інноваційні проекти, підкреслюють експерти.

З іншого боку, підприємці вимагають від учених чітких бізнес-планів, які вітчизняні кулібіни, як правило, скласти не вміють, зазначає Вячеслав Кисіль, старший науковий співробітник Інституту проблем матеріалознавства НАН України, який просуває на ринку газотермічне покриття, що дозволяє істотно збільшити довговічність машин і механізмів.

«Успадкована Україною від СРСР система просування наукових ідей, безнадійно застаріла», - констатує Лук'янченко. Більшість українських новаторів досі обмежуються радянськими принципом: зробив відкриття - написав звіт, а далі не його, вченого, турбота.

"Мовляв, це вже не наше завдання - знаходити, кому потрібні ці результати", - уточнює переможець Інноваційного прориву.

Цю пасивність світлих голів ускладнює ще й той факт, що держава законодавчо не регулює процеси, що стимулюють впровадження наукових розробок. "Здійснюєш торгівлю чи ти помідорами або науковими розробками - для нашого Податкового кодексу та контролюючих органів це все одно", - нарікає Лук'янченко.

Для порівняння: в російському Сколкові - містечку інновацій, який почав створюватися в 2009 році за зразком Силіконової долини, --компаніям резидентам обіцяють звільнення від податків на прибуток, на майно організацій і землю. За вибором платника податків він може бути звільнений і від сплати ПДВ також.

Приклад ефективного позитивного втручання держави в науку приводить Володимир Кисіль - українець, що працює в США, автор наукових публікацій, старший науковий співробітник аутсорсингової компанії в Каліфорнії, яка проводить Науково-дослідні роботи в області медичної хімії для найбільших фармкомпаній США, Європи і Японії.

"Американський уряд не фінансує будь-який інститут по типу нашої НАНУ просто так, заради підтримки науки як такої, - розповідає вчений. - Воно фінансує наукові розробки з якихось

конкретних програм, спрямованих на вирішення життєво важливих для суспільства проблем".

При цьому лівова частка наукової статті бюджету США йде на гранти. "Грант може отримати і університет, і фармацевтична компанія, але виграти його можна тільки на серйозній конкурсній основі за результатами оцінки низки незалежних експертів", - пояснює Кисіль.

Вітчизняним новаторам поки доводиться пробиватися виключно своїми силами, і в цьому вони не надто успішні - це добре помітно з-за океану. За спостереженнями Кисіля, українці мало публікуються в авторитетних міжнародних наукових виданнях, а це необхідно для того, щоб брати участь в глобальному дослідницькому процесі.

Причина найчастіше банальна - незнання англійської мови. "Також чомусь існує думка, що за публікацію в іноземних журналах автори повинні платити, - називає ще один стримуючий фактор Кисіль. - Але це дуже далеко від істини".

За його словами, наприклад, в області хімії видання з платними публікаціями складають лише малу частину і часто є низькорейтинговими. А, наприклад, журнали Американського хімічного товариства, які є безсумнівними лідерами у своїй сфері, грошей з авторів не беруть.

Закритість українців для міжнародної наукової преси грає з ними злий жарт. Згідно з рейтингом наукової продуктивності, основою якого став індекс цитування публікацій учених світу, серед 233 країн Україна знаходиться на 40-му місці, поступаючись Таїланду і трохи випереджаючи Єгипет.

Чи не занадто почесні позиції у співвітчизників і за кількістю міжнародних патентів. За словами Євгена Філяка, президента громадської організації «Центр розвитку науки», на одного американського вченого припадає стільки патентів, скільки на 123 українця, а на одного фіна - скільки на 183 українця. Криза наукових розробок, на його думку, багато в чому пов'язана з тим, що 95% коштів, що виділяються державою на науку, використовуються неефективно, а великий бізнес в підтримці науки не зацікавлений.

"У нас в Україні є ще, як то кажуть, багато не приватизованих об'єктів. Простіше вкладати туди гроші", - іронізує Лук'яненко.

А Кисіль наводить приклад США, де будь-яка серйозна фармакологічна компанія фінансує свої власні наукові розробки нових лікарських засобів. Як правило, це відбувається у власних науково-дослідних центрах та інститутах. Крім того, бізнес успішно підтримує і академічну науку, залучаючи провідних університетських вчених.

Наприклад, для того, щоб створити засіб для лікування хвороби Альцгеймера, без фундаментальної науки не обійтися - і бізнес виділяє гранти вченим і лабораторіям університетів і академій.

Експерти впевнені, що в Україні науковий і творчий потенціал не менше, ніж у американських професорів і доцентів. Але одного-єдиного конкурсу інновацій, який відкриває винахідникам вікно в світ, явно недостатньо. Необхідно змінити принципи управління наукою на державному рівні, говорять аналітики.

"Впровадження західних стандартів фінансування науки буде пов'язано з болючим руйнуванням, що десятиліттями складалися, ще зі сталінських часів відносин" суспільство - держава - наука ", - прогнозує Кисіль, - і важко уявити, у що це руйнування вилеється".

Джерело: Катерина Іванова. Патент на експорт // Кореспондент. – 21.10.2011. - № 41. – С. 42-44

Запитання:

1. В яких випадках потенційний інвестор буде зацікавлений вкладати кошти в комерціалізацію новації?
2. В чому полягає недолік інвестування держави у розвиток української науки та інновацій?
3. В яких сферах інновацій Україна має найбільший експортний потенціал?
4. Які головні причини, що гальмують експорт новітніх технологій за кордон?

ГЛОСАРІЙ:

Європейський дослідницький простір - система програм та політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав - учасниць Європейського Союзу та асоційованих членів

з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників.

Інноваційна продукція – це продукція, яка є новою або значно удосконаленою в частині її властивостей або способів використання. Новими продуктами вважаються товари та послуги, що суттєво відрізняються своїми характеристиками або призначенням від продуктів, що виготовлялися підприємством (організацією) раніше. Значні покращення можуть здійснюватися за рахунок змін в матеріалах, компонентах та інших характеристиках виробів, що покращують їх властивості. Сюди включаються значні вдосконалення в технічних характеристиках, компонентах та матеріалах, у вбудованому програмному забезпеченню та інших функціональних характеристиках.

Інновація – це введення у вживання будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару, послуги) або процесу, нового методу маркетингу чи нового організаційного методу в діяльності підприємства (організації), організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Міжнародна передача технологій – міждержавне переміщення науково-технічних досягнень на комерційній або безоплатній основі.

Науково-технічна діяльність - наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки;

Науково-технічні розробки – це систематичні роботи, що базуються на існуючих знаннях, отриманих у результаті досліджень і/чи практичного досвіду, та направлені на створення нових матеріалів, продуктів, процесів, пристроїв, послуг, систем чи методів.

Прикладні дослідження – це оригінальні дослідження, які здійснюються для отримання нових знань, але призначені головним чином для здійснення конкретної практичної мети чи завдання. Прикладні дослідження визначають можливі шляхи використання

результатів фундаментальних досліджень, нові методи розв'язання проблем, сформульованих раніше.

Технологія – це наукові методи досягнення практичних цілей. У поняття технології як правило включають три групи технологій: технологія продуктів, технологія процесів і технологія управління.

Фундаментальні дослідження – це експериментальні або теоретичні дослідження, що спрямовані на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їхнього взаємозв'язку. Результатом їх виконання є гіпотези, теорії, методи тощо.

6.1. Правові форми захисту та форми міжнародної передачі технологій

Технологія – це наукові методи досягнення практичних цілей. У поняття технології, як правило, включають три групи технологій: технологія продуктів, технологія процесів і технологія управління.

Міжнародна передача технологій – міждержавне переміщення науково-технічних досягнень на комерційній або безоплатній основі.

У більшості країн світу нова технологія захищається одним або декількома правовими інструментами – патентами, ліцензіями, копірайтом і товарним знаком.

Патент – свідоцтво, яке надається компетентним урядовим органом винахіднику і засвідчує його монопольне право на використання цього винаходу. Практично всі товари, які випускаються на ринок є запатентованими. Термін дії патенту зазвичай обмежується 15-20 років, і він діє на території тільки тієї країни, де він виданий. Для підтримання патенту в силі законодавчо вимагається періодична плата досить високих патентних мит. Тому власник патенту, як правило, віддає перевагу

переуступці права на його використання тій стороні, яка зможе комерційно використати винахід.

Ліцензія – дозвіл, який видається власником технології (ліцензіаром), захищеної або незахищеної патентом, зацікавленій стороні (ліцензіату) на використання цієї технології протягом певного часу і за певну плату.

Копірайт – (право відтворення) – ексклюзивне право автора літературного, аудіо- або відео відтворення на показ і відтворення своєї роботи.

Товарна марка – символ певної організації, який використовується для індивідуалізації виробника товару і який не може бути використаний іншими організаціями без офіційного дозволу власника (як правило, рисунок, графічне зображення, поєднання літер, ім'я засновника компанії тощо). В своїй країні товарний знак може використовуватись, якщо його приналежність ніким не заперечена протягом встановленого законодавством терміну. У разі експорту товару товарна марка зазвичай реєструється в країнах експорту.

Міжнародна передача технології може здійснюватися в наступних основних формах:

– **патентні угоди** – міжнародна торгова угода, по якій власник патенту уступає свої права на використання винаходу покупцю патенту. Як правило, дрібні вузькоспеціалізовані фірми, які неспроможні самостійно впровадити винахід у виробництво, продають патенти крупним корпораціям;

– **ліцензійні угоди** – міжнародна торгова угода, по якій власник винаходу або технічних знань надає іншій стороні дозвіл на використання в певних межах своїх прав на технологію;

– **„ноу-хау”** – надання технічного досвіду і секретів виробництва, які включають відомості технологічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру,

використання яких забезпечує певні переваги. Предметом купівлі-продажу у даному випадку є незапатентовані винаходи, що мають комерційну цінність;

– **інжиніринг** – надання технологічних знань, необхідних для отримання, монтажу і використання купованих або орендованих машин та обладнання. Вони включають широкий комплекс заходів з підготовки техніко-економічного обґрунтування проектів, здійснення консультацій, нагляду, проектування, випробувань, гарантійного і післягарантійного обслуговування.

Ліцензійна торгівля є основною формою міжнародної передачі технології. Ліцензійна угода як правило передбачає право вільного експорту ліцензійної продукції або часткова чи повна його заборона.

Ліцензійні платежі – винагорода ліцензіару, яка виплачується ліцензіатом за використання предмету угоди.

Практикується декілька основних видів ліцензійних платежів:

– **роялі** – періодичні відрахування з доходу покупця протягом періоду дії угоди, що залежать від розміру прибутку, який одержується від комерційного використання ліцензії. Роялі можуть встановлюватись у вигляді визначених фіксованих ставок у відсотках і виплачується ліцензіатом через узгоджені проміжки часу – щорічно, щоквартально, щомісячно. Вони можуть розраховуватись виходячи із обсягів прибутку, суми продаж, відпускної ціни і, як правило, складають 3-5%. Більш високі ставки роялі зазвичай встановлюються на перший рік дії угоди і при поставках товарів, що виробляються для експорту.

– **паушальний платіж** – зафіксований в угоді разовий платіж, не пов'язаний в часі з фактичним використанням ліцензії, а встановлюється заздалегідь на основі експертних оцінок (використовується при постачанні комплектів

обладнання, коли вартість технології включається у вартість обладнання, коли ліцензіат хоче позбавитись контролю ліцензіара за наступним використанням технології);

– **участь у прибутку** – відрахування на користь ліцензіара частини прибутку, отриманого ліцензіатом від комерційного використання предмету ліцензії;

– **участь у власності** – передача ліцензіатом ліцензіару частини акцій своїх підприємств у якості платежу за надану ліцензію (практикується ТНК для встановлення контролю над власністю іноземних компаній, які використовують їх технологію).

Варто відзначити, що „ядро кристалізації” технологій становлять:

– **новації** – нові продукти (процеси) інтелектуальної діяльності та організаційне їх впровадження (до ринкової стадії);

– **інновації** – нові продукти (процеси) як результат відтворення і комерціалізації новацій (ринкова стадія).

Новими продуктами вважаються товари та послуги, що суттєво відрізняються своїми характеристиками або призначенням від продуктів, що виготовлялися підприємством (організацією) раніше. Значні покращення можуть здійснюватися за рахунок змін в матеріалах, компонентах та інших характеристиках виробів, що покращують їх властивості. Сюди включаються значні вдосконалення в технічних характеристиках, компонентах та матеріалах, у вбудованому програмному забезпеченню та інших функціональних характеристиках.

Розрізняють **чотири типи інновацій**: продуктові, процесові, маркетингові, організаційні.

Технологічні інновації – це діяльність підприємства (організації), пов'язана із розробкою та впровадженням як технологічно нових, так і значно технологічно

удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації).

Продуктовою інновацією є впровадження товару або послуги, що є новими або значно поліпшеними за його властивостями або способами використання. Сюди входять значні вдосконалення в технічних характеристиках, компонентах і матеріалах, у вбудованому програмному забезпеченні, у рівні сумісності з користувачем або в інших функціональних характеристиках.

Процесова інновація є впровадженням нового або значно поліпшеного способу виробництва або доставки продукту. Сюди входять значні зміни в технології, виробничому устаткуванні й/або програмному забезпеченні.

До **не технологічних інновацій** відносяться маркетингові та організаційні інновації.

Маркетингова інновація є впровадженням нового методу продажу, включаючи значні зміни в дизайні або упаковці продукту, його складуванні, просуванні на ринок або в призначенні продажної ціни, що націлені на краще задоволення потреб споживача, відкриття нових ринків або завоювання нових позицій для продукції підприємства на ринку з метою збільшення обсягу продажу.

Організаційна інновація є впровадженням нового організаційного методу в діяльності підприємства (організації), в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Власне, **підприємство (організація)** вважається **інноваційним**, якщо воно впровадило будь-яку інновацію за період часу, визначений при обстеженні.

До каналів обміну технологіями відносять:

1) *міждержавний* – по програмах науково-технічного співробітництва або зовнішньоторговельних угод;

2) *міжфірмовий* – по широкому спектру контрактів з іноземними партнерами;

3) *внутріфірмовий* – між структурами однієї корпорації, філіями й дочірніми підприємствами, які діють у різних країнах.

Останнім часом на внутріфірмову передачу технологій припадає $2/3$ світового обміну, особливо у сфері патентно-ліцензійної торгівлі. По зазначених каналах здійснюються комерційні та некомерційні форми передачі технологій.

Загалом у міжнародній економіці носіями технології можуть виступати товари та інші фактори виробництва:

а) *товар* – у випадку міжнародної торгівлі високотехнологічними товарами;

б) *капітал* – у випадку міжнародної торгівлі високотехнологічними капіталомісткими товарами

в) *праця* – у випадку міжнародної торгівлі висококваліфікованими науково-технічними кадрами;

г) *земля* – у випадку торгівлі природними ресурсами, для розробки яких використано новітнє науково-технічне досягнення.

6.2. Впровадження, експорт та імпорт інновацій в Україні

Україна посідає 64 місце серед 141 країни світу за значенням Глобального індексу інноваційності національної економіки (станом на 2015 р.) (див. табл. 6.1). Беззаперечним лідером тут в останні роки залишається Швейцарія.

Глобальний індекс інноваційності (Global Innovation Index- GII) розраховується для 141 країни світу і включає 79 показників. Цей показник є результатом спільної роботи

між Корнелльським університетом (Cornell University), INSEAD, і Міжнародною організацією інтелектуальної власності (the World Intellectual Property Organization (WIPO)). Він складається із двох підрозділів:

- субіндексу інноваційності ресурсів та умов національної економіки (Innovation Input Sub-Index), який поєднує в собі такі показники: (1) інституції, (2) людський капітал і дослідження, (3) інфраструктура, (4) ринкова витонченість (market sophistication) і (5) витонченість бізнесу (business sophistication);

- субіндексу інноваційності результатів діяльності національної економіки (The Innovation Output Sub-Index), який включає в себе: (1) отримані знання і технології та (2) творчий продукт.

Зрештою в основі Глобального індексу інноваційності (ГІІ) лежить співвідношення субіндексу інноваційності результатів до субіндексу інноваційності ресурсів, яке відображається показником рівня інноваційної ефективності (The Innovation Efficiency Ratio), який показує наскільки інноваційний продукт був досягнутий за рахунок інноваційних ресурсів та умов. Значення ГІІ встановлюється в діапазоні від 0 до 100.

Варто зазначити, що більшість досліджуваних країн із високим рівнем доходу на душу населення, як правило, посідають верхні щаблі у рейтингу інноваційності економік (Сполучене Королівство - 2 місце, Швеція - 3 місце, Нідерланди - 4 місце). Іншими словами, в сучасних умовах глобалізації, щоб досягти високого рівня економічного зростання і розвитку національній економіці потрібно бути конкурентоспроможною насамперед за рахунок впровадження результатів НТП в економічну систему.

Таблиця 6.1

Глобальний індекс інноваційності та рівень інноваційної ефективності економік країн за рівнем доходів

Країни за рівнем доходів	Показники			
	Глобальний індекс інноваційності		Рівень інноваційної ефективності	
	значення	ранг	значення	ранг
<i>Високий дохід:</i>				
Швейцарія	68,3	1	1,01	2
США	60,1	5	0,79	33
Словенія	48,49	28	0,82	22
<i>Середній дохід</i>				
Китай	47,47	29	0,96	6
Болгарія	42,16	39	0,83	21
Південна Африка	37,45	60	0,66	94
<i>Низький дохід</i>				
Індія	31,74	81	0,79	31
Камерун	27,8	110	0,84	19
Україна	36,45	64	0,87	15

Джерело: Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch-Vincent. *The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development*. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/GII-Home>

Однак, слід зазначити, що далеко не всі розвинені країни, які лідирують за значенням Глобального індексу інноваційності відзначаються високим рівнем інноваційної ефективності. Так, США хоча й займають п'яту позицію у рейтингу, але за рівнем ефективності інновацій знаходяться лише на 33 позиції, у той час як набагато менш інноваційна українська економіка за цим показником у 2015 р. посіла місце на 18 позиції вище у рейтингу. Подібна ситуація складається по відношенню й до багатьох інших країн (наприклад, Китай, Болгарія, Індія та Камерун). Це означає, що їх національні економіки так само як і вітчизняна мають високий потенціал для інноваційного розвитку, оскільки інноваційний продукт тут створюється за умов значно менш розвиненого інноваційного середовища. Безпосередньо в Україні

значення показника ГІ – 36,45 (64 місце в рейтингу), було досягнуто в більшій мірі за рахунок високих показників людського капіталу і досліджень (36 місце із 141) та знань і випуску технологічної продукції (34 місце із 141). Натомість ринкові інституції, бізнес-середовище недостатньо добре розвинуті у нашій державі.

Витоки проблеми інноваційного розвитку економіки України у значній мірі лежать у площині недостатнього фінансового забезпечення проведення наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у перспективних сферах (див. рис. 6.1).

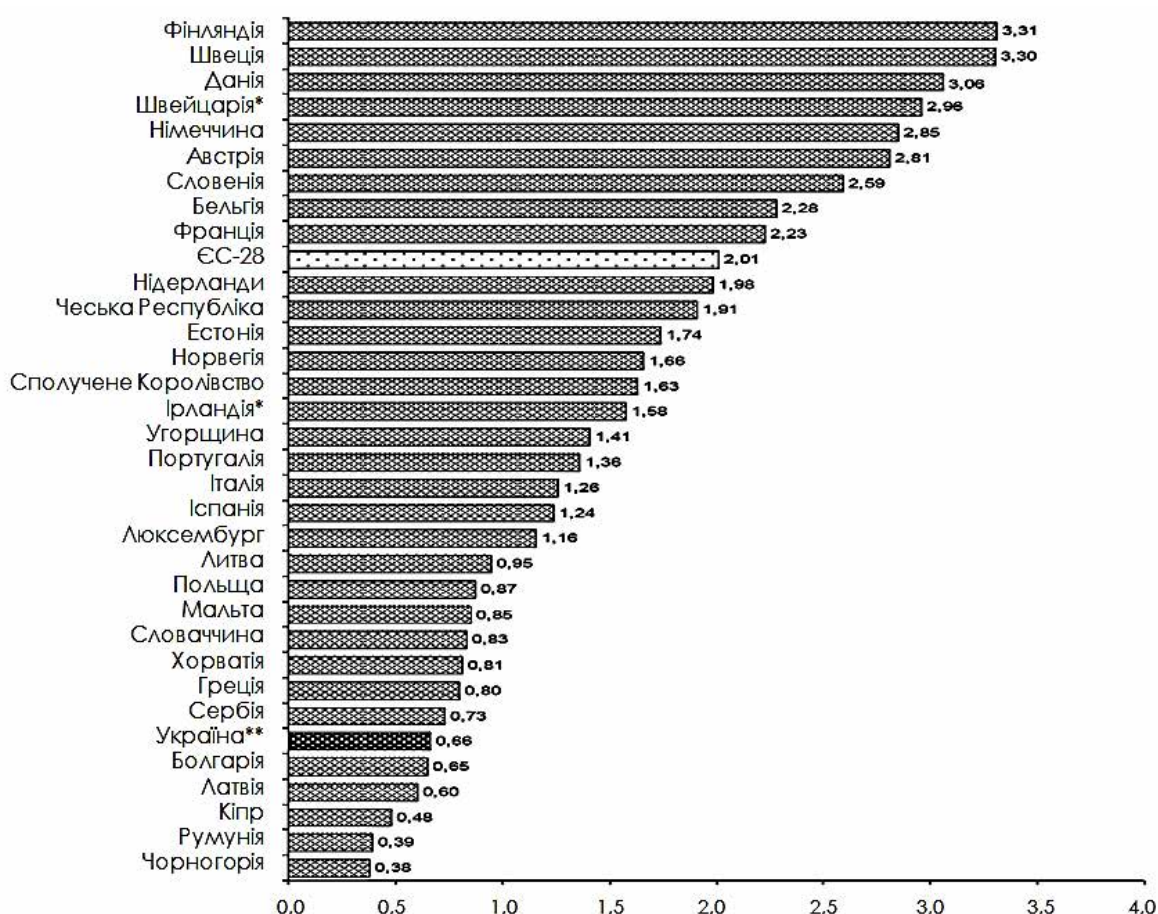

Рис. 6.1. Частка витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП зарубіжних країн та України у 2013 р., %

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні /Статистичний збірник. Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Так, якщо в середньому у країнах ЄС на виконання досліджень і розробок витрачається близько 2,01 % від ВВП, а у скандинавських країнах-лідерах за цим показником Фінляндії, Швеції та Данії (3,31 ; 3,3 та 3,06% відповідно), то в Україні – лише 0,66%. До того, ж цей показник на 0,7 п.п. менше рівня Сербії, країни яка також поки що не є членом ЄС.

КЕЙС 6.2 «Еколяндія»

Завдання

Вставте пропущені слова: Норвегія, Фінляндія, відходи, уряд, експорт, технології, 30 %, поновлювані, зелена, імпортери, інновації, інвестори, конкурентоспроможна, біопаливо,

Сьогодні відходи деревини, сонце і вітер на третину забезпечують 1) енергією. А через кілька десятиліть країна може взагалі відмовитися від атома, нафти і газу.

Фінське село Кемпеле, в якому живуть півтори сотні людей, і самі його мешканці, і влада країни, і міжнародні експерти називають унікальним населеним пунктом. Воно розташоване на півночі Фінляндії, всього в декількох годинах їзди від вотчини Санта-Клауса - Лапландії. Але не в цьому родзинка Кемпеле.

Село, яке з'явилося на карті зовсім недавно, в 2010 році, повністю відключене від зовнішніх джерел електроенергії. Її мешканці обігнали свій час. Кемпеле - перший в Європі проект екологічного селища. Тут вся енергія, необхідна для освітлення, опалення та інших побутових потреб, видобувається на місці - з деревини 2), землі і вітру.

Наприклад, електрику отримують, переробляючи деревну тріску, якої достатньо в лісистій Фінляндії. Деревним газом місцеві жителі опалюють будинки. Освіжають або охолоджують свої житла кемпельці за допомогою спеціальної вентиляційної системи, що використовує геотермальну енергію.

"Всі технічні рішення в будинках розроблені з метою економії електроенергії", - говорить Юха Сіпілі, Генеральний Директор компанії Fortel Components Oy, яка і звела це селище.

Використання відновлюваних джерел енергії стало в Фінляндії справою загальнонаціональною. Склалося все - воля 3), вигода бізнесу, суворість природи країни, майже на третину розташованої за полярним колом, не численність населення і не значна кількість власних енергоресурсів.

В результаті сьогодні ця представниця Північної Європи зайняла лідируючі позиції в світі по виробництву енергії з відновлюваних джерел, розповідає Корреспонденту Сантту Хілкконен, виконавчий директор компанії Cleantech Finland. Ця структура займається просуванням близько 2 тис. фінських підприємств, що поставляють на 4) інноваційні рішення в сфері так званих чистих 5)

"Добре використовувати вугілля або нафту, якщо вони є", - говорить Хілкконен, киваючи на Росію. Фіни подібної розкоші не мають - більше того, третина нафти, що ввозиться в країну надходить саме з родовищ їх східного сусіда, ще стільки ж чорного золота завозять з 6) Тому тут шукають усі можливі альтернативи імпортом поставкам.

Деревні відходи (коріння, пні, тирса), вітер, сонце, вода - тепер саме на ці джерела енергії припадає близько 7) споживання в Фінляндії. Причому прогрес в цій справі країна продемонструвала солідний - ще п'ять років тому цей показник становив 21 %. В результаті 8) джерела зайняли перший рядок в енергобалансі держави, обігнавши викопне паливо (26 %) і атомну енергетику (17 %).

В результаті батьківщина Санта-Клауса значно обійшла своїх побратимів по Євросоюзу. Сьогодні в Старому Світі з альтернативних джерел отримують в середньому 12 % енергії. ЄС лише до 2020 року планує домогтися амбітної, як за мірками єврочиновників, цілі - виробляти п'яту частину енергії не традиційними способами. До цього часу фіни готові досягти рівня 38 %.

Недарма Міжнародне енергетичне агентство назвало Фінляндію прикладом для наслідування для всього світу. А Джо Байден, віце-президент США, під час свого недавнього візиту в

Гельсінкі назвав Фінляндію визнаним світовим лідером у сфері 9)

Сучасна Фінляндія схилена на екології і економії енергії. Айра Ляхтеенмякі, що працює вчителькою в Гельсінкі, розповідає, що в магазині відрізнити фіна від приїжджого легко - переважна більшість місцевих ходять за покупками з тканинними сумками, щоб не купувати пластикові пакети.

У побуті корінне населення також має власні "примхи" - наприклад, щоб не витратити багато гарячої води, справжній житель Суомі приймає душ, а не ванну.

А вже те, що фіни витворюють на загальнонаціональному рівні, повторити ніхто не здатний. На сьогодні 75 % промислових відходів в країні утилізують і переробляють. А якщо мова йде про папір, то цей показник виявляється ще вище – 80 %, що робить країну одним з європейських лідерів.

По утилізації склотари Суомі і зовсім номер один у світі: згідно з останніми даними, доступним датованим 2007 роком, тут переробляли і повторно використовували 97 % пляшок і банок.

"Швидке впровадження чистих технологій є основною частиною створення 10) зеленої економіки [коли розвиток промисловості відбувається при мінімальних екологічних ризиках]", - вважає Паула Лехтомякі, міністр навколишнього середовища Фінляндії.

Зараз одним з двигунів економіки по-фінськи стало деревне паливо - на нього припадає 21 % загального енергоспоживання в країні. Частка вітру і води поки не настільки значна – 4 %, однак фіни готові розвивати і ці напрямки.

На цьому тлі поява села Кемпеле, що функціонує на відходах виглядає цілком логічним. Воно лише перша ластівка в довгостраховій місцевій програмі створення і масового впровадження житлових будинків, здатних не просто дбайливо використовувати зовнішні джерела енергії, а й самим синтезувати її.

Кемпеле складається з, так званих, пасивних будинків. Сьогодні у всьому світі лише близько 25 тис. подібних будівель, причому значна їх частина розташована саме на фінській землі.

Пасивні будинки мають ультранизьке 11), використовуючи 20-30% від норми витрат для звичайних помешкань. Подібне чудо творять технології, що знижують тепловтрати, -

розташування будівлі, високоефективні теплоізоляційні матеріали, трикамерні склопакети, відмова від різних прорізів (вікон, дверей та іншого) в північній стіні. В результаті, для того, щоб будівля була комфортною для життя навіть узимку, досить тепла тіла людини.

Нещодавно в країні прийняли закон, згідно з яким з 2015 року в Фінляндії можна буде будувати тільки такі будинки. Ще через п'ять років умови посиляться - новобудови взагалі не вимагатимуть енергії для обігріву.

А з 2030 го в Суомі дозволять зводити лише будівлі, здатні самостійно виробляти 12) Його джерелом стануть встановлені на дахах сонячні батареї, а також спеціальні сонячні колектори, які містять в собі матеріал, який виділяє енергію при нагріванні.

Поки ж, озброївшись успішним досвідом зведення пасивних житлових будинків, фіни переходять до офісів. Акумулятором тепла в них буде служити спеціальна плівка між шибками, а виробляти електроенергію - чотири вітрові турбіни, які стоятимуть на даху.

Більше того, під будівлею пробурять 250 геотермальних свердловин, тобто використають теплову енергію земних надр. З їх допомогою будуть нагрівати або охолоджувати повітря в офісах, а отже, кондиціонери стануть більше не потрібними.

На реалізацію цих ідей фіни роблять серйозну ставку. Адже, за словами Яна Вапаавуорі, міністра житлово-комунального господарства країни, вже сьогодні 40 % світового енергоспоживання припадає на житлові та адміністративні будівлі.

Домогтися цього результату в екопитанні фінам допомогла та фінансова рішучість, яку демонструє влада і місцеві бізнесмени. За словами Хілкконена, його батьківщина лідирує в світі не тільки за рівнем використання енергії з відновлюваних джерел, а й по іншому важливому показнику - обсягу коштів, що виділяються на розвиток чистих технологій.

У рік на різні інновації в країні направляється близько 6,5 млн євро, або 3,5 % ВВП країни. Причому на плечі уряду лягає лише 30 % витрат, решта - кошти приватних 13) Так ось, третина всіх цих грошей - сума, до речі, рівна військовому бюджету Фінляндії, - витрачається саме на розробки в сфері чистих технологій.

Такі вкладення допомогли не тільки країні, а й місцевому бізнесу. Приміром, компанія Metso, виробник найбільш великих у

світі котлів для ТЕЦ, працює на 14), стала лідером в сфері переробки металобрухту: кожна третя в світі тонна брухту, знову перетворюється в метал по її технології.

Інша компанія, Neste Oil, виробляє найчистіше на планеті дизельне паливо, використовуючи рослинне масло і відходи харчової промисловості. Біодизель, на якому вже сьогодні працює частина громадського транспорту країни, допомагає скоротити викиди в атмосферу парникових газів на 40-80 %.

Продаж чистих технологій сьогодні становить 7 % всього експорту Фінляндії і приносить 5 млрд євро на рік. Серед найбільш розвинених країн світу - членів ЄС, США, Японії та інших, що входять в Організацію економічного співробітництва та розвитку, - це найвищий показник.

Найбільш активними 15) фінських енергозберігаючих чудес стали Німеччина і Великобританія. Однак, за прогнозами експертів з Cleantech Finland, в майбутньому ринок збуту їх продукції переорієнтується на двох "монстрів" - Росію і Китай. І перші кроки в цьому напрямку північна країна вже зробила. Так, в китайських провінціях Цзянсі і Цзянсу саме фіни зведуть два екоміста, розраховані на 100 тис жителів.

А недавно російські ЗМІ повідомили, що під Санкт-Петербургом виросте Екоград, який буде створений за рекомендаціями фінського Центру технічних розробок VTT. На 300 га землі зведуть житлові квартали з використанням інноваційних технологій, а для забезпечення селища енергією стануть використовувати воду з Фінської затоки.

І все ж, незважаючи на успіхи, фіни не чарівники, а тільки старанні експериментатори і практики. Вони лише вчать обходитися без нафти і ядерної енергії.

Через нашу енергоємну промисловість ми повинні мати ядерну енергетику ще хоча б кілька десятиліть, щоб наша індустрія була 16) Але через 30-50 років поновлювана енергія повинна стати єдиним видом енергії, використовуваної в країні", - робить висновок Хілкконен.

Джерело: Наталія Мечетна. Еколяндія // Кореспондент. – 22.04.2011. - №15(452). – С. 48-50

Упродовж 2012–2014 рр. частка підприємств, які займались інноваційною діяльністю в Україні, за рекомендованими видами економічної діяльності становила 14,6 %, у т. ч. здійснювали технологічні інновації – 9,5 % (5,2 % – продуктові та 7,2 % – процесові), нетехнологічні – 8,6 % (4,7 % – організаційні та 6,4 % – маркетингові).

У 2015 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 824 підприємства¹, або 17,3 % обстежених промислових. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Миколаївській (31,2 %), Харківській (28,6 %), Кіровоградській (24,8 %), Івано-Франківській (21,6 %), Запорізькій (20,9 %), Херсонській (20,7 %), Сумській (19,8 %), Одеській (19,4 %), Львівській (19,3 %) і Тернопільській (17,4 %) областях, тоді як у столичній області лише 13,3 %.

У розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (47,5 %), автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (38,2 %), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (37,5 %), інших транспортних засобів (36,1 %), коксу та продуктів нафтоперероблення (28,6 %), електричного устаткування (28,2 %).

У 2015 р. на інновації підприємства витратили 13,8 млрд грн, у т. ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 80,6 %, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 14,8 %, на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,6 % та 4,0 % – на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати).

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 13427,0 млн грн (або 97,2 % загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримало 11 підприємств, місцевих бюджетів – 15, загальний обсяг яких становив 589,8 млн грн (0,7 %); кошти вітчизняних інвесторів отримали 9 підприємств, іноземних – 6, загалом їхній обсяг становив 132,9 млн грн (1,9 %); кредитами скористалося 11 підприємств, обсяг яких становив 113,7 млн грн. (0,8 %).

У 2015 р. промислові підприємства впровадили 3136 інноваційних видів продукції, з яких 548 – нових виключно для ринку, 2588 – нових лише для підприємства. Із загальної кількості впровадженої продукції 966 – нові види машин, устаткування, приладів, апаратів тощо. Найбільшу кількість інноваційних видів продукції впроваджено на підприємствах Тернопільської (27,2 % загальної кількості впроваджених видів інноваційної продукції), Запорізької (12,7 %), Львівської (8,0 %), Харківської (6,6 %) областей та м. Києва (14,4%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (22,9 %), паперу та паперових виробів (16,2 %), харчових продуктів (11,3 %), металургійного виробництва (5,5 %).

Кількість упроваджених інноваційних технологічних процесів (нових або вдосконалених методів обробки та виробництва продукції) становила 1217, найбільше з яких впровадили підприємства Харківської (17,4 %), Сумської (15,2 %), Запорізької (9,4 %), Дніпропетровської (6,3 %) областей та м. Києва (12,5 %); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (25,3 %),

інших транспортних засобів (12,3 %) та харчових продуктів (7,8 %). Із загальної кількості впроваджених інноваційних технологічних процесів 458 – маловідходні, ресурсозберігаючі.

У 2015 р. 570 підприємств реалізувало інноваційну продукцію на 23,1 млрд грн. Серед таких підприємств 37,4 % реалізували продукцію за межі України, обсяг якої становив 10,8 млрд грн. Кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції становив 7,3 млрд грн, майже дві її третини підприємства поставили на експорт. Значна кількість підприємств (86,0 %) реалізовувала продукцію, яка була новою виключно для підприємства. Її обсяг становив 15,8 млрд грн. Кожне третє підприємство реалізувало за межі України 40,1 % такої продукції.

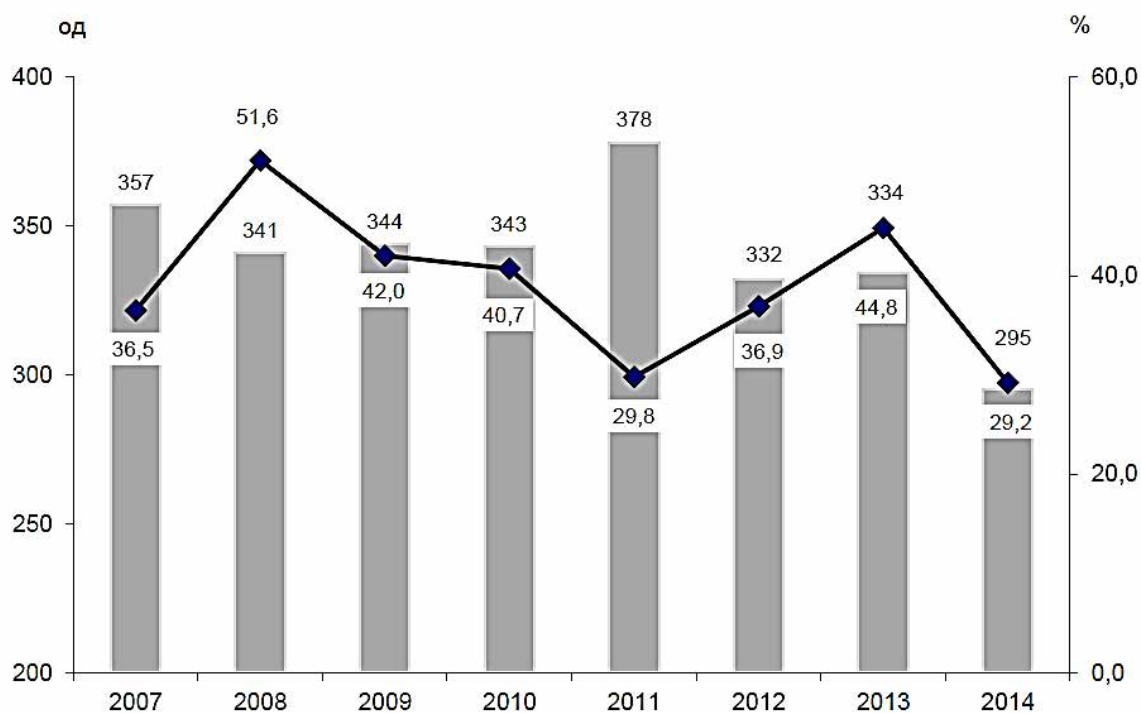

Рис. 6.2. Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України, та її частка в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні /Статистичний збірник. Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Загалом, починаючи із 2011 р. в Україні спостерігається тенденція до поступового зменшення кількості підприємств, які реалізують свою інноваційну продукцію за кордон (із 378 од у 2011 р. і до 213 од. у 2015 р.).

Натомість, питома вага реалізованої за кордон вітчизняної інноваційної продукції у структурі всієї експортованої інноваційної продукції за останні дев'ять років не демонструє чіткої тенденції, коливаючись у діапазоні від 29,2 % у 2014 р. і до 51,6 % у 2008 р. Це свідчить про відсутність позитивної динаміки у залученні вітчизняних інноваційних підприємств на зарубіжні ринки.

З метою здійснення нововведень 181 підприємство придбало 1131 нову технологію, з яких 66 – за межами України. Із загальної кількості технологій 439 придбано з устаткуванням, з яких 43 – за межами України; 393 – як результат досліджень і розробок (12); 120 – за договорами на придбання прав на патенти, ліцензіями на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей (8); 37 – за угодами на придбання технологій та ноу-хау (3); 129 – разом з цілеспрямованим прийомом на роботу кваліфікованих фахівців.

У результаті інноваційної діяльності 9 підприємств створили нові технології, з яких 98 було передано іншим підприємствам, зокрема 20 – за межі України.

Загалом є всі підстави констатувати факт того, що **Україна є нетто-імпортером новітніх технологій**, тому що протягом останніх десяти років кількість переданих за кордон нових технологій значно поступається кількості придбаних. Так, на кінець 2014 р. в нашу державу було імпортовано на 109 нових технологій більше, ніж поставлено за кордон (див. табл. 6.2). Головним позитивним моментом тут є те, що вітчизняні підприємства в останні роки все таки досягли оптимального рівня

міжнародної конкурентоспроможності своїх інновацій, що дозволило їм розпочати продаж нових технологій за кордон. Якщо у 2014 р. на експорт було спрямовано лише 8 технологій, то вже у 2015 р. у 2,5 раза більше.

Проте, не додають оптимізму структурні зрушення у зовнішній торгівлі українськими новими технологіями. Так, якщо у 2014 р. вітчизняні підприємства із 8-и експортованих нових технологій 6 передали у формі результатів досліджень і розробок (продукт із низькою доданою вартістю), то в цей же рік було придбано із-за кордону 117 нових технологій, 85 (майже $\frac{3}{4}$) з яких у вигляді устаткування, машин і механізмів (тобто продукту із високою доданою вартістю).

Таблиця 6.2

Кількість придбаних і переданих із/за кордон нових технологій в Україні за видами технологій

Вид технологій	2005 р.			2014 р.		
	експорт	імпорт	Сальдо (+/-)	експорт	імпорт	Сальдо (+/-)
Всього, у т.ч.	0	146	-146	8	117	-109
- Права на патенти, ліцензії на використання винаходів, промислових зразків, корисних моделей	0	8	-8	0	20	-8
- Результати досліджень і розробок	0	0	0	6	10	-4
- Ноу-хау, угоди на придбання (передачу) технологій	0	6	-6	0	1	-1
- Придбання (продаж) устаткування	0	123	-123	2	85	-83
- інші	0	9	-9	0	1	-1

Джерело: складено автором на основі даних [Наукова та інноваційна діяльність в Україні /Статистичний збірник. Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>]

Очевидно, що така тенденція не сприяє фундаментальному переозброєнню українського виробництва, що мало б забезпечити становлення і

розвиток всього замкнутого циклу розробки і впровадження інновацій (від наукового сектору до ринку) і як результат гарантувало б прискорене економічне зростання і суттєве підвищення рівня конкурентоздатності на міжнародних ринках. На жаль, така динаміка чинить додатковий тиск на платіжний баланс країни внаслідок передачі більш високої доданої вартості на користь розвинених держав світу.

Таблиця 6.3

Кількість придбаних і переданих із/за кордон нових технологій в Україні за видами економічної діяльності

Вид технологій	2013 р.			2014 р.		
	експорт	імпорт	Сальдо (+/-)	експорт	імпорт	Сальдо (+/-)
Промисловість, у т.ч.	8	139	-131	8	117	-109
- виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	0	18	-18	2	25	-23
- виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу і поліграфічна діяльність	6	15	-9	4	13	-9
- виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	0	3	-3	1	0	1
- виробництво машин та устаткування	0	20	-20	0	7	-7
- виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та ін. транспортних засобів	2	16	-14	1	36	-35

Джерело: складено автором на основі даних [Наукова та інноваційна діяльність в Україні /Статистичний збірник. Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна. - К.: Державна служба статистики України, 2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>]

До того ж, якщо ще у 2013 р. більшість новітніх технологій купувалось за кордоном для впровадження у сегмент виробництва машин і устаткування (20 од.), де має акумулюватись більша додана вартість, то вже у 2014 р. сюди надійшло із-за кордону лише 7 нових

технологій, тоді як в агропродовольчій сегмент у 3,6 рази більше (див. табл. 6.3). Це вказує на те, що у площині модернізації національної економіки України акцент поступово зміщується в бік галузей первинної обробки (сировинних), що ускладнює процес економічного розвитку.

Упродовж 2012-2014 рр. за географією розташування партнерів 16 % інноваційних підприємств співпрацювали з підприємствами України, 5,7% – країн Європи, 1,3 % – Китаю та Індії, 1,2 % – США. В інших країнах розташовані 3 % підприємств-партнерів з питань інноваційної діяльності.

ДІЛОВА ГРА 6.1 «Алтер-еко»

Команда 1 – Україна **має** унікальний шанс стати конкурентом Фінляндії з виробництва та експорту відновлювальної енергії.

Команда 2 – В Україні **не має** шансів стати конкурентом Фінляндії з виробництва та експорту відновлювальної енергії

Чотири роки тому киянин Костянтин Богатов зайнявся фермерством. Але замість картоплі, буряка або пшениці він вирощує вербу. Не «плакучу», до якої всі звикли, а спеціальний енергетичний сорт для виробництва тепла та електрики.

«Догляд за цією культурою мінімальний, – каже Корреспонденту 42-річний підприємець. – Один раз «посієв», а потім протягом 30 років тільки «жнеш».

У 2011-му компанія Богатова Salix Energy засадила вербою перші 130 га плантацій, а вже до кінця минулого року збільшила їхню площу майже в десять разів, до 1.200 га. 1 га дає 20 т верби – цього вистачить, щоб цілий рік забезпечувати енергією будинок площею 225 кв. м.

Але поки що компанія нічого не спалює: всі зрізані гілки верби висаджуються на нові посівні площі. До 2016-го ці площі

передбачається потроїти, і тоді можна буде говорити про промислові масштаби виробництва.

«Для поставок тепла ми націлені на створення мережі твердопаливних котелень у Західній Україні загальною потужністю 30 МВт», – ділиться планами підприємець.

Також він планує постачати тріску з енергетичної верби на біопаливні ТЕЦ в Україні та Європі.

Богатов не самотній: в Україні стрімко зростає популярність «зеленої» енергетики. Загалом на сьогоднішній день встановлена потужність об'єктів відновлюваної енергетики становить 1,216 ГВт. З них, за даними Держагентства з енергоефективності та енергозбереження, тільки минулого року було введено в експлуатацію 539 МВт – це на 50% більше, ніж у 2012-му.

За допомогою відновлюваних джерел в Україні в 2013 році виробили понад 1,5 млрд кВт-год енергії (без урахування великих ГЕС). І якщо зараз «зелені» кіловати – це скромні 3,6% від загального виробництва електроенергії в країні, то до 2020 року, за оцінками експертів, Україна може збільшити їхню частку до 15-20%.

Завдяки таким темпам зростання країна піднялася відразу на чотири позиції в міжнародному рейтингу Індекс привабливості країн для інвестування у відновлювану енергетику, де тепер займає 36-те місце.

Розвивати «зелену» енергетику України допомагає Європейський Союз, який перераховує до спецфонду держбюджету кошти на підтримку енергоефективних проектів. Цього року на реалізацію програми передбачено майже 500 млн грн., з них 325 млн – залишки від перерахувань минулих років і 173 млн – новий, грудневий транш.

Щоб розподілити ці гроші, в рамках проекту Агентство ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) та Глобального екологічного фонду (ГЕФ) проводить відбір заявок від українських підприємств на розробку бізнес-планів.

«Загалом буде відібрано 50 пілотних проектів, для яких наші експерти підготують відповідні бізнес-плани і допоможуть залучити інвестиції», – пояснює Кореспонденту національний координатор проекту Ігор Кирильчук.

На європейські гроші вже реалізовано кілька проектів. Серед них – нагрів води від сонячних колекторів для компанії Криммолоко, турбіна для використання енергії скидної пари високого тиску на

Кримпапері, будівництво біогазової установки в Хмельницькій області, завод з виробництва біодизеля на львівській фермі Кільган.

Решта проектів перебувають на стадії технічного проектування. За умовами програми капіталовкладення за рахунок європейських грошей можуть становити до 25% від загальної вартості проекту, але не більше \$300 тис.

Крім зарубіжних грантів розвиток альтернативної енергетики в Україні стимулюють і на законодавчому рівні. Поки українські закони в цій сфері експерти називають чи не найкращими в Європі.

Вся справа в «зеленому» тарифі, який діє в країні. Він зобов'язує державу скуповувати електроенергію, вироблену з відновлюваних джерел, за завищеними цінами. Наприклад, за вартість 1 кВт-год електроенергії для споживачів 25-38 коп., за вироблену на вітроелектростанціях енергію виробникам платять вчетверо більше – 1,22 грн. за 1 кВт-год.

Ставка «зеленого» тарифу розраховується за спеціальною формулою залежно від типу, віку та потужності об'єкта: чим потужніша електростанція, тим нижчий тариф. Наприклад, для сонячних електростанцій потужністю до 16 кВт коефіцієнт «зеленого» тарифу становить 4,0, до 100 кВт – 3,7, для більш потужних – 3,6. Для вітряних станцій коефіцієнт коливається між 1,2 і 2,1.

Правда, на законодавчому фронті є й погані новини. З квітня 2014 року коефіцієнти «зеленого» тарифу істотно знизять. Для сонячних електростанцій потужністю до 100 кВт, змонтованих на дахах і стінах споруд, новий показник складе 3,7 замість нинішніх 4,4, а для станцій потужністю більше 100 кВт – 3,6 замість 4,6.

Зниження «зеленого» тарифу заплановано і в довгостроковій перспективі. Так, у 2015 році відповідні коефіцієнти зменшаться на 10%, до 2020-го – на 20%, а до 2050-го – на третину від значень, прийнятих минулого року.

А з липня 2013 року підприємства, які отримують енергію з відновлюваних джерел, потрапили в рамки нового обмеження на право застосування «зеленого» тарифу. Тепер такі електростанції зобов'язані використовувати не менше 30% вітчизняного устаткування.

«Лише поодинокі компанії зможуть виконати цю вимогу за рахунок наявних власних виробничих можливостей», – вважають в

Асоціації учасників ринку альтернативних видів палива та енергії України.

Ця організація об'єднує понад 50 компаній, що розвивають 80% проектів у сфері альтернативної енергетики країни. В асоціації бачать тільки два виходи для потрапляння під «зелений» тариф: або кооперація, або власні інвестиції в розширення бізнесу.

Навіть більше, з 1 липня 2014 року вимогу до частки українського обладнання планують збільшити до 50%. Такий бар'єр в асоціації вважають нездоланим для більшості учасників ринку. Як результат, із середини року спостерігається охолодження ринку відновлюваної енергетики в Україні практично у всіх його секторах: гравці та потенційні інвестори відклали свої плани інвестування і зайняли вичікувальну позицію.

Втім, на бізнес Богатова це не вплине: державними пільгами він не користується через складність їхнього отримання.

«Передбачений «зелений» тариф, за яким держава зобов'язується викуповувати у приватників енергію за завищеними цінами, задекларовані податкові пільги. Але насправді нічого не працює», – обурюється бізнесмен.

Богатов підозрює, що численними підзаконними актами держава закриває вільний доступ до пільг, залишаючи лазівки тільки для «потрібних» компаній.

Взагалі-то альтернативна енергетика може бути вигідна навіть без держдотацій. Так, з 1 т вербної тріски можна отримати в 4,5 рази менше енергії, ніж з такої ж маси мазуту, але при цьому «вербна» енергія коштуватиме приблизно в 16 разів дешевше. Причому дерево це невибагливе – вирощувати вербу можна на болотистих ґрунтах, не придатних для інших сільськогосподарських культур.

Але просуванню альтернативних видів палива заважають енергетики на місцях.

«Влада декларує наміри скоротити споживання газу, але всі місцеві, комунальні газові компанії стоять стіною, щоб роботу хоча б однієї котельні не перевели на нетрадиційне паливо», – розповідає Богатов.

Незважаючи на всі труднощі, використання в Україні відновлювальних джерел енергії з 2010-го на перше півріччя минулого року дозволило заощадити близько 5,7 млрд кубометрів природного газу. Подальший розвиток альтернативної енергетики

життєво необхідний країні, яка залежить від імпорту традиційних енергоносіїв.

«Сьогодні Україна – лідер Європи з марнотратства у використанні енергоресурсів. Ми увійшли до двадцятки країн, де споживають найбільшу кількість енергії в світі», – розповідає Корреспонденту координатор з енергозбереження організації Екоклуб Ілля Єременко.

За словами експерта, неефективне використання паливно-енергетичних ресурсів загрожує національним інтересам і безпеці держави.

Джерело: Сергій Одаренко. Альтер Еко // Корреспондент. – 14.02.2014. - №6. – С. 22-24

6.3. Макроекономічна політика України у сфері регулювання міжнародного науково-технічного співробітництва

Сучасні ринкові перетворення в Україні поки що не сприяли значним технологічним змінам, включенню країни в міжнародний рух технологій. Вони порушували усталений адміністративний механізм регулювання науково-технічного розвитку і не створили належного конкурентного ринкового середовища, здатного до інноваційної синергії. Не оправдалися надії на трансферт прогресивної технології в Україну через спільні підприємства. Причиною цьому була відсутність сталої, ретельно обґрунтованої й перспективної економічної політики, ключову роль у якій має відіграти інноваційно-технологічна політика.

На державному рівні регулювання науково-технічного співробітництва України з іншими країнами світу здійснюється у рамках Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. №848-VIII. До

того ж цим Законом передбачено формування постійно діючого консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України – Національної ради України з питань розвитку науки і технологій (стаття 20). Варто зазначити, що однією із основних функцій Ради є : підготовка пропозицій щодо інтеграції вітчизняної науки у світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір з урахуванням національних інтересів.

Згідно статті 47 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» держава застосовує фінансово-кредитні та податкові інструменти для створення економічно сприятливих умов для ефективного провадження наукової і науково-технічної діяльності відповідно до законодавства України, забезпечення до 2025 року збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3 відсотків ВВП - показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу. До того ж, відзначено, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 відсотка валового внутрішнього продукту України (стаття 48).

Міністерство освіти і науки є правонаступником прав та обов'язків Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.

Співробітництво між Україною та ЄС у науково-технічній сфері згідно Угоди про асоціацію забезпечується шляхом:

- 1) обміну інформацією щодо політики Сторін у сфері науки та технологій;
- 2) участі у наступній Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»;

3) спільної реалізації наукових програм та дослідної діяльності;

4) спільного дослідження діяльності, спрямованої на заохочення наукового прогресу, трансферу технологій та ноу-хау;

5) навчання шляхом реалізації програм обміну для дослідників та спеціалістів;

6) організації спільних заходів щодо наукового та технологічного розвитку;

7) вжиття заходів, спрямованих на розвиток сприятливих умов для проведення досліджень та впровадження нових технологій, а також належного захисту інтелектуальної власності результатів досліджень;

8) активізації регіонального та іншого міжнародного співробітництва;

9) обміну досвідом у сфері управління науково-дослідними установами з метою розвитку та покращення їхніх спроможностей щодо здійснення та участі у наукових дослідженнях.

Варто зазначити, що 15 липня 2015 року Верховна Рада ухвалила закон про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України в програмі ЄС «Горизонт 2020» (2014-2020).

Участь України в програмі сприяє інтеграції в європейське наукове співтовариство, розширенню міжнародного науково-технічного співробітництва.

Пріоритетами програми «Горизонт 2020» є сприяння фундаментальним науковим дослідженням, підвищення конкурентоспроможності виробництва, розвиток ІКТ, нанотехнологій, нового матеріалознавства, біотехнологій та космічної галузі, а також пошук відповідей на найбільш гострі соціальні виклики в сфері охорони здоров'я, екології та демографії.

У 2015 році Україна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Дане членство надало українським учасникам рівноправний статус з їхніми європейськими партнерами, а також відкрило можливості впливу на формування змісту Програми.

«Горизонт 2020» – це найбільша програма Європейського Союзу з фінансування науки та інновацій з загальним бюджетом близько 80 млрд. євро, розрахована на 2014 – 2020 роки.

Програма сконцентрована на досягненні трьох головних завдань:

-зробити Європу привабливим місцем для першокласних науковців;

-сприяти розвитку інноваційності та конкурентоспроможності європейської промисловості і бізнесу;

-за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства.

Відповідно до цих завдань, Програма «Горизонт 2020» поділена на три основні напрямки:

1) передова наука, яка є відкритою для високоякісних індивідуальних та командних дослідницьких проектів в усіх галузях знань, включаючи гуманітарні;

2) лідерство у галузях промисловості, в яких фінансується розробка нових технологій і матеріалів, включно з ІСТ та космічні дослідження; крім того, в межах цього напрямку доступні фінансові інструменти для впровадження інновацій у малому та середньому бізнесі;

3) суспільні виклики, з широким спектром дослідницьких проектів від поліпшення якості транспорту, їжі, системи охорони здоров'я та безпеки до питань європейської ідентичності і культурної спадщини.

Три зазначені напрямки, у свою чергу, поділені на кілька тематичних конкурсів кожен. Щодва роки, Європейська Комісія, готує і публікує Робочі Програми для кожного окремого конкурсу. Слід розуміти, що в абсолютній більшості конкурсів програми «Горизонт 2020» (окрім European Research Council та Marie Skłodowska-Curie Actions з розділу Передова наука) фінансування здійснюється за принципом "згори донизу", тобто лише щодо пріоритетних для Європейської Комісії тем досліджень. Відповідно, більш-менш широкі теми, визначені для фінансування, представляються у Робочих Програмах.

Крім того, згідно Закону України «Про ратифікацію Заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі "EUREKA" від 01.10.2008 № 610-VI Україна приймає участь у Міжнародній науково-технічній програмі "EUREKA".

Міжнародна європейська інноваційна науково-технічна програма "EUREKA" (далі – EUREKA) започаткована з ініціативи президента Франції Франсуа Міттерана та заснована на I Конференції Міністрів держав-членів Програми 17 липня 1985 року в Парижі. Принципи програми затверджені Ганноверською декларацією, яка підписана 6 листопада 1985 року.

Програма має 40 членів, включаючи Європейський Союз, який представлений в особі Європейської Комісії, а саме: Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Європейський Союз, Ізраїль, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Монако, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Росія, Румунія, Сан-Марино, Словаччина, Словенія, Туреччина, Угорщина, Україна, Фінляндія, Франція, Хорватія, Чеська Республіка, Швеція, Швейцарія, Югославія. Асоційований член Програми – Південна Корея.

Основний документ Програми – Хартія програми “EUREKA”, яка визначає цілі, організаційні принципи та основні напрями співпраці держав-членів Програми.

Основною задачею Програми є розвиток міжнародного співробітництва з метою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності європейської промисловості та економіки, а також створення основи для покращення якості життя та зайнятості населення. Ця задача реалізовується за допомогою спільних проектів, метою яких є сприяння розвитку промислового, технологічного та наукового співробітництва.

Основними напрямками співробітництва в рамках цієї Програми є:

- inf - інформаційні технології;
- com - зв'язок;
- ene - енергетика;
- bio - медицина та біотехнології;
- tra - транспорт;
- mat - нові матеріали;
- rob - роботи та промислова автоматизація;
- las - лазери;
- env - екологія.

Види проектів, які реалізуються в рамках програми EUREKA:

1) Звичайні проекти. Незалежні один від одного проекти, які формуються в одній з перерахованих сферах, та реалізуються в рамках загальних процедур програми.

2) “Зонтичні” проекти (Umbrella projects). Проекти, які об'єднані в рамках відповідних технологічних сферах, і мають самостійні цілі та задачі. Таке об'єднання полегшує процес ініціювання проектів та підбору партнерів. На даний час в рамках програми функціонують 9 “зонтиків” (EUROMAR, EUROENVIRON, EUROAGRI, EUROSURF, CARE

ELECTRONICS, FACTORY, WOOD-INITIATIVE, LOGCHAIN, EUROTOURISM).

3) Кластерні проекти (Cluster projects). На відміну від “зонтичних” проектів, кластери являють собою стратегічні напрями співробітництва в рамках програми. Проекти, які входять в кластер, об’єднані однією метою.

4) EUROSTARS – європейська програма розвитку малих та середніх підприємств в сфері інноваційної діяльності. Програма направлена на дослідження в будь-якій технологічній сфері, які мають на меті розвиток нового продукту, процесу або обслуговування.

Зараз Україна має потенціал та бажання зробити вклад до програми у вигляді нових ідей проектів та розробці індивідуальних проектів із високим рівнем комерціалізації за Європейською шкалою.

Найбільш важливими цілями організаційного регулювання науково-технічних напрямів зовнішньоекономічної політики держави на макрорівні має стати:

1) визначення пріоритетних і проміжних цілей, а також методів та інструментів впливу на науково-технічну сферу міжнародного співробітництва з участю українських учасників;

2) всебічна підтримка вітчизняних науково-технічних розробок, підтримка суб’єктів господарської діяльності щодо технічного переозброєння експортного виробництва;

3) активне залучення передового західного науково-технічного досвіду, продумана патентно-ліцензійна політика, сприяння суб’єктам основної господарської ланки у придбанні іноземних технологічних розробок і створенні таких спільних міжнародних структур, що можуть прискорювати НТП в Україні;

4) забезпечення ефективної та розвинутої науково-технічної інфраструктури;

5) забезпечення необхідного рівня участі України в міжнародних організаціях і структурах, що сприятимуть прискоренню НТП в Україні.

КЕЙС 6.3 «На пустому місці»

За допомогою високих технологій Ізраїль примусив приносити плоди каміння – настільки щедро, що ця маленька країна тепер годує не тільки себе, але й мільйони людей за кордоном.

Всього дві години їзди від квітучого Тель-Авіва у бік Негева, найбільшої пустелі Ізраїлю, і автобус повільно занурюється у гарячу долину Арава. Пасажирам в салоні роздають воду.

Без неї у південному Ізраїлі некомфортно навіть взимку.

На календарі грудень, а сонце постійно гріє каміння, не залишаючи шансу на життя навіть маленькій травинці. Тим не менше серед цієї мертвої зони квітне фермерство, яке круглий рік забезпечує країну овочами, фруктами та ягодами, причому більша частина цього достатку йде на експорт.

В іншій частині Ізраїлю, у центрі і на півночі, природний ландшафт значно зеленіший. Вздовж залізничного полотна по напрямку із Хайфи в Тель-Авів тягнуться бананові плантації та апельсинові сади. Схили біля Єрусалиму віддані під виноградники. У прикордонній зоні біля Лівану – сотні гектарів різноманітних теплиць.

Без чорнозему і власних енергоресурсів, при колосальному дефіциті прісної води, в оточенні ворогів Ізраїль виривається у світову еліту аграрних держав. Країна за лічені роки забезпечила

населення своїми продуктами харчування і завалила овочами, фруктами, молочними і морепродуктами всю Західну і Східну Європу, США і Канаду.

„У нас немає води, але ми експортуємо квіти до Великобританії, моркву до Росії, ” – вихваляється Шимон Перес, 86-річний президент Ізраїлю. – Природа нас не балує, ми балуємо її”. Ізраїльські вчені примусили родити навіть піски. Негева зумів, при цьому заробити мільярди доларів на експорті передових агротехнологій...

... Амнон Офен, директор NaanDanJainIrrigation, розробляє сучасні агротехнології, сутність яких бізнесмен вклав в одну фразу: „Залиш весь світ в кращому стані, ніж ти його знайшов”.

Офен розповідає, що 80% країн світу використовують традиційний полив ріллі, втрачаючи при цьому 50% ефективності, так як половина води випаровується. Але нові технології здатні заощадити природні ресурси. Ізраїльські вчені активно експортують у світ свої розробки. Такий бізнес приносить NaanDanJainIrrigation близько \$500 млн. на рік.

Наті Барака, директор компанії Нетафім, яка спеціалізується на впровадженні сучасних зрошувальних технологій, працює у 110 країнах. Річний оборот його фірми - \$800 млн. В одній лише Індії йому вдалося здійснити проект зрошення у культивування земель ціною \$249 млн. Навіть консервативний ісламістський Афганістан відкрив Ізраїлю шлях на свій технологічно відсталий ринок.

„Зацікавлені люди є всюди”, - говорить Барака. – Афганістан зацікавлений в нас більше, ніж ми в них”.

Гай Іцкович, директор з продажу SCR Engineers із Натанії, також успішно торгує мозком. Його компанія забезпечує корів спеціальними датчиками, які сигналізують фермеру, коли телиця знаходиться на піку своєї репродуктивної форми, щоб бути готовим до штучного осіменіння.

50% ізраїльських корів вже носять такі чіпи, а 100% корів прив'язали на ноги педометри. Вони рахують кроки худоби, щоб обчислити відсотковість можливого надою. Це всього одна із новинок, яка допомагає Ізраїлю утримувати перше місце у світі за рівнем надоїв молока з однієї корови – 12,5 тис. л на рік. (В Україні даний показник – 4,5 тис. л). Зараз подібну технологію Іцкович продає в Україну для корпорації Агро-Союз. Центральний офіс компанії розміщений у Дніпропетровську, вона із 1991 року

займається впровадженням сільськогосподарських технологій в Україні, Росії та Казахстані.

Озіранський із CINADCO на прощання пропонує Кореспонденту запросити українські агрокомпанії на лікбез в Ізраїль або ж організувати виїзну освітню сесію. Сільськогосподарський потенціал України величезний, завіряє експерт, але поки дуже слабо розвинуті високі технології.

Говорячи про єврейський аграрний феномен, Перес відзначив, що в Ізраїлі вже укладений договір між Богом і фермером. „У них є третій [посередник] – наука, - резюмує президент. – Наука стає основою майбутньої економіки.”

Джерело: Пасховер А. На пустом месте // Кореспондент. – 23.12.2011. - №50(487). – С.48-54

Запитання:

1. Чи дійсно фактор землі у сільському господарстві в XXI ст. починає поступатись новим технологіям?
2. У чому полягає секрет успіху аграрного сектору Ізраїля?
3. Чи може сільське господарство України у повній мірі реалізувати власні конкурентні переваги на світовому ринку без застосування новітніх технологій?

КЕЙС 6.4 «Американські поради»

Гуру Кремнієвої долини назвала фактори, які гальмують інновації в Україні.

Джіджі Вонг, інтелектуалка з Кремнієвої долини і один з кращих фахівців світу зі стартапів, називає два чинники, які гальмують в Україні інновації.

Це бізнес-безграмотність стартаперів та найголовніше - криза довіри в професійному середовищі

Джіджі Вонг, інтелектуальна зірка Кремнієвої долини і професор Стенфордського університету, приїхала до Києва не на екскурсію. Будучи одним з кращих в світі фахівців з розвитку інноваційних проектів і членом правління освітнього центру MIT / Stanford Venture Lab, відомого своєю бездоганною в наукових

колах репутацією, Вонг допомагає створити в Україні новий навчальний заклад.

Цей проект буде називатися просто - Американський університет в Україні (AUUA), відкриття якого планується на вересень 2016 року. Передбачається, що це буде найпрестижніший вуз в країні - з викладачами з провідних американських вузів, відповідною програмою і дипломами, які будуть визнаватися на рівні із дипломами університетів США.

Втім, для Вонг це далеко не самий амбітний проект в кар'єрі. Більше 20 років вона консулює стартапи по всьому світу, а тепер допомагає одному з найбільших ВНЗ Європи - університету Амстердама, світовому виробникові електроніки компанії Samsung і ще як мінімум десятці інших великих компаній світу. Сама Вонг у своїй кар'єрі особливо виділяє запуск в 1996 році проекту Тихий океан Інтернет в Сінгапурі - ця компанія тепер стала одним з найбільших інтернет-провайдерів Азії.

Також, професор Вонг працює в одному з відомих навчальних центрів Кремнієвої долини MIT / Stanford Venture Lab. Тому про проектування і запуск стартапів вона знає багато і охоче розповідає про це в інтерв'ю НВ.

Перед тим як перейти до Кремнієвої долини: по-американськи усміхнена і комунікабельна Вонг з цікавістю розглядає фото видів України і потім робить висновок, що ця країна по-своєму дуже хороша.

- У чому секрет Кремнієвої долини і чому у одних країн виходить створювати успішні технологічні центри, а у інших ні?

- Вся справа в інноваційній культурі, яку складно повторити в іншому місці. Перше, що там [в Кремнієвій долині] помічаєш, - це високий рівень довіри. Незнайомі люди готові ділитися один з одним ідеями, а багато конкурентів співпрацюють. -Хай Тек створює нові динамічні ринки, і якщо замість взаємодопомоги ви будете конкурувати, то втратите час.

По-друге, це культура ризику. У Кремнієвій долині ніхто не боїться зробити помилку, і на це орієнтуються в тому числі і інвестори - вони вважають за краще мати справу з тими, хто вже хоч раз помилявся, отримав урок і знову взявся за справу. Це тісно пов'язано з американською культурою. У Європі до поразок і помилок часто ставляться як до чогось фатального, і шлях від програшу людини до нового успіху там складніший.

Важливо і те, що люди в компаніях Кремнієвої долини відчують рівність - начальник вислуховує підлеглих, а відповідальність за проект розподіляється між усіма. Багато співробітників стартапів працюють не за фіксовану зарплату, а за частку прибутку в проекті, тому команда орієнтована на результат.

- Що ж дозволяє створювати успішні інноваційні центри в інших місцях і країнах?

- Кожна країна закладає в розвиток середовища для технологічних проектів сильні сторони своєї культури. Наприклад, в Південній Швеції є успішний стартап-центр в місті Мальме. Там підприємці отримують широкую підтримку від спеціалізованих приватних і державних агентств. А інтернет-шведський Гігант Telia Розробив спеціальні технології для розвитку інтернет-проектів. Підприємці за мінімальну плату отримують до них доступ і можуть на їх основі розвивати власні продукти. Це дозволяє найкращим проектам і технологіям виходити за межі країни.

Дуже цікавий досвід Амстердама. Для голландців типова культура рівності і справедливості. Це сприяє співробітництву людей і допомагає їм розвивати великі інноваційні проекти, такі як сервіс гарантоване замовлення готелів booking.com.

Хороші стартап-проекти з'являються навіть в Китаї. Ця країна, де знижується державне регулювання в інноваційній сфері, поступово відкривається світу. А самі китайські підприємці дуже наполегливі і високо мотивовані.

- Чого не вистачає Україні у розвитку позитивної стартап-культури?

- В Україні хороша технічна освіта і багато мотивованих людей. Але є велика проблема - ви не довіряєте один одному. Я бачила багато ваших команд, які одночасно роблять схожі проекти, але не хочуть об'єднуватися і обмінюватися інформацією. Вони грають в суперництво, а це суперечить культурі стартапів. Якщо люди працюють разом, вони набагато швидше розвивають продукт.

Якщо дивитися більш глобально, то розвиток стартап-культури важливо починати зі змін в сфері освіти. У більшості технологічно підкованих і ініціативних людей погано з навичками підприємництва. Вони слабо уявляють собі, як розвивати продукт, як його просувати. Тому і інвестори не виявляють до них інтересу.

Важливо відкрити Україну світові. Я пам'ятаю, як два роки тому ваш уряд підтримав Київський міський інноваційний форум

відкритих дверей і запросив до Києва групу інвесторів з Кремнієвої долини. Це було дуже корисно для українських стартапів - багато американських інвесторів навіть не знали, де знаходиться Україна. Приїхавши, ми побачили, що тут хороша технологічна база, непоганий внутрішній ринок і багато цікавих ідей.

Сьогодні запрошувати інноваційних підприємців в країну ще важливіше - багато іноземних інвесторів не знають, що тут відбувається. Мало хто розуміє, що війна йде лише на маленькій території, а вся інша частина країни - мирна і цікава своїми можливостями. Головне, чого не годиться робити державі, - це намагатися управляти розвитком стартап-культури. Такий досвід ніде не був вдалим.

- Наскільки тепер відомі українські проекти в Кремнієвій долині?

- На останній інноваційній конференції в Сан-Франциско було представлено кілька десятків українських стартапів. Приїхали і українські інвестори, яким цікаво вкладати кошти в інноваційні технології. У порівнянні з попередніми роками - дуже помітна різниця.

- Який відсоток стартапів в Кремнієвій долині, в середньому, знаходить підтримку у інвесторів?

- Один мій друг, керівник венчурного фонду, розповідав мені, що за останній рік він поспілкувався приблизно з 1000-компаній розробників. Але інвестував гроші тільки в дві. Отримувати фінансування під ідею непросто. У 95% команд не виходить вивести свій стартап на хороший рівень, і помилки вони допускають досить типові.

- Які стартапи, на вашу думку, будуть потрібні наступні десять років?

- Найпотужніший тренд, який зараз відчувається, - це глобальне зростання безробіття. Розвиток технологій вже через кілька років призведе до того, що в цивілізованих країнах багато людей опиняться без роботи, і це викличе соціальну напругу. Як запобігти цьому? Чим зайняти людей? Стартапи, які намагаються вирішити цю проблему, користуються великим успіхом у інвесторів. Ще одна ніша - екологія: альтернативні джерела електроенергії, видобуток води в посушливих регіонах і так далі.

Джерело: Духнич О. Американские советы / О. Духнич // Новое Время. - 12.06.2015. - № 21. - С. 35-36.

Запитання:

1. Які основні чинники на думку Джіджі Вонг гальмують інновації в Україні?
 2. Як в Україні потрібно формувати стартап-культуру?
 3. На Вашу думку, за допомогою якого механізму можна «відкрити» вітчизняний інноваційний потенціал для світу?
-

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке „міжнародна передача технологій”?
2. Які Ви знаєте правові інструменти, за допомогою яких країни захищають нові технології?
3. Які основні форми міжнародної передачі технологій Вам відомі? Охарактеризуйте їх.
4. У чому полягають негативні структурні зрушення у зовнішній торгівлі українськими новими технологіями в останні роки?
5. Як на Вашу думку, чому Україна продовжує залишатись нетто-імпортером новітніх технологій? Відповідь обґрунтуйте.
6. Якого виду економічної діяльності українські промислові підприємства найбільше експортують новітні технології?
7. Що на Вашу думку, для вітчизняної сфери освіти і науки, дасть участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»?
9. Які науково-технічні програми ЄС по відношенню до України Ви знаєте? Проаналізуйте їх.
10. Які на Вашу думку найбільш важливі цілі організаційного регулювання науково-технічних напрямів зовнішньоекономічної політики України на макрорівні?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Надання технологічних знань, необхідних для отримання, монтажу і використання купованих або орендованих машин та обладнання називається ...

2. Періодичні відрахування з доходу покупця протягом періоду дії угоди, що залежать від розміру прибутку, який одержується від комерційного використання ліцензії – це:

1	паушальні платежі
2	участь у прибутку
3	роялті
4	участь у власності

3. Оберіть вид правового інструменту захисту нових технологій за характеристиками:

1. Символ певної організації, який використовується для індивідуалізації виробника товару і який не може бути використаний іншими організаціями без офіційного дозволу власника	А. Ліцензія
2. Ексклюзивне право автора літературного, аудіо- або відео відтворення на показ і відтворення своєї роботи	Б. Патент
3. Свідоцтво, яке надається компетентним урядовим органом винахіднику і засвідчує його монопольне право на використання цього винаходу.	В. Товарна марка
4. Дозвіл, який видається власником технології, захищеної або незахищеної патентом, зацікавленій стороні на використання цієї технології протягом певного часу і за певну плату.	Г. Копірайт

4. Який центральний орган виконавчої влади в Україні є правонаступником прав та обов'язків Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації з питань реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності?

--

5. Назвіть країни-лідери за часткою витрат на виконання досліджень і розробок у ВВП:

1	Україна
2	Фінляндія
3	Данія
4	Латвія

6. Оберіть форму міжнародної передачі технології за характеристикою:

1. Надання технологічних знань, необхідних для отримання, монтажу і використання купованих або орендованих машин та обладнання	А. Патентна угода
2. Надання технічного досвіду і секретів виробництва, які включають відомості технологічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги	Б. Ліцензійна угода
3. Міжнародна торгова угода, по якій власник патенту уступає свої права на використання винаходу покупцю патенту	В. "Ноу-хау"
4. Міжнародна торгова угода, по якій власник винаходу або технічних знань надає іншій стороні дозвіл на використання в певних межах своїх прав на технологію	Г. Інжиніринг

7. Якого виду технологій найбільше купують українські промислові підприємства із-за кордону?

1	Права на патенти, ліцензії на використання винаходів
2	Результати досліджень і розробок
3	«Ноу-хау»
4	Придбання машин і устаткування

8. Коли Верховна Рада України ухвалила закон про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь нашої держави у програмі ЄС «Горизонт 2020» (2014-2020)?

1	15 липня 2015 р.
2	01 січня 2016 р.
3	15 лютого 2015 р.
4	21 листопада 2014 р.

9. Визначте вид ліцензійного платежу за характеристикою:

1. Відрахування на користь ліцензіара частини прибутку, отриманого ліцензіатом від комерційного використання предмету ліцензії	А. роялті
2. Періодичні відрахування з доходу покупця протягом періоду дії угоди, що залежать від розміру прибутку, який одержується від комерційного використання ліцензії	Б. Паушальний платіж
3. Передача ліцензіатом ліцензіару частини акцій своїх підприємств у якості платежу за надану ліцензію	В. Участь у прибутку
4. Зафіксований в угоді разовий платіж, непов'язаний в часі з фактичним використанням ліцензії, а встановлюється заздалегідь на основі експертних оцінок	Г. Участь у власності

10. До якої частки у ВВП, згідно статті 47 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», Україна має збільшити обсяг фінансування науки за рахунок усіх джерел до 2025 року?

1	1,5
2	3,0
3	4,1
4	6,0

11. Яке слово пропущене в реченні?

Тривалий період Україна продовжує залишатись нетто-..... новітніх технологій.	
---	--

ЛІТЕРАТУРА:

1. Духнич О. Американские советы / О. Духнич // Новое Время. – 12.06.2015. - № 21. – С. 35-36.
2. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. №848-VIII - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page4>. – Назва з екрана.
3. Іванова К. Патент на експорт / К. Іванова // Кореспондент. – 21.10.2011. - № 41. – С. 42-44.
4. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2015 р. [доповідь]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрана.
5. Киреев А.П. Международная экономика [в 2-х ч. – Ч. 1.]. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: уч. пос. для вузов. / А.П. Киреев – М.: Междунар. отношения, 2000. – 416 с.
6. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ Н.О. Кухарська, С.К. Харічков. – «Одіссей», 2006. – 456 с.
7. Мечетна Н. Еколяндія / Н. Мечетна // Кореспондент. – 22.04.2011. - №15(452). – С. 48-50.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник / [Відпов. за випуск І.В. Калачова]. – К. : ДП „Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2011. – 282 с.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: статистичний збірник [Відповідальний за випуск О. О. Кармазіна]. - К.: Державна служба статистики України, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua//> -Назва з екрана.

10. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підр. / В.Є. Новицький. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.

11. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2012-2014 рр.(за міжнародною методологією) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua//>. – Назва з екрана.

12. Одаренко С. Альтер Еко / С. Одаренко // Кореспондент. – 14.02.2014. - №6. – С. 22-24.

13. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. (Інноваційна діяльність та трансфер технологій) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-technologij/>. – Назва з екрана.

14. Пасховер А. На пустом месте / А. Пасховер // Кореспондент. – 23.12.2011. - №50(487). – С.48-54.

15. Сергеев Е.Ю. Международные экономические отношения: учеб. /Е.Ю. Сергеев. – М.: Маркетинг, 2002. – 328 с.

16. Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch-Vincent. The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/GII-Home>. – Назва з екрана.

У далекій перспективі можливим є усунення національних валют. Створення євро – крок у цьому напрямку. Національні валюти не можна усунути, не створивши міжнародного центрального банку, а до цього ще далеко.

**Джордж Сорос,
фінансист, філантроп**

РОЗДІЛ 7

УКРАЇНА У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВИХ І КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН

- 7.1. Валютний курс, валютна політика і міжнародний кредит
- 7.2. Залучення України до міжнародного валютного ринку
- 7.3. Кредитний ринок в умовах відкритої економіки України
- 7.4. Співробітництво України із міжнародними фінансовими організаціями

КЕЙС 7.1

«Коли гривню перестане штормити?»

Українська гривня залишається однією із найбільш нестабільних валют Східної Європи. У 2014 році вона девальвувала на 97%. У 2015 р. (станом на 14 грудня) офіційний курс знизився на 51%. На чорному ринку гривня подешевшала на 30% (різниця між офіційним і неофіційним курсами в періоди пікового попиту на валюту може досягти 10%, зараз – 5%).

Головна проблема - подальше знецінення національної валюти, яке в наших реаліях практично не прогнозоване. І все ж спробуємо визначити конкретні кроки, які має здійснити держава для стабілізації національної валюти.

Для початку слід пам'ятати, що на базовий курс впливає баланс попиту і пропозиції на валюту. Він формується за рахунок декількох факторів.

Перший фактор - стан платіжного балансу

За даними НБУ, профіцит поточного рахунку в другому кварталі 2015 р становив \$ 266 млн, або 1,2% від ВВП, тоді як у другому кварталі минулого року дефіцит сягав \$ 759 млн, або 2,4% від ВВП. При цьому глибина падіння експорту і імпорту виявилася практично однаковою.

Експорт товарів скоротився на 37,8% (за відповідний період минулого року - на 6%) - до \$ 8,5 млрд. Імпорт товарів зменшився на 40,2% (за аналогічний період 2014 року - на 18,5%) і склав \$ 8,9 млрд. Тобто негативне сальдо торгівлі товарами скоротилося до \$ 0,4 млрд. При цьому в другому кварталі зафіксований профіцит торгівлі послугами на рівні \$ 469 млн (у другому кварталі 2014 року - \$ 443 млн). Чистий приплив коштів за прямими іноземними інвестиціями становив \$ 909 млн, тоді як у другому кварталі минулого року спостерігався відтік в обсязі \$ 319 млн. Профіцит зведеного платіжного балансу - \$ 641 млн (у другому кварталі 2014 року - близько нуля).

За підсумками 10 місяців 2015 р баланс поточного рахунку склав \$ 324 млн. У порівнянні з дефіцитом в \$ 3,6 млрд за аналогічний період минулого року. Позитивне сальдо фінансового

та капітального рахунків зросло з \$ 213 млн у вересні до \$ 551 млн в жовтні. Таким чином, профіцит фінансового рахунку за підсумками 10 місяців 2015 року склав 0,6 млрд. З урахуванням фінансування МВФ, яке відображається у позабалансових статтях, профіцит платіжного балансу у вересні склав \$ 0,2 млрд, а за підсумками 10 місяців - \$ 5,6 млрд.

На даний момент стан платіжного балансу не тисне на курс. Втім, цей стан балансу не є стабільним. Крім того, потрібно враховувати наявність великого сегмента тіньової економіки (більшість розрахунків вказують на те, що її розмір продовжує зростати і може становити до 70% ВВП), в результаті чого офіційні розрахунки стану платіжного балансу країни не можуть вважатися абсолютно достовірними. Тому важливе значення має наявність у держави і НБУ інструментів для покриття дефіциту платіжного балансу.

Другий фактор - фінансова поведінка населення.

У цьому році населення продовжило вимивати кошти з банківської системи. Станом на початок листопада в загальному по банківській системі обсяг гривневих депозитів становив 174,6 млрд грн, на початок року - 195,3 млрд грн. Тобто, за 10 місяців з банківської системи населення вилучило майже 21 млрд грн. Обсяг валютних депозитів скоротився з \$13,2 млрд в січні 2015 р до \$ 9,2 млрд в листопаді. У 2014 р депозитний портфель фізичних осіб в національній валюті зменшився на 23 % (58,2 млрд грн.), у ВКВ - на 40,3 % (\$ 9,26 млрд). Відтік вкладів провокує нестабільність банківського сектора. Інфляція підштовхує населення переводити гривню у ВКВ, яка обертається поза банківською системою і тисне на курс.

Отже, встановлені НБУ обмеження на зняття депозитів і на покупку валюти не дали очікуваного результату. Населення продовжує знімати гроші з банківських рахунків і переводити їх у ВКВ (обмеження на продаж валюти - не більше 3 тис грн на добу - діє з вересня 2014 р . на зняття валютних вкладів в еквіваленті не більше 15 тис грн на добу. - з лютого 2014 р.). Наслідком дії обмежень стали формування тіньового ринку купівлі-продажу валюти і подальше зростання недовіри до банківського сектору, що провокує нові хвилі відтоку вкладів.

Третій фактор - попит на валюту з боку корпоративного сектора.

НБУ продовжує регулювати попит і пропозицію валюти на міжбанківському ринку адміністративними методами. Національний банк України вже вкотре продовжив валютні обмеження, в тому числі обов'язковий продаж 75 % валютної виручки для експортерів, до 4 березня 2016 р. Одночасно попит на валюту штучно зменшується за рахунок відсікання заявок на придбання валюти для виведення капіталів. Згідно з дослідженнями глобальної фінансової цілісності в 2009-2013 рр. з України щорічно виводилося як мінімум \$ 10,6 млрд. Припускаємо, що принаймні не менші обсяги засобів були виведені в 2014-2015 рр. Першу хвилю відтоку забезпечило оточення Януковича. Значне просідання курсу гривні відбулося в серпні-вересні 2014 р, коли представники колишньої владної верхівки отримали можливість вивести гроші з країни. Зараз відбувається другий етап виведення коштів особами, які сьогодні займаються державними фінансовими потоками.

Таким чином, регулювання міжбанківського ринку адміністративними методами призвело, по-перше: до розширення застосування схем придбання валюти поза міжбанківським ринком, по-друге, до формування відкладеного попиту на валюту з боку корпоративного сектора. На курс істотно тисне корупційне виведення коштів. За офіційними даними, номінальний ВВП скоротився з \$ 182 млрд в 2013 р до \$ 99,4 млрд у 2014-му. Тому виведення навіть незначних обсягів в межах \$ 10-15 млрд чутливо для курсу.

Забезпечення стабільного економічного зростання на рівні 10-12% ВВП.

Економіка України скорочується і не цікава як для українських, так і для іноземних інвесторів. А це створює постійний тиск на курс валюти. Без перезапуску економіки і створення позитивних інвестиційних очікувань стабілізація курсу матиме тимчасовий характер. Основа залучення інвестицій - це наявність цікавих проектів, привабливого інвестиційного середовища та усунення перешкоди для вільного обігу капіталів і ресурсів. ЗВТ з Євросоюзом створює хорошу перспективу для вільного ринку, але відсутність державної економічної політики зростання та діючі внутрішні обмеження на валютно-фінансовому ринку можуть перекрыслити всі можливі позитиви. Окремі кроки, перераховані нижче, в першу

чергу допоможуть в стабілізації валютного курсу, однак також опосередковано сприятимуть економічному зростанню:

1. Забезпечення припливу валюти

Як свідчить світовий досвід, від'ємне значення торгового балансу - не вирок для економіки. Негативний торговельний баланс цілком може супроводжуватися припливом інвестицій і оновленням виробничих потужностей. В Україні можливе погіршення балансу торгівлі в зв'язку з падінням світових цін на сировину, що в сумі з негативною інвестиційною привабливістю може привести до подальшого скорочення ВВП і девальвації. Забезпечити приплив валюти в країну можна за рахунок інвестицій як від внутрішніх, так і від зовнішніх інвесторів. Завдання держави - забезпечити цікавість України і знизити ризики для інвесторів. Сучасні успішні економіки базуються на позитивних споживчих очікуваннях, інвестиції в розвинену інфраструктуру і інноваційному підході до розвитку.

Втім, в будь-якому випадку держава повинна виконати кілька обов'язкових завдань.

По-перше, задекларувати та забезпечити на практиці чітке гарантування вільного обігу капіталів, тобто можливість не тільки безперешкодного введення, а й виведення інвестиційних коштів в будь-який час (терміни можливих обмежень, які будуть встановлюватися державою на вільний рух коштів, не повинні перевищувати 30-40 діб у виняткових випадках, але не на постійній основі).

По-друге, вжити невідкладних заходів для подальшого оздоровлення банківської системи, що гарантуватиме інвесторам недоторканність і збереження їх власності. НБУ налагодив ефективний контроль за дрібними і середніми банками. Але великий іноземний капітал орієнтується на стан найбільших фінустанов, в тому числі державних. Тому на даному етапі НБУ повинен перш за все визнати наявність проблем у банків з групи найбільших. Головним чином мова про Приватбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк і Укргазбанку. На ці чотири фінустанови припадає 46% всіх вкладів юридичних і фізичних осіб по банківській системі (за даними НБУ, на 1.10.2015 р. в вищезазначених банках гроші населення і підприємств становили 334,94 млрд грн, всього в банківській системі - 721,65 млрд грн.) і близько 42 % всіх наданих вітчизняними банками кредитів (324,15 млрд грн проти 770,25 млрд всього по системі). Другий крок - забезпечити реальне виконання

фінустановами вимог до нормативу адекватності регулятивного капіталу співвідношення зважених за ризиком активів і регулятивного капіталу має становити не менше 10%), тобто забезпечити докапіталізацію банків відповідно до наявного у них портфелем проблемних кредитів. Загалом, за нашими підрахунками, на докапіталізацію чотирьох згаданих банків необхідно близько 200 млрд грн. Важливо, що така докапіталізація повинна відбуватися за рахунок державних боргових інструментів, що виключить будь-яку додаткову емісію і як результат девальвацію.

Оздоровлення найбільших банків є базовою передумовою відновлення економіки, так як це дозволить банкам провести реструктуризацію заборгованості за кредитами. І, з огляду на частку кредитного портфеля, яка припадає на клієнтів найбільших банків, знизить навантаження на підприємців, в першу чергу на середній і малий бізнес. Що, в свою чергу дозволить їм планувати розширення бізнесу, зростання зайнятості і, що важливо, буде сприяти формуванню позитивних очікувань.

За умови виконання цих заходів (забезпечення вільного руху капіталу і стабілізація банківської системи) Україна може розраховувати на істотне поліпшення інвестиційної привабливості, що створить умови для залучення інвестицій.

2. Підвищення довіри населення до банківського сектору

Як показала практика, ніякі обмеження на зняття депозитів і купівлю валюти не дали очікуваного результату - населення продовжує знімати гроші з банківських рахунків і переводити їх у ВКВ. Більш того, як тільки вводяться валютні обмеження, збільшується недовіра до банківського сектору, що провокує відтік коштів. Вперше обмеження по зняттю коштів з поточних депозитних рахунків було введено НБУ в кінці лютого 2014 р. У березні того ж року населення зняло з рахунків \$ 1,4 млрд. Наступні місяці показали приблизно таку ж динаміку. А в період з середини березня до середини квітня було зафіксовано значне ослаблення гривні як на готівковому, так і на міжбанківському ринку. У той же час Нацбанк продовжує застосовувати хибну практику. 4 грудня він продовжив ще на три місяці обмеження на покупку валюти в банках (на сьогодні - 3 тис грн.). Тобто своїми діями НБУ намагається боротися з ринком, що з самого початку є програшною позицією.

Оздоровлення банківської системи підвищить довіру населення до вітчизняних фінустанов, що зможе загальмувати відтік вкладів. Але для припливу коштів НБУ необхідно зробити наступні кроки:

По-перше, зняти будь-які обмеження на використання коштів з депозитів - важливо задекларувати і забезпечити можливість власників вільно розпоряджатися своїм майном.

По-друге, ввести європейську систему гарантування вкладів населення, в тому числі по валютних депозитах, що передбачає гарантоване повернення вкладу в розмірі до 100 тис євро на одного вкладника в одному банку протягом одного-двох місяців з моменту встановлення факту неплатоспроможності банківської установи. Як показує світовий досвід, саме запровадження ефективної системи страхування вкладів здатне припинити паніку і зупинити відтік коштів з банківської системи. Наприклад, саме так вдалося стабілізувати банківську систему Сінгапуру: відтік вкладів в період кризи припинився після того, як там на законодавчому рівні в 2011 р. в 2,5 рази збільшили суму, яку гарантовано отримують вкладники неплатоспроможних банків, і ця норма поширилася на юридичних осіб.

3. Лібералізація валютного ринку для корпоративного сектора

Однією з головних завдань НБУ має стати повернення купівлі-продажу ВКВ на міжбанківський валютний ринок, тобто повна легалізація відповідних операцій з валютою. Для цього необхідно:

По-перше, скасувати вимоги про примусовий продаж експортерами 75 % валютної виручки.

По-друге, скасувати адміністративний вплив на формування заявок на покупку валюти на міжбанку.

По-третє, ввести гарантування депозитів юридичних осіб - представників малого бізнесу на європейському рівні, що забезпечить повернення коштів з неплатоспроможних банків такій групі вкладникам.

По-четверте, виключити можливість виведення капіталів корупціонерами.

Як перекидає негативний торговий баланс Туреччина?

Туреччина вже багато років відчуває хронічний дефіцит торгового балансу. Однак за останні 10 років негативний поточний рахунок був зафіксований тільки в 2011 р. - \$ 75 млрд. Це майже в шість разів більше, ніж золотовалютні резерви України на початку

грудня 2015 р. На кінець 2011 р. золотовалютні резерви Туреччини становили приблизно \$ 88 млрд. І якби гігантський дефіцит по товарах і послугах не перекрив фінансовий рахунок + \$ 65,7 млрд, то країна повинна була б або сильно девальвувати ліру, або втратити майже всі ЗВР. Ситуацію рятує приплив капіталу. Дефіцит по торгівлі турки активно перекривають за рахунок портфельних і прямих інвестицій, кредитів і депозитів. Причому перелік інструментів постійно змінюється в залежності від кон'юнктури. Наприклад, в першому півріччі 2015 р. від'ємний поточний рахунок з торгівлі становив \$ 22,3 млрд. Частково він був перекритий за рахунок припливу ресурсів з-за кордону (на \$ 13,3 млрд) за такими статтями, як депозити і торгове фінансування. У 2014 р. дефіцит торгівлі покрили за рахунок припливу портфельних інвестицій на \$ 18,3 млрд, зовнішніх позик приватного сектора на \$ 16,9 млрд, а також прямих іноземних інвестицій на \$ 12,8 млрд.

Ризики:

- Щодо зняття валютних обмежень

Зняття існуючих валютних обмежень може призвести до сплеску відтоку депозитів, попиту на валюту як з боку населення, так і корпоративного сектора, що, в свою чергу, посилить тиск на курс. Для того щоб пом'якшити такі наслідки, НБУ доведеться збільшити витрати на підтримку курсу. Зараз Нацбанк, який накопичив близько \$ 13 млрд золотовалютних резервів, може дозволити собі такий крок. За підрахунками, на перехідний період, який може тривати від одного до трьох місяців, НБУ доведеться витратити \$ 5-6 млрд. Однак в такому випадку він повинен попередньо домовитися з МВФ, оскільки однією з вимог Фонду є нарощування ЗВР. У той же час, якщо влада надасть кредиторам розгорнутий план дій щодо стабілізації національної валюти, МВФ може змінити свої вимоги або надати цільовий стабілізаційний кредит.

- Щодо капіталізації банків з групи найбільших.

Докапіталізація чотирьох проблемних банків групи зажадає вкладення 200 млрд грн. При цьому левову частку цих коштів доведеться вкласти в державні банки, що потребують значної емісії гривні. Це, в свою чергу, може прискорити інфляцію. Щоб уникнути такого розвитку подій, для державних банків можна встановити перехідний період, протягом якого ввести нижчу норму адекватності капіталу (в порівнянні з 10% для інших фінустанов) і /

або здійснювати докапіталізації за рахунок державних цінних паперів. Водночас держава має гарантувати повну докапіталізацію після закінчення перехідного періоду.

Курсовий прогноз.

У разі збереження чинної практики адміністративного управління валютним ринком, подальшого застосування валютних обмежень, погіршення стану банківської системи і відсутність притоку іноземних інвестицій в наступному році гривня продовжить падіння. До середини року очікується її знецінення до 30 грн ./\$ на міжбанківському валютному ринку і до 32-33 грн за дол США - на готівковому. При цьому буде спостерігатися подальше погіршення економічних індикаторів і створення передумов для гіпердевальвації до рівня в 40 грн за дол США до кінця 2016 року.

При виконанні запропонованих заходів курс гривні може стабілізуватися на поточному рівні.

Хто виграє, коли держава починає боротися з вільним ринком?

Світова практика довела - боротися з вільним ринком курсоутворення адміністративними методами неможливо. Яскравий тому приклад - Великобританія. У 1990 р вона приєдналася до механізму регулювання валютних курсів (ERM), який зобов'язував країну підтримувати певний фіксований валютний курс. За пару років ситуація в економіці Великобританії погіршилася, і утримувати курс ставало все складніше. Чим і скористався відомий фінансист Джордж Сорос. Він отримав кредитні лінії на суму 15 млрд фунтів, через деякий час продав фунти і почав активно лобіювати через пресу ідею падіння британської валюти. Банк Англії витратив на захист курсу \$ 50 млрд, але не зміг протистояти ринку і здав позиції. Англія відправила фунт у вільне плавання, після чого він впав на 12% за один день. Сороса почали називати людиною, який зламав Банк Англії. Зате після цього банк Англії вже ніколи не вдавався до ручного управління попитом і пропозицією.

Джерело: Коли гривню перестане штормити? // Власть Денег. – 1-2.2016. - № 1-2. – С. 4-10

Запитання:

1. Що перш за все впливає на базовий курс національної валюти?
2. Які головні фактори впливу на курс гривні?

3. На Вашу думку, який із факторів впливу на валютний курс є домінуючим у теперішній ситуації на валютному ринку України?
 4. Які помилки НБУ мали місце в процесі формування вітчизняної валютної політики?
 5. Які кроки НБУ можуть стабілізувати курс гривні у перспективі?
-

ГЛОСАРІЙ:

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошових одиницях іншої країни. Він є об'єктивним економічним показником, який відображає тенденції внутрішнього економічного розвитку країни та стан і перспективи її зовнішньоекономічних відносин.

Валютні ринки – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту і пропозиції. Тут розрізняють різні типи валютних угод.

Девальвація валюти – зниження державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу

Ревальвація валюти – підвищення державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу.

Своп – угода, учасники якої обмінюються платежами за однаковою сумою заборгованості за наперед обумовленими угодами.

Міжнародний кредит - це рух позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, терміновості і сплати відсотків.

Спеціальні права запозичення (Special Drawing Rights, SDR) – міжнародний резервний актив, створений МВФ у 1969 р., який періодично розподіляють між країнами-членами пропорційно до їх квоти в МВФ і може бути використаний лише для придбання іноземної валюти, надання кредитів і здійснення платежів.

7.1. Валютний курс, валютна політика і міжнародний кредит

За класифікацією, схваленою МВФ у 1982 р., всі валюти країн світу залежно від ступеня свободи зміни їхніх курсів поділяються на валюти із:

– фіксованим курсом. Уряд встановлює постійні фіксовані пропорції обміну національної валюти на іноземну і навпаки. Це дає змогу вільно купувати і продавати національну валюту за визначеною ціною незалежно від того, хто здійснює валютно-платіжні операції. Цей режим передбачає, що уряд спроможний забезпечити продаж іноземної валюти у кількостях, потрібних для підтримання встановленого ним курсу. Для цього він повинен мати необхідні запаси іноземної валюти;

– обмежено гнучким валютним курсом – офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, що допускає невеликі коливання валютного курсу відповідно до встановлених правил;

– плаваючим валютним курсом – курс, що вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції, на який держава може за певних умов впливати шляхом валютних інтервенцій.

Сьогодні у світі близько $\frac{1}{3}$ країн дотримуються того або іншого різновиду фіксованого валютного курсу, у той час як $\frac{2}{3}$ країн використовують різні види плаваючого валютного курсу. Крім політики валютного курсу проводиться **поточна валютна політика**, що здійснюється у двох формах:

– **обліковій (дисконтній)** – означає зміну облікової ставки центрального банку для регулювання валютного курсу за допомогою впливу на рух короткострокових капіталів. Як правило, при від'ємному платіжному балансі центральний банк підвищує облікову ставку, стимулюючи

приплив іноземного капіталу із країн, де цей ризик нижчий. Даний приплив короткострокових капіталів поліпшує стан платіжного балансу, створює додатковий попит на національну валюту, а тому й підвищує її курс;

– **девізній політиці** – спрямована на регулювання валютного курсу шляхом купівлі та продажу іноземної валюти (девіза). За сучасних умов девізна політика набуває форми *валютної інтервенції* – прямого втручання центрального банку в операції із іноземною валютою на валютних ринках при одночасному введенні обмежень у сфері валютних операцій на внутрішньому ринку. Якщо спостерігається падіння курсу національної валюти, то центральний банк країни продає на валютних ринках великі суми іноземної валюти, що призводить до зростання курсу національної валюти, і навпаки, скуповування іноземної валюти спричиняє падіння курсу національної грошової одиниці.

За інших умов може мати місце девальвація і ревальвація валюти.

Девальвація валюти – зниження державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу

Ревальвація валюти – підвищення державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу.

Валютні ринки – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту і пропозиції. **Тут розрізняють різні типи валютних угод:**

1) **валютні операції з негайним постачанням („спот“)**. За цією угодою іноземна валюта постачається банками-кореспондентами не пізніше двох наступних банківських днів із дня укладення угоди. Ці операції найбільш поширені, їхня частка становить більше $\frac{2}{3}$ обсягу валютних угод на міжбанківському ринку;

2) **форвардні операції** – це міжбанківські угоди, в яких фіксуються курс і сума, але до настання терміну (1-6 місяців) розрахунки за зазначеними сумами не здійснюються;

3) **ф'ючерсні операції** – це торгівля стандартизованими контрактами, в яких детально регламентовані всі умови – сума, термін, метод розрахунку тощо. Їх головна мета – хеджування (страхування ризику) і спекуляція.

У структурі міжнародних валютно-фінансових ринків чільне місце посідає **міжнародний кредит**, який охоплює рух позичкового капіталу. На міжнародному кредитному ринку в обігу перебувають боргові зобов'язання, які засвідчують право кредитора на отримання певної суми боргу з боржника. Ці боргові зобов'язання існують у різних формах. Так, **Світовий банк класифікує боргові зобов'язання наступним чином:**

– за строком погашення – на короткострокові (зі строком погашення до одного року) та довгострокові (зі строком погашення більше одного року);

– за типом боржника – на державні, гарантовані державою і приватні;

– за типом кредитора – на офіційні і приватні боргові зобов'язання.

Міжнародний кредитний ринок має великі масштаби, які вимірюються десятками трильйонів доларів. Він має такий склад учасників: приватні фірми, банки і ТНК – 40 %, фондові біржі – 40 % і міжнародні фінансові інститути – 20%. Доступ позичальників на міжнародний ринок кредитних капіталів є обмеженим. Основними позичальниками тут є: ТНК, уряди, міжнародні валютно-кредитні і фінансові установи.

7.2. Залучення України до міжнародного валютного ринку

Міжнародний валютний ринок є фінансовим індикатором стану розвитку світової економіки. Варто зазначити, що після кризи 2008-2009 рр. економічне зростання глобальної економіки відновилось, але й до сьогодні продовжує залишатись на низькому рівні (наприклад, 3,3 % за 2014 р.). Перш за все, така тенденція зумовлена низькою економічною активністю на фоні ризиків дефляції Єврозони та Японії, зниженням темпів зростання Китаю, падінням економіки Росії та уповільнення ділової активності в країнах – експортерах нафти. Винятком серед розвинених країн здебільшого залишались США, які протягом періоду демонстрували порівняно стабільне економічне зростання. До того ж, значне перевищення пропозиції енергоресурсів (зокрема, сирої нафти) над попитом призвело до стрімкого зниження цін на нафту (наприклад, сорту Brent за 2014 р. – на 49,4 %), через що на фоні зміцнення долара США ціни на інші сировинні ресурси також зменшувалися.

З початку 2015 року з метою стимулювання економічної активності низка країн пом'якшили монетарну політику (Японія, Єврозона, Китай та ін.), зокрема шляхом зниження процентних ставок та через програми кількісного пом'якшення. Лише країни зі значним інфляційним тиском (Бразилія, Росія та ін.) змушені були проводити більш жорстку монетарну політику. Реакцією на запроваджені монетарні заходи та поточні економічні індикатори була значна волатильність процентних ставок і валютних курсів (зокрема долар укріпився до євро за 2014 рік – на 12,2 %).

На тлі падіння цін на сировинні товари у 2015 році посилювався девальваційний тиск на обмінні курси валют країн, ринки яких розвиваються. Найгіршу динаміку

продемонстрували валюти країн СНД, Туреччини, ПАР, Бразилії та Аргентини. Зберігався девальваційний тиск на валюти країн сировинної орієнтації й на початку 2016 року. Зокрема російський рубль з початку січня (станом на 22.01.2016) девальвував на 7,4 % – до 78,4 руб/дол (на 21,7 % у 2015 році). Знаковою подією 2015 року стала зміна курсової політики Народним банком Китаю, у результаті чого обмінний курс китайського юаня знизився до найнижчого рівня з 2011 року. На початку 2016 року Народний банк Китаю продовжував знижувати курс юаня до долара США (на 1,3 % – до 6,58 юань/дол станом на 22.01.2016). До того ж, українська гривня протягом 2015 р. втратила у ціні відносно американської валюти майже впововину, тоді як за перший квартал 2016 р. вона також продовжила девальвувати (на 9,0 %).

У березні 2016 р. рішення з монетарної політики провідних центральних банків відобразили наявність суттєвих ризиків на глобальних фінансових ринках та відносну слабкість світової економіки. Так, відбулося більш суттєве, ніж очікувалося, пом'якшення монетарної політики ЄЦБ. У свою чергу, ФРС підтвердила відтермінування підвищення процентних ставок. Як наслідок, на світових валютних ринках за підсумками I кварталу долар США знецінився відносно провідних валют (на 4,1 %), зокрема й щодо євро (на 4,9 % – до 1,14 дол/євро). Під впливом динаміки долара США, світових цін на сировинних ринках та відновлення інтересу інвесторів до ризикових активів валюти країн, ринки яких розвиваються, переважно зміцнилися за підсумками I кварталу 2016 року, незважаючи на значний девальваційний тиск на початку року.

Рис. 7.1. Зміна обмінних курсів валют окремих країн, ринки яких розвиваються до долара США у 2015 і I кварталі 2016 р. (% на кінець періоду)

Джерело: Інфляційний звіт і макроекономічний прогноз НБУ (квітень 2016). – К.: НБУ, 28 квітня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30478311>

Слід зазначити, що тривалий процес значного знецінення національної валюти (після світової фінансової кризи 2008-2009 рр.) розпочався з початку 2014 р., після відносної стабільності ситуації на українському валютному ринку (див. рис. 7.1).

У 2014 р. вітчизняний грошово-кредитний ринок продовжував перебувати під негативним впливом несприятливих макроекономічних трендів, що підсилювалися загостренням військових дій на сході країни.

Зазначене створювало напружені умови функціонування для грошово-кредитного ринку та посилювало інфляційний та девальваційний тиск на національну валюту. Як наслідок продовжився вплив депозитів населення з банківської системи, а також погіршилася кредитна діяльність банків переважно через обмеженість їх ресурсної бази, посилення вимог до стандартів кредитування та позичальників.

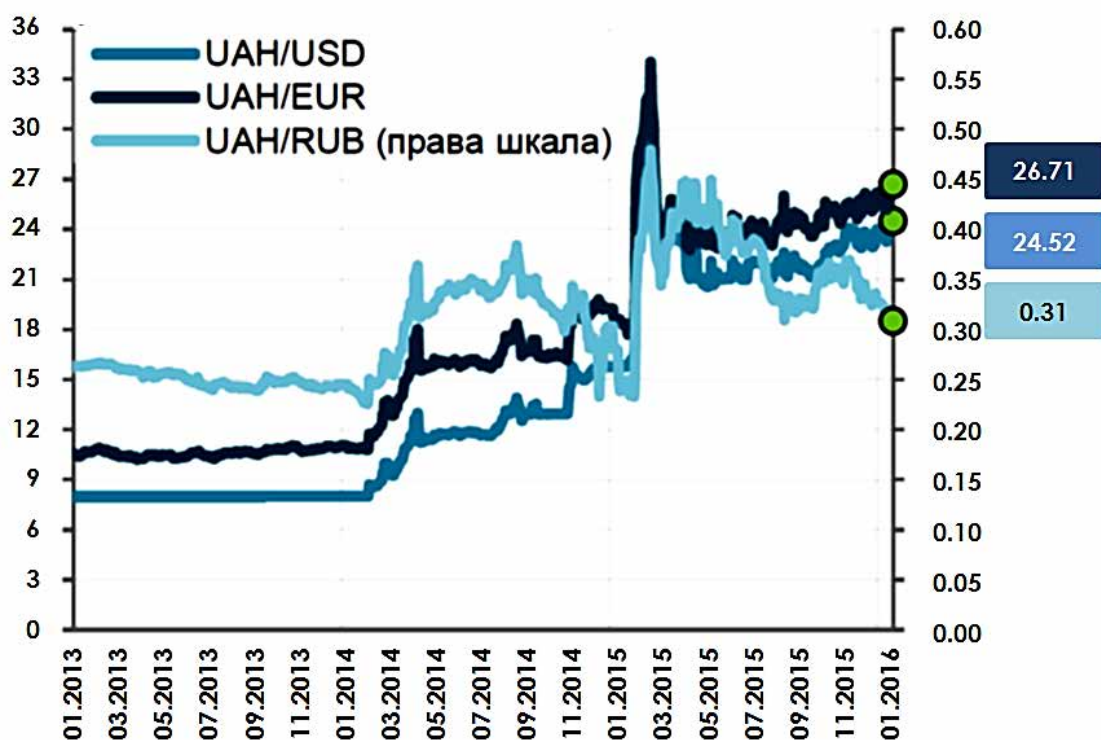

Рис. 7.2. Динаміка офіційного курсу гривні до іноземних валют за 01.2013 р. до 04.2016 р. (долара США, Євро та російського рубля)

Джерело: Інфляційний звіт. НБУ, квітень 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30350020>

Водночас з метою запобігання деструктивним процесам на валютному ринку та обмеження поширення їх негативних ефектів на загальноекономічну ситуацію Національний банк продовжив посилювати жорсткість грошово-кредитної політики. Загалом з початку року Національний банк суттєво змінив свої операційні підходи

до проведення монетарної політики. По-перше, було спрощено процедуру формування та зберігання банками обов'язкових резервів, зокрема через уніфікацію нормативів обов'язкового резервування. По-друге, було посилено роль облікової ставки Національного банку як ключової ставки монетарної політики через тісну прив'язку до неї процентних ставок за активними та пасивними операціями з регулювання ліквідності банківської системи. По-третє, було скасовано практику проведення щоденних валютних аукціонів та оголошення індикативного курсу гривні, що дало змогу відновити сигнальну функцію офіційного обмінного курсу.

КЕЙС 7.2

«Чому курс долара зростає навіть після кредиту від МВФ?»

Завдання:

Вставте пропущені слова: валютний курс, баланс, резерви, МВФ, міжнародні валютний, резерви, імпорт, іноземні кредити, ЄС, емісія, знецінити.

Зростання курсу чиновники НБУ пояснюють військовою ситуацією в країні. «1)..... ринок не живе в стані вакууму, - говорить директор департаменту аналізу і прогнозування грошово-кредитного ринку НБУ Сергій Кораблін. - Як тільки на Сході України виникає напруга, на це миттєво реагує ринок, причому незалежно від 2) попиту і пропозиції валюти на ринку».

«Ви даремно думаєте, що \$ 1 млрд зайшли в 3) НБУ - і регулятор відразу виляє ці гроші на ринок, - пояснює колишній директор монетарного департаменту НБУ Наталя Гребеник. - Це було б дуже нерозсудливо з боку Нацбанку».

Відповідно до меморандуму, підписаного Україною і 4), гроші, отримані від фонду, не повинні піти на підтримку 5) НБУ зобов'язаний наростити свої

6) до суми чотиримісячного 7), не втручаючись при цьому в курсоутворення на валютному ринку. «Тепер НБУ виходитиме на міжбанк в основному, щоб купити валюту, а не навпаки», - говорить член ради НБУ Юрій Полунєєв. За його словами, українцям більше не доведеться спостерігати кореляцію між надходженням грошей МВФ і динамікою курсу, оскільки з березня НБУ не утримує курс гривні. При цьому Кораблін каже, що, незважаючи на зростання курсу, і на міжбанку, і в обмінниках валюти зараз більш ніж достатньо.

Аналітик казначейства великого банку з російським капіталом підтверджує: гроші МВФ на валютний ринок так і не надійшли. Більш того, 8), які Україна отримує понад грошей МВФ (євробонди, кредит 9)) також не потраплять на валютний ринок. «Уряд обмінює валюту у Нацбанку на гривню, а той помістить її в резерви», - говорить аналітик. Під збільшення міжнародних резервів НБУ повинен випустити нову гривню - тим самим збільшивши 10) грошей. В результаті в економіці збільшиться пропозиція національної, а не іноземної валюти. Це в свою чергу може 11) гривню.

Джерело: Олена Шкарпова, Тетяна Кривенко. Чому курс долара зростає навіть після кредиту від МВФ? // Фокус. – 23.05.2014. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://focus.ua/money/306705/>

Валютний ринок України упродовж IV кварталу 2014 року та січня-лютого 2015 року перебував у стресовому стані, що насамперед було пов'язано з негативними очікуваннями та веденням військових дій на сході країни. Знецінення обмінного курсу гривні відносно долара США протягом IV кварталу 2014 року становило майже 22 %, у січні-лютому прискорилося до 76 %. За оцінками, таке знецінення гривні було надмірним та не відповідало фундаментальним макроекономічним параметрам. Ураховуючи вищезазначене та з метою згладжування волатильності на валютному ринку, Національний банк продовжував здійснювати продаж іноземної валюти, загальна сума якої становила 4,6 млрд дол США (в

еквіваленті) у IV кварталі 2014 року та 1,2 млрд дол США в січні- лютому 2015 року. Це відповідним чином впливало на зменшення рівня міжнародних резервів, обсяг яких станом на 1 березня 2015 року становив 5,6 млрд дол США (в еквіваленті). Значну частку зазначених вище обсягів продажу валюти становили адресні інтервенції на користь НАК "Нафтогаз України" для виконання нею гарантованих державою зобов'язань за борговими цінними паперами, а також здійснення платежів за поставками природного газу. З метою підвищення дієвості та прозорості грошово-кредитної політики Національний банк з 5 лютого 2015 року прийняв рішення про зміну операційних підходів до проведення грошово-кредитної політики. Було скасовано практику проведення щоденних валютних аукціонів та оголошення індикативного курсу гривні. Наразі курс гривні встановлюється на підставі об'єктивних параметрів ринкового попиту та пропозиції. Водночас з метою забезпечення прогнозованого та контрольованого розвитку ринкової ситуації Національний банк застосовував більш жорсткі підходи до проведення грошово-кредитної політики. Ураховуючи значні девальваційні очікування та небажання банків та експортерів продавати іноземну валюту, обсяг продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку протягом IV кварталу 2014 року та січня-лютого 2015 року суттєво скоротився, що призвело до виникнення дефіциту іноземної валюти, у тому числі, готівкової іноземної валюти в касах банків. Водночас, прагнення громадян зберегти свої заощадження в умовах зниження довіри як до банківської системи, так і до національної валюти призвели до збільшення попиту на іноземну валюту з боку населення. Зокрема, в IV кварталі 2014 року попит на готівкову іноземну валюту на 70 % переважав її пропозицію, зменшившись у січні 2015 року до 21,7 %, у той час, як у лютому 2015 року пропозиція

майже в три рази перевищувала попит. Це свідчить про наявність суттєвого дисбалансу на валютному ринку. На ринку переважали панічні настрої, які спричинили прискорення девальвації національної валюти в лютому 2015 року. Запровадження адміністративних заходів дозволило не лише стабілізувати валютний ринок на початку березня, а й досягти певного зміцнення національної грошової одиниці.

Варто зазначити, що у IV кварталі 2015 року на валютному ринку посилилася турбулентність. Причинами цього були як зовнішні чинники (послаблення обмінних курсів валют країн ОП, подальше зниження цін на ключові товари українського експорту тощо), так і внутрішні (зростання невизначеності через повільний бюджетний процес та затримку із надходженням офіційного фінансування). Як наслідок, відбулося помірне зниження обмінного курсу гривні до долара США. За таких умов Національний банк дотримувався режиму гнучкого курсоутворення, однак згладжував надмірні коливання курсу. У той самий час для нівелювання інфляційних ризиків монетарна політика залишалася стриманою (із жовтня облікова ставка залишалася незмінною). Деескалація військового конфлікту на сході країни, перехід до завершальної стадії очищення банківської системи та поліпшення економічних очікувань сприяло подальшому припливу депозитів у національній валюті в банківську систему в IV кварталі 2015 року.

Після майже піврічної стабільності на міжбанківському валютному ринку із середини жовтня 2015 р. спостерігалось посилення турбулентності. Водночас Національний банк дотримувався режиму гнучкого курсоутворення, а його дії були спрямовані на згладжування надмірних коливань на валютному ринку. У результаті Національний банк як купував (у жовтні та грудні),

так і продавав валюту (переважно у листопаді) залежно від кон'юнктури ринку. Сальдо інтервенцій Національного банку на міжбанківському ринку в IV кварталі було додатним та становило 212 млн дол США в еквіваленті. За підсумками IV кварталу офіційний обмінний курс гривні знизився на 11,5% до 24,0 грн за долар США станом на кінець року (з початку року на 52,2%).

Рис. 7.3. Динаміка купівлі-продажу іноземної валюти населенням України в період із 2012 р. по кінець 2015 р., млн дол США

Джерело: Інфляційний звіт. НБУ, квітень 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/docscatalog/document?id=30350020>

На готівковому сегменті валютного ринку протягом IV кварталу 2015 року тривало зниження середньоденних обсягів купівлі готівкової валюти населенням (до 2,6 млн дол США в грудні з 3,3 млн дол США в жовтні), що може пояснюватися скороченням реальних доходів населення та дією адміністративних заходів. Водночас

посилення турбулентності на міжбанківському ринку призвело до незначного зниження обсягів продажу валюти (до 7.8 млн. дол. США з 8,3 млн дол США відповідно).

На початку 2016 року обмінний курс гривні перебував під девальваційним тиском через зниження експортних надходжень на тлі запровадження РФ торговельних та транзитних обмежень, подальше зниження світових цін на сировинні товари, а також політичну нестабільність. Водночас уже в березні 2016 року, переважно в результаті поліпшення умов для експорту та відповідне зростання валютних надходжень, обмінний курс гривні до долара США зміцнився на 3,1 %. Загалом за підсумками I кварталу 2016 року офіційний обмінний курс гривні до долара США знизився на 9,2 %. В умовах високої волатильності валютного ринку дії Національного банку були спрямовані на зниження надмірних курсових коливань. Національний банк проводив валютні аукціони як з продажу, так із купівлі іноземної валюти. Зокрема в березні на тлі послаблення девальваційного тиску було збільшено обсяги купівлі іноземної валюти для поповнення міжнародних резервів. У цілому за підсумками I кварталу 2016 року чистий продаж валюти Національним банком на валютному ринку становив 235 млн. дол. США.

В цілому протягом останніх двох років валютний ринок України характеризувався нестабільністю, що проявилась у стрімкій девальвації національної валюти по відношенню до провідних іноземних валют (зокрема, долара США та євро). До основних факторів тут можна віднести:

- скорочення експортних надходжень на тлі падіння світових цін на сировинні товари;
- торговельні обмеження з боку Росії;
- девальвації валют країн – торгових партнерів (зокрема російського рубля);

- посилення політичної невизначеності;
- нерівномірність бюджетних виплат;
- ситуативні чинники.

Разом із тим, у довгостроковій ретроспективі основним фактором, що призвів до поступового знецінення національної валюти став дефіцит платіжного балансу України протягом останніх 8-и років, починаючи із 2008 р. (за виключенням 2010 р., 2013 р. і 2015 р.), який сприяв виведенню іноземної валюти за кордон. У свою чергу, таку тенденцію, насамперед, сформувало від'ємне сальдо рахунку поточних операцій за весь досліджуваний період, що було сформоване перш за все дефіцитом зовнішньої торгівлі товарами (починаючи із 2005 р.).

7.3. Кредитний ринок в умовах відкритої економіки України

За останні десять років обсяг кредитів та боргових цінних паперів, що надійшли в Україну зріс майже втричі і на 01.01.2016 р. досягнув рівня 100,8 млрд дол США (див. табл. 7.1). Це відбулось, насамперед, завдяки зростанню надходжень позик і боргових цінних паперів у реальний сектор економіки (інші сектори) на 33,8 млрд дол США (перш за все довгострокових кредитів на 29,7 млрд дол США) та у державний сектор (НБУ та уряд) – на 29,1 млрд дол США. Варто зазначити, що кредити та позики МВФ в останні роки відігравали провідну роль у формуванні кредитного портфеля державного сектору економіки (уряд та НБУ), оскільки їх частка в загальній структурі цього сектору перевищувала 50 % (за виключенням 2015 р. – 48 %).

Таблиця 7.1

Залучення зовнішніх кредитів та боргових цінних паперів в Україну¹, млн дол США

Показник	Станом на 01.01. 2006 р.		Станом на 01.01. 2011 р.		Станом на 01.01. 2016 р.	
	млн дол США	%	млн дол США	%	млн дол США	%
Короткострокові кредити, боргові цінні папери	7922	22,8	17668	20,2	13108	13,0
у т.ч. – сектор загального державного управління	0	×	2053	2,3	0	×
- центральний банк	0	×	0	×	1301	1,3
- інші депозитні корпорації	418	1,2	425	0,5	236	0,2
- інші сектори	7504	21,6	15190	17,2	11571	11,5
Довгострокові кредити, боргові цінні папери	26820	77,2	69953	79,8	87642	87,0
у т.ч. – сектор загального державного управління	10506	30,2	21038	24,0	34257	34,0
- центральний банк	1254	3,6	7384	8,4	5329	5,3
- інші депозитні корпорації	1651	4,8	5878	6,7	4950	4,9
- інші сектори	13409	38,6	35653	40,7	43106	42,8
Кредити та боргові цінні папери, разом	34742	100	87621	100	100750	100
у т.ч. – сектор загального державного управління	10506	30,2	23091	26,4	34257	34,0
- центральний банк	1254	3,6	7384	8,4	6630	6,6
- інші депозитні корпорації	2069	6,0	6303	7,2	5186	5,1
- інші сектори	20913	60,2	50843	58,0	54677	54,3

Джерело: складено автором на основі <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19241242>

За аналізований період відбулись структурні зрушення: питома вага короткострокових кредитів і боргових цінних паперів скоротилась із 22,8 до 13,0%, тоді як довгострокових зобов'язань навпаки зросла на 10 п.п. і

¹ без міжфірмового боргу, розподілу СПЗ і валюти та депозитів

досягла рівня 87 %. Причому викликає занепокоєння збільшення в абсолютному та відносному аспекті величини боргових зобов'язань реального сектору економіки на тривалий період – на 29,7 млрд дол або на 4,2 п.п. у питомій вазі, що становить 42,8 %. Це може вказувати на погіршення зовнішньої фінансової стійкості національної економіки України і, як результат, посилює загрозу національної економічної безпеки .

Таким чином, в останні роки спостерігається тенденція до збільшення заборгованості вітчизняної економіки перед нерезидентами, незважаючи на короткострокові (тимчасові) коливання у бік її незначного скорочення. Так, чистий відплив за кредитами та облігаціями приватного сектору в IV кварталі 2014 р. (4,3 млрд дол США, у тому числі 2,7 млрд дол США за виплатами реального сектору та 1,6 млрд дол США – банківського сектору) був частково компенсований залученнями державного сектору (1,1 млрд дол США, з них 0,9 млрд дол США кредит від ЄС).

В абсолютному вираженні обсяг короткострокового зовнішнього боргу (за залишковим терміном погашення) за 2014 рік зменшився на 3 млрд дол США та станом на 01.01.2015 становив 55,1 млрд дол США, зниження в IV кварталі становило 1,5 млрд дол США. Скорочення короткострокового зовнішнього боргу відбулося за всіма секторами, крім сектору загального державного управління через суттєве зростання сум погашень за облігаціями зовнішньої державної позики та облігаціями внутрішньої державної позики у 2015 році (7,8 млрд дол США). Скорочення заборгованості банківського сектору спричинено зниженням рівня залучень, особливо довгострокових кредитів, а реального – погашенням заборгованості НАК “Нафтогаз України” (3,1 млрд дол США).

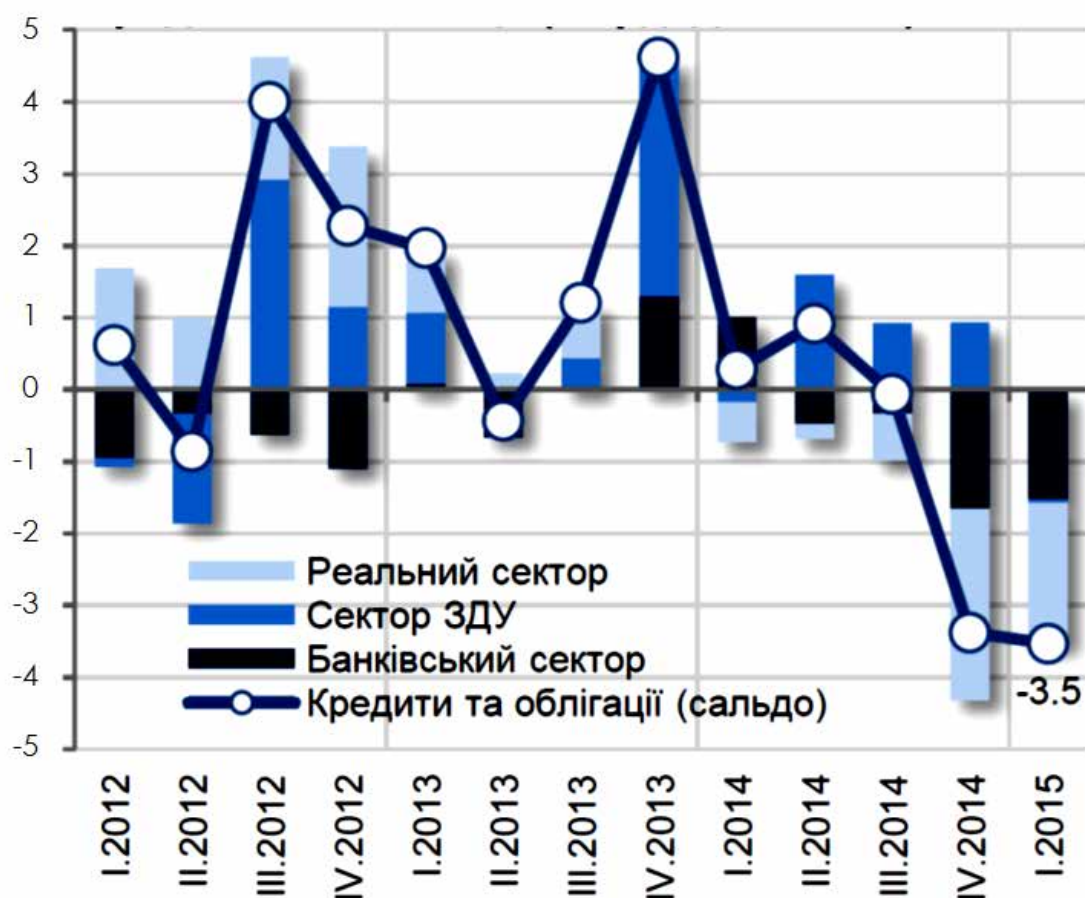

Рис. 7.4. Динаміка кредитів та облігацій, залучених в економіку України, млрд дол США

Джерело: Інфляційний звіт НБУ, червень 2015.

В умовах ескалації військового конфлікту, погіршення макроекономічної ситуації можливості залучення зовнішніх ресурсів приватним сектором України на початку 2015 р. були доволі обмеженими. У результаті надходження за кредитами та облігаціями приватного сектору в I кварталі 2015 року були на 3,4 млрд дол США менші, ніж планові погашення. У квітні приватний сектор продовжував погашати свою зовнішню заборгованість – чисті виплати становили 0,7 млрд дол США. З іншого боку, частину з планових погашень у I кварталі становили не фактичні виплати, а накопичення простроченої заборгованості (1,4 млрд дол США).

Водночас рівень покриття резервами короткострокового боргу за залишковим терміном погашення зріс до 18.0% (порівняно з 13,4 % у IV кварталі 2014 року) завдяки отриманню першого траншу від МВФ в рамках програми EFF.

У II кварталі 2015 р. уряд України випустив єврооблігації на суму 1 млрд. дол. США під державні гарантії США. Крім того, частину китайських юанів, отриманих за угодою своп із Народним банком Китаю (на загальну суму 2,4 млрд дол США в еквіваленті) було проконвертовано в 564 млн дол США. У липні надходження офіційних залучень продовжились, було отримано перший транш із трьох запланованих у рамках кредиту від ЄС на суму 600 млн євро, а також 20 млн дол США від Світового банку.

У результаті поліпшення балансів як поточного, так і фінансового рахунків у II кварталі 2015 р. профіцит зведеного платіжного балансу зріс до 641 млн дол США, що дало змогу збільшити резерви до 10,3 млрд дол США, або 2,5 місяця імпорту майбутнього періоду. Завдяки отриманню в серпні другого траншу в рамках програми EFF з МВФ (1,6 млрд дол США), а також продовження надходження офіційного фінансування від Світового банку та ЄС міжнародні резерви протягом липня-серпня 2015 року зросли до 12,6 млрд дол США, що забезпечує фінансування імпорту товарів та послуг протягом 3,1 місяця майбутнього періоду.

Валовий зовнішній борг України в IV кварталі 2015 р. скоротився на 6,4 млрд дол США – до 118,7 млрд дол США. Його скорочення, зокрема, було зумовлено такими чинниками:

- зменшенням заборгованості сектору загального державного управління в результаті успішного проведення реструктуризації облігацій зовнішньої державної позики;

- скороченням заборгованості українських банків перед материнськими банківськими установами;
- скороченням заборгованості реального сектору, що супроводжувалося зростанням простроченої заборгованості.

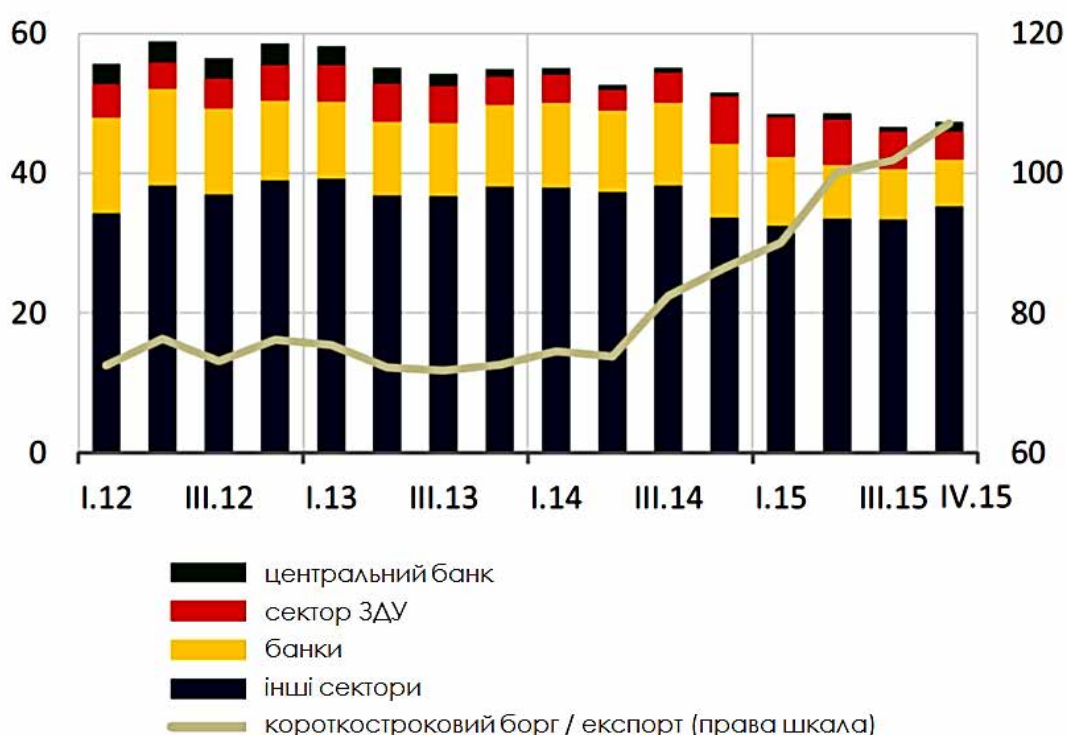

Рис. 7.5. Динаміка короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення, млрд дол США

Джерело: Інфляційний звіт НБУ, 2016

Слід зазначити, що у IV кварталі 2015 р. чисті залучення за фінансовим рахунком (0,7 млрд дол США) були меншими, ніж у III кварталі, та забезпечені зовнішнім офіційним фінансуванням:

- 0,2 млрд євро – від німецького державного банку KfW;
- 0,1 млрд дол США від проектного фінансування;
- за операціями з валютними свопами було отримано 0,7 млрд дол США.

Інші планові залучення були перенесені на наступний рік внаслідок відтермінування траншу від МВФ. У IV кварталі продовжилася докапіталізація банків материнськими установами. До банківського сектору надійшло 716 млн дол США прямих іноземних інвестицій, більша частина з яких була у вигляді переоформлення боргових зобов'язань.

У IV кварталі 2015 р. короткостроковий зовнішній борг за залишковим терміном погашення майже не змінився і становив 51,2 млрд дол США. Скорочення заборгованості сектору загального державного управління (на 1,3 млрд дол США) та банків (на 0,6 млрд дол США) супроводжувалося зростанням короткострокового боргу реального сектору (на 1,9 млрд дол США).

У той час як відношення зовнішнього боргу до ВВП та експорту товарів та послуг залишилося практично незмінним, аналогічні показники короткострокового боргу зросли, що насамперед відображає накопичення простроченої заборгованості, особливо в порівнянні її обсягів з масштабами економіки в доларовому еквіваленті.

7.4. Співробітництво України із міжнародними фінансовими організаціями

Україна в контексті міжнародних валютних та грошово-кредитних операцій здійснює співпрацю із такими основними фінансовими організаціями як:

1. Світовий банк – багатостороння кредитна установа, яка об'єднує п'ять інституцій, діяльність яких спрямована на підвищення рівня життя у країнах, що розвиваються, шляхом надання кредитів, гарантій та аналітичних і консультативних послуг. Світовий банк, заснований у 1944 році. Штаб-

квартира Групи Світового банку знаходиться у м. Вашингтоні (округ Колумбія, США). В Групу Світового банку входять:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР);
- Міжнародна асоціація розвитку (МАР);
- Міжнародна фінансова корпорація (МФК);
- Багатостороннє агентство по гарантуванню інвестицій (БАГІ);
- Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (МЦВІС).

Представництво України в Раді керуючих Світового банку забезпечується відповідно до Указу Президента України від 19.12.2005 № 1809/2005, згідно з яким керуючим від України - членом Ради керуючих Світового банку є Перший віце-прем'єр-міністр України – Міністр економічного розвитку і торгівлі України, а заступником керуючого від України - членом Ради керуючих Світового банку є заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі України.

У вересні 1992 р. Україна стала членом МБРР та інших організацій групи Світового банку відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 03.06.1992 № 2402-XII. Членом МАР Україна стала у травні 2004 року.

За весь період співпраці Україна одержала від Світового банку кредитів на суму більше 1,5 млрд. дол. на пільгових умовах на період до 17 років із відтермінуванням виплати процентів за кредит та за пільговою ставкою близько 7 %.

Наприкінці березня 2014 року Світовий банк запропонував для України перелік реформ для серії позик

на політику розвитку фінансового сектору, який складається з наступного:

- проведення діагностики банків України;
- заходи щодо посилення фінансової спроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- питання регулювання / нагляду в банківському секторі.

Програма включає 2 позики МБРР обсягом по 500 млн дол США.

Першу позику в сумі 500 млн дол США Україна отримала у вересні 2014 року. Умовою отримання Другої програмної позики на політику розвитку фінансового сектору є виконання Україною узгоджених заходів які повністю виконані.

20-21 серпня 2015 року між делегаціями України та Банку відбулися офіційні переговори, на яких Сторони погодили і парафували проект Угоди про позику.

15 вересня у Вашингтоні Рада директорів Світового банку прийняла рішення щодо надання Україні позики для підтримки реформ у фінансовому секторі України.

Друга програмна позика на політику розвитку фінансового сектору в сумі 500 млн дол США буде залучена на 17 років з 6-річним пільговим періодом, відсотки Банку за користування позикою - 6-місячний LIBOR + змінний спред (на сьогодні близько 1 %). Одноразова комісія – 0,25 %. Комісія за резервування – 0,25 %.

Залучені кошти позики надійдуть до загального фонду Державного бюджету України єдиним траншем.

Основною умовою надання кредитів є проведення ринкових реформ, реструктуризація економіки, надання прозорості та достовірної статистичної інформації про соціально-економічний розвиток країни та рівень розвитку міжнародної економічної діяльності.

2. Міжнародний валютний фонд (МВФ) - міждержавна валютно-фінансова організація, яка має статус спеціалізованого закладу ООН, до її складу входять 187 країн. МВФ розпочав діяльність у травні 1946 р. згідно з рішенням, прийнятим під час міжнародної валютно-фінансової конференції у Бреттон-Вудсі (1944 р.). За статутом штаб-квартира МВФ розміщується в країні із найбільшою квотою, з 1946 р. це - м. Вашингтон (ОК, США).

Україна є членом МВФ із 1992 року. Наразі МВФ є одним із головних фінансових партнерів України. З моменту завершення Революції Гідності, з урахуванням обох програм МВФ, - Standby та Механізм Розширеного Фінансування (EFF), що діє зараз, - Україна отримала вже чотири транші фінансової підтримки.

Основними цілями співробітництва з МВФ є стабілізація української фінансової системи, проведення структурних реформ та створення підґрунтя для сталого економічного зростання. Фонд допомагає Україні поновити свою фінансову спроможність, підказуючи, як найбільш ефективно впроваджувати програму реформ.

Також співпраця з Міжнародним валютним фондом на сучасному етапі відкриває можливості для залучення фінансування від інших міжнародних фінансових установ (Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ та інші) та урядів інших держав, в тому числі США, ЄС, Німеччини, Канади, Японії тощо.

Історія співробітництва України та МВФ:

1994-1995 роки: Україна співпрацювала з МВФ по програмі системної трансформаційної позики на суму 498,7 млн СПЗ (763,1 млн дол США), метою якої була підтримка платіжного балансу України;

1995-1998 роки: В рамках трьох річних програм Stand by Україна отримала від МВФ кредити на загальну суму 1318,2 млн СПЗ (1935 млн дол США) Головною метою цих

кредитів була підтримка курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України;

1998-2002 роки: Україна співпрацює з Фондом в рамках Програми розширеного фінансування (EFF-Extended Fund Facility), яка передбачала надання кредиту обсягом 2,6 млрд дол США. У рамках цієї Програми EFF Україна отримала 1,193,0 млн СПЗ (1591,0 млн дол США), які були спрямовані на поповнення валютних резервів Національного банку України;

2002-2008 роки: Наприкінці 2002 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення, що подальший формат співробітництва України з МВФ передбачатиме співпрацю, на безкредитній основі, в рамках річної програми "попереджувальний стенд-бай", яка 29 березня 2004 року була затверджена Радою Директорів МВФ. Вона давала теоретичну можливість надання нових кредитів МВФ і нагоду отримати від МВФ зарезервований кредит у сумі, еквівалентній 411,6 млн СПЗ (30 % квоти України), у випадку погіршення ситуації з платіжним балансом або валютними резервами країни.

Проте, враховуючи незабезпечення виконання умов програми, проведення перегляду програми і практичне її відновлення у період дії, тобто до кінця березня 2005 року, стало неможливим;

2005-2008 роки: Співробітництво України з МВФ сконцентровано у сфері технічної допомоги. Цей підхід відповідав тезам, висловленим Президентом України: «В майбутнє-без боргів», які стверджували про необхідність поступового перенесення центру ваги у співробітництві з МВФ у площину безкредитних стосунків, узгодження головних параметрів макроекономічної політики з тенденціями та прогнозами розвитку світової кон'юнктури, з динамікою і напрямками світових фінансових та

інвестиційних потоків та поглиблення координації у сфері валютної політики;

2008–2013 роки: У зв'язку з розгортанням повномасштабної кризи на світових фінансових ринках та їх впливу на економіку України, наша країна подала заявку на отримання нової програми співробітництва Stand by, і 5 листопада 2008 року Рада директорів МВФ ухвалила надання дворічної програми загальним обсягом в 802 % від квоти України в МВФ, або 11 млрд СПЗ (приблизно 16,4 млрд дол США). 3 млрд СПЗ були в терміновому порядку зараховані до золотовалютних резервів Національного банку України.

В рамках цієї програми «Стенд-бай» Україна отримала три транші загальним обсягом 7 млрд СПЗ (10,6 млрд дол США). Частина другого траншу у розмірі 1,5 млрд доларів США та третій транш у повному обсязі були спрямовані безпосередньо до Державного бюджету України.

28 липня 2010 року Україна ухвалила нову спільну з МВФ програму «Стенд-бай» на загальну суму 10 млрд СПЗ (15,1 млрд дол США), строком на 2,5 роки, скасувавши Угоду «Стенд-бай», затверджену в листопаді 2008 року (у тому числі усі транші, що ще залишилися відповідно до цієї Угоди).

В рамках цієї програми Україна отримала два транші допомоги, перший обсягом 1 250 млрд СПЗ (1,89 млрд дол США, з яких до бюджету було направлено 1,022 млрд дол США); другий обсягом 1 млрд СПЗ (близько 1,5 млрд дол США), з яких 1 млрд дол США надійшов на підтримку державного бюджету. Надання подальших траншів не відбулося через невиконання Урядом України умов програми співробітництва з МВФ.

2014-2015 роки: 30 квітня 2014 року, - після завершення Революції гідності та приходу до влади в Україні нового

Уряду та виконання попередніх умов, МВФ ухвалив надання Україні нової позики Stand by обсягом 16,5 млрд дол США (10,976 млрд СПЗ). В рамках цієї програми Україна отримала два транші обсягом 3 млрд дол США (2,058 млрд СПЗ) та 1,3 млрд дол США (914,7 млн СПЗ), але влітку 2014 року макроекономічні показники, закладені у програму, було значно відкореговано через розгортання в Україні масштабної економічної кризи на фоні російської агресії на сході країни.

Таблиця 7.2

Динаміка позики МВФ, наданої для України, млн СПЗ

№ п/п	Схема кредитування	Період угоди	Погоджена сума позики	Отримана сума позики
1	Угода «Стенд-бай»	7.04.1995-06.04.1996	997,3	538,65
2	Угода «Стенд-бай»	10.05.1996-23.02.1997	598,2	598,2
3	Угода «Стенд-бай»	25.08.1997-24.08.1998	398,92	181,328
4	Механізм розширеного фінансування (Extended Fund Facility)	04.09.1998-03.09.2002	1919,95	1193
5	Угода «Стенд-бай»	29.05.2004-28.05.2005	411,6	0
6	Угода «Стенд-бай»	05.11.2008-27.07.2010	11000	7000
7	Угода «Стенд-бай»	28.07.2010-27.12.2012	10000	2250
8	Угода «Стенд-бай»	30.04.2014-10.03.2015	10976	2972,67
9	Extended Fund Facility	11.05.2015-10.03.2019	12348	4728,1
Загальна сума			48650	19461,9

Джерело: <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exfin2.aspx?memberKey1=993&date1key=2016-07-07>

З огляду на це, на запит українського Уряду, вже 11 березня 2015 року МВФ ухвалив заміну діючої програми

Stand by на нову, чотирирічну програму «Механізм Розширеного Фінансування» (Extended Fund Facility). Перший транш обсягом 5 млрд дол США за новою програмою було отримано одразу після її ухвалення. Надання другого траншу обсягом 1,7 млрд дол США (що було повністю спрямовано на поповнення резервів Національного банку) було ухвалено Радою директорів МВФ 31 липня 2015 року.

КЕЙС 7.3
«Все буде МВФ»

Завдання:

Вставте

реструктуризація,
банківська, кредит,
інфляція.

пропущені

зовнішні,
вартість,

слова:

транш,
тарифи,

В рамках чотирирічної програми розширеного фінансування EFF (Extended Fund Facility) МВФ виділить Україні 17,5 млрд дол. Ще Україна отримає фінансування від Світового банку, країн ЄС, від США і ряду інших держав і міжнародних фінансових організацій. Крім того, Київ проведе 1)..... ряду 2) позик. Все разом дасть Україні 40 млрд. дол. за найближчі чотири роки.

Формальне узгодження програми радою директорів МВФ відбудеться в кінці лютого 2015 го - про це заявили представники Фонду 19 лютого. Після цього Україна отримає перший 3) Як зазначила міністр фінансів Наталія Ярецько, щоб отримати перший транш, уряд країни має до кінця лютого виконати попередні умови - прийняти зміни до бюджету-2015 (заплановано на 26 лютого) і схвалити закон Президента про афілійовані структури 4) системи. Міністр розраховує, що сума першого траншу складе 60% від суми кредиту (10,5 млрд дол).

Нагадаємо, програма МВФ передбачає досить жорсткі реформи. Погоджуючись на 5), Україна взяла на себе

зобов'язання поетапно вивести ціни на газ і тепло для населення на рівень повного відшкодування 6) - до квітня 2017 року. За словами глави НБУ Валерії Гонтаревої, для населення це означає різке зростання 7) - на 280 % на газ і на 66 % на тепло. Крім того, за її словами, у зв'язку з таким підвищенням тарифів за підсумками 8) 2015 року становитимуть 25-26 %.

Джерело: Все будет МВФ // Деньги. – 2015 р. - №4(294). – С.9

3. Європейський банк реконструкції та розвитку – міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) заснований в 1991 році. Штаб-квартира ЄБРР знаходиться у м. Лондоні, Великобританія. Європейський банк реконструкції та розвитку має статус міжнародної фінансової організації з найвищим кредитним рейтингом (AAA). На даний час членами Банку є 64 країни, ЄС та ЄІБ.

В Україні працює представництво ЄБРР, яке розташоване у Києві.

Банк має наступні цілі й функції:

1) підтримка економічного розвитку і реконструкції країн Центральної та Східної Європи з метою сприяння переходу їх до відкритої ринкової економіки і приватного підприємництва;

2) підтримка країн - отримувачів допомоги в проведенні структурних економічних реформ;

3) сприяння інвестиціям у виробництво, а також у сферу послуг і фінансовий сектор та пов'язану з ним інфраструктуру; стимулювання ключових і економічно обґрунтованих проектів, надання технічної допомоги для підготовки, фінансування і реалізації проектів тощо.

ЄБРР не фінансує витрати державного бюджету, а здійснює фінансування тільки інвестиційних проектів розвитку у приватному та державному секторі.

Україна є членом ЄБРР з 13.08.1992 р. Міністр фінансів є Керуючим від України - членом Ради Керуючих ЄБРР.

Банк фінансує різні галузі, окрім оборонної та тютюнової промисловості, а також проектів грального бізнесу.

В рамках прийнятої стратегії ЄБРР працює у двох напрямках: надання міжнародних кредитів на пільгових умовах під державні гарантії та кредитування приватних підприємств на комерційних умовах.

У серпні 1992 р. Україна стала членом ЄБРР відповідно до Указу Президента України "Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку" від 14.07.92 № 379. Представництво України в Раді Керуючих ЄБРР забезпечується відповідно до зазначеного Указу, згідно з яким Керуючим від України – членом Ради Керуючих ЄБРР є Міністр фінансів України та заступником Керуючого від України - членом Ради Керуючих ЄБРР є Голова Правління Національного банку України.

Частка України в статутному капіталі ЄБРР складає 0,8 % (16000 акцій або 160 млн. євро). У травні 2010 р. Україною було підтримано рішення Банку щодо збільшення статутного капіталу, що забезпечило участь України у його збільшенні та збереженні української частки. Відповідно до статті 26 Угоди "Про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку" від 29 травня 1990 р. виконавчий орган ЄБРР представлений Директоратом – Радою директорів.

У 1993 році відкрилось Постійне представництво ЄБРР в м. Києві. В липні 2008 року з метою більш повного роз'яснення статусу ЄБРР, його Постійного Представництва

та його посадових осіб і працівників в Україні набув чинності Договір між Урядом України та Європейським Банком Реконструкції та Розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні.

За результатами засідань Координаційної групи та Асамблеї Вкладників Фонду, які відбулися 10 – 11 листопада 2011 р., були затверджені для фінансування 7 пріоритетних проектів в Україні загальною вартістю 31,1 млн євро за рахунок ресурсів Фонду.

Асамблеєю Вкладників Фонду 6 грудня 2012 р. були затверджені для фінансування 2 проекти в Україні загальною вартістю 4,1 млн євро за рахунок ресурсів Фонду.

За результатами п'ятого засідання Координаційної Групи Фонду Асамблеєю Вкладників Фонду були затверджені (шляхом письмового голосування) для фінансування 2 проекти в Україні загальною вартістю 2,4 млн євро за рахунок ресурсів Фонду.

30 вересня 2013 року Асамблеєю Вкладників Фонду були затверджені (шляхом письмового голосування) для фінансування 2 проекти в Україні загальною вартістю 2,85 млн євро за рахунок ресурсів Фонду.

21 жовтня 2013 р. офіційна делегація України приймала участь у шостому засіданні Координаційної Групи Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля. За результатами засідання 5 проектів в Україні загальною вартістю 25 млн євро за рахунок ресурсів Фонду були рекомендовані Координаційною Групою на затвердження Асамблеєю Вкладників Фонду. Також українська делегація взяла участь у Конференції щодо розширення діяльності Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля. За результатами Конференції було прийнято рішення щодо доцільності

розширення діяльності Фонду на країни Східного партнерства – Вірменію, Грузію та Молдову.

13 листопада 2014 р. у м. Києві відбулось чергове засідання Координаційної Групи Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля.

У 2014 р. Україною проведено черговий платіж у сумі 2 млн євро на користь Європейського банку реконструкції та розвитку в рамках сплати третього внеску до Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля.

20 серпня 2012 р. Україною були прийняті поправки до Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку.

ЄБРР є найбільшим фінансовим інвестором в Україні. Станом на 1 січня 2015 р. сукупний обсяг виділеного Банком фінансування в Україні становив €10,4 млрд в межах 344 проектів.

За період співпраці з ЄБРР (1993-2015 роки) в державному секторі економіки України, за проектами, кредитні кошти за якими залучені державою або під державні гарантії, укладено угод на загальну суму 674,94 млн дол США та 1 637,35 млн євро (в рамках 25 проектів), з яких станом на 21.08.2015 р. використано 630,6 млн євро та 849,53 млн дол США.

Європейський банк реконструкції та розвитку є Адміністратором двох міжнародних фондів, рахунку ядерної безпеки і Чорнобильського фонду „Укриття”, з яких фінансуються проекти міжнародної технічної допомоги з підготовки Чорнобильської АЕС із зняття з експлуатації і перетворення об'єкта „Укриття” в екологічно безпечну систему. Відповідні міжнародні договори між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку були підписані в листопаді 1996 р. – Угода про грант (Проект

ядерної безпеки Чорнобильської АЕС) та у листопаді 1997 р. – Рамкова угода стосовно діяльності Чорнобильського фонду “Укриття” в Україні. Відповідно до останньої угоди було утворено Спільний комітет “Україна – Європейський банк реконструкції та розвитку” щодо реалізації Плану заходів на об’єкті “Укриття”.

Згідно з цими угодами на майданчику Чорнобильської АЕС реалізуються проекти будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива та заводу з переробки рідких радіоактивних відходів загальною вартістю біля 300 млн. євро, а також комплекс робіт з перетворення об’єкта “Укриття” в екологічно безпечну систему (План заходів на об’єкті “Укриття”) загальною вартістю біля 1,5 млрд. євро, найзначнішим з яких має бути унікальна інженерна споруда – новий безпечний конфайнмент над об’єктом „Укриття” Чорнобильської АЕС.

З метою успішної реалізації зазначених проектів Україною було заявлено про здійснення додаткових внесків до Рахунку ядерної безпеки та Чорнобильського фонду «Укриття» у обсязі 3,58 мільйонів євро та 63,4 мільйона доларів США. Відповідні угоди у формі обміну листами між Українською стороною та Європейським банком реконструкції та розвитку були підписані колишнім Віце-прем’єр-міністром України Бойком Юрієм Анатолійовичем.

15 травня 2014 р. ратифіковано Угоду (у формі обміну листами) між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку про внесення змін до Рамкової угоди між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно діяльності Чорнобильського фонду “Укриття” в Україні від 20 листопада 1997 року. На виконання умов Угоди Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 22 жовтня 2014 р. № 559 “Про розподіл додаткового внеску

України до Чорнобильського фонду "Укриття". Зазначеною постановою схвалено листа Уряду України до Європейського банку реконструкції та розвитку щодо розподілу додаткового внеску України до Чорнобильського фонду "Укриття" у сумі 64,3 млн дол США та затверджено розподіл цих коштів на 2014 – 2017 рр.

У 2012 році Урядом України були прийняті рішення щодо залучення позик ЄБРР для реалізації інвестиційних проектів: "Завершення будівництва метрополітену в м. Дніпропетровськ" (відповідна Кредитна угода підписана 27 липня 2012 р. і ратифікована 5 червня 2013 р.) та "Комплексна (зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій" (відповідна Гарантійна угода підписана 25 березня 2013 р. і ратифікована 15 травня 2014 р.).

Крім того, починаючи з 2012 р. були схвалені остаточні звіти за результатами реалізації спільних з ЄБРР інвестиційних проектів: "Будівництво високовольтної повітряної лінії в Одеській області – будівництво лінії електропередачі 330 кВ Аджалик – Усатове", "Реконструкція Старобешівської ТЕС", "Розвиток інфраструктури Іллічівського морського торговельного порту", "Програма інвестицій та розвитку системи водопостачання та очищення води м. Запоріжжя" та "Третій проект "Ремонт автомобільної дороги Київ – Чоп" (Україна – проект європейських доріг України)".

У вересні 2013 р. були прийняті рішення про підготовку спільних з ЄБРР інвестиційних проектів "Модернізація інфраструктури теплопостачання у Донецькій області" (наказ Мінекономрозвитку від 20 вересня № 1114) та "Подовження третьої лінії метрополітену у м. Харкові" (наказ Мінекономрозвитку від 20 вересня 2013 р. № 1115).

12 травня 2014 р. підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо української Антикорупційної ініціативи.

14-15 травня 2014 р. відбулись Щорічні збори Ради керуючих ЄБРР, в яких брала участь офіційна делегація України на чолі з Міністром фінансів Шлапаком Олександром Віталійовичем.

19 червня 2014 р. проведено перегляд проектного портфеля Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні.

15 грудня 2014 р. підписана Кредитна угода (Україна: модернізація магістрального газопроводу "Уренгой – Помари – Ужгород").

2 грудня 2014 р. відкрилось Постійне представництво ЄБРР у Львові.

24 березня 2015 р. було підписано Додаткову угоду № 1 до Кредитної угоди (Проект "Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС – Каховська") між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку (Розпорядження Президента України від 10.03.2015 р. № 242/2015-рп).

4. Європейський інвестиційний банк. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) створено у 1957 році. На сьогодні акціонерами ЄІБ є 28 країн-членів Європейського союзу. Європейський інвестиційний банк здійснює не тільки кредитну діяльність, але й виступає найбільшим позичальником грошових ресурсів на міжнародних фінансових ринках капіталу. Така можливість не заборонена Статутом Банку і дозволяє Банку залучати фінансові ресурси на найкращих умовах і, відповідно, надавати їх за найнижчими ставками. Банк має найвищий кредитний рейтинг – ААА.

З 2004 року Україна розпочала співпрацю з Європейським інвестиційним банком щодо створення

нормативно-правової бази з метою залучення його ресурсів для реалізації інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проектів.

Проекти в Україні розглядаються Банком в таких секторах як транспорт, телекомунікації, енергетична інфраструктура (на пріоритетних напрямках транс'європейських мереж та європейських транспортних коридорів), захист довкілля тощо.

ДІЛОВА ГРА 7.1 **«Поступки кредиторів – це «рятівний круг» чи «якір» для України?»**

Команда 1 – Поступки кредиторів економіки України перешкоджають економічному зростанню у довгостроковій перспективі.

Команда 2 – Поступки кредиторів допоможуть економіці України з часом продемонструвати прискорене економічне зростання.

Команда 3 – Поступки кредиторів жодним чином не вплинуть на зростання економіки України.

«Сьогодні хочу поділитися з вами хорошими новинами, - прем'єр-міністр Арсеній Яценюк минулого тижня бадьоро почав своє регулярне відеозвернення до народу. - Україна разом з кредиторами домовилася про списання 20% комерційного боргу. Це майже \$ 4 млрд - гроші, які ми протягом року витрачаємо на систему національної оборони».

До того ж перші виплати перенесені на чотири роки, так що кредити, взяті «попередниками», віддавати, судячи з усього, будуть вже послідовники. Інший президент і вже точно інший прем'єр.

Відчувалося, що Арсеній Яценюк довго чекав новин, які дозволили б йому подарувати своїм співгромадянам децицію позитиву. Не вдаючись в подробиці переговорів і їх результати, глава

уряду швидко змінив риторику економіста, багату термінами «реструктуризація», «кредитори» і «борги», на більш зрозумілу простій людині. Блага, що стали результатом компромісу між Мінфіном і пулом власників українських єврооблігацій, стараннями прем'єра моментально матеріалізувалися в зростання зарплат, пенсій і стипендій. Одним словом - в популізм.

Зекономлені мільярди було запропоновано негайно інвестувати в підвищення соціальних стандартів. На сотню з гаком гривень підтягнули мінімальну зарплату, на кілька десятків гривень - пенсії і стипендії. Накинути по \$ 3-4 на людину уряд вирішив не 1 грудня - коли зазвичай переглядаються соціальні стандарти, а 1 вересня - час з точки зору майбутніх місцевих виборів, очевидно, більш доречний.

На цьому хороші новини закінчуються. За домовленістю з кредиторами, середня процентна ставка зросла з 7,2 % до 7,75 %, що збільшить навантаження на бюджет в майбутньому. Але і це далеко не найцікавіше. Деталі угоди відкривають зовсім іншу сторону переможних переговорів.

Судячи з усього, кредитори і уряд багато часу присвятили розмовам про майбутнє. Їх підсумком стали жорсткі обмеження на прийдешній економічний ріст України. Йдеться ні багато ні мало про поділ майбутнього ВВП нашої країни. Починаючи з 2020 року, кредитори матимуть право розраховувати на додаткові платежі з українського бюджету.

У разі, якщо темпи приросту ВВП перевищать 3 %, виплати складуть 15 % від приросту валового внутрішнього продукту. Все, що виявиться вище приросту в 4 %, буде обкладатися борговим зобов'язанням в 40 % від кожного додаткового відсотка зростання. І все це протягом наступних 20 років.

- Те, що ми отримали, це аналог сучасного оброку, данини, якщо хочете, - коментує угоду виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера Олег Устенко. - Ми обміняли усічення поточних боргів на довгострокові перспективи зростання економіки. Причому навіть отримана нами відстрочка на чотири роки - аж ніяк не кредитні канікули, як це хоче піднести уряд. Ми продовжимо платити відсотки по кредитах, а відстрочка торкнеться тільки тіла позик.

Проста людина скаже: про що ви говорите, які 4 % зростання ВВП, нам би з економічної кризи вибратися. Дуже може бути. Ось тільки термін 20 років - це ціле покоління! Війна не вічна, і рано чи пізно економіка почне зростати. Якщо ми принаймні схильні мріяти про економічний ривок (без якого краще майбутнє для України просто не настане), то слід вести мову про 5-7 % зростання економіки в рік. Але, якщо навіть уявити, що економічне диво трапиться, то протягом двох десятиліть зростання економіки буде стримуватися абсолютно не вмотивованими виплатами відсотка від приросту ВВП. При цьому платежі від ВВП - це окрема історія, ніяк не пов'язана з поточним обсягом заборгованості. Очевидно, інвесторам потрібні були додаткові аргументи, щоб піти на угоду з урядом і МВФ. І такими аргументами стала теза «майбутнє цієї країни у нас в кишені».

- Мені абсолютно незрозуміла логіка уряду, який наполягав саме на урізанні тіла кредиту, - міркує Олег Устенко. - Рівно тієї ж, а то й більшої економії можна було б досягти, знизивши відсоток по облігаціях і збільшивши термін їх обігу. При цьому ніяких додаткових платежів у вигляді відрахувань відсотків від ВВП не було б необхідності вводити.

Мотив уряду домовитися саме на таких умовах може бути тільки один - стрижку, або усічення боргів, легше «продати» електорату, ніж складну схему, що складається з відстрочок і зниження відсотка по кредитах.

Кабала, в яку добровільно пішла Україна, триватиме до 2040 року. Прецеденти прив'язки боргових виплат до ВВП досить рідкісні. Подібні домовленості в різні роки були властиві латиноамериканським країнам. Але термін 20 років в цьому сенсі майже унікальний. Його можна порівняти хіба що з 50-річною відстрочкою, яку отримала Великобританія від США за боргами, накопиченими нею за час Другої світової війни. Але там мова йшла лише про перенесення термінів виплат при незмінній сумі і процентний дохід.

Новина про реструктуризацію українських боргів ледь не затьмарила своєю інформаційною представленістю іншу, набагато більш важливу новину зі світу статистики. Так чи інакше, ні про 3-відсоткове, ні про 4-відсоткове зростання економіки зараз не може бути й мови. Навпаки, економіка падає прискореними темпами, які в 2015 році впритул наблизяться до 10 %.

Головний драйвер падіння - промисловість, яка за сім місяців поточного року просіла на 19,5 % по відношенню до аналогічного періоду 2014 року. Промисловий спад триває 38 місяців поспіль, тобто більше трьох років. Потрясіння на китайських фондових біржах, луною відгукнулася і на інших міжнародних фінансових майданчиках, будуть мати конкретне вираження в спаді українського експорту.

Ціни на сировину і напівфабрикати, на яких спеціалізується наша економіка, падають. Це об'єктивна тенденція, якій ми нічого не можемо протиставити, окрім випуску дорожчої і конкурентоспроможної продукції. Але в уряді просто немає виразної промислової політики, як і профільного міністерства, яке ліквідували ще в березні, передавши його функції Мінекономрозвитку.

У країні так і не було введено поняття «національного товару», іншими словами, не було описано виробничий ланцюжок, в якому основна частина комплектуючих виготовлялась б саме в Україні. Створення національного товару мало б підтримуватися різними пільгами і преференціями. Замість цього пільги отримували окремі галузі і підприємства, а справжня мета реформ в промисловому секторі розмивалися і девальвувалися.

Українське везіння закінчилося разом з припиненням зростання цін на сировинні товари вітчизняної металургії та хімічної промисловості, а згодом - з втратою ринків збуту українським машинобудуванням і нестабільно працюючим агросектором. Разом з везінням закінчилися гроші, інвестиції, і почався масштабний спад, який до цих пір не вдається зупинити. При цьому основні причини падіння в прірву були закладені задовго до Майдану.

Держава, чиє завдання-мінімум - не заважати бізнесу, а завдання-максимум - створювати стимули для інвестицій в модернізацію виробництва і створення конкурентоспроможної продукції, не впоралася ні з першим, ні з другим.

Джерело: Гліб Простаков. Погані хороші новини // Вести. Репортер. – 4-10.09.2015. - №29 (93). – С. 14-15

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке валютний курс? Які види валютного курсу Ви знаєте?
2. У чому полягає сутність поняття „валютна політика”?
3. Які є головні причини перманентної девальвації національної валюти України?
4. Що таке міжнародний кредит?
5. Чому на Вашу думку тривалий період спостерігається тенденція до збільшення заборгованості України перед нерезидентами?
6. Як розвивається співпраця між Україною та Світовим банком?
7. У чому полягає співробітництво України з Міжнародним валютним фондом?
8. Як розвивається співробітництво України з Європейським банком реконструкції та розвитку?

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Зниження державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу це:

2. Як називається угода, згідно з якою іноземна валюта постачається банками-кореспондентами не пізніше двох наступних банківських днів із дня її укладення?

1	форвардна
2	ф'ючерсна
3	валютна операція з негайним постачанням („спот”)
4	дивізійна

3. Міжнародний резервний актив, створений МВФ у 1969 р., який періодично розподіляють між країнами-членами пропорційно до їх квоти в МВФ і може бути використаний лише для придбання іноземної валюти, надання кредитів і здійснення платежів це:

4. Назвіть основні причини нестабільності на валютному ринку України, що проявилась у стрімкій девальвації національної валюти по відношенню до провідних іноземних валют (зокрема, долара США та євро) протягом періоду 2014-15 рр.:

1.	скорочення експортних надходжень на тлі падіння світових цін на сировинні товари;
2.	торговельні обмеження з боку Росії;
3.	девальвації валют країн – торгових партнерів (зокрема російського рубля);
4.	започаткування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС

5. Кредити та позики, якої міжнародної фінансової організації в останні роки відігравали провідну роль у формуванні кредитного портфеля державного сектору економіки (уряд та НБУ)?

1	ЄБРР
2	Світовий банк
3	Європейський інвестиційний банк
4	МВФ

6. Оберіть міжнародну фінансову організацію за визначенням:

1. Світовий банк	А. Міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки
2. Міжнародний валютний фонд	Б. Багатостороння кредитна установа, що об'єднує п'ять інституцій, діяльність яких спрямована на підвищення рівня життя країн, що розвиваються шляхом надання кредитів, гарантій, аналітичних та консультативних послуг
3. Європейський банк реконструкції та розвитку	В. Міждержавна валютно-фінансова організація, яка має статус спеціального закладу ООН, до складу якої входять 187 країн.

7. Що стало основним фактором, який призвів до поступового знецінення національної валюти України у довгостроковій ретроспективі?

1.	дефіцит платіжного балансу
2.	девальваційні очікування населення
3.	спекуляція на валютному ринку
4.	недостатній обсяг фінансової допомоги від МВФ

8. У структурі залучених зовнішніх кредитів та боргових цінних паперів в Україні домінують:

1	короткострокові кредити, боргові цінні папери сектору загального державного управління
2	довгострокові кредити, боргові цінні папери сектору загального державного управління
3	довгострокові кредити, боргові цінні папери центрального банку
4	довгострокові кредити, боргові цінні папери центрального банку

9. Хто є керуючим від України у Раді керуючих Світового банку відповідно до Указу Президента України від 19.12.2005 № 1809/2005?

1.	Прем'єр-міністр України
2.	Голова Верховної Ради України
3.	Міністр фінансів України
4.	Перший віце-прем'єр-міністр України

10. Оберіть види боргових зобов'язань відповідно до ознаки класифікації за методикою Світового банку:

1. За строком погашення	А. Державні, гарантовані державою та приватні боргові зобов'язання
2. За типом боржника	Б. Офіційні та приватні боргові зобов'язання
3. За типом кредитора	В. Короткострокові та довгострокові боргові зобов'язання

11. Визначте вид валютної політики держави за ознаками:

1. Спрямована на регулювання економіки країни шляхом підвищення чи зниження відсоткових ставок	А. Диверсифікація валютних резервів
2. Вплив на курс національної валюти шляхом купівлі-продажу державними органами іноземної валюти	Б. Дисконтна політика
3. Спрямована на регулювання структури валютних резервів шляхом включення до їх складу різних валют	В. Девізна політика

12. З якого року Україна є членом МВФ?

1	1991
2	1992
3	1996
4	1999

13. Основними цілями співробітництва України з МВФ є:

1	стабілізація української фінансової системи,
2	проведення структурних реформ
3	створення підґрунтя для сталого економічного зростання
4	реалізація інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проектів

14. Яка міжнародна фінансова організація є адміністратором двох міжнародних фондів, Рахунку ядерної безпеки і Чорнобильського фонду „Укриття”?

1	Світовий банк
2	Міжнародний валютний фонд
3	Європейський банк реконструкції та розвитку
4	Міжнародний банк реконструкції та розвитку

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бестужева С.В. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ С.В. Бестужева. – Х.: ХНЕУ, 2010. – 210 с.
2. Все будет МВФ // Деньги. – 2015 р. - №4(294). – С.9.
3. Інфляційний звіт і макроекономічний прогноз НБУ (січень 2016 р.). К.: Національний банк України. – 5 лютого 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?jsessionid=6EA7ADF9D596FA1F244F72D85448DE00?id=27159663> – Назва з екрана.
4. Інфляційний звіт. НБУ, квітень 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30350020>. – Назва з екрана.
5. Когда гривну перестанет штормить // Власть Денег. – 1-2.2016 - № 1-2. – С. 4-10.
6. Міжнародна економіка: підручник [Румянцев А.П., Климко Г.Н., Рокоча В.В. та ін.]; За ред. А.П. Румянцева. – [3-тє вид., перероб. і доп.] – К.: Знання, 2006. – 479 с.
7. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:- <http://www.kmu.gov.ua/>. – Назва з екрана.
8. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/fin/tad/exfin2.aspx?memberKey1=993&date1key=2016-07-07>. – Назва з екрана.
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:- <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>. – Назва з екрана.
10. Простаков Г. Погані хороші новини / Г. Простаков // Вести. Репортер. – 4-10.09.2015. - №29 (93). – С. 14-15.
11. Савельєв Є.В. Міжнародна економіка: [підр.] / Є. В. Савельєв. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2008. – 622 с.
12. Шевчук В.О. Міжнародна економіка: теорія і практика [підр.]/В.О. Шевчук. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2008. – 663 с.
13. Шкарпова О. Чому курс долара зростає навіть після кредиту від МВФ / О. Шкарпова, Т. Кривенко // Фокус. – 23.05.2014. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://focus.ua/money/306705/>. – Назва з екрана.

Інтеграція відбувається тоді, коли зв'язки солідарності, які існують між її учасниками, такі, що повна свобода торгівлі нікому не приносить збитків і вигідна для всіх

Альфред Маршал, англійський економіст

Тема 8

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНУ ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

- 8.1. Міжнародна економічна інтеграція: сутність, передумови, цілі та етапи
- 8.2. Західноєвропейський вектор інтеграції економіки України
- 8.3. Економічна безпека України за умов відкритої економіки

КЕЙС 8.1

«Чим привабливий Європейський Союз для України?»

Євросоюз вабить Україну доступом до великих ринків збуту, свободою пересування в Шенгенській зоні і високими соціальними стандартами. Чим доводиться розплачуватися за ці вигоди країнам - новачкам ЄС?

Чим привабливий Євросоюз? На думку економічних експертів, більшість країн, що вступають до ЄС, переслідують певні цілі. Основних бонусів від асоціації три.

По-перше, отримання доступу до ринків збуту, причому при повній відсутності мит. По-друге, отримання економічної допомоги і кредитів на реалізацію інфраструктурних і соціальних програм, а також залучення додаткових інвестицій, особливо з боку компаній і фінансових інститутів, згодних вкладати кошти тільки в розвинені країни. І по-третє, перевага в політичній підтримці, в тому числі з боку більших країн ЄС, які бажають контролювати нових членів співдружності.

"Плюсів для населення тих країн, які вступають до Євросоюзу, багато. Зокрема, перш ніж стати членом ЄС, країна повинна гармонізувати своє законодавство до стандартів розвинених держав. Це знижує місцеве свавілля і рівень корупції, а значить, привертає капітали і стимулює місцевий бізнес, краще захищає права людей, в тому числі право на працю, страховку і соціальні гарантії", - розповідає Кореспонденту керуючий директор російської консалтингової групи компанії Арбат Капітал Олексій Голубович.

Низький рівень корупції в країнах ЄС суттєво полегшує життя їх підприємцям і дозволяє більше часу і сил приділяти розвитку і зміцненню бізнесу.

"Якщо говорити про труднощі, які можуть постати перед підприємцем після вступу в ЄС, то вони, в першу чергу, пов'язані з конкуренцією", - упевнений керуючий директор бізнес-акселератора GrowthUP Микола Савін.

Часто бізнес країн - новачків Євросоюзу конкуренції не витримує. Банкрутують не просто поодинокі підприємства, а вмирають цілі галузі економіки. Зростає безробіття, збільшуються дефіцит бюджету і зовнішні борги. В результаті погіршується соціальна політика держави: врізаються пенсії і мінімальні зарплати, посилюється податковий тиск на бізнес.

Крім того, за переваги євроінтеграції доводиться платити талановитими кадрами. Очевидно, що "свіженька" країна вступає до кадрового складу донором, масово втрачаючи кваліфіковану робочу силу.

"Держава починає конкурувати з іншими членами Євросоюзу, щоб утримати у себе таланти. Це нелегке завдання, тому що інші країни розуміють, що зараз головне не нафта, а талант. І вони важко працюють над тим, щоб залучити талановитих фахівців на свою територію", - говорить виданню президент Київської школи економіки Павло Шеремета.

Кореспондент проаналізував, яку ціну заплатили Польща, Латвія і Греція за членство в ЄС. Досвід цих країн цілком може бути застосований і для України.

Польща: шокова терапія

Польща приєдналася до Євросоюзу в 2004 році. На той момент це була держава з \$ 99 млрд зовнішнього боргу, низькою інфляцією (1,7%) і високим рівнем безробіття (20%). Середня зарплата в промисловості становила 537 євро, а прямі іноземні інвестиції (ПІІ) - 3,7 млрд євро. У країні було багато дотаційних підприємств - в першу чергу, вугільні шахти і фермерські господарства.

Від вступу в ЄС поляки очікували, перш за все, отримання суттєвої фінансової допомоги - як у вигляді кредитів, так і у вигляді інвестицій. Бізнесменів приваблювала перспектива розширення ринку збуту для їх товарів і послуг, а простих людей - відкрилися кордони і можливість поїхати працювати в будь-яку з країн старого Світу.

Приєднання до Євросоюзу виявилось не таким райдужним, як це уявлялося спочатку. У перший же рік в державі почали масово закриватися дотаційні підприємства.

"Я втратив роботу в перший рік входження Польщі в ЄС, в кінці 2004-го", - розповідає колишній шахтар Франтішек Смігли.

Смігли став одним з 300 тис людей, що втратили роботу через закриття 90% вугільних підприємств країни. Більшість з них були нерентабельні і потребували державної підтримки, тому уряд вирішив їх позбутися одним махом. Решту шахт приватизували. Тоді втратили роботу 75 % шахтарів.

У той же час фермери, які побоювалися вступу в ЄС, в результаті опинилися у вигазі: для їх товарів відкрилися нові ринки збуту, але головне - Євросоюз почав їх субсидувати, виділивши на модернізацію і реконструкцію господарств понад 1,5 млрд євро.

В цілому Польщу прийнято вважати одним з найбільш вдалих прикладів адаптації до реалій ЄС. Підтвердженням цьому можна вважати значне зростання ВВП на одного жителя країни - з 43 % в 2003 році до 68 % в 2013-му. До речі, досвід Польщі спростовує тезу про те, що вступ до ЄС автоматично призведе до охолодження торговельних відносин зі східними сусідами. Якщо в 2004 році вона експортувала в Росію 1,7 % від загального експорту, в 2012 році цей показник зріс до 5,4 %.

З моменту приєднання до ЄС Польща отримала з бюджету Євросоюзу на 20 млрд євро більше, ніж складали її членські внески. За ці гроші, зокрема, будуються і ремонтуються автостради, залізниці. Крім того, в 2012 році кількість інвестиційних проєктів в країні виросло на 22 % - це найвищий показник в Європі.

За дев'ять років перебування в Євросоюзі рівень безробіття в Польщі вдалося знизити майже в два рази, до 11 % в 2013-му році. Полякам стало значно простіше вирішувати і свої житлові питання: кредити на покупку житла стали доступнішими і дешевшими.

Зараз, національні банки видають іпотеку на 35 років під 5-8 % річних. А квадратний метр, наприклад, у варшавській новобудові, коштує 700-800 Євро. Розмір же середньої зарплати в промисловому секторі, за даними головного управління статистики Польщі, тепер становить близько 820 євро.

Але євроінтеграція Польщі принесла і мінуси.

По-перше, польські підприємства постійно відчують кадровий голод - понад 2 млн висококваліфікованих працівників поїхали за кордон. По-друге, не вдалося уникнути банкрутства національних підприємств, які не витримали конкуренції. Яскравий приклад - визнання банкрутами двох знаменитих польських судноверфей у Гдині та Щецині. По-третє, постійне зростання зовнішнього боргу держави - на кінець 2012 року він уже

перевищив \$ 364 млрд. А це загрожує в майбутньому урізанням соціальних виплат, мінімальних зарплат і пенсій, а також збільшенням податкового тягаря для бізнесу.

Латвія: стримана допомога.

Офіційну заявку на вступ в ЄС Латвія подала в 1995 році. У 2004-му разом з іншими дев'ятьма країнами вона стала повноправним членом Європейського Союзу. Не великій балтійській державі з населенням близько 2 млн осіб, було вигідно влитися в дружну сім'ю Євросоюзу. Від ЄС латвійці очікували отримати фінансову підтримку економіки, мріяли про свободу пересування по Європі і перетворення Латвії в туристичну Мекку.

Що отримала Латвія на практиці? З позитиву - членство в ЄС дозволило їй помітно розширити торговельні зв'язки з європейськими державами, збільшити ринки збуту і обсяги продажу.

"Якщо бізнес пов'язаний з іншими європейськими країнами, знаходження в Євросоюзі, також, спрощує правила роботи. Деякі виробники починають писати на своїй продукції не «Виготовлено в Латвії, а «Вироблено в ЄС», таким чином, надаючи товарі істотної додаткової цінності в очах споживача", - розповідає Кореспонденту партнер комунікаційного агентства А. В. Olsen & Partners / Scholz & Друзі Riga Ольга Козак.

З іншого боку, певні обмеження ЄС виявилися фатальними для латвійських виробників.

"Через жорсткі квоти на випуск цукру в Латвії були ліквідовані всі цукрові заводи. І якщо раніше це питання можна було пролобіювати на рівні держави, то, коли мова йде про директиви ЄС, все стає складнішим, так як невід'ємне питання великої політики при їх прийнятті", - ділиться досвідом Козак.

Неприємним фактом стало і те, що членство в Євросоюзі не захистило Латвію від світової економічної кризи. Фінансова підтримка ЄС була недостатньою, в 2008 році країна стала лідером ЄС за кількістю населення, що живе на межі бідності, - такими були визнані 26% її жителів. У 2009-му ВВП держави впав на 17,8% і став найгіршим показником динаміки ВВП в світі. Рівень безробіття досяг 17%. Країною прокотилася хвиля протестів, які з мирних мітингів переросли в безлади.

До сих пір країна живе в режимі жорсткої економії, а розмір зарплат латвійців все ще менше докризового: якщо в 2008 році

середньомісячний заробіток тут становив 680 євро, то в 2013-му він не перевищував 500 євро.

Греція: дива не вийшло.

Грецький досвід воістину можна вважати антирекламою членства в ЄС. Єврошлях Греції почався досить давно - в 1981 році. Від возз'єднання з європейською сім'єю греки очікували підвищення рівня життя, розвитку економіки і зниження злочинності. Тоді це була сильна і багата країна.

У 2001-му Грецію визнали розвиненою державою. У той час вона стала одним з провідних інвесторів в економіки майже всіх своїх балканських сусідів. Наприклад, в 2006 році грецький Нацбанк купив 46 % акцій Турецького Фінансбанк і 99,44% акцій сербського банку *Vojvodanska*.

Але процвітання тривало недовго - в 2009-му Греція потрапила в скрутне фінансове становище: дефіцит бюджету склав 12,7% ВВП при дозволених в єврозоні 3%. І що тільки не робив уряд Греції - і провели широкомасштабну програму приватизації, і двічі випускали глобальні облігації, - фінансове становище в країні погіршувалося.

Навесні 2010-го року Греція опинилася на межі дефолту. Його вдалося уникнути тільки завдяки фінансовій допомозі 16 членів ЄС і МВФ, які виділили державі 110 млрд євро на боротьбу з економічною кризою. Однак ці гроші країні дали, зобов'язавши її скоротити соціальні виплати і зарплати, збільшити пенсійний вік, підвищити податки. Греки відреагували на нову соціальну політику хвилею страйків, масових акцій протестів і заворушень.

У всіх своїх економічних бідах греки звинувачують реформи, які їм нав'язав ЄС.

"У нас практично було знищено бавовництво. Фермери викорчували половину всіх плантацій відповідно до квот ЄС. І не тільки бавовни. Квоти поширювалися на багато товарів: молоко, м'ясо, оливкова олія, персики і апельсини. За перевиробництво греків-виробників штрафували", - згадує грецький економічний аналітик Янніс Зервасіс.

З карти Греції поступово зникли цукрові заводи і трикотажні фабрики, судноверфі збанкрутували, розпродавалися морські порти, масово викорчувувалися виноградники і вирубувалися плантації плодових і оливкових дерев.

Інвестиційно привабливі державні підприємства виставлялися на продаж. Їх із задоволенням скуповували багаті європейські компанії. Наприклад, завод з виробництва знаменитого грецького коньяку Метаха тепер належить британському Grand Metropolitan.

Що зараз являє собою Греція? У 2013 році вона потрапила в усі підручники макроекономіки як перша в світі країна, яка втратила статус розвиненої держави. При цьому, зовнішній держборг постійно зростає: за останні десять років він збільшився майже в два рази і в першому півріччі 2013 року склав 321 млрд євро. Рівень безробіття в Греції досяг рекордних 27%.

Джерело: ЄС або NO? Чим привабливий Євросоюз? // Кореспондент. – 21.02.2014. - №7. – С. 34-37

Запитання:

1. Які цілі переважно переслідують країни, які прагнуть вступити до ЄС?
2. Які держави Центрально-Східної Європи отримали найбільше економічних вигод від вступу до ЄС, а які – більше економічних втрат? Відповідь обґрунтуйте.
3. Як на Вашу думку чи винен ЄС (його економічна політика) у глибокій економічній кризі Греції. Чому?
4. Яким на Вашу думку має бути подальший механізм інтеграції економіки України до ЄС?

ГЛОСАРІЙ:

Ефект «відхилення торгівлі» – це переорієнтація місцевих споживачів із закупівлі товару в більш ефективного поза інтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішньо інтеграційне джерело, що є наслідком скасування імпорتنих мит у межах митного союзу.

Ефект «створення торгівлі» – це переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне, зовнішнє джерело (імпорт), що стало можливим завдяки скасуванню імпорتنих мит у межах митного союзу.

Зона вільної торгівлі – угода між країнами про усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю. Однак кожна країна в цій зоні зберігає свій власний тариф та інші види регуляції торгівлі із третіми країнами;

Квота – кількісне нетарифне обмеження експорту або імпорту товару певною кількістю чи сумою на певний час.

Митний союз – ліквідуються не тільки тарифні і нетарифні обмеження на торгівлю між країнами-учасницями, але й також запроваджується єдиний зовнішній тариф на торгівлю із третіми країнами (фактично це зона вільної торгівлі, що має спільну торговельну політику по відношенню до країн, які не є її членами).

Міжнародна економічна безпека – це така економічна взаємодія країн, яка виключає навмисне завдання збитку економічним інтересам якоїсь країни.

Міжнародна економічна інтеграція – процес зближення, взаємопроникнення, зрощування національних економік і формування цілісного регіонального господарського комплексу.

Нетарифні обмеження – регулювання внутрішньої торгівлі за допомогою кількісних, прихованих і фінансових інструментів.

Тарифна квота – це дворівневий митний тариф, пов'язаний з кількістю товару, при якій, задану кількість товару може бути імпортовано за «пільговою» (тобто нижчою) ставкою мита протягом певного періоду. Після того як обсяг тарифної квоти буде заповнено, можна продовжувати імпортувати продукт без обмежень, але платити більш високу тарифну ставку (як правило, це ставка за режимом найбільшого сприяння або генералізованої системи преференцій).

8.1. Міжнародна економічна інтеграція: сутність, передумови, цілі та етапи

Розвиток інтеграційних процесів є найбільш важливою характеристикою сучасного світового господарства. Із другої половини ХХ ст. внаслідок швидкого розвитку провідних індустріальних країн і вдосконалення міжнародного транспорту і комунікацій відбувся стрімкий розвиток міжнародної торгівлі товарами і послугами. Остання почала доповнюватись різними формами руху факторів виробництва, зокрема, капіталу, робочої сили і технологій. Як результат, доходи почали формуватися як всередину країни, так і за межами національних кордонів держав. З іншого боку, такий процес призвів до різкого посилення міжфірмової і міждержавної конкурентної боротьби. Нові сфери конкуренції і більш жорстке суперництво на традиційних ринках стають не під силу окремій державі або корпорації. Це обумовлює необхідність кооперації як матеріально-фінансових, так і виробничих зусиль територіально суміжних країн, дозволяючи зміцнити свої позиції в світовій економіці, яка глобалізується, використовувати потенціал крупного економічного простору, і виступати єдиною силою проти спільних конкурентів на світовому ринку. Закономірним кроком тут стало зародження міжнародної інтеграції.

Передумови міжнародної інтеграції:

1) *приблизно однаковий рівень економічного розвитку і зрілість ринкової економіки.* Господарські механізми країн, що інтегруються мають бути сумісними. Причому, як правило, найбільш міцною та ефективною є інтеграція, в якій приймають участь розвинені країни;

2) *наявність спільних кордонів та історично сформовані відносини.* Як правило, інтегруються ті країни, які знаходяться на одному континенті у безпосередній

географічній близькості, яким простіше вирішувати питання транспортування, мовні проблеми тощо;

3) наявність взаємодоповнюючих структур економіки країн, які інтегруються. Їх відсутність виступає однією із головних причин низької ефективності інтеграції в Африці та арабських країнах;

4) наявність спільних господарських та інших проблем, які реально стоять перед країнами того чи іншого регіону;

5) політична воля держав, наявність країн-лідерів інтеграції;

6) „демонстраційний ефект” – означає, що під впливом успіхів тих чи інших інтеграційних об'єднань, як правило, і в інших держав виникне бажання вступити у цю організацію (позитивний ефект ЄС стимулював 10 країн Центрально-Східної Європи у 2004 р. приєднатись до них);

7) „ефект доміно” – оскільки інтеграція призводить до переорієнтації економічних зв'язків країн-учасниць на внутрішньо регіональне співробітництво, решта країн, які залишились за межами об'єднання, відчують деякі труднощі, навіть скорочення торгівлі з країнами, які входять у групування. В результаті вони також вимушені вступити в інтеграційне об'єднання.

Регіональна інтеграція має досить конкретні цілі:

1) підвищити національну конкурентоспроможність і разом протистояти викликам глобалізації;

2) використовувати переваги „економіки масштабу”. Забезпечити розширення розмірів ринку, скорочення трансакційних витрат, створити нову комбінацію факторів виробництва, стимулювати притік прямих іноземних інвестицій;

3) сприяти модернізації і структурним реформам в економіці. Більш розвинені країни прагнуть залучити своїх

сусідів до інтеграції, щоб допомогти їм провести глибокі ринкові реформи і створити там повноцінні місткі ринки;

4) *посилити позиції країн, що інтегруються на світовому ринку.* Інтеграція дозволяє виступати разом у міжнародних організаціях, зміцнити переговорні позиції країн-учасниць у рамках багатосторонніх переговорів із СОТ;

5) *підтримка нових галузей національної промисловості.* Створення більш місткого ринку із відсутністю протекціоністських заходів позитивним чином має позначитись на діяльності новостворених підприємств або галузей (наприклад, такі настрої превалювали в країнах Латинської Америки і в країнах Африки на південь від пустелі Сахара у 60-70-х роках);

6) *зміцнення добросусідських відносин між країнами за всіма напрямками.* Відбувається зникнення умов конфронтації і створюється сприятливе зовнішньополітичне середовище (досить актуально для країн Близького Сходу).

Головні етапи міжнародного інтеграційного процесу:

1) **преференційна зона**, припускає, що митний збір на торгівлю між країнами, які підписали угоду із пільгового тарифу, нижчий відносно мит, стягнутих із торгівлі з третіми країнами;

2) **зона вільної торгівлі** – угода між країнами про усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю. Однак кожна країна в цій зоні зберігає свій власний тариф та інші види регуляції торгівлі із третіми країнами;

3) **митний союз** – ліквідуються не тільки тарифні і нетарифні обмеження на торгівлю між країнами-учасницями, але й також запроваджується єдиний зовнішній тариф на торгівлю із третіми країнами (фактично

це зона вільної торгівлі, що має спільну торговельну політику по відношенню до країн, які не є її членами);

4) **спільний ринок** передбачає додання до митного союзу вільну мобільність факторів виробництва (встановлення „чотирьох свобод”, тобто: вільного руху товарів, послуг, капіталу і робочої сили);

5) **економічний союз** – включає в себе як спільний ринок, так і уніфікацію і гармонізацію економічної політики у країнах-учасниках (фіскальної, грошової, промислової, транспортної, сільськогосподарської тощо). Створюються наднаціональні органи управління, яким уряди країн-учасниць передають частину своїх повноважень для координації єдиної макроекономічної політики;

6) **повна економічна інтеграція** передбачає союз між єдиною економічною політикою і „наднаціональними” органами управління, що призводить до передачі національними урядами більшої частини своїх функцій останнім по відношенню із третіми країнами. По суті мова йде про створення конфедерації і втрата суверенності країн-учасниць.

8.2. Західноєвропейський вектор інтеграції економіки України

Одним із найбільш пріоритетних напрямів міжнародної інтеграції України є вступ до Європейського Союзу (ЄС), який сьогодні є найбільш розвинутим інтеграційним угрупованням у світі.

Головними цілями Європейського Союзу є:

– закріплення результатів, досягнутих на попередніх етапах європейської інтеграції;

– підвищення ефективності механізмів і органів Європейського Співтовариства;

– сприяння збалансованому, усталеному розвитку економіки і соціальної сфери в країнах-учасниках в умовах ліквідації внутрішніх кордонів між ними і поглибленню економічного і валютного союзу;

– підвищення ролі ЄС на міжнародній арені шляхом проведення єдиної зовнішньої політики і політики безпеки;

– посилення захисту прав та інтересів громадян країн-учасниць.

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуєчої в ЄС країни, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був вперше проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України». У документі зазначалось, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам. З метою підтримання стабільних відносин з Європейськими Співтовариствами Україна підпише Угоду про партнерство і співробітництво, реалізація якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом - до повного її членства у цій організації».

На міжнародному рівні першим **базовим правовим документом, який розпочав регулювання процесу європейської інтеграції України, була Угода про партнерство і співробітництво (УПС)** між Україною та ЄС, що була підписана 16 червня **1994 р.** у Люксембурзі. Фактично Угода встановила загальні принципи двостороннього співробітництва у сферах торгівлі, руху капіталів, здійснення взаємних платежів, кооперування у

промисловості та агропромисловому комплексі, науково-технічному співробітництві. В Угоді декларується підтримка ЄС ринкового реформування української економіки. На Україну було поширено загальну систему преференцій для країн, що розвиваються. Угода визначила порядок застосування режиму найбільшого сприяння, а також національного режиму для європейських компаній в Україні та вітчизняних у країнах ЄС. Україна отримала квоти на експорт у найбільш захищених від імпорту в ЄС товарних позиціях – текстиль, вироби зі сталі та ін.

11 червня 1998 р. Указом Президента України була ухвалена **Стратегія інтеграції України до ЄС**. У Стратегії було окреслено основні завдання європейської інтеграції України. Зокрема, набуття повноправного членства в ЄС проголошується довготерміновою стратегічною метою європейської інтеграції України.

14 вересня 2000 р. Указом Президента України ухвалена **Програма європейської інтеграції України**, яка підпорядкувала процес проведення внутрішніх реформ у контексті імплементації Угоди про партнерство і співробітництво загальному політичному завданню досягнення Копенгагенських критеріїв. Вперше політичні стандарти та вимоги членства держави в ЄС (Копенгагенські критерії) стали невід'ємною частиною національного законодавства України.

21 лютого 2005 р. було ухвалено **План дій Україна – ЄС**, в рамках якого було розроблено конкретний механізм адаптації українського законодавства до європейського.

Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС.

На Саміті Україна-ЄС (вересень 2008 р., м. Париж) сторони досягнули домовленості, що нова посилена угода буде називатися Угодою про асоціацію.

Протягом 2007-2012 рр. відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі.

19 грудня 2011 р. на Саміті Україна – ЄС оголошено про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ця Угода є більш масштабною у порівнянні з аналогічними угодами, укладеними ЄС з країнами Центральної та Східної Європи.

30 березня 2012 р. на рівні глав переговорних делегацій відбулося парафування Угоди про асоціацію, а 19 липня 2012 р. парафовано розділ Угоди щодо створення зони вільної торгівлі.

З кінця 2012 р. до середини 2013 р. здійснювався офіційний переклад проекту Угоди українською мовою держав-членів ЄС.

15 травня 2013 р. Колегія Європейської Комісії прийняла рішення рекомендувати Раді ЄС підписати Угоду, а також дозволити її тимчасове застосування до завершення процедур ратифікації державами – членами ЄС.

9 серпня 2013 р. проект Угоди був оприлюднений на Урядовому порталі.

За пропозицією Сторони ЄС було уточнено назву Угоди, і за згодою Української Сторони угода отримала остаточну офіційну назву - «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони».

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбулося в два етапи.

21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту, які від імені України підписав Прем'єр-міністр А. Яценюк. Зокрема, підписані Преамбула, Стаття 1, Розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На Саміті Українською Стороною також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України.

27 червня 2014 р., в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав – членів ЄС, була підписана економічна частина Угоди – Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством», які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ.

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Українська Сторона передала до депозитарію ратифікаційні грамоти і завершила, таким чином, всі внутрішньодержавні процедури.

Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь

укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС.

Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 р. здійснюється її тимчасове застосування до моменту набрання нею чинності.

Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набере чинності після її ратифікації всіма Сторонами, в перший день другого місяця, що настає після дати здачі на зберігання до Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження. На даний час Угода ратифікована Україною та Європейським парламентом 16 вересня 2014 р., а також наступними країнами-членами ЄС: Румунія – 14 липня 2014 р., Литва – 29 липня 2014 р., Латвія – 31 липня 2014 р., Мальта – 29 серпня 2014 р., Болгарія – 9 вересня 2014 р., Словаччина – 21 жовтня 2014 р., Швеція – 9 січня 2015 р., Естонія – 12 січня 2015 р., Данія – 18 лютого 2015 р., Польща та Хорватія – 24 березня 2015 р., Угорщина – 7 квітня 2015 р., Великобританія – 8 квітня 2015 р., Ірландія – 17 квітня 2015 р., Фінляндія – 6 травня 2015 р., Люксембург – 12 травня 2015 р., Португалія – 13 травня 2015 р., Іспанія – 19 травня 2015 р., Німеччина – 22 липня 2015 р., Словенія – 27 липня 2015 р., Австрія – 6 серпень 2015 р., Франція – 10 серпня 2015 р., Чехія – 12 листопада 2015 р., Італія – 11 грудня 2015 р.

Важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є положення про створення **поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ)**. Вона є однією із найамбітніших двосторонніх угод, які укладав будь-коли Євросоюз. Очікувано, ПВЗВТ має надати Україні можливості для модернізації її торговельних відносин та економічного розвитку шляхом лібералізації торгівлі (усунення тарифів чи квот) між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. Положення щодо поглибленої та всеохоплюючої зон и вільної торгівлі вписані у 15 главах, 25 додатках та 2 протоколах. Зокрема, згідно Глави 1 «Доступ до ринку» після започаткування ПВЗВТ (з 01.01.2016 р.) між Україною та ЄС переважна більшість імпорتنих та експортних мит скасовується. Загалом, Україна та ЄС скасують імпорتنі мита на близько 97 % та 96,3 % тарифних ліній відповідно. Для промислових товарів лібералізація означає негайне скасування діючих увізних мит на більшість товарів (82,6 % – Україна та 91,8 % – ЄС). Для решти встановлено перехідні періоди, а для легкових автомобілів та одягу, який був у використанні, передбачено застосування спеціальних захисних механізмів. Для сільськогосподарської продукції з моменту тимчасового застосування Угоди з боку ЄС та її ратифікації Україною мита буде скасовано на 35,2 % тарифних ліній Україною та 83,1 % – Євросоюзом. Що стосується решти товарів, то по 52 % тарифних ліній Україна запроваджує перехідні періоди тривалістю від 1 до 7 років, на 9,8 % – часткову лібералізацію та на 3,0 % – безмитні тарифні квоти. Це означає, що для особливо чутливих секторів поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі дає українським виробникам більше часу для адаптації до конкурентнішого середовища, водночас надаючи споживачам більший вибір продуктів за нижчими цінами. В свою чергу, Європейський Союз встановлює

перехідні періоди на 2,0 % тарифних ліній (тривалістю 3 та 7 років), а по найбільш чутливих товарах (14,9 %) запропоновано доступ в рамках безмитних тарифних квот. Їх надано Україні по зернових, м'ясу свинини, яловичини та птиці, а також по деяких інших продуктах. Стосовно експортних мит сторони домовилися, що від набуття Угодою чинності не запроваджуватимуть у двосторонній торгівлі нових, а діючі на сьогодні в Україні експортні мита буде поступово впродовж 10 років скасовано. Водночас по окремих товарах – зокрема насінні соняшнику, шкірсировині, окремих видах брухту кольорових та чорних металів – запроваджується спеціальний захисний механізм, який передбачає стягнення додаткового збору. Загальний термін дії захисного механізму складає 15 років. Стосовно нетарифних бар'єрів у торгівлі товарами Угода інкорпорує відповідні фундаментальні правила СОТ, наприклад, що стосується національного режиму, заборони обмеження імпорту та експорту, порядку державної торгівлі тощо.

Очікується, що ПВЗВТ сприятиме розвитку торгівлі через скасування чи зменшення мит на імпорт. У результаті українські експортери заощаджуватимуть 487 млн. євро щороку. Своєю чергою, в результаті скасування українських імпортних мит експортери ЄС заощаджуватимуть 391 млн. євро щороку. Зокрема, український аграрний сектор отримає найбільші переваги від зменшення увізних мит: 330 млн. євро для сільськогосподарської продукції та 53 млн євро для переробленої сільськогосподарської продукції (79 %). Нові можливості доступу до ринку Євросоюзу та запровадження вищих стандартів виробництва продукції заохотять інвестиції, стимулюватимуть модернізацію сільського господарства та покращать умови праці.

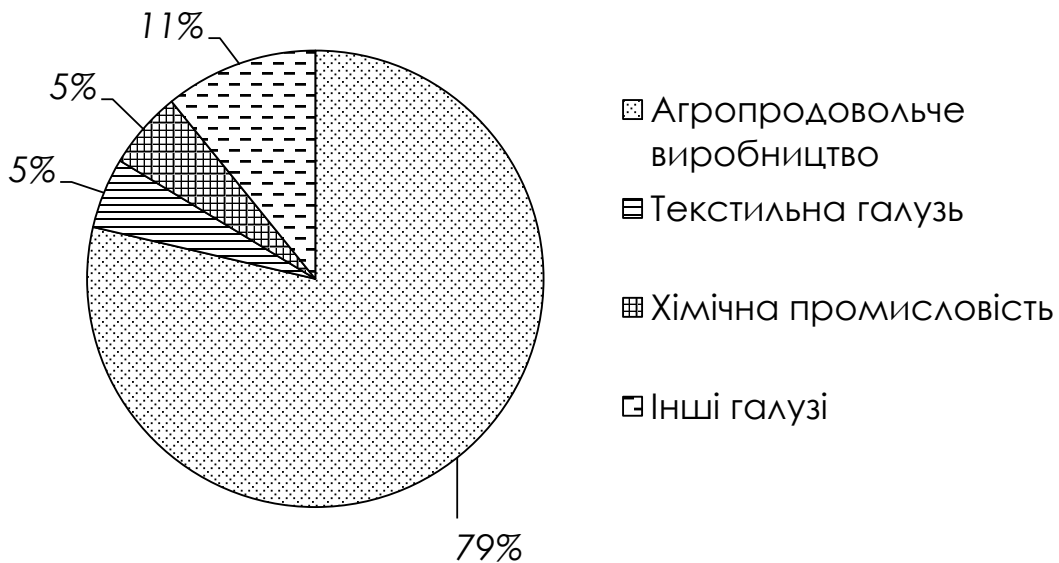

Рис. 8.1. Структура прогнозованих економічних вигод для українських експортерів від ПВЗВТ (від скасування мит), %

Джерело: побудовано автором на основі Угоди про ПВЗВТ.

Натомість щодо вітчизняної промисловості Україна зменшить увізні мита на продукцію машинобудування та побутові пристрої на загальну суму до 75,2 млн євро. Передбачено деякі винятки для автомобілів, але загалом щодо транспортних засобів Україна скасує мита на суму 117,3 млн євро. З моменту набуття Угодою чинності буде лібералізовано торгівлю текстильними виробами. У цьому секторі економія експортерів України та ЄС становитиме приблизно 24,4 млн євро та 8,7 млн євро відповідно. Водночас, з метою захисту української текстильної промисловості для торгівлі вживаним одягом (секонд-хендом) встановлюються спеціальні умови лібералізації. Зокрема, одночасно із поступовим (впродовж 5 років) зниженням увізного мита запроваджуються вхідні ціни, які будуть встановлюватись у євро за кілограм чистої ваги. Скасування Євросоюзом мит на імпорт продукції хімічної промисловості означатиме для українських експортерів щорічну економію у 26,8 млн євро, тоді як економія

європейських експортерів від скасування увізних мит Україною становитиме 64,3 млн євро.

Однією з найбільш важливих сфер взаємодії України з Європейським Союзом є **безвізовий діалог**.

На Паризькому саміті Україна-ЄС у вересні 2008 року було започатковано діалог щодо лібералізації ЄС візового режиму для українських громадян.

На саміті Україна-ЄС у листопаді 2010 року нашій державі було представлено План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

План дій розроблено за логікою та філософією «дорожніх карт», які були надані ЄС балканським країнам і вже привели їх до скасування візового режиму з Євросоюзом.

Україна стала першою країною з-поза Балканського регіону, якій Євросоюз надав подібний документ. Це стало яскравим свідченням готовності Євросоюзу до подальшого поглиблення відносин з Україною.

Виконання Плану дій стало дієвим інструментом для проведення реформ не лише в міграційно-візовій, але й в багатьох інших сферах.

Так, зокрема, План дій містить перелік конкретних критеріїв ЄС за чотирма блоками:

- безпека документів, включаючи біометрику;
- протидія нелегальній міграції, включаючи реадмісію;
- забезпечення громадського порядку та безпеки;
- забезпечення основоположних прав і свобод людини.

План дій виконується у дві фази: в рамках I-ої (законодавчої) у відповідність до стандартів ЄС приводиться законодавство та нормативні акти у відповідних сферах; під час II-ої (імплементаційної) – організовується практичне виконання оновленого законодавства та забезпечується

функціонування, відповідно до стандартів ЄС, національної практики у сферах, охоплених Планом дій.

23 червня 2014 р. Рада ЄС із закордонних справ ухвалила рішення про завершення виконання Україною першої і перехід до другої фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України.

На сьогодні Україна завершує виконання Рекомендацій Єврокомісії відповідно до П'ятої доповіді про виконання Україною Плану дій щодо лібералізації візового режиму.

У документі відзначається прогрес, якого досягла наша держава в умовах сучасних викликів, і загалом позитивно оцінюється виконання критеріїв другої фази Плану дій.

Прогрес констатовано в усіх сферах, охоплених безвізовим діалогом. При цьому, з 15 напрямків, які були оцінені, 2 вважаються повністю виконаними, 8 – майже виконаними, 4 – частково виконаними з гарною перспективою щодо подальшого прогресу. Критерії у сфері запобігання і протидії корупції оцінюються як частково виконані.

Варто зазначити, що з метою забезпечення належної організації реалізації завдань у сфері європейської інтеграції та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Урядом України створено Урядовий офіс з питань європейської інтеграції у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Відповідно до затвердженого 13 серпня 2014 р. Кабінетом Міністрів України Положення про Урядовий офіс на нього покладено завдання щодо:

- координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів, спрямованих на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, інших

міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС;

- планування, проведення моніторингу та оцінки ефективності та результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції, у тому числі з виконання Угоди;

- координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на виконання Угоди, інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС;

- удосконалення системи та механізмів координації діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції.

На Урядовий офіс покладено функції секретаріатів Ради та Комітету асоціації між Україною та ЄС з Української Сторони.

Урядовий офіс підпорядковується Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, а також Міністру Кабінету Міністрів України.

У структурі Урядового офісу створені 3 управління: стратегічного планування, аналітичного забезпечення, координації та моніторингу.

Штатна чисельність Урядового офісу – 31 особа. Керівний склад Урядового офісу окрім заступника Міністра Кабінету Міністрів – директора Урядового офісу також складається із Першого заступника директора Урядового офісу та 3 заступників директора Урядового офісу – керівників управлінь: стратегічного планування, аналітичного забезпечення, координації та моніторингу.

8.3. Економічна безпека України за умов відкритої економіки

Спочатку питання про економічну безпеку виникло серед країн, що розвиваються. Це відбилося у принципах Бразильської концепції колективної економічної безпеки (1974 р.). У 1985 р. проблема міжнародної економічної безпеки була вперше внесена на розгляд ООН.

Як свідчить світовий досвід, збиток економічним інтересам завдається різноманітними засобами:

- порушенням нормального стану міжнародної торгівлі (застосування ембарго, введення надмірних кількісних і тарифних обмежень, штучне підвищення або зниження цін на ті чи інші товари);
- створення перепон на шляху міжнародного руху технологій, порушення практики комерційної діяльності;
- заниження курсу національної валюти, заморожування вкладів в іноземних банках, введення кредитних обмежень;
- організація цілеспрямованого відпливу наукових кадрів і кваліфікованих робітників;
- невиконання вимог чинної системи міжнародного транспортного сполучення всупереч відповідним угодам тощо.

Основними загрозами економічній безпеці України є:

1) інституційна сфера та оборона:

- недостатня ефективність гілок влади;
- суперечливість чинного законодавства та правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку;
- зрощування влади і бізнесу, що є передумовою корумпованості економіки;
- системна бюрократизація на всіх щаблях влади;
- слабкість судової влади;

- військова агресія Росії на сході України;

2) в енергетичній сфері:

- висока енерговитратність українського виробництва;
- неефективність споживання електроенергії;
- збереження неефективних та аварійних шахт;
- імпортна залежність від країн Європи та Росії щодо природного газу;
- ризик функціонування вітчизняних АЕС;
- низький ступінь видобутку власних паливно-енергетичних ресурсів (зокрема, нафти, природного і сланцевого газу);
- незадовільний рівень розвитку альтернативних невичерпних джерел енергії та ін.;

3) фінансовій сфері:

- низький рівень капіталізації українських банків не відповідає політиці структурно-інноваційної перебудови національної економіки;
- низький рівень розвитку фондового ринку;
- тривалий дефіцит платіжного балансу, наростання валового зовнішнього боргу загрожує настанням дефолту країні;
- незадовільний стан залучення іноземних інвестицій (у першу чергу, прямих) гальмує розвиток реального сектору економіки;
- відсутність ефективного механізму коротко- і довгострокового кредитування господарюючих суб'єктів;

4) зовнішньоекономічній сфері:

- переважання в експорті сировини (зокрема, металургійної продукції і сільськогосподарської сировини) і низька частка товарів із високою часткою доданої вартості;

– в імпорті є досить високою питома вага енергоресурсів і готової продукції, що призводить до витікання валютних ресурсів із України;

– низька якість і не відповідність європейським технічним стандартам багатьох вітчизняних експортоорієнтованих товарних груп, що підриває конкурентоздатність економіки нашої держави на ринку розвинутих держав;

– еміграція висококваліфікованих працівників за кордон;

5) інноваційна і виробнича сфера:

– деградація пострадянського науково-технічного потенціалу;

– відсутність стимулів та адекватної політики держави щодо активізації інноваційних проектів в Україні;

– низький рівень залучення як вітчизняних так й іноземних передових технологій;

– високий матеріальний і моральний знос більшості основних фондів на підприємствах різних галузей та ін.

В контексті міжнародної економічної діяльності першочерговим стратегічним завданням має стати якісна трансформація національної економічної моделі, тобто забезпечення умов для прискореного економічного зростання, насамперед, високотехнологічних й енергозберігаючих галузей та їх вихід на міжнародні ринки із одночасним скороченням імпорту енергоресурсів й готової продукції. Така модель має забезпечити покращення не лише платіжного балансу України, але й формування інноваційних виробництв, реалізації конкурентних переваг (переважно з продукцією, що характеризується високою доданою вартістю) на світовому ринку та зростання соціально-економічного добробуту громадян нашої держави.

ДІЛОВА ГРА 8.1 « Хто програє від введення Росією продовольчого ембарго відносно України?»

Команда 1 – Продовольче ембарго Росії примусить українських товаровиробників модернізувати галузь і збільшити свою присутність на ринку ЄС.

Команда 2 – Продовольче ембарго призведе до більшої диверсифікації українського експорту продовольства.

З 1 січня 2016 року набрала чинності Угода про зону вільної торгівлі України з Євросоюзом. У той же день Росія перекрила кордон для українських харчів і ввела ембарго на всю м'ясо-молочну продукцію, овочі, фрукти, горіхи і різні готові продукти. Причина - РФ побоюється, що європейська продукція потрапить на полиці російських магазинів через кордони України.

Ембарго було не уникнути - в один голос запевняють експерти і виробники. Торгівля з Росією завжди несла політичні ризики. Зінаїда Карпенко, заступник голови правління асоціації «Укрмолпром», каже, що перші обмеження щодо ввезення української молочної продукції були введені ще в 2006 році, після початку газового конфлікту між Росією і Україною.

- Ще на початку 2000-х років було очевидно, що експорт молочної продукції є вузькоспрямованим.

Так і сталося. Фактичне ембарго на експорт української продукції в РФ діє вже рік. Весь 2014-й на кордоні з РФ шикувалися черги з фур, Росія відмовлялася від покупки частини українських товарів, аргументуючи тим, що вони не відповідають усім фітосанітарним нормам. Скасовувалися контракти з нашими машинобудівними підприємствами, які постраждали найбільше, адже 75% вітчизняної машинобудівної продукції експортувалося в Росію.

РФ користувалася подібними заходами, тому що просто заборонити ввезення не могла. В основі таких заборон лежать не економічні вигоди, а політичні міркування, тому що всім членам

Світової організації торгівлі, членом якої є і Росія, вводити ембарго заборонено. Крім того, у нас формально ще існує угода

про зону вільної торгівлі СНА. Росія змушена була користуватися нетарифними методами обмеження імпорту. Так, зупиняти продовольчий імпорт на кордоні взявся «Россільгоспнагляд», посилаючись на невідповідність продукції санітарним нормам. Один з останніх інцидентів стався 24 серпня, коли інший наглядовий орган, «Россільгоспнагляд», примусив повернутись фури, що були на кордоні зі 152 тоннами м'яса з України. За даними служби, м'ясо не відповідало ветеринарно-санітарним вимогам.

- За фактом в Росії вже рік діє і заборона на ввезення української молочної продукції, - підтверджує Зінаїда Карпенко. - Якщо за перше півріччя 2014 року ми експортували в Росію продукції на \$ 112,7 млн, за 2015 рік - лише на \$ 2,4 млн. Тому ембарго нам не страшне - воно вже є.

За словами міністра аграрної Політики Олексія Павленка, продаж продовольства в Росію Україна і без ембарго скоротила до рекордних 2 % від загальної структури свого аграрного експорту. Всього за останній рік експорт в РФ скоротився на 80 %.

- Економіку Росії, як, скажімо, економіку Словенії, потопити за два місяці не можливо - вона занадто велика. Але вона все одно постраждає, - вважає Микола Ларін, керівник проектів Асоціації експортерів і імпортерів «ЗЕД». - Справа в тому, що жодна торгово-економічна війна не принесла нічого доброго жодній країні світу. З урахуванням того, що Росія і так обкладена економічними санкціями, вона лише продовжує собі шкодити.

Як відомо, Росія ввела продуктове ембарго відносно країн Євросоюзу, США, Канади, Австралії та Норвегії в серпні 2014 року в відповідь на санкції через ситуацію в Україні. А 6 серпня з ініціативи Володимира Путіна в РФ почалося знищення санкцій продуктів, які потрапили на її територію не законно.

З огляду на те, що ембарго, швидше за все, розширять і щодо України, в Росії назриває серйозний товарний дефіцит. І якщо сама по собі втрата української продукції не здатна помітно вдарити по російській економіці, то дефіцит товарів вдарить ще як.

Виконавчий директор фонду Блейзера Олег Устенко пояснює: немає нічого гіршого, ніж держава, що має продуктовий дефіцит.

- Якщо в країні править тоталітарний режим, вона не виблискує різноманіттям політичних еліт і розвиненими інститутами демократії і опозиції, для такої держави вкрай важливо

продовжувати годувати свій народ. В іншому випадку назріває небезпека бунту. Саме це загрожує Росії зараз.

Причина ось у чому: як тільки виникає дефіцит продуктів - зникає конкуренція, внаслідок чого зростають ціни і падає якість товарів.

- Крім того, споживчий кошик у росіян так само незбалансований, як і в українців, 40 % в ньому - це продукти, - Олег Устенко уточнює. - А значить, зростання цін на них приведе до серйозної інфляції. Причому, якщо за офіційною інформацією, рівень інфляції в Росії становить 25 %, то по продуктивній частині ця цифра занижена в рази. Все це викличе соціальне невдоволення в суспільстві. Зростання цін на яхти та на гречку має різний ефект.

На думку експертів, бажання російської влади компенсувати відсутність імпорту за рахунок внутрішнього товаровиробника як мінімум важко піддається реалізації. Є тривалий фіксований виробничий цикл в сільському господарстві. Не можна в цю секунду отримати в три рази більше помідорів, якщо їх вже пізно висаджувати. Крім того, існує цілий ряд інших об'єктивних обмежень: недостатня кількість орних земель, кваліфікованих робітників, відсутність інвестицій.

Перед українськими виробниками вже не стоїть питання, як повернути російський ринок. Основним випробуванням став пошук його заміни.

Як запевняє міністр агрополітики Олексій Павленко, процес йде повним ходом:

- Диверсифікацію аграрного експорту в американському, європейському, азіатському і близькосхідному напрямках ми почали ще в минулому році. Так, в 2014 році експорт української сільгосппродукції в США на 33,2 % збільшився, в країни Азії - на 10,1 %, в ЄС - на 4,4 % і в Африку - на 0,9 %.

- У порівнянні з першим півріччям 2014 року, в 2015-му експорт в Росію впав на 61 %. Тобто ми припиняємо торгувати з Росією і знаходимо нові ринки збуту, - Микола Ларін підтверджує. - Так, торгівля з ЄС за два роки зросла на третину, це при тому, що Україна через кризу в принципі експортує менше. У найближчому майбутньому 97 % українських товарів можна буде продавати в ЄС без мит, головне - відповідати вимогам якості. І це виявилось для українських експортерів найскладнішим завданням. Адже одна з

причин, за якими український експорт був настільки зав'язаний на Росії, - занижені стандарти якості.

- Для українських експортерів це питання виживання: якщо вони хочуть вижити, повинні швидко диверсифікуватись, - вважає Олег Устенко. - Для виробника це вигідно в довгостроковій перспективі, але найближчим часом - це дуже серйозний удар. Продукцію, яку не зможуть швидко експортувати в інші країни, будуть збувати на внутрішньому ринку. Це призведе до зниження цін на певну групу товарів через їх надлишок. В першу чергу мова йде про молочну та м'ясну продукції. Також є товари, які не особливо затребувані за кордоном, наприклад картопля, морква та інші овочі і фрукти - вони теж подешевшають. У той же час найкраще себе почувають зараз виробники зернових культур і соняшникової олії - вони вже давно відмовилися від російського ринку і нарощують експорт до Китаю і ЄС.

Зінаїда Карпенко стверджує, що різкого зростання експорту в інші країни чекати не варто, а диверсифікація буде відбуватися ще багато років.

- Навіть якщо ми знайдемо необхідний обсяг інвестицій, на будівництво ферм і налагодження виробництв необхідно не менше 10 років. Зараз в молочній галузі, наприклад, 40% сировини виробляють індивідуальні господарства, які не мають належного контролю виробництва. В ЄС і США поставляється тільки казеїн і сухе молоко, і то не на харчові цілі. Що стосується далекосхідних країн, у них інша культура харчування, наші сири їм просто не потрібні. А ось Близький Схід поки що кращий ринок збуту для нас, але туди досить важко доставити продукцію, адже вона йде через територію Росії.

Зростання конкурентоспроможності - питання грошей. І мантра про поліпшення інвестиційного клімату знову повториться. Без структурних реформ, боротьби з корупцією, реформи судової системи та ін. з місця не зрушити. Якщо це буде зроблено, питання виживання наших промисловців вирішиться дуже легко, переорієнтація на нові, більш вимогливі ринки стане кроком, який Україна вже давно повинна була зробити самостійно. Зараз її знову до цього підштовхнули.

Джерело: Наталия Судакова. Добавки не просить // Вести. Репортер. – 4-10.09.2015. - №29 (93). – С. 18-20

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Що таке міжнародна економічна інтеграція?
2. Які Ви знаєте передумови міжнародної економічної інтеграції?
3. Які цілі переслідує міжнародний інтеграційний процес?
4. Чим відрізняється економічний союз від повної економічної інтеграції?
5. Чому вступ до ЄС є пріоритетним напрямом міжнародної інтеграції України? Обґрунтуйте свою думку.
6. Як Ви можете охарактеризувати процес інтеграції економіки України до ЄС за всі роки незалежності нашої держави?
7. На Вашу думку, до яких довгострокових економічних наслідків для вітчизняної економіки може призвести функціонування Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС?
8. Що таке міжнародна економічна безпека?
9. Які Ви знаєте основні загрози економічній безпеці України на сучасному етапі? Охарактеризуйте їх.

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ:

1. Економічна взаємодія країн, що виключає навмисне завдання збитку економічним інтересам якоїсь країни – це

2. Який базовий правовий документ на міжнародному рівні розпочав регулювання процесу європейської інтеграції України?

1	План дій Україна-ЄС
2	Стратегія інтеграції України до ЄС
3	Угода про партнерство і співробітництво
4	Угода про асоціацію між Україною та ЄС

3. Процес зближення, взаємопроникнення, зрощування національних економік і формування цілісного регіонального господарського комплексу називається:

4. Оберіть етап міжнародного інтеграційного процесу, що відповідає певній характеристиці:

1. Етап, який припускає, що митний збір на торгівлю між країнами, які підписали угоду із пільгового тарифу, нижчий відносно мит, стягнутих із торгівлі з третіми країнами	А. Зона вільної торгівлі
2. Угода між країнами про усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю	Б. Спільний ринок
3. Етап, на якому ліквідуються не тільки тарифні і нетарифні обмеження на торгівлю між країнами-учасницями, але й також запроваджується єдиний зовнішній тариф на торгівлю із третіми країнами	В. Преференційна зона
4. Етап, що передбачає додання до митного союзу вільну мобільність факторів виробництва	Г. Економічний союз
5. Етап, що включає в себе як спільний ринок, так і уніфікацію і гармонізацію економічної політики у країнах-учасницях	Д. Митний союз

5. Коли Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС?

1	16 квітня 2013 р.
2	5 травня 2015 р.
3	16 вересня 2014 р.
4	01 січня 2016 р.

6. Важливим елементом Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є положення про створення.....

--

7. На думку експертів, який сектор національної економіки України очікувано має отримати найбільше економічних вигод від функціонування Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС?

1	хімічна промисловість
2	агропродовольчий сектор
3	виробництво машин і обладнання
4	металургія

8. До загроз економічній безпеці України у зовнішньоекономічній сфері можна віднести:

1	еміграція висококваліфікованої робочої сили
2	переважання в експорті сировини
3	висока енерговитратність українського виробництва
4	відсутність стимулів та адекватної політики держави щодо активізації інноваційних проектів

ЛІТЕРАТУРА:

[Електронний
доступу:

ресурс]. – Режим
<http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=c6f1c10b-791e-4067-8580-09e2f2739f8e&tag=ZonaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiu> Таб. – Назва з екрана.

3. ЄС або NO? Чим привабливий Євросоюз? // Кореспондент. – 21.02.2014. - №7. – С. 34-37.

4. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf. – Назва з екрана.

5. Киреев А.П. Международная экономика [в 2-х ч. – Ч. I.]. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов

производства: уч. пос. для вузов. / А.П. Киреев – М.: Международ. отношения, 2000. – 416 с.

6. Кухарська Н.О. Міжнародна економічна діяльність України: навч. посіб./ Н.О. Кухарська, С.К. Харічков. – «Одіссей», 2006. – 456 с.

7. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: [монографія] / [А.С. Філіпенко (кер. авт. кол.), В.С. Будкін, М.А. Дудченко та ін.]. – К.: Знання України, 2004. – 304 с.

8. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=c6f1c10b-791e-4067-8580-09e2f2739f8e&tag=ZonaVilnoiTorgivliMizhUkrainoiu> Таб. – Назва з екрана.

9. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/> - Назва з екрана.

10. Судакова Н. Добавки не просить / Н. Судакова // Вести. Репортер. – 4-10.09.2015. - №29 (93). – С. 18-20.

11. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248387631&cat_id=223223535. – Назва з екрана.

12. Харламова В.Н. Международная экономическая интеграция: уч. пособ. / В.Н. Харламова. – М.: МГИМО: Изд-во «АНКИЛ», 2002. – 175 с.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

А

Абсолютна перевага - здатність країни виробляти товари і послуги більш ефективно, з меншими витратами ресурсів порівняно з іншими країнами.

Автаркія – це стан економіки, при якому задоволення потреб споживачів забезпечується виключно за рахунок внутрішнього (національного) виробництва, а обмін з іншими країнами практично відсутній.

Адвалерне мито - мито, встановлюване у відсотках до митної вартості товарів, що імпортуються чи експортуються.

Активний торговельний баланс - перевищення експорту країни над її імпортом.

Антиглобалізм - форма радикального протесту проти глобалізації та встановлення нового світового порядку.

Антидемпінгове мито - мито, яким обкладаються товари, ввезені в країну за цінами, нижчими, ніж ціни внутрішнього ринку країни - експортера.

Арбітраж - операція, яка передбачає купівлю валюти (товару, цінних паперів) на одному ринку, її негайний продаж на іншому ринку і одержання прибутку як різниці між ціною купівлі і ціною продажу.

Б

Баланс міжнародних інвестицій – похідний від платіжного балансу статистичний звіт, який показує накопичувальні запаси зовнішніх фінансових активів і зобов'язання країни.

Банківська криза (banking crisis) – різка зміна зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи, внаслідок чого вона стає неспроможною стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції. розрізняють кризу в окремому банку та системну кризу банківської системи.

Бартер – експортно-імпортна операція з обміну певної кількості одного або декількох товарів на еквівалентну за вартістю (ціною) кількість інших товарів.

Брудне плавання – курсоутворення за активних інтервенцій центрального банку на валютному ринку.

В

Валова міграція - сукупна міграція, сумарне число осіб, які прибули в країну і вибули з неї за певний період часу.

Валовий зовнішній борг станом на певну дату – це загальний обсяг заборгованості станом на певну дату за всіма наявними зобов'язаннями резидентів перед

нерезидентами, що вимагають сплати основної суми та/або відсотків у будь-який час у майбутньому.

Валюта - будь-який платіжний засіб, використовуваний для міжнародних розрахунків, грошова одиниця країни.

Валютна монополія - виключне право держави на здійснення операцій з іноземною валютою, золотом та іншими валютними цінностями.

Валютне застереження - умова торговельних, кредитних та інших міжнародних угод, що забезпечує страхування кредиторів та експортерів від ризику курсових втрат.

Валютний демпінг - експорт товарів і послуг за нижчими від світових цінами з країн зі знеціненою валютою до країн зі стійкою валютою з метою одержання курсового прибутку.

Валютний кліринг - міжурядові угоди про обов'язковий залік взаємних міжнародних вимог і зобов'язань.

Валютний коридор - встановлені межі коливань валютного курсу, які держава зобов'язується підтримувати.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошових одиницях іншої країни. Він є об'єктивним економічним показником, який відображає тенденції внутрішнього економічного розвитку країни та стан і перспективи її зовнішньоекономічних відносин.

Валютний ризик - ризик втрат, пов'язаний зі зміною зі зміною курсу іноземної валюти щодо національної.

Валютний союз - об'єднання країн, які встановили межі взаємних коливань курсів своїх національних валют.

Валютні інтервенції - операції центрального банку з купівлі (продажу) іноземної валюти з метою впливу на обмінний курс національної валюти.

Валютні обмеження - урядові заходи з регламентації операцій з валютами інших держав.

Валютні резерви - централізовані запаси іноземної валюти, золота та міжнародних платіжних засобів, що слугують для покриття дефіциту платіжного балансу, здійснення платежів по міжнародних розрахунках.

Валютні ринки – це офіційні центри, де відбувається купівля-продаж іноземних валют на основі попиту і пропозиції. Тут розрізняють різні типи валютних угод.

Вашингтонський консенсус - макроекономічна політика, яка вимагає виконання 10 рекомендацій: підтримка фіскальної дисципліни (мінімальний дефіцит бюджету); пріоритетність у державних видатках охорони здоров'я, освіти й інфраструктури; зниження граничних ставок оподаткування; лібералізація фінансових ринків для підтримки реальної процентної ставки по кредитах на низькому рівні; вільний обмінний курс національної валюти; лібералізація зовнішньої торгівлі (в основному за рахунок зниження ставок імпортного мита); зниження обмежень для прямих іноземних інвестицій; приватизація; дерегулювання економіки; захист прав власності.

Велика відкрита економіка - національна економіка, експорт та імпорт якої становлять значну частку відповідних світових показників.

Виграш від торгівлі - економічний ефект, який отримують країни-учасниці міжнародної торгівлі, коли кожна з них спеціалізується на торгівлі тим товаром, у виробництві якого має порівняльну перевагу.

Відкрита економіка - це національний господарський комплекс, який інтегрований у систему світогосподарських зв'язків з метою реалізації національних інтересів з урахуванням інтересів країн-партнерів.

Вільна економічна зона - частина національної економіки зі спеціальним правовим режимом економічної діяльності національних та іноземних підприємницьких структур, в межах якого держава встановлює спрощену процедуру реєстрації та функціонування господарських одиниць, систему пільг щодо оподаткування, кредитування, субсидування та орендної плати.

Вільна торгівля – політика мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, що розвивається на основі вільних ринкових сил попиту і пропозиції.

Внутрішня субсидія - державна грошова виплата, спрямована на підтримку національних виробників імпортоконкуруючих товарів та побічну дискримінацію імпорту на внутрішньому ринку.

Г

Генеральна торгівля – обсяг зовнішньоторгового обороту країни з врахуванням вартості транзитних товарів.

Глобалізація (лат. globus – куля) – це процес зміщення у напрямку створення більш інтегрованої та взаємозалежної світової економіки. Це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Глобалізація світової економіки – процес підвищення ступеня інтегративності національних економік, їх взаємозалежності до такої міри, коли дії одного з суб'єктів

світової економіки зачіпають інтереси всіх (або багатьох) інших (тобто набувають глобального характеру).

Глобальні проблеми людства – проблеми, що стосуються всіх країн світу і вирішення яких можливе лише в результаті спільних дій світового співтовариства (війни, екологія, забезпеченість продовольством, космос і Світовий океан, охорона здоров'я, демографія та ін.).

Гнучкий (плаваючий) валютний курс – курс, який змінюється під впливом попиту і пропозиції на валютному ринку і на який держава може за певних умов впливати шляхом валютних інтервенцій.

Грошові перекази — кошти, зароблені або отримані негромадянами країн призначення, які передаються ними до країн їх походження.

Д

«Добровільне» обмеження експорту – кількісне обмеження експорту, що базується на зобов'язанні одного з партнерів по торгівлі обмежити або щонайменше не розширювати обсяг експорту, прийняте в рамках офіційної міжурядової чи неофіційної угоди про встановлення квот на експорт товару. Це форма нетарифних кількісних торговельних обмежень, яка передбачає обмеження експорту експортером товарів.

Девальвація валюти – зниження державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу.

Девізна політика - політика регулювання валютного курсу на основі валютних інтервенцій та валютних обмежень.

Демонетизація золота - відміна офіційної ціни золота, золотих паритетів, державного та міждержавного контролю за світовими ринками золота; перетворення грошей на звичайний ринковий товар та особливий ліквідний актив.

Демпінг - штучне зниження цін на товари (роботи, послуги) на зовнішніх ринках з метою усунення конкуренції. Іншими словами, це міжнародна цінова дискримінація, за якої експортер продає свій товар на іноземному ринку дешевше, ніж на національному, або навіть за цінами, нижчими за витрати виробництва.

Дефолт - (англ. default — невиконання обов'язків) — стан у кредитних відносинах, що настає, коли позичальник не виплачує свої борги або платежі, порушення платіжних зобов'язань позичальника перед кредитором, нездатність проводити своєчасні виплати за борговими зобов'язаннями або виконувати інші умови договору позики. Цим терміном позначають будь-які види відмови від боргових зобов'язань (тобто він певною мірою є синонімом поняття «банкрутство»), але, як правило, його використовують вужче, маючи на увазі відмову центрального уряду або муніципальної влади від своїх боргів.

Дефолт - криза зовнішньої заборгованості країни; визнання країною власної неспроможності сплатити борги у строк і в повному обсязі; загрожує країні втратою закордонних активів та іншими міжнародними санкціями; призводить до скорочення обсягів іноземних інвестицій, зовнішньої торгівлі, унеможлиблює подальші зовнішні запозичення.

Диверсифікація валютних резервів - регулювання структури валютних резервів шляхом включення до їх складу різних валют.

Дисконтна політика - політика зміни центральним банком облікової ставки з метою регулювання валютного курсу та впливу на стан платіжного балансу.

Діаспора — перебування частини етнічної спільноти поза країною походження; будь-який народ чи етнічне населення, яке залишило свою етнічну батьківщину, розсіяне по інших країнах світу.

Доларизація - витіснення національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою, яка заміщує її у виконанні функцій засобу обігу, платежу та нагромадження цінності.

Е

Економічна безпека - стан економіки, що забезпечує її зовнішню незалежність від інших держав та міжнародних фінансово-кредитних організацій і внутрішню стабільність.

Економічна інтеграція - процес зближення і взаємопристосування всіх структур національних господарств, наслідком якого є довгострокова технічна, технологічна та економічна взаємозалежність країн-учасниць.

Економічна регіоналізація - зближення господарств певного регіону на основі високого рівня інтернаціоналізації економічного розвитку з поступовим формуванням єдиного господарського комплексу.

Економічний союз - процес економічної взаємодії країн, зближення господарських механізмів, який набирає форми міждержавних угод і погоджено регулюється міждержавними органами.

Експорт (експорт товарів) – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.

Експортна квота – показник, що відображає значення зовнішньої торгівлі для країни і визначається як частка експорту (включаючи експорт послуг) у ВВП.

Експортна субсидія – нетарифний фінансовий інструмент зовнішньоторговельної політики, державна грошова допомога, спрямована на підтримку національних експортерів та побічну дискримінацію іноземних виробників.

Експортне кредитування – нетарифний фінансовий інструмент зовнішньоторговельної політики, передбачає фінансове стимулювання національних виробників до збільшення експорту.

Експортовані товари – товари, які можуть переміщуватись між різними країнами.

Ембарго – заборона державою вивозу або ввезення товарів, валюти, цінних паперів, транспортних засобів, які належать іноземній державі.

Еміграція – виїзд працездатного населення з певної країни за її межі;

Ефект «відхилення торгівлі» – це переорієнтація місцевих споживачів із закупівлі товару в більш ефективного поза інтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішньо інтеграційне джерело, що є наслідком скасування імпорتنих мит у межах митного союзу.

Ефект «створення торгівлі» – це переорієнтація місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товару на більш ефективне, зовнішнє джерело (імпорт), що стало можливим завдяки скасуванню імпорتنих мит у межах митного союзу.

Ефективна ставка мита (ефективний митний тариф) – реальний рівень митного оподаткування кінцевих імпорتنих товарів, визначений з врахуванням митного обкладення проміжної імпоротної продукції.

Є

Європейський дослідницький простір - система програм та політичних інструментів, що об'єднує інституційне середовище досліджень і розробок держав - учасниць Європейського Союзу та асоційованих членів з метою розвитку міжнародного науково-технічного співробітництва, вільного трансферу знань, мобільності дослідників.

Євро - єдина валюта країн Європейського Союзу, запроваджена у 1999 р.

Євровалюти - вільно конвертовані валюти, переведені на рахунки іноземних банків і функціонуючі поза межами національних кордонів країни-емітента.

Євроринок - сегмент світового ринку позичкових капіталів, на якому банки здійснюють депозитно-кредитні операції у євровалютах.

Євродолари - долари США, розміщені приватними особами та організаціями різних країн за межами США, у т.ч. в європейських банках, для депозитно-кредитних операцій.

Європейський банк реконструкції та розвитку - міжнародний фінансово-кредитний інститут, який надає фінансову допомогу країнам Центральної та Східної Європи для проведення ринкових реформ, здійснює фінансування розвитку приватного сектора економіки.

З

Знецінення валюти - зменшення вартості національної валюти відносно іноземної за режиму плаваючого валютного курсу.

Зовнішній борг - це загальна сума заборгованості країни по зовнішніх позиках, яку становлять непогашені кредити та несплачені за них відсотки.

Зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Зовнішньоторговельне сальдо - різниця вартісних обсягів експорту та імпорту.

Зовнішньоторговельний баланс - сумарний експорт за відрахуванням сумарного імпорту.

Зовнішньоторговельний оборот - сума різниці вартісних обсягів експорту та імпорту.

Зовнішня торгівля – це торгівля будь-якої країни з іншими країнами, що складається з оплачуваного ввозу (імпорту) та оплачуваного вивозу (експорту) товарів.

Золотий стандарт - міжнародна валютна система, що ґрунтувалася на офіційній фіксації золотого вмісту одиниці національної валюти і зобов'язаннях центральних банків купувати і продавати національну валюту в обмін на золото.

Зона вільної торгівлі – угода між країнами про усунення всіх тарифних і кількісних обмежень на взаємну торгівлю. Однак кожна країна в цій зоні зберігає свій власний тариф та інші види регуляції торгівлі із третіми країнами.

Зона преференційної торгівлі - зона пільгової торгівлі, що виникає внаслідок укладання двома або декількома країнами, які мають намір інтегруватися, торговельних угод, згідно з якими вони зменшують взаємні тарифи, зберігаючи існуючий рівень тарифів в торгівлі з третіми країнами.

!

Імміграція – в'їзд працездатного населення в певну країну із-за її кордонів.

Імпорт (імпорт товарів) - купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи

купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами;

Імпортна квота - виражена у відсотках питома вага імпорту країни у її ВВП за той же період, що характеризує залежність країни від світових ринків; один з показників відкритості економіки.

Інвестиційний клімат - це сукупність політичних, економічних, соціальних і правових факторів, що визначають умови здійснення, ефективність і міру ризику підприємницької діяльності, а відтак міру привабливості національної економіки для іноземних інвесторів.

Індекс глобалізації - агрегований показник, який відображає рівень залученості країни до глобалізаційних процесів.

Інжиніринг - контрактна форма надання на комерційній основі інженерно-консультаційних послуг виробничого та науково-технічного характеру, які охоплюють широкий комплекс заходів з підготовки техніко-економічного обґрунтування проектів, проведення науково-дослідних робіт, монтажу і використання куплених або орендованих машин і устаткування, нагляду, випробовування, гарантійного і післягарантійного обслуговування тощо.

Інноваційна продукція – це продукція, яка є новою або значно удосконаленою в частині її властивостей або способів використання. Новими продуктами вважаються товари та послуги, що суттєво відрізняються своїми характеристиками або призначенням від продуктів, що виготовлялися підприємством (організацією) раніше. Значні покращення можуть здійснюватися за рахунок змін

в матеріалах, компонентах та інших характеристиках виробів, що покращують їх властивості. Сюди включаються значні вдосконалення в технічних характеристиках, компонентах та матеріалах, у вбудованому програмному забезпеченню та інших функціональних характеристиках.

Інновація – це введення у вживання будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару, послуги) або процесу, нового методу маркетингу чи нового організаційного методу в діяльності підприємства (організації), організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Іноземні інвестиції - всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються іноземними суб'єктами господарської діяльності в Україні, в результаті чого утворюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Інтернаціоналізація економічного розвитку - виникнення стійких економічних зв'язків між країнами, в результаті яких усі форми взаємодії економічних суб'єктів набувають міжнародного характеру.

К

Квота – кількісне нетарифне обмеження експорту або імпорту товару певною кількістю чи сумою на певний час.

Комбіноване мито - мито, яке нараховується у відсотках до митної вартості товарів з визначенням граничної величини суми з одиниці товару.

Компенсаційне мито - мито, яким обкладаються імпортні товари, при виробництві яких застосовувалася

субсидія; спрямоване проти конкурентної переваги, отриманої іноземною фірмою завдяки експортній субсидії.

Конвертованість валюти - здатність валюти країни вільно, без будь-яких обмежень обмінюватися на іноземну валюту, як для резидентів, так і для нерезидентів, а також функціонувати у всіх операціях без обмежень.

Копірайт (право відтворення) - форма правового захисту авторських прав, яка забороняє копіювати та відтворювати головно твори мистецтва та літератури; документ, який засвідчує ексклюзивне право автора літературного, аудіо- та відео- твору на його показ і відтворення.

Котирування валют - спосіб визначення валютних курсів.

Λ

Лібералізація торгівлі - усунення перешкод і обмежень на шляху міжнародної торгівлі.

Лізинг - довгострокова оренда машин, обладнання, транспортних засобів тощо.

Ліцензійна угода - основна форма міжнародної передачі технологій; міжнародна торговельна угода, за якою власник винаходу або технічних знань (ліцензіар) надає іншій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання у визначених межах своїх прав на технологію за певну плату.

Ліцензійні платежі - винагорода ліцензіару, виплачувана ліцензіатом за використання предмету ліцензійної угоди.

М

Мала відкрита економіка - національна економіка, експорт та імпорт якої становлять незначну частку у світовому експорті та імпорті.

Масштаби вибуття - число емігрантів, що вибули за кордон з країни за певний період часу.

Масштаби прибуття - число іммігрантів, які прибули в країну з-за кордону за певний період часу.

Маятникова міграція - періодичний або часто повторюваний виїзд населення на роботу, як правило, у сусідню країну.

Митний союз - узгоджене скасування групою країн національних митних тарифів і запровадження спільного митного тарифу і єдиної системи нетарифного регулювання торгівлі щодо третіх країн; об'єднання держав з метою здійснення політики колективного протекціонізму.

Мито - непрямий податок на товари, що експортуються чи імпортуються протягом певного періоду, виконує фіскальну і захисну функції.

Міграційне сальдо - чиста міграція, різниця між числом осіб, які прибули в країну і вибули з неї за певний період часу.

Міграція — переміщення через міжнародний кордон або територіально-адміністративні межі в кордонах власної держави.

Міжнародна економіка - складна система взаємопов'язаних і взаємозалежних національних

господарств, яка функціонує за законами ринкової економіки.

Міжнародна економічна безпека – це така економічна взаємодія країн, яка виключає навмисне завдання збитку економічним інтересам якоїсь країни

Міжнародна економічна діяльність - це діяльність вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, регулювання яких здійснюється в рамках національного законодавства та міждержавних угод.

Міжнародна економічна інтеграція – процес зближення, взаємопроникнення, зрощування національних економік і формування цілісного регіонального господарського комплексу.

Міжнародна інвестиційна позиція – це статистичний звіт, що відображає вартість і структуру зовнішніх фінансових активів та зобов'язань країни на певний момент часу.

Міжнародна кооперація - об'єднання зусиль виробників декількох країн у виробництві певних видів товарів для світового ринку.

Міжнародна міграція робочої сили – це процес організованого або стихійного переміщення працездатного населення з країни до країни.

Міжнародна передача технологій – міждержавне переміщення науково-технічних досягнень на комерційній або безоплатній основі.

Міжнародна спеціалізація - стійка орієнтація національних економік на виробництво певної продукції з метою її реалізації на світовому ринку;

Міжнародна торгівля – це сфера міжнародних товарно-грошових відносин між суб'єктами світового господарства, яка є специфічною формою обміну продуктами праці між продавцями і покупцями різних країн. Іншими словами, міжнародна торгівля являє собою сукупність зовнішньої торгівлі всіх країн світу.

Міжнародне запозичення та кредитування - надання і одержання економічними суб'єктами різних країн валютних та товарних ресурсів у борг на певний термін зі сплатою проценту за їх використання.

Міжнародне технічне сприяння - допомога, яка надається міжнародними організаціями (ООН, МВФ, Світовим банком, ОЕСР та ін.) та розвиненими країнами на двосторонній або багатосторонній основі, спрямована на підвищення технологічного рівня її отримувачів - країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

Міжнародний аукціон - форма публічної купівлі-продажу товарів на основі цінового змагання покупців.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) - багатостороння міжурядова валютно-кредитна організація зі статусом спеціалізованої установи ООН, яка становить інституційну основу світової валютної системи.

Міжнародний кредит - це рух позичкового капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, терміновості і сплати відсотків.

Міжнародний поділ праці — інтернаціональна форма суспільного поділу праці, що базується на спеціалізації та

кооперації країн у виробництві товарів і послуг, якими вони обмінюються шляхом міжнародної торгівлі.

Міжнародний рух капіталу як одна із основних форм міжнародних економічних відносин означає переміщення капіталу між суб'єктами міжнародної економіки з метою його оптимального використання.

Міжнародні економічні відносини - система господарських зв'язків між національними економіками різних країн, що ґрунтується на міжнародному поділі праці.

Міжнародні інвестиції (підприємницький капітал) - кошти, які прямо чи опосередковано вкладаються у виробництво за кордоном з метою одержання прибутку.

Міжнародні товарні біржі - постійно діючі оптові ринки, на яких здійснюється купівля-продаж однорідних товарів з чіткими і стійкими якісними характеристиками, що відповідають уніфікованій системі стандартизації.

Міжнародні торги (тендери) - змагальна форма міжнародної торгівлі, за якої покупці оголошують конкурс для продавців на постачання товару з певними техніко-економічними характеристиками.

Міжнародні транснаціональні корпорації - це значні об'єднання промислових, торговельних, транспортних чи банківських фірм і компаній, діяльність яких виходить далеко за межі країни базування і забезпечує їм сприятливі позиції у виробництві, збуті, закупівлі товарів та наданні послуг. Важливою рисою ТНК є реалізація єдиної послідовної стратегії через один або декілька центрів прийняття господарських рішень.

Н

Науково-технічні розробки – це систематичні роботи, що базуються на існуючих знаннях, отриманих у результаті досліджень і/чи практичного досвіду, та направлені на створення нових матеріалів, продуктів, процесів, пристроїв, послуг, систем чи методів.

Нерезидент – економічний агент іноземної країни, який тимчасово перебуває на території певної країни.

Нерезиденти – це іноземні компанії, організації, утворені відповідно до законодавства інших держав, їх зареєстровані (акредитовані або легалізовані) відповідно до законодавства України філії, представництва та інші відокремлені підрозділи з місцезнаходженням на території України; дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва інших держав і міжнародних організацій в Україні; фізичні особи, які не є резидентами України.

Нетарифні обмеження – регулювання внутрішньої торгівлі за допомогою кількісних, прихованих і фінансових інструментів.

Науково-технічна діяльність - наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки.

Непряме котирування - оцінка одиниці національної валюти певною кількістю іноземної валюти.

Нерезиденти - всі інституційні одиниці, які постійно перебувають на території іноземної держави, навіть якщо вони є філіями інституційних одиниць даної країни.

Нетарифні торговельні обмеження - регулювання міжнародних потоків товарів і послуг за допомогою кількісних (квотування, ліцензування, „добровільні“ експортні обмеження), прихованих (державні закупівлі, вимоги вмісті місцевих компонентів, технічні бар'єри, податки за збори), фінансових (субсидії, кредитування, демпінг) інструментів.

Ноу-хау - контрактна форма передачі інтелектуальної власності у вигляді сукупності технічних, організаційно-економічних та інших знань, втілених у відповідній документації, навичках і виробничому досвіді, що мають комерційну цінність і необхідні для освоєння нової техніки і технологій, впровадження досконаліших методів управління та ін.

О

Оптимальна ставка мита – рівень мита, що забезпечує максимізацію рівня національного економічного добробуту.

Офіційні резерви - сукупність валових іноземних активів центрального банку і ліквідних валютних резервів уряду, які можуть бути використані для здійснення зовнішніх платежів.

Офшорний бізнес - бізнес компанії у центрах спільного підприємництва за межами країни, в якій він зареєстрований, але не підпадає під дію національного законодавства, отримує пільговий режим для фінансово-

кредитних операцій з іноземними резидентами в іноземній валюті.

Офшорні зони - території, де діють податкові, валютні та інші пільги для нерезидентів, які мають свої рахунки і фірми на цих територіях, але здійснюють операції виключно з іншими країнами.

П

Підприємство з іноземними інвестиціями - підприємство (організація) будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному капіталі якого, за його наявності, становить не менше 10 відсотків.

Платіжний баланс – це статистичний звіт, у якому зазначено сумарні дані про економічні операції резидентів з нерезидентами за певний період;

Портфельні інвестиції – транскордонні операції і залишки, пов'язані з борговими цінними паперами або цінними папери, що забезпечують участь у капіталі, крім тих, що належать до складу прямих інвестицій або резервних активів.

Прямі інвестиції – це категорія міжнародної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни здійснювати контроль чи справляти стійкий вплив на діяльність підприємства, яке є резидентом іншої країни, що досягається шляхом участі в капіталі.

Показник достатності валютних резервів – показник, що характеризує період, протягом якого можна оплачувати імпорт за рахунок валютних резервів.

Протекціонізм – політика державного втручання у зовнішньоторговельні відносини з метою захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних і нетарифних інструментів торгової політики.

Р

Рада експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України - це постійно діючий консультативний орган, який створений з метою посилення економізації зовнішньої політики України, надання підтримки вітчизняним експортерам у просуванні товарів і послуг на зовнішні ринки, налагодження ефективної взаємодії з провідними зарубіжними інвесторами.

Рахунок поточних операцій - розділ платіжного балансу, який підсумовує різницю між усім експортом та імпортом як товарів, так і послуг, а також враховує чисті факторні доходи та односторонні поточні трансферти.

Реальний валютний курс - номінальний валютний курс, перерахований з урахуванням зміни рівня цін у власній країні і в тій країні, до валюти якої котирується національна валюта.

Ревальвація валюти – підвищення державою курсу валюти або центрального паритету при режимі фіксованого валютного курсу.

Ревальвація - офіційне підвищення курсу валюти за режиму фіксованого валютного курсу.

Реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та

вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

Реєміграція – процес повернення емігрантів на батьківщину на постійне місце проживання

Режим найбільшого сприяння - надання країнами-учасницями ГАТТ/СОТ одна одній всіх прав, привілеїв та пільг у торгівлі, якими у них користується будь-яка третя держава.

Резервна валюта - національна валюта провідних країн та міжнародні валюти, які використовуються для обслуговування міжнародних розрахунків та зберігаються банками як резерви для здійснення розрахунків.

Резидент – економічний агент певної країни, який постійно перебуває на території цієї країни незалежно від його громадянства чи належності до капіталу.

Резидент – це юридична особа та її відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами; дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет; фізична особа-резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні.

Реімпорт - ввезення з-за кордону раніше вивезеного з даної країни товару без будь-якої його переробки в країні за кордону.

Реінвестиції - повторні, додаткові вкладення коштів, отриманих раніше у вигляді доходів від інвестиційних операцій.

Рейтинг - короткострокова (до 1 року) оренда машин, обладнання, транспортних засобів тощо.

Реструктуризація боргу - погоджені між боржниками і кредиторами заходи, спрямовані на підтримку платоспроможності боржників.

Рівень мультивалютності - частка іноземної валюти в загальному обсязі монетарної маси, виражена у відсотках.

Роялті - одна з форм виплат винагороди при торгівлі ліцензіями, яка передбачає періодичні процентні відрахування від фактично отриманого прибутку або обсягу продаж при комерційному використанні ліцензії.

С

Сальдо зовнішньої торгівлі – різниця між вартістю експорту і імпорту.

Світова організація торгівлі (СОТ) — це міжнародна організація, метою якої є розробка системи правових норм міжнародної торгівлі та контроль за їх дотриманням.

Світове господарство – це динамічна система взаємозв'язаних національних економік та відносин між належними до них суб'єктами економічного життя, яка діє на принципах міжнародного поділу праці та охоплює усі стадії циклу економічного відтворення

Світовий ринок – сукупність торгових оборотів між країнами.

Світовий ринок праці – це система відносин між державами, які виникають з приводу узгодження попиту і

пропозиції трудових ресурсів, умов формування робочої сили, оплати праці і соціального захисту.

Своп – угода, учасники якої обмінюються платежами за однаковою сумою заборгованості за наперед обумовленими угодами.

Спеціальні права запозичення (Special Drawing Rights, SDR) – міжнародний резервний актив, створений МВФ у 1969 р., який періодично розподіляють між країнами-членами пропорційно до їх квоти в МВФ і може бути використаний лише для придбання іноземної валюти, надання кредитів і здійснення платежів.

Суб'єкт - той (або те), хто (або що) пізнає, мислить та діє, на відміну від об'єкта, як того, на що спрямовані думка і дія (філос.).

I

Тарифна ескалація - підвищення рівня митного оподаткування товарів в міру зростання ступеня їх обробки.

Тарифна квота – це дворівневий митний тариф, пов'язаний з кількістю товару, при якій, задану кількість товару може бути імпортовано за «пільговою» (тобто нижчою) ставкою мита протягом певного періоду. Після того як обсяг тарифної квоти було заповнено, можна продовжувати імпортувати продукт без обмежень, але платити більш високу тарифну ставку (як правило, це ставка за режимом найбільшого сприяння або генералізованої системи преференцій).

Тарифна квота - різновид мита, ставка якого залежить від обсягу імпорту товару.

Територія пріоритетного розвитку - частина території країни, на якій у законодавчому порядку створено сприятливі умови для активізації економічного розвитку певних галузей, видів діяльності та соціально-економічного прогресу.

Технологічна ємність торгівлі - коефіцієнт (або процент), який відображає питому вагу витрат на дослідження і розробки у загальному обсязі витрат виробництва і торгівлі товарами окремих галузей.

Технологічні гранти - безоплатна передача розвиненими країнами країнам, що розвиваються, технології, технологічно ємних товарів або коштів на придбання технології, навчання та перепідготовки персоналу.

Технологія – це наукові методи досягнення практичних цілей. У поняття технології як правило включають три групи технологій: технологія продуктів, технологія процесів і технологія управління.

Технополіси - найвища форма інтеграції продуктивних сил, венчурного (інноваційного) капіталу, фінансово-кредитних інституцій, держави у процесі виробництва з метою поглиблення НТР і створення інформаційного суспільства.

Тимчасова міграція - міграція, яка передбачає повернення мігрантів на батьківщину по закінченні певного терміну; носить ротаційний характер.

Товари (відповідно до КПБ6) – це матеріальні вироблені (виготовлені) об'єкти, відносно яких можуть

установлюватися права власності та на які може передаватися економічне право власності від однієї інституційної одиниці до іншої в результаті проведення операції.

Товарний знак (фірмова марка) - одна з форм правового захисту технологій; зареєстрований у встановленому порядку символ певної фірми (малюнок, графічне зображення, аббревіатура, ім'я засновника та ін.), що слугує індивідуалізації виробника товару і не може бути використаний іншими суб'єктами без офіційного дозволу власника.

Торгово-промислова палата - недержавна неприбуткова самоврядна організація, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання.

Транзит товарів - переміщення товарів через територію України без будь-якого використання цих товарів на зазначеній території.

Транснаціоналізація - процес розширення і зміцнення діяльності транснаціональних корпорацій - крупних компаній, національних за формуванням капіталу та інтернаціональних за його діяльністю та сферою контролю.

Транснаціональна корпорація - корпорація, головна компанія якої належать капіталу однієї країни, а філії розміщені у багатьох країнах світу; національна за капіталом та контролем, міжнародна за сферою діяльності.

У

Умови торгівлі - співвідношення індексів цін експортованих товарів та імпортованих товарів; кількість товарів інших країн, які отримує дана країна на одиницю власних товарів, що експортуються.

Ф

Ф'ючерс – угода, що передбачає обмін реального активу, який належить одній зі сторін, або обмін двома фінансовими активами в установленій в угоді термін і за обумовленим курсом.

Фіксований валютний курс – офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, що допускає тимчасове відхилення від нього в одну або іншу сторону не більше ніж на 2,25%.

Форвард – угода, що укладається з метою страхування від втрат у випадку змін процентних ставок, у рамках якої сторони домовляються про проценту ставку на певну суму заборгованості, що має бути визначена у встановлені терміни.

Форвардний курс – узгоджений курс, за яким обмінюють валюти у визначений моменту майбутньому більш ніж через три дні після досягнення угоди про курс.

Франчайзинг - угода, за якою одна сторона (франчайзер) зобов'язується передати іншій стороні (франчайзі) за винагороду на визначений строк комплекс виключних прав на використання товарного знаку, технологічного процесу, спеціалізованого обладнання, ноу-хау, комерційної інформації, а також інших

передбачених договором об'єктів виключних прав (франшизу).

Фритредерство (свобода торгівлі) - політика мінімального державного втручання у зовнішню торгівлю, яка складається під впливом вільних сил попиту на товари та їх пропонування.

Х

Хеджування - система укладання строкових контрактів та угод, що враховує імовірні зміни валютних курсів або цін товарів у майбутньому з метою уникнути втрат від цих змін.

Ч

Чистий експорт – експорт товарів і послуг за вирахуванням імпорту.

Чистий імпорт – імпорт товарів і послуг за вирахуванням експорту.

Чисті пропуски і помилки – стаття платіжного балансу, що відображає пропуски платежів, які з будь-яких причин не були записані в інших статтях платіжного балансу, і помилки, які виникли під час запису окремих платежів.

Додатки

Додаток А

Динаміка платіжного балансу України: стандартна форма представлення (відповідно до КПБ6), млн дол США

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<u>А. Рахунок поточних операцій</u>	-3 016	-10 233	-14 335	-16 518	-4 596	-176
Баланс товарів та послуг	-3 982	-10 145	-14 346	-15 634	-4 606	-1 691
Баланс товарів	-9 597	-18 031	-21 846	-22 128	-7 128	-3 309
Експорт товарів	47 299	62 383	64 427	59 106	50 552	35 428
Імпорт товарів	56 896	80 414	86 273	81 234	57 680	38 737
Баланс послуг	5 615	7 886	7 500	6 494	2 522	1 618
Експорт послуг	18 327	21 269	22 089	22 613	14 884	12 369
Імпорт послуг	12 712	13 383	14 589	16 119	12 362	10 751
Баланс первинних доходів	-2 009	-3 796	-2 965	-3 033	-1 531	-1 113
Баланс вторинних доходів	2 975	3 708	2 976	2 149	1 541	2 628
<u>В. Рахунок операцій з капіталом</u>	188	101	40	-60	400	456
<i>Чисте кредитування (+)/ чисте запозичення (-) (=A+B)</i>	-2 828	-10 132	-14 295	-16 578	-4 196	280
<u>С. Фінансовий рахунок</u>	-1 477	-9 161	-12 902	-17 218	-3 663	153
Прямі інвестиції (сальдо)	-5 759	-7 015	-7 195	-4 079	-299	-3 012
Прямі інвестиції: активи	692	192	980	430	548	38
Прямі інвестиції: пасиви	6 451	7 207	8 175	4 509	847	3 050
Портфельні інвестиції (сальдо)	-4 342	-1 569	-4 689	-8 787	2 700	-367
Портфельні інвестиції: активи	17	48	72	-5	-1	3
Портфельні інвестиції: пасиви	4 359	1 617	4 761	8 782	-2 701	370
Акціонерний капітал	290	519	516	1 180	-391	177
Боргові цінні папери	4 069	1 098	4 245	7 602	-2 310	193
Сектор державного управління	3 254	1 040	3 424	4 786	19	949
Банки	-150	-1 026	-346	1 779	-717	-613
Інші сектори	965	1 084	1 167	1 037	-1 612	-143
Інші інвестиції (сальдо)	164	1 878	6 576	-800	6 340	-2 484
Інші інвестиції: активи	10 748	9 883	9 225	-1 720	1 515	-1 015
Валюта та депозити	8 407	11 757	9 951	-1 125	790	-1 675
у т. ч. готівкова валюта поза банками	5 600	11 408	7 961	2 691	3 452	-1 778
Кредити та позики	-396	-223	22	-66	-15	39
Торгові кредити та аванси	4 424	-1 448	-869	-571	744	609
Інша дебіторська/кредиторська заборгованість	-1 692	-203	114	41	0	0
Інші інструменти участі в капіталі	5	0	7	1	-4	12
Інші інвестиції: пасиви	10 584	8 005	2 649	-920	-4 825	1 469
Валюта та депозити	-793	-335	-2 883	-1 737	-2 509	-3 752
Кредити та позики	8 290	4 259	2 930	-3 081	4 330	6 948
Сектор державного управління	3 893	77	-1 782	-2 546	3 626	4 116
Кредити МВФ	2 028	0	-788	-2 513	352	1 821
Інші довгострокові	-135	77	1 006	-33	3 274	2 295
Центральний банк	1 394	0	-2 631	-3 062	551	4 666
Кредити МВФ	1 401	0	-2 631	-3 062	551	3 346
Інші короткострокові	0	0	0	0	0	1 320
Інші довгострокові	-7	0	0	0	0	0
Банки	-1 600	-1 770	-405	693	407	-552
Короткострокові	-21	-335	92	476	-96	-319
Довгострокові	-1 579	-1 435	-497	217	503	-233
Інші сектори	4 603	5 952	7 748	1 834	-254	-1 282
Короткострокові	467	1 027	-299	570	342	-84
Довгострокові	4 136	4 925	8 047	1 264	-596	-1 198
Торгові кредити та аванси	3 087	4 081	2 602	3 898	-6 646	-1 727
Розподіл СПЗ	0	0	0	0	0	0
Резервні активи	8 460	-2 455	-7 594	-3 552	-12 404	6 016
<u>Д. Помилки та упущення</u>	1 351	971	1 393	-640	533	-127
<u>Е. Зведений баланс (= A + B - C + D)</u>	0	0	0	0	0	0

Примітки:

1. Дані з 2014 р. наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м.Севастополь.

2. Дані за окремими статтями платіжного балансу за 2015 р. було скориговано у зв'язку з уточненням звітної інформації.

Джерело: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208301>

**Динаміка платіжного балансу України: стандартна форма представлення
(відповідно до КПБ6), млн дол США**

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
РАХУНОК ПОТОЧНИХ ОПЕРАЦІЙ	-3 016	-10 233	-14 335	-16 518	-4 596	-176
Кредит	74 383	93 888	97 817	93 615	74 363	55 527
Дебет	77 399	104 121	112 152	110 133	78 959	55 703
Товари та послуги	-3 982	-10 145	-14 346	-15 634	-4 606	-1 691
Кредит	65 626	83 652	86 516	81 719	65 436	47 797
Дебет	69 608	93 797	100 862	97 353	70 042	49 488
Товари	-9 597	-18 031	-21 846	-22 128	-7 128	-3 309
Кредит	47 299	62 383	64 427	59 106	50 552	35 428
Дебет	56 896	80 414	86 273	81 234	57 680	38 737
Послуги	5 615	7 886	7 500	6 494	2 522	1 618
Кредит	18 327	21 269	22 089	22 613	14 884	12 369
Дебет	12 712	13 383	14 589	16 119	12 362	10 751
Послуги з переробки матеріальних ресурсів, що належать іншим сторонам	1 321	1 797	2 067	1 940	1 249	992
Кредит	1 326	1 805	2 077	1 951	1 278	1 055
Дебет	5	8	10	11	29	63
Товари для переробки в країні						
Кредит	4 416	6 314	5 081	5 412	4 285	3 395
Дебет	3 574	5 130	3 406	3 656	3 026	2 367
Товари для переробки за кордоном						
Кредит	55	106	118	107	128	67
Дебет	63	83	161	132	143	63
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, не віднесені до інших категорій						
Кредит	416	614	567	249	192	105
Дебет	463	658	615	373	299	190
Кредит	47	44	48	124	107	85
Послуги транспорту	3 908	5 517	4 681	4 437	3 504	3 258
Кредит	7 991	9 239	8 717	8 478	6 231	5 290
Дебет	4 083	3 722	4 036	4 041	2 727	2 032
Відносно всіх видів транспорту						
Пасажирський						
Кредит	516	744	714	311	243	267
Дебет	908	1 112	1 146	848	652	574
Кредит	392	368	432	537	409	307
Вантажний						
Кредит	1 493	2 724	1 799	2 179	1 519	1 751
Дебет	4 292	4 870	4 182	4 290	2 995	2 867
Кредит	2 799	2 146	2 383	2 111	1 476	1 116
Інший						
Кредит	1 675	1 817	1 950	1 749	1 594	1 162
Дебет	2 563	3 022	3 168	3 126	2 424	1 765
Кредит	888	1 205	1 218	1 377	830	603
Морський транспорт	267	540	445	325	300	354
Кредит	1 232	1 211	1 241	1 124	852	826
Дебет	965	671	796	799	552	472
Пасажирський						
Кредит	4	3	4	3	0	103
Дебет	4	3	5	5	0	104
Кредит	0	0	1	2	0	1
Дебет	0	0	1	2	0	1
Вантажний						
Кредит	-802	-487	-658	-525	-408	-396
Дебет	48	50	38	54	34	14
Кредит	850	537	696	579	442	410
Дебет						

Додатки

Продовження додатку Б

Статті платіжного балансу		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Інший		1 065	1 024	1 099	847	708	647
	Кредит	1 180	1 158	1 198	1 065	818	708
	Дебет	115	134	99	218	110	61
Повітряний транспорт		224	593	519	143	300	107
	Кредит	1 176	1 503	1 510	1 334	1 072	743
	Дебет	952	910	991	1 191	772	636
Пасажирський		377	613	586	184	226	163
	Кредит	577	771	814	511	523	408
	Дебет	200	158	228	327	297	245
Вантажний		-15	154	71	82	81	73
	Кредит	275	309	251	258	177	148
	Дебет	290	155	180	176	96	75
Інший		-138	-174	-138	-123	-7	-129
	Кредит	324	423	445	565	372	187
	Дебет	462	597	583	688	379	316
Залізничний транспорт		-32	393	78	184	99	245
	Кредит	1 455	1 772	1 587	1 615	1 099	748
	Дебет	1 487	1 379	1 509	1 431	1 000	503
Пасажирський		124	115	108	110	5	-3
	Кредит	311	319	305	311	113	54
	Дебет	187	204	197	201	108	57
Вантажний		-660	-339	-552	-494	-299	-20
	Кредит	402	490	364	385	350	272
	Дебет	1 062	829	916	879	649	292
Інший		504	617	522	568	393	268
	Кредит	742	963	918	919	636	422
	Дебет	238	346	396	351	243	154
Автомобільний транспорт		-401	-135	-242	-107	150	-44
	Кредит	253	389	452	475	460	243
	Дебет	654	524	694	582	310	287
Пасажирський		0	2	5	0	3	3
	Кредит	5	8	11	7	7	7
	Дебет	5	6	6	7	4	4
Вантажний		-446	-214	-347	-234	-37	-92
	Кредит	151	220	243	240	199	149
	Дебет	597	434	590	474	236	241
Інший		45	77	100	127	184	45
	Кредит	97	161	198	228	254	87
	Дебет	52	84	98	101	70	42
Інший транспорт		3 626	3 894	3 663	3 694	2 507	2 518
	Кредит	3 647	4 129	3 706	3 716	2 588	2 646
	Дебет	21	235	43	22	81	128
Пасажирський		11	11	11	14	9	1
	Кредит	11	11	11	14	9	1
	Дебет	0	0	0	0	0	0
Вантажний		3 416	3 610	3 285	3 350	2 182	2 186
	Кредит	3 416	3 801	3 286	3 353	2 235	2 284
	Дебет	0	191	1	3	53	98
<i>у тому числі</i>		0	0	0	0	0	0
трубопровідний транспорт		3 358	3 564	3 246	3 333	2 156	2 160
	Кредит	3 358	3 755	3 247	3 336	2 209	2 258
	Дебет	0	191	1	3	53	98
Інший		199	273	367	330	316	331
	Кредит	220	317	409	349	344	361

ДОДАТКИ

Продовження додатку Б

Статті платіжного балансу		2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Дебет	21	44	42	19	28	30
Поштові послуги та послуги кур'єрського зв'язку		224	232	218	198	148	78
	Кредит	228	235	221	214	160	84
	Дебет	4	3	3	16	12	6
Подорожі		46	-167	-262	-680	-3 449	-3 361
	Кредит	3 788	4 294	4 842	5 083	1 612	1 082
	Дебет	3 742	4 461	5 104	5 763	5 061	4 443
Ділові		-870	-953	-1 180	-1 468	-1 374	-1 240
	Кредит	231	225	281	284	121	86
	Дебет	1 101	1 178	1 461	1 752	1 495	1 326
Особисті		916	786	918	788	-2 075	-2 121
	Кредит	3 557	4 069	4 561	4 799	1 491	996
	Дебет	2 641	3 283	3 643	4 011	3 566	3 117
Будівництво		89	99	-41	55	149	271
	Кредит	234	255	304	275	209	288
	Дебет	145	156	345	220	60	17
Послуги зі страхування та пенсійного забезпечення		-55	-43	-75	-111	-79	-53
	Кредит	32	43	54	40	13	14
	Дебет	87	86	129	151	92	67
Фінансові послуги		-611	-642	-703	-662	-580	-673
	Кредит	475	312	249	349	221	178
	Дебет	1 086	954	952	1 011	801	851
Плата за користування інтелектуальною власністю, що не віднесена до інших категорій		-612	-639	-603	-905	-434	-273
	Кредит	132	107	124	167	118	85
	Дебет	744	746	727	1 072	552	358
Телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги		350	603	802	1 019	1 460	1 479
	Кредит	719	1 040	1 321	1 782	2 042	2 105
	Дебет	369	437	519	763	582	626
Телекомунікаційні послуги		168	201	181	70	232	122
	Кредит	290	342	329	388	444	398
	Дебет	122	141	148	318	212	276
Комп'ютерні послуги		194	403	603	894	1 163	1 341
	Кредит	404	658	937	1 292	1 500	1 668
	Дебет	210	255	334	398	337	327
Інформаційні послуги		-12	-1	18	55	65	16
	Кредит	25	40	55	102	98	39
	Дебет	37	41	37	47	33	23
Інші ділові послуги		796	861	1 058	1 183	968	671
	Кредит	2 456	2 772	2 951	3 239	2 495	1 803
	Дебет	1 660	1 911	1 893	2 056	1 527	1 132
Науково-дослідні та дослідно-конструкторські послуги		323	354	401	432	351	317
	Кредит	490	526	567	581	440	349
	Дебет	167	172	166	149	89	32
Професійні послуги та консультаційні послуги з управління		-88	13	135	260	274	133
	Кредит	530	642	753	892	727	508
	Дебет	618	629	618	632	453	375

Статті платіжного балансу		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Технічні послуги, послуги з торгівлі та інші ділові послуги		561	494	522	491	343	221
	Кредит	1 436	1 604	1 631	1 766	1 328	946
	Дебет	875	1 110	1 109	1 275	985	725
Послуги приватним особам та послуги в галузі культури та відпочинку		-108	-141	-112	-212	-100	-74
	Кредит	113	93	119	114	64	39
	Дебет	221	234	231	326	164	113
Аудіовізуальні послуги та пов'язані з ними послуги		-120	-135	-114	-220	-57	-65
	Кредит	32	37	36	42	31	17
	Дебет	152	172	150	262	88	82
Інші послуги приватним особам та послуги в галузі культури та відпочинку		12	-6	2	8	-43	-9
	Кредит	81	56	83	72	33	22
	Дебет	69	62	81	64	76	31
Державні товари та послуги, не віднесені до інших категорій		75	27	121	181	-358	-724
	Кредит	598	651	716	762	302	240
	Дебет	523	624	595	581	660	964
Первинні доходи		-2 009	-3 796	-2 965	-3 033	-1 531	-1 113
	Кредит	4 715	5 485	7 082	7 767	5 503	4 298
	Дебет	6 724	9 281	10 047	10 800	7 034	5 411
Оплата праці		4 034	4 808	5 520	6 757	5 154	4 107
	Кредит	4 046	4 825	5 542	6 782	5 183	4 143
	Дебет	12	17	22	25	29	36
Доходи від інвестицій		-6 043	-8 604	-8 485	-9 790	-6 685	-5 220
	Кредит	669	660	1 540	985	320	155
	Дебет	6 712	9 264	10 025	10 775	7 005	5 375
Прямі інвестиції		-2 198	-4 035	-3 732	-4 415	-1 662	-429
	Кредит	20	49	1 043	590	80	42
	Дебет	2 218	4 084	4 775	5 005	1 742	471
Доходи від інструментів участі в капіталі компаній і частки в інвестиційних фондах		-1 957	-3 736	-3 259	-3 818	-1 285	-4
	Кредит	19	48	1 042	590	78	42
	Дебет	1 976	3 784	4 301	4 408	1 363	46
Дивіденди та відрахування з доходів квазікорпорацій		-1 957	-3 736	-3 259	-3 818	-1 285	-4
	Кредит	19	48	1 042	590	78	42
	Дебет	1 976	3 784	4 301	4 408	1 363	46
Реінвестовані доходи		0	0	0	0	0	0
	Кредит	0	0	0	0	0	0
	Дебет	0	0	0	0	0	0
Проценти		-241	-299	-473	-597	-377	-425
	Кредит	1	1	1	0	2	0
	Дебет	242	300	474	597	379	425
Портфельні інвестиції		-1 125	-1 487	-1 398	-2 016	-2 267	-1 820
	Кредит	16	7	38	57	7	4
	Дебет	1 141	1 494	1 436	2 073	2 274	1 824

Статті платіжного балансу		2010	2011	2012	2013	2014	2015
Інвестиційний дохід від участі в капіталі компаній та інвестиційних фондах		-52	-46	-62	-114	-17	1
	Кредит	3	2	17	1	4	1
	Дебет	55	48	79	115	21	0
Проценти		-1 073	-1 441	-1 336	-1 902	-2 250	-1 821
	Кредит	13	5	21	56	3	3
	Дебет	1 086	1 446	1 357	1 958	2 253	1 824
Довгострокові		-1 073	-1 441	-1 336	-1 902	-2 250	-1 821
	Кредит	13	5	21	56	3	3
	Дебет	1 086	1 446	1 357	1 958	2 253	1 824
Інші інвестиції		-2 720	-3 082	-3 355	-3 359	-2 756	-2 971
	Кредит	633	604	459	338	233	109
	Дебет	3 353	3 686	3 814	3 697	2 989	3 080
Проценти		-2 720	-3 082	-3 355	-3 359	-2 756	-2 971
	Кредит	633	604	459	338	233	109
	Дебет	3 353	3 686	3 814	3 697	2 989	3 080
Вторинні доходи		2 975	3 708	2 976	2 149	1 541	2 628
	Кредит	4 042	4 751	4 219	4 129	3 424	3 432
	Дебет	1 067	1 043	1 243	1 980	1 883	804
Сектор загального державного управління		435	520	434	462	581	824
	Кредит	455	552	504	526	613	891
	Дебет	20	32	70	64	32	67
Поточні операції в межах міжнародного співробітництва		426	526	485	479	577	870
	Кредит	426	526	485	479	577	870
	Дебет	0	0	0	0	0	0
Різні поточні трансферти сектора державного управління		9	-6	-51	-17	4	-46
	Кредит	29	26	19	47	36	21
	Дебет	20	32	70	64	32	67
Фінансові корпорації, нефінансові корпорації, домашні господарства та НКОДГ		2 540	3 188	2 542	1 687	960	1 804
	Кредит	3 587	4 199	3 715	3 603	2 811	2 541
	Дебет	1 047	1 011	1 173	1 916	1 851	737
Приватні трансферти (поточні трансферти між домашніми господарствами-резидентами та домашніми господарствами -нерезидентами)		1 798	2 165	1 926	1 194	498	1 111
	Кредит	2 489	2 997	2 907	2 885	2 171	1 702
	Дебет	691	832	981	1 691	1 673	591
Грошові перекази робітників		1 551	1 879	1 735	1 509	1 136	1 006
	Кредит	1 560	1 890	1 749	1 531	1 165	1 016
	Дебет	9	11	14	22	29	10
Інші поточні трансферти		742	1 023	616	493	462	693
	Кредит	1 098	1 202	808	718	640	839
	Дебет	356	179	192	225	178	146
РАХУНОК ОПЕРАЦІЙ З КАПІТАЛОМ		188	101	40	-60	400	456
	Кредит	247	209	108	201	421	471
	Дебет	59	108	68	261	21	15

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Придбання/вибуття невиробничих нефінансових активів	179	87	31	-84	39	52
Кредит	238	195	99	177	60	67
Дебет	59	108	68	261	21	15
Капітальні трансферти	9	14	9	24	361	404
Кредит	9	14	9	24	361	404
Дебет	0	0	0	0	0	0
Сектор загального державного управління	0	0	0	0	340	1
Кредит	0	0	0	0	340	1
Дебет	0	0	0	0	0	0
Інші капітальні трансферти	0	0	0	0	340	1
Кредит	0	0	0	0	340	1
Дебет	0	0	0	0	0	0
Фінансові корпорації, нефінансові корпорації, домашні господарства і некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ)	9	14	9	24	21	403
Кредит	9	14	9	24	21	403
Дебет	0	0	0	0	0	0
Прощення боргу	0	0	0	0	0	392
Кредит	0	0	0	0	0	392
Дебет	0	0	0	0	0	0
Інші капітальні трансферти	9	14	9	24	21	11
Кредит	9	14	9	24	21	11
Дебет	0	0	0	0	0	0
Чисте кредитування (+) /чисті запозичення(-) (баланс рахунку поточних операцій і рахунку операцій з капіталом)	-2 828	-10 132	-14 295	-16 578	-4 196	280
ФІНАНСОВИЙ РАХУНОК	-1 477	-9 161	-12 902	-17 218	-3 663	153
Прямі інвестиції	-5 759	-7 015	-7 195	-4 079	-299	-3 012
Чисті активи	692	192	980	430	548	38
Інструменти участі в капіталі	692	192	1 206	420	105	-51
Участь в капіталі	692	192	1 206	420	105	-51
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	692	192	1 206	420	105	-51
Реінвестування доходів	0	0	0	0	0	0
Боргові інструменти	0	0	-226	10	443	89
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	0	0	0	0	6	0
Інвестиції підприємств прямого інвестування в прямого інвестора (зворотне інвестування)	0	0	-226	10	437	89
Чисті зобов'язання	6 451	7 207	8 175	4 509	847	3 050
Інструменти участі в капіталі	5 550	6 121	6 248	3 668	712	4 003
Участь в капіталі	5 550	6 121	6 248	3 668	712	4 003
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	5 550	6 121	6 248	3 668	712	4 003
Реінвестування доходів	0	0	0	0	0	0
Боргові інструменти	901	1 086	1 927	841	135	-953

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	945	1 086	1 927	841	135	-953
Інвестиції підприємств прямого інвестування в прямого інвестора (зворотне інвестування)	-44	0	0	0	0	0
Портфельні інвестиції	-4 342	-1 569	-4 689	-8 787	2 700	-367
Чисті активи	17	48	72	-5	-1	3
Інструменти участі у капіталі	-4	8	23	-11	-1	3
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	-3	8	20	-13	-4	3
Інші сектори	-1	0	3	2	3	0
Боргові цінні папери	21	40	49	6	0	0
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	12	0	0	0	0	0
Довгострокові	12	0	0	0	0	0
Інші сектори	9	40	49	6	0	0
Довгострокові	9	40	49	6	0	0
Чисті зобов'язання	4 359	1 617	4 761	8 782	-2 701	370
Інструменти участі у капіталі	290	519	516	1 180	-391	177
Інші сектори	290	519	516	1 180	-391	177
Боргові цінні папери	4 069	1 098	4 245	7 602	-2 310	193
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	-150	-1 026	-346	1 779	-717	-613
Короткострокові	0	0	0	0	0	0
Довгострокові	-150	-1 026	-346	1 779	-717	-613
Сектор загального державного управління	3 254	1 040	3 424	4 786	19	949
Короткострокові	-2	-53	58	-64	3	-3
Довгострокові	3 256	1 093	3 366	4 850	16	952
Інші сектори	965	1 084	1 167	1 037	-1 612	-143
Короткострокові	7	432	0	0	0	0
Довгострокові	958	652	1 167	1 037	-1 612	-143
Інші інвестиції	164	1 878	6 576	-800	6 340	-2 484
Чисті активи	10 748	9 883	9 225	-1 720	1 515	-1 015
Чисті зобов'язання	10 584	8 005	2 649	-920	-4 825	1 469
Інші інструменти участі в капіталі	5	0	7	1	-4	12
Чисті активи	5	0	7	1	-4	12
Чисті зобов'язання	0	0	0	0	0	0
Валюта і депозити	9 200	12 092	12 834	612	3 299	2 077
Чисті активи	8 407	11 757	9 951	-1 125	790	-1 675
Центральний банк	202	-12	-284	-149	-361	-52
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	2 265	84	1 759	-3 210	-2 991	345
У тому числі: міжбанківські операції	386	-988	-49	61	-1 195	233
Короткострокові	2 282	84	1 767	-3 206	-3 021	327
Довгострокові	-17	0	-8	-4	30	18
Інші сектори	5 940	11 685	8 476	2 234	4 142	-1 968
Короткострокові	5 940	11 685	8 476	2 234	4 142	-1 968
Нефінансові корпорації, домашні господарства та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ)	5 940	11 685	8 476	2 234	4 142	-1 968

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Короткострокові	5 940	11 685	8 476	2 234	4 142	-1 968
Чисті зобов'язання	-793	-335	-2 883	-1 737	-2 509	-3 752
Центральний банк	3	3	7	-12	0	0
Довгострокові	3	3	7	-12	0	0
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	-796	-338	-2 890	-1 725	-2 509	-3 752
У тому числі: міжбанківські операції	-1 369	-1 337	-2 441	-2 324	-1 498	-3 831
Короткострокові	396	1 707	-1 647	696	337	-518
Довгострокові	-1 192	-2 045	-1 243	-2 421	-2 846	-3 234
Кредити та позики	-8 686	-4 482	-2 908	3 015	-4 345	-6 909
Чисті активи	-396	-223	22	-66	-15	39
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	-396	-223	22	-66	-15	39
Короткострокові	-240	-37	26	-46	496	201
Довгострокові	-156	-186	-4	-20	-511	-162
Чисті зобов'язання	8 290	4 259	2 930	-3 081	4 330	6 948
Центральний банк	1 394	0	-2 631	-3 062	551	4 666
Кредити та позики від МВФ	1 401	0	-2 631	-3 062	551	3 346
Інші короткострокові	0	0	0	0	0	1 320
Інші довгострокові	-7	0	0	0	0	0
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	-1 600	-1 770	-405	693	407	-552
Короткострокові	-21	-335	92	476	-96	-319
Довгострокові	-1 579	-1 435	-497	217	503	-233
Сектор загального державного управління	3 893	77	-1 782	-2 546	3 626	4 116
Кредити та позики від МВФ	2 028	0	-788	-2 513	352	1 821
Інші короткострокові	2 000	0	-2 000	0	0	0
Інші довгострокові	-135	77	1 006	-33	3 274	2 295
Інші сектори	4 603	5 952	7 748	1 834	-254	-1 282
Короткострокові	467	1 023	-299	570	342	-84
Довгострокові	4 136	4 929	8 047	1 264	-596	-1 198
Торгові кредити та аванси	1 337	-5 529	-3 471	-4 469	7 390	2 336
Чисті активи	4 424	-1 448	-869	-571	744	609
Інші сектори	4 424	-1 448	-869	-571	744	609
Короткострокові	4 425	-1 762	-760	-613	810	604
Довгострокові	-1	314	-109	42	-66	5
Нефінансові корпорації, домашні господарства та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ)	4 424	-1 448	-869	-571	744	609
Короткострокові	4 425	-1 762	-760	-613	810	604
Довгострокові	-1	314	-109	42	-66	5
Чисті зобов'язання	3 087	4 081	2 602	3 898	-6 646	-1 727
Інші сектори	3 087	4 081	2 602	3 898	-6 646	-1 727
Короткострокові	3 046	4 125	2 458	3 036	-7 371	-2 025
Довгострокові	41	-44	144	862	725	298
Нефінансові корпорації, домашні господарства та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ)	3 087	4 081	2 602	3 898	-6 646	-1 727
Короткострокові	3 046	4 125	2 458	3 036	-7 371	-2 025
Довгострокові	41	-44	144	862	725	298

Додатки

Продовження додатку Б

Статті платіжного балансу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Інша дебіторська/кредиторська заборгованість	-1 692	-203	114	41	0	0
Чисті активи	-1 692	-203	114	41	0	0
Інші сектори	-1 692	-203	114	41	0	0
Короткострокові	17	93	114	41	0	0
Довгострокові	-1 709	-296	0	0	0	0
Нефінансові корпорації, домашні господарства та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства (НКОДГ)	-1 692	-203	114	41	0	0
Короткострокові	17	93	114	41	0	0
Довгострокові	-1 709	-296	0	0	0	0
Чисті зобов'язання	0	0	0	0	0	0
Спеціальні права запозичення (зобов'язання)	0	0	0	0	0	0
Резервні активи	8 460	-2 455	-7 594	-3 552	-12 404	6 016
Монетарне золото	21	26	389	295	-726	132
Золото в злитках	21	26	60	168	-69	7
Неалоковані рахунки в золоті	0	0	329	127	-657	125
Спеціальні права запозичення	-54	9	-10	8	-2	14
Інші резервні активи	8 493	-2 490	-7 973	-3 855	-11 676	5 870
Готівкова валюта та депозити	2 921	-2 376	-5 287	-217	-5 035	4 223
Вимоги до органів грошово-кредитного регулювання	0	-196	817	-1 338	-395	575
Вимоги до інших інституційних одиниць	2 921	-2 180	-6 104	1 121	-4 640	3 648
Цінні папери	5 572	-114	-2 686	-3 638	-6 641	1 647
Боргові цінні папери	5 572	-114	-2 686	-3 638	-6 641	1 647
Довгострокові	5 572	-114	-2 686	-3 638	-6 641	1 647
ПОМИЛКИ ТА УПУЩЕННЯ	1 351	971	1 393	-640	533	-127

Примітки:

1. Дані з 2014 р. наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м.Севастополь.
2. Дані за окремими статтями платіжного балансу за 2015 р. було скориговано у зв'язку з уточненням звітної інформації.

Джерело: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208301>

Додаток В

Динаміка міжнародної інвестиційної позиції України (за методологією КПБ6)
(річна) **млн дол США**

	Позиція на 01.01.2011	Позиція на 01.01.2012	Позиція на 01.01.2013	Позиція на 01.01.2014	Позиція на 01.01.2015	Позиція на 01.01.2016
ЧИСТА МІЖНАРОДНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЗИЦІЯ	-38 785	-47 948	-59 447	-76 848	-63 123	-52 202
АКТИВИ	133 426	140 241	143 852	138 304	122 883	124 997
Прямі інвестиції	7 958	8 498	9 506	9 912	10 087	9 916
Інструменти участі в капіталі	7 835	7 994	9 228	9 617	9 576	9 444
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	7 835	7 994	9 228	9 617	9 576	9 444
Боргові інструменти	123	504	278	295	511	472
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	123	123	123	122	128	128
Інвестиції підприємств прямого інвестування в прямого інвестора (зворотне інвестування)	-	381	155	173	383	344
Портфельні інвестиції	94	108	173	176	188	173
Інструменти участі в капіталі	67	50	64	74	68	75
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	17	25	47	55	62	73
Інші сектори	50	25	17	19	6	2
Боргові цінні папери	27	58	109	102	120	98
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	15	14	14	0	20	0
Довгострокові	15	14	14	0	20	0
Інші сектори	12	44	95	102	100	98
Довгострокові	12	44	95	102	100	98
Інші інвестиції	90 798	99 840	109 627	107 800	105 075	101 608
Інші інструменти участі у капіталі	147	147	148	156	142	144
Сектор загального державного управління	111	111	112	119	108	111
Довгострокові	111	111	112	119	108	111
Центральний банк	36	36	36	37	34	33
Довгострокові	36	36	36	37	34	33
Інші сектори	0	0	0	0	0	0
Довгострокові	0	0	0	0	0	0
Валюта і депозити	77 896	89 468	99 512	98 299	95 108	92 968
Центральний банк*	731	614	359	427	76	56
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	10 493	10 535	12 347	9 158	6 024	5 976
Короткострокові	10 462	10 505	12 325	9 136	5 973	5 907
Довгострокові	31	30	22	22	51	69
<i>У тому числі: залишки за міжбанківськими операціями</i>	2 597	1 618	1 560	1 639	411	619
Інші сектори	66 672	78 319	86 806	88 714	89 008	86 936
Кредити	377	156	179	112	1 393	1 064
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	377	156	179	112	1 393	1 064
Короткострокові	129	95	122	76	984	949
Довгострокові	248	61	57	36	409	115
Торгові кредити та аванси	12 082	10 069	9 788	9 233	8 432	7 432
Інші сектори	12 082	10 069	9 788	9 233	8 432	7 432
Короткострокові	12 074	9 756	9 566	8 969	8 307	7 312
Довгострокові	8	313	222	264	125	120
Інша дебіторська заборгованість	296	0	0	0	0	0
Інші сектори	296	0	0	0	0	0
Довгострокові	296	0	0	0	0	0
Резервні активи	34 576	31 795	24 546	20 416	7 533	13 300
Монетарне золото	1 249	1 385	1 890	1 640	911	932
Золото в злитках	903	1 008	1 148	987	911	816
Неалоковані рахунки в золоті	346	377	742	653	0	116
Спеціальні права запозичення	8	18	9	16	4	9
Інші резервні активи	33 319	30 392	22 647	18 760	6 618	12 359
Готівкова валюта та депозити	14 292	11 717	6 475	6 192	1 038	5 214
Вимоги до органів грошово-кредитного регулювання	1 206	1 017	1 832	514	143	718
Вимоги до інших інституційних одиниць	13 086	10 700	4 643	5 678	895	4 496
Цінні папери	19 027	18 675	16 172	12 568	5 580	7 145
Боргові цінні папери	19 027	18 675	16 172	12 568	5 580	7 145
Довгострокові	19 027	18 675	16 172	12 568	5 580	7 145

Продовження додатку В

	Позиція на 01.01.2011	Позиція на 01.01.2012	Позиція на 01.01.2013	Позиція на 01.01.2014	Позиція на 01.01.2015	Позиція на 01.01.2016
ПАСИВИ	172 211	188 189	203 299	215 152	186 006	177 199
Прямі інвестиції	57 985	66 685	75 189	79 061	64 293	62 161
Інструменти участі в капіталі	52 092	58 365	64 744	67 876	55 036	53 599
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	52 092	58 365	64 744	67 876	55 036	53 599
Боргові інструменти	5 893	8 320	10 445	11 185	9 257	8 562
Інвестиції прямого інвестора в підприємства прямого інвестування	5 893	8 320	10 445	11 185	9 257	8 562
<i>кредити прямого інвестора</i>	-	7 120	8 893	8 843	8 082	7 505
<i>торгові кредити підприємств з прямими інвестиціями</i>	-	1 200	1 552	2 342	1 175	1 057
Портфельні інвестиції	20 085	21 806	26 765	35 956	33 032	29 854
Інструменти участі в капіталі	2 773	3 588	3 930	5 197	4 662	4 871
Інші сектори	2 773	3 588	3 930	5 197	4 662	4 871
Боргові цінні папери	17 312	18 218	22 835	30 759	28 370	24 983
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	4 672	3 648	3 301	5 082	4 365	3 490
Короткострокові	0	0	0	0	0	0
Довгострокові	4 672	3 648	3 301	5 082	4 365	3 490
Сектор загального державного управління	9 201	10 048	14 283	19 386	19 340	18 838
Короткострокові	53	1	62	0	6	0
Довгострокові	9 148	10 047	14 221	19 386	19 334	18 838
Інші сектори	3 439	4 522	5 251	6 291	4 665	2 655
Короткострокові	8	440	0	0	0	0
Довгострокові	3 431	4 082	5 251	6 291	4 665	2 655
Інші інвестиції	94 141	99 698	101 345	100 135	88 681	85 184
Валюта і депозити	21 816	20 242	17 014	15 059	11 808	7 637
Центральний банк*	3	5	12	0	0	0
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	21 813	20 237	17 002	15 059	11 808	7 637
Короткострокові	4 007	5 686	4 063	4 770	4 677	3 885
Довгострокові	17 806	14 551	12 939	10 289	7 131	3 752
<i>У тому числі: залишки за міжбанківськими операціями</i>	<i>20 208</i>	<i>17 643</i>	<i>14 854</i>	<i>12 305</i>	<i>10 395</i>	<i>6 406</i>
Кредити	55 684	60 268	61 589	58 430	59 121	62 931
Центральний банк*	7 384	7 362	4 728	1 649	2 058	6 630
Кредити та позики від МВФ	7 384	7 362	4 728	1 649	2 058	5 329
Інші короткострокові*	-	-	-	-	-	1 301
Депозитні корпорації (крім центрального банку)	1 631	1 308	1 238	2 414	2 579	1 696
Короткострокові	425	92	185	661	559	236
Довгострокові	1 206	1 216	1 053	1 753	2 020	1 460
Сектор загального державного управління	13 890	13 941	11 163	8 639	11 765	15 419
Кредити та позики від МВФ	6 861	6 840	6 054	3 542	3 652	5 342
Інші короткострокові	2 000	2 000	0	0	0	0
Інші довгострокові	5 029	5 101	5 109	5 097	8 113	10 077
Інші сектори	32 779	37 657	44 460	45 728	42 719	39 186
Короткострокові	796	1 500	717	899	995	734
Довгострокові	31 983	36 157	43 743	44 829	41 724	38 452
Торгові кредити та аванси	14 625	17 178	20 730	24 623	15 855	12 836
Інші сектори	14 625	17 178	20 730	24 623	15 855	12 836
Короткострокові	14 392	16 993	20 390	23 411	14 041	10 837
Довгострокові	233	185	340	1 212	1 814	1 999
Спеціальні права запозичення	2 016	2 010	2 012	2 023	1 897	1 780

Примітки:

1. Починаючи з 2014 р. дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь.
2. В окремих випадках незначне відхилення між підсумками та сумою складових пояснюється округленням даних при електронній обробці інформації.

*Коригування даних пов'язано зі зміною класифікації операцій купівлі/продажу іноземної валюти на умовах своп за угодами, укладеними НБУ з центральними банками інших країн, відповідно до їх економічної суті (зазначені операції класифіковані як кредитні).

Джерело: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208379>

Динаміка товарної структури експорту (відповідно до КПБ6)

Найменування груп товарів	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
УСЬОГО, млн. дол. США	32 184	36 174	46 168	63 188	37 134	47 299	62 383	64 427	59 106	50 552	35 428
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	4 264	4 686	6 132	10 561	9 510	9 936	12 804	17 906	17 040	16 670	14 479
Мінеральні продукти	4 144	3 413	3 693	5 570	3 033	5 076	6 951	6 304	6 306	5 291	2 672
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	3 386	4 015	4 943	6 395	3 317	4 000	6 041	6 028	5 070	3 730	2 436
Деревина та вироби з неї	804	981	1 289	1 369	1 169	1 467	1 855	1 852	2 004	1 954	1 540
Промислові вироби	399	487	643	771	472	616	795	830	846	704	503
Чорні й кольорові метали та вироби з них	13 784	16 262	20 565	27 286	12 605	17 044	21 836	18 490	16 793	14 953	9 166
Машини, устаткування, транспортні засоби та різне*	4 307	5 107	7 563	9 848	6 007	8 530	10 722	11 181	8 537	5 432	3 343
	1 096	1 223	1 340	1 388	1 021	630	1 379	1 836	2 510	1 818	1 289
Структура, %											
УСЬОГО	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	13.2	13.0	13.3	16.7	25.6	21.0	20.5	27.8	28.8	33.0	40.9
Мінеральні продукти	12.9	9.4	8.0	8.8	8.2	10.7	11.1	9.8	10.7	10.5	7.5
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	10.5	11.1	10.7	10.1	8.9	8.5	9.7	9.4	8.6	7.4	6.9
Деревина та вироби з неї	2.5	2.7	2.8	2.2	3.1	3.1	3.0	2.9	3.4	3.9	4.3
Промислові вироби	1.2	1.3	1.4	1.2	1.3	1.3	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4
Чорні й кольорові метали та вироби з них	42.8	45.0	44.5	43.2	33.9	36.0	35.0	28.7	28.4	29.6	25.9
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	13.4	14.1	16.4	15.6	16.2	18.0	17.2	17.4	14.4	10.7	9.4
Різне*	3.4	3.4	2.9	2.2	2.7	1.3	2.2	2.8	4.2	3.6	3.6
Темпи зростання до попереднього року, %											
УСЬОГО	112.4	127.6	136.9	58.8	127.4	131.9	103.3	91.7	85.5	70.1	
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	109.9	130.9	172.2	90.0	104.5	128.9	139.8	95.2	97.8	86.9	
Мінеральні продукти	82.4	108.2	150.8	54.5	167.4	136.9	90.7	100.0	83.0	50.5	
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	118.6	123.1	129.4	51.9	120.6	151.0	99.8	84.1	73.6	65.3	
Деревина та вироби з неї	122.0	131.4	106.2	85.4	125.5	126.4	99.8	108.2	97.5	78.8	
Промислові вироби	122.1	132.0	119.9	61.2	130.5	129.1	104.4	101.9	83.2	71.4	
Чорні й кольорові метали та вироби з них	118.0	126.5	132.7	46.2	135.2	128.1	84.7	90.8	89.0	61.3	
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	118.6	148.1	130.2	61.0	142.0	125.7	104.3	76.4	63.6	61.5	
Різне*	111.6	109.5	103.6	73.6	61.7	218.9	133.1	136.7	72.4	70.9	

* З урахуванням неформальної торгівлі.

Примітка.

Дані з 2014 року наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м.Севастополь.

Джерело: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208314>

Продовження додатку Д
Динаміка товарної структури імпорту (відповідно до КПБб)

Найменування груп товарів	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
УСЬОГО, млн. дол. США	34 377	42 220	57 753	80 640	42 477	56 896	80 414	86 273	81 234	57 680	38 737
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	2 635	3 094	3 905	6 203	4 936	5 761	6 347	7 513	8 181	6 025	3 407
Мінеральні продукти	9 925	11 145	14 768	22 157	14 306	19 247	26 514	26 440	21 180	15 254	11 180
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	5 085	6 464	8 757	11 604	7 969	10 116	12 505	13 155	13 042	10 310	7 535
Деревина та вироби з неї	1 132	1 356	1 791	2 264	1 545	1 877	2 094	2 071	2 199	1 466	935
Промислові вироби	1 650	1 838	2 129	3 370	1 894	2 880	2 951	3 982	3 881	2 615	1 749
Чорні й кольорові метали та вироби з них	2 407	3 260	4 662	6 280	2 587	3 988	5 522	5 079	4 552	3 208	1 897
Машини, устаткування, транспортні засоби та Різне*	9 903	13 402	19 079	25 863	8 453	11 799	19 208	21 012	18 154	10 724	7 509
	1 640	1 661	2 662	2 899	787	1 228	5 273	7 021	10 045	8 078	4 525
Структура, %											
УСЬОГО	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	7.7	7.3	6.8	7.7	11.6	10.1	7.9	8.7	10.1	10.4	8.8
Мінеральні продукти	28.9	26.4	25.6	27.5	33.7	33.8	33.0	30.6	26.1	26.4	28.9
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	14.8	15.3	15.2	14.4	18.8	17.8	15.6	15.2	16.1	17.9	19.5
Деревина та вироби з неї	3.3	3.2	3.1	2.8	3.6	3.3	2.6	2.4	2.7	2.5	2.4
Промислові вироби	4.8	4.4	3.7	4.2	4.5	5.1	3.7	4.6	4.8	4.5	4.5
Чорні й кольорові метали та вироби з них	7.0	7.7	8.1	7.8	6.1	7.0	6.9	5.9	5.6	5.6	4.9
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	28.8	31.7	33.0	32.1	19.9	20.7	23.9	24.4	22.3	18.6	19.4
Різне*	4.8	3.9	4.6	3.6	1.9	2.2	6.6	8.1	12.4	14.0	11.7
Темпи зростання до попереднього року, %											
УСЬОГО	122.8	136.8	139.6	139.6	52.7	133.9	141.3	107.3	94.2	71.0	67.2
Продовольчі товари та сировина для їх виробництва	117.4	126.2	158.8	79.6	116.7	110.2	118.4	108.9	108.9	73.6	56.5
Мінеральні продукти	112.3	132.5	150.0	64.6	134.5	137.8	99.7	80.1	72.0	73.3	73.3
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	127.1	135.5	132.5	68.7	126.9	123.6	105.2	99.1	79.1	79.1	73.1
Деревина та вироби з неї	119.8	132.1	126.4	68.2	121.5	111.6	98.9	106.2	66.7	66.7	63.8
Промислові вироби	111.4	115.8	158.3	56.2	152.1	102.5	134.9	97.5	67.4	66.9	66.9
Чорні й кольорові метали та вироби з них	135.4	143.0	134.7	41.2	154.2	138.5	92.0	89.6	70.5	59.1	59.1
Машини, устаткування, транспортні засоби та прилади	135.3	142.4	135.6	32.7	139.6	162.8	109.4	86.4	59.1	70.0	70.0
Різне*	101.3	160.3	108.9	27.1	156.0	429.4	133.2	143.1	80.4	56.0	56.0

*З урахуванням неформальної торгівлі.

1. Дані за 2014 року наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь.

2. Дані за 2014 рік було скориговано у зв'язку з уточненням звітної інформації.

Джерело: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208314>

ПЕРЕЛІК КЕЙСІВ

Кейс 1.1	«Нова криза «вдарить» по сировинних країнах»	13
Кейс 1.2	«Стратегія сталого розвитку Україна-2020»	21
Кейс 1.3	«Світ, що згортається»	39
Кейс 1.4	«Четверта промислова революція у світовій економіці: міф чи реальність?»	47
Кейс 1.5	«Поради для уряду України від директора американського інституту Петерсона (одного із найбільш авторитетних економічних аналітичних центрів у світі) (2011 р.)»	49
Кейс 2.1	«Феномен відкритої моделі національних економік у Південно-Східній Азії»	60
Кейс 2.2	«Пробачений борг. За що Україні списали 4 млрд дол США?»	92
Кейс 2.3	«Дефолт, ще раз дефолт»	99
Кейс 3.1	«Торговельна війна між Україною та Російською Федерацією»	107
Кейс 3.2	«Сировинна колонія»	118
Кейс 3.3	«Уроки російської»	134
Кейс 3.4	Започаткування і функціонування СОТ	146
Кейс 4.1	«Чому Білл Гейтс не інвестує в Україну?»	163
Кейс 4.2	«Щороку з України вивозять астрономічні суми капіталу. Чому та яким чином?»	188
Кейс 5.1	«В Україні піднялася нова хвиля еміграції»	213
Кейс 5.2	«Міграційна безвихідь»	231
Кейс 5.3	«Черга на виїзд»	240

Кейс 6.1	«Патент на експорт»	261
Кейс 6.2	«Еколяндія»	277
Кейс 6.3	«На пустому місці»	299
Кейс 6.4	«Американські поради»	301
Кейс 7.1	«Коли гривню перестане штормити?»	312
Кейс 7.2	«Чому курс долара зростає навіть після кредиту від МВФ?»	328
Кейс 7.3	«Все буде МВФ»	347
Кейс 8.1	«Чим привабливий Європейський Союз для України?»	365

ПЕРЕЛІК ДІЛОВИХ ІГОР

ДІЛОВА ГРА 1.1	«Компетенція суб'єктів макрорівня міжнародної економічної діяльності України»	33
ДІЛОВА ГРА 2.1	«Вільний ринок для економіки України це панацея чи загроза?»	71
ДІЛОВА ГРА 4.1	«Зелень проростає»	199
ДІЛОВА ГРА 5.1	«Щоби Польска не згнієла»	250
ДІЛОВА ГРА 6.1	«Алтер-еко»	288
ДІЛОВА ГРА 7.1	«Поступки кредиторів – це «рятівний круг» чи «якір» для України?»	355
ДІЛОВА ГРА 8.1	« Хто програє від введення Росією продовольчого ембарго відносно України?»	390

Навчальне видання

ГАЛУШКО Валерій Павлович

ГОЛОМША Наталія Євгенівна

ФАЙЧУК Олександр Михайлович

ФАЙЧУК Ольга Валеріївна

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

Підписано до друку 13.12.16. Формат 60x84\16

Ум. друк. арк. 26,0. Обл.-вид.арк. 25,9

Наклад 350 прим. Зам. № 8903

Видавець і виготовлювач Національний університет біоресурсів

і природокористування України,

вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4097 від 17.06.2011